

Predmet: PARTIJE I PARTIJSKI SISTEMI

Generacija: 2014/15

LITERATURA
(za deo ispita kod prof. Stojiljkovića):

Stojiljković, Zoran (2011), „Političke familije u Evropskom parlamentu“ u Stojiljković, Zoran i Pilipović, Gordana (ur.) (2011), *Političke grupacije u Evropi*, Beograd: KAS.

Stojiljković, Zoran (2014), „Izbori za evropski parlament 2014. godine“ u *Izborne ponude i rezultati – Evropski i izbori u Srbiji 2014.godine*, Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur.), Beograd: KAS.

Mladenović, Ivica (2014), „Izbori za evropski parlament u francuskoj: kriza evropskog projekta, istorijski poraz levice i uspon ekstremne desnice“ u *Izborne ponude i rezultati – Evropski i izbori u Srbiji 2014.godine*, Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur.), Beograd: KAS.

Ana, Stojiljković (2014), „Izbori za Evropski Parlament 2014. u Velikoj Britaniji : Najneobičniji rezultat u posl ednjih 100 godina?“, u *Izborne ponude i rezultati – Evropski i izbori u Srbiji 2014.godine*, Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur.), Beograd: KAS.

Stojiljković, Zoran i Spasojević, Dušan (2013), Teorijsko-metodološki okvir za izučavanje stranačkih programa i unutar-stranačke demokratije u Srbiji u (Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji, Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur), Beograd: Konrad Adenauer Stiftung. Str: 5-24.

Stojiljković, Zoran i Spasojević, Dušan (2013), Programske pozicije i unutarstranački odnosi stranaka u Srbiji nakon izbora 2012. u (Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji, Stojiljković, Pilipović, Spasojević (ur), Beograd: Konrad Adenauer Stiftung, str.441-462.

ISPITNA PITANJA
(za deo ispita koji se polaže kod prof. Stojiljkovića)

Političke grupacije u Evropi

1. Politička familija liberala (123-133)
2. Politička familija konzervativizma (133-144)
3. Nacionalizam i politika (144-157)
4. Evolucija socijalističke doktrine (157-171)
5. Političke grupacije: Evropske stranke i Političke grupacije u EU (175-185)
6. Grupa Evropske narodne partije – EPP (demohrišćani) (186-193)
7. Grupa Evropskih konzervativaca i reformista (ECR) (194-200)
8. Grupa za Evropu slobode i demokratije (EFD) (200-207)
9. Konzervativci izvan političkih grupacija (207-209)
10. Savez liberala i demokrata za Evropu ALDE (209-216)
11. Evropska federacija zelenih stranaka Greens/EFA (216-228)
12. Partija evropskih socijalista (228-238)
13. Evropska ujedinjena levica – Nordijska zelena levica (239-246)

Izborne ponude i rezultati – Evropski i izbori u Srbiji 2014.godine

14. Izbori za Evropski parlament
15. EU izbori u Francuskoj 2014
16. EU Izbori u UK 2014

(Ne)demokratsko redizajniranje političkih partija u Srbiji

17. Teorijsko metodološki okvir za razmatranje stranačkih programa
18. Teorijsko metodološki okvir za razmatranje unutarstranačke demokratije u Srbiji
19. Programske pozicije i unutarstranački odnosi stranaka u Srbiji nakon izbora 2012.

Treći, aktuelni nivo za predmet ima studij nadnacionalnog grupisanja u političke familije, pre svega onog u okviru Evropskog parlamenta.

Najzad, četvrti najkonkretniji nivo predstavlja analiza partijsko-političkih podela na nacionalnoj ravni.

3. VELIKE POLITIČKE TRADICIJE

3.1. Politička familija liberala

Sama reč „liberal“ potiče od latinske reči *liber* („slobodan“) i liberali svih škola, bez obzira na utvrđene podele na socijal-liberale, liberal-demokrate i libertarijance, sebe vide kao zaštitnike slobode, posebno slobode od tradicionalnih ograničenja. Počeci liberalizma, u eri prosvjetiteljstva, postavili su ovu filozofiju u jasnu suprotnost feudalizmu i merkantilizmu. Kada su se kasnije tokom Francuske revolucije i 19. veka u toj opoziciji profilisale i daleko radikalnije filozofije, liberalizam se postavio kao jednako suprotstavljen i ideologijama socijalizma i komunizma, mada „leve“ liberalne škole mišljenja podržavaju neke od socijaldemokratskih ciljeva i metoda. Konzistentnu klasifikaciju liberalizma otežava i tendencija da reč „liberal“ u raznim jezicima nosi i sasvim različite konotacije, te može biti kako visok kompliment, tako i uvredljiva etiketa.

Centralne teme liberalizma

Liberalizam teži uspostavljanju uslova u kojima ljudi mogu da vode dobar život ali ne propisuje šta je to dobro. Ključna specifičnost liberalizma su otvorenost i samoodređenje utkani u set specifičnih i odgovarajućih osnovnih vrednosti koje čine pojedinac, sloboda, razum, pravda, tolerancija i različitost (Hejvud, 2005: 28)

Verovanje u primat pojedinca u odnosu na kolektivitete ključna je tema liberalne ideologije. Njima pripada skup prirodnih prava na život, slobodu i svojinu (John Locke). Napetost i tenzije unutar liberalne ideologije stvaraju dve različite implikacije i razumevanja naglašavanja značaja

individue. Po jednoj, koja naglašava zajednički isti status i svojstvo svih kao individua, naglasak je na jednakosti. Po drugoj, koja se fokusira na različite unutrašnje kvalitete i lična svojstva pojedinaca, akcenat je na jedinstvenosti, time i različitosti.

Kako god da se shvate ljudi – kao jednaki ili različiti i nejednaki, altruistični ili egoistični zajednička je svim liberalima želja da se kreira društvo u kojem postoje uslovi da svaka individua može da razvije i ostvari svoje potencijale.

Vrhovni značaj pojedinca vodi logično privrženosti **individualnoj slobodi**. Dok klasični liberali podržavaju **negativnu slobodu**, shvaćenu kao odsustvo ograničenja i slobodu izbora, moderni liberali brane **pozitivnu slobodu** koja, po Džonu Sjuartu Milu, rodonačelniku ovog, razvojnog shvatanja slobode i demokratije, uključuje i mogućnost i sposobnost ljudi da se razvijaju i samoostvare. U delu *Dva shvatanja slobode* Isaija Berlin konstatiše da pozitivno i razvojno shvatanje slobode koje uključuje sposobnost da se razviju talenti i veste, bar implicite opravdava i (umerenu) intervenciju društva. Na drugoj strani, za klasične (i neoliberalne), koji ljubomorno čuvaju prostor sloboda i zaziru od države, „negativna“ sloboda je pravo da se bude ostavljen na miru, izvan svakog uplitanja i spoljašnje intervencije.

Liberalno insistiranje na primatu individue i slobode tesno je povezano sa naglašenom **verom u razum**, pa je u tom pogledu liberalizam, kao i socijalizam, legitimni naslednik racionalizma prosvetiteljstva. Upravo je moć razuma ono što ljudima daje sposobnost i pravo da prave izvore, preuzimaju odgovornost i kroje sopstvene sudbine. Sukobi oko oskudnih resursa ili modela uređenja društva se zato i mogu rešavati argumentima i raspravom. U tom smislu liberali silu ne smatraju argumentom i ne odobravaju njenu upotrebu sem u samoodbrani i kao iznuđeno sredstvo suprotstavljanja ugnjetavanju.

Liberalno razumevanje pravde bazira se na uverenju da je pravedno da svaka osoba dobije ono što je zaslужila. Pošto su sva ljudska bića rođena jednaka i imaju jednaku moralnu vrednost ta jednakost rezultira formalnom jednakošću statusa ljudi u društvu, odnosno njihovom

pravnom i političkom jednakošću. Liberalno razumevanje jednakosti i pravde uključuje i **jednakost prilika**, odnosno šansi za uspon, pa i pad, u društvu. No, za razliku od (revolucionarnih) socijalista liberali nisu za materijalnu, odnosno distributivnu jednakost. Liberali kao meritokrati koji visoko vrednuju postignuća i zasluge jesu samo za to da svi imaju jednakе prilike da razviju svoje, inače krajnje nejednakе veštine i sposobnosti. Posledično, nepravedno je da jednako dobiju osobe sa različitim talentima i postignućima. Za razliku od klasičnih liberala moderni ili socijal-liberali veruju u potrebu da se nejednakosti do izvesne mere koriguju kroz preraspodelu i socijalnu zaštitu manje imućnih, posebno najsirošnjih jer sumnjaju u mogućnosti ostvarivanja pravne i političke jednakosti u uslovima egzistencijalne ugroženosti i bede. Džon Rols u *Teoriji pravde* zastupa zato tezu da je ekonomski nejednakost opravdana samo onda kada ide, svojim pozitivnim razvojnim efektima, i u prilog najsirošnjih.

Liberalna naklonost ka individualnosti i slobodi i razumu vodila je i ka prihvatanju pluralizma, **različitosti i tolerancije**. Tolerancija je ne samo etički ideal već i društveni princip na kojem se baziraju političke institucije i prakse. U *Pismu o toleranciji* Lok zastupa tezu da je funkcija vlade da štiti život, slobodu i svojinu i da ona nema prava da se bavi brigom o dušama ljudi. Suočeni sa „paradoksom tolerancije“ – mogućnošću da netolerantni zloupotrebe pravo na toleranciju i suspenduju ga, liberali se, ipak, opiru ili teško pristaju na privremenu zabranu i najekstremnijih shvatanja. Oni dele Milovo uverenje da je vrednost otvorene debate upravo u tome što se rđave ideje pokažu rđavim, a dobre ideje u argumentovanoj raspravi nadvladaju.

Političke institucije i vrednosti liberalizma

Liberalna, neutralna država

Pošto su pojedinci po svojoj prirodi sebični, gladni moći i gramzivi, prirodno, bezdržavno stanje odlikuje rat sviju protiv svih (Hobs), u kojem je ljudski život bio usamljen, siromašan, prljav, brutalan i kra-

tak. Posledično, racionalni pojedinci sklopili su društveni ugovor kojim uspostavljaju suverenu državnu vlast bez koje bi stabilan i uređen život i dalje bio nemoguć. Stvarajući državu kao vrhovni politički autoritet oni su se istovremeno odrekli dela svoje slobode kako bi živeli „pod zakonom“ (Lok).

Teorija društvenog ugovora državu interpretira kao izraz interesa i potreba ljudi i neku vrstu arbitražnog i neutralnog sudije u društvu. Za razliku od revolucionarnih socijalista koji državu vide kao klasnu državu, odnosno instrument za zaštitu privilegija vladajućih klasa, za liberalne države je neutralni arbitar koji posreduje između konkurentskih grupa i interesa.

Ustavna vlast

U osnovi liberalnog uverenja je rezervisanost prema svakoj vlasti, koja se doživljava kao potencijalna tiranija vladara ili despotizam i tiranija većine (Tokvil).

Konstitucionalizam, odnosno vlast ograničena ustavom i zakonima, zato je ključni politički princip za svakog liberala.

Strah od koncentracije i širenja vlasti i uplitanja države u zonu privatnosti vodio je i ideji o podeli i ravnoteži vlasti, odnosno o njenoj podeli i disperziji na tri nezavisne grane vlasti (zakonodavnu, izvršnu i sudsku) koje stvaraju **mrežu odnosa „kontrole i protivteže“**.

Liberalna demokratija

Liberalno poimanje demokratije sadrži izvesnu napetost i tenziju između njenog demokratskog momenta – privrženosti vladavini naroda i njene liberalne suštine – potrebe da se i demokratski uspostavljena vlast ograniči kako ne bi postala neprijatelj individualnih sloboda.

Liberalni model demokratije ima, po Endruu Hejvudu, tri ključna obeležja. Prvo, **liberalna demokratija je indirektni, predstavnički oblik demokratije**. Drugo, ona je samim tim zasnovana na biračkoj odluci i izboru između različitih, konkurentnih političkih projekata i aktera. Treće, ovaj koncept pravi jasnu razliku između države i građanskog

društva. Građansko (civilno) društvo autonomno je u odnosu na državu, formirano na pluralnom ekonomskom i socijalnom polju koje stvara nezavisne grupe i interesu koji svojim organizovanjem i delovanjem dodatno ograničavaju državnu vlast (Hejvud, 2005: 44).

Liberalne rezerve prema (neograničenoj) demokratiji vodile su uspostavljanju dvostrukih sigurnosnih osigurača: unutrašnjih – sistem podele i ravnoteže i kontrole državne moći i spoljašnjih – autonomno organizovanje i zastupanje i predstavljanje interesa unutar civilnog društva.

Liberali, posebno Mil, socijalnu i političku participaciju – „građanski trening“ i praktikovanje demokratije vide kao praktičnu branu provali demagogije i ekstremizma. Samo kroz formirano iskustvo i sopstveno učešće u političkom životu građani postižu „obavešteno razumevanje“ političkih procesa i postaju rezistentni na političku demagogiju i zloupotrebu demokratskih instituta.

„Škole“ unutar liberalizma

Klasični liberalizam

Klasični liberalizam skup je principa i pozicija stvorenih u vreme liberalnih teoretičara iz 19. veka, ali koji, kroz neoliberalnu renesansu u poslednjoj trećini 20. veka, imaju i svoju aktuelnu primenu i značaj (Vujačić, 2007: 158).

Klasične liberalne ideje sadrže određen broj ključnih zajedničkih postavki. Prvo, klasični liberali polaze od egoističkog individualizma pa se, saglasno tome, i društvo shvata kao atomističko sastavljeno od samodovoljnijh pojedinaca.

Dруго, klasična liberalna misao polazi od negativne slobode i shvatanja da je pojedinac sloboden ako je ostavljen na miru, odnosno ako mu drugi ne smetaju. Država je tek „noćni čuvar“ (Adam Smit) ili „nužno зло“ (Tomas Pejn).

Treće, civilno društvo je ne samo poželjan prostor autonomije i slobode, već i protivteže državi, pre svega kroz samoregulišuću tržišnu ekonomiju.

Klasični liberalizam ima svoje teorijsko utemeljenje i izvorište u tri tradicije: **teoriji prirodnog prava, utilitarizmu i ekonomskom liberalizmu**.

Teoretičari prirodnog prava 17. i 18. veka, poput Džona Loka i Tomasa Džefersona, smatraju da ljudi imaju neotuđiva, od prirode ili Boga data prava na život, slobodu i težnju za srećom (Džeferson), odnosno život, slobodu i svojinu (Lok). Prirodna prava se danas uobičajeno nazivaju ljudskim pravima.

Alternativnu teoriju o ljudskoj prirodi, izneli su početkom 19. veka utilitaristi Džeremi Bentam i Džejms Mil. Suštinu utilitarizma čini uverenje da su ljudi u svom delovanju motivisani interesima – željom za zadovoljstvom i srećom, kao i željom da izbegnu bol, odnosno da i jedno i drugo proračunavaju u odnosu na korist. Bentam je smatrao da se utilitarni princip koristi može primeniti i na društvo u celini, odnosno da se na osnovu merila „njaveće sreće“ mogu procenjivati zakonodavne mere i funkcionisanje i efekti političkog poretka.

Treći teorijski izvor liberalizma predstavlja klasična ekomska teorija Adama Smita i Dejvida Rikarda. Smit govori o „nevidljivoj ruci“ tržišta koje se spontano, bez nepotrebne i deformišuće intervencije države, samoreguliše. U pozadini ovog uverenja je slika ekonomije kao niza međusobno povezanih tržišta na kojem pojedinci, sledeći svoj egoistični interes za ostvarivanjem dobiti i uz slobodu izbora u proizvodnji i kupovini roba i usluga, spontano delujući, dovode do uvećanja bogatstva naroda. Tržišni mehanizmi rešavaju ekomske probleme i prirodno uspostavljaju harmoniju između suprotnih interesa i njihovih aktera.

U osnovi tržišne laissez-faire doktrine je stav o individualnoj odgovornosti za životna postignuća i ideja o oslanjanju na sopstvene snage koju su promovisali i filozofi poput Herberta Spensera u njegovom delu *Čovek protiv države* (Hejvud, 2005: 51–54).

Suštinu klasičnog liberalizma možda najbolje izražava čuvena izreka Tomasa Pejna o državi kao nužnom zlu. Ona je zlo jer nameće kolektivnu volju i ograničava prostor slobode i odgovornosti pojedinaca, ali je istovremeno, u minimalnom obimu, i nužna jer uspostavlja red i bezbednost i obezbeđuje poštovanje ugovora.

Moderni (socijalni) liberalizam

Ideje koje oblikuju moderni liberalizam – liberalizam 20. veka jesu ideje individualnosti, pozitivne slobode, socijalnog liberalizma i (umerenog) ekonomskog upravljanja (Hejvud, 2005: 58).

Pomeranja u akcentima, pa i odstupanja od principa klasičnog liberalizma – njegovo „socijalizovanje“ plod su sumnje modernih liberala da će neograničena težnja ka ličnom interesu i tržišna samoregulacija dovesti do opšteg prosperiteta i blagostanja. Time se ujedno otvara prostor za širenje opravdanih funkcija države i evoluciju od minimalne države klasičnog liberalizma do intervenišuće države blagostanja socijal-liberala i socijaldemokrata.

Do jasno izraženog raskida sa klasičnom liberalnom mišlju došlo je, krajem 19. veka, sa „novim liberalima“ – Grinom, Hobhausom i Hobsonom koji su bili pod uticajem Džona Stuarta Mila. Britanski filozof Grin je, recimo, tvrdio da neograničena jurnjava za profitom proizvodi nove oblike nepravde i siromaštva. Grin odbacuje i antropološki „realizam“ klasičnih liberala i uverenje da su ljudi po prirodi sebični i opredeljuje se za optimističnije stanovište da ljudi jedni prema drugima gaje osećaje simpatije i altruizma, kao i da imaju sposobnost empatije – uživljavanja u poziciju i interesu drugih.

Logično, umesto negativne Grin optira za ideju pozitivne slobode i veruje u sposobnost pojedinca da se razvija u društvu i dostigne individualnost.

Ključnu promenu predstavlja zapravo uverenje modernih liberala da se razvoj može ostvariti i stabilizovati samo kroz kolektivnu akciju u kojoj vlada, odnosno država jeste odgovorna za svoje građane, tako što će, obezbeđenjem socijalne zaštite i obrazovanja, recimo, stvoriti uslove u kojima je moguće da građani preuzmu odgovornost za sopstvenu sudbinu (Hejvud, 2005: 61).

Socijalni liberalizam karakteriše i zalaganje, pored pravne i političke, i za relativnu društvenu jednakost. Rols u već pominjanoj *Teoriji pravde* odbranu umerene preraspodele i socijalne zaštite zasniva na ideji „jednakosti kao pravičnosti“. Rols smatra da nejednakosti treba da budu

uređene tako da od njih najveće relativne koristi treba da imaju najsiro-mašniji, pri čemu ova teorija ostaje liberalna jer ne dovodi u pitanje lični interes i meru nejednakosti neophodnu da bi se sačuvala motivacija za veća postignuća (Rols, 1998).

U okviru praktično vođene politike „liberalizma blagostanja“ se tako, u izveštaju lorda Beveridža iz 1942. godine, kao „nepravednih pet divova“ ističu: nedostatak, neznanje, nezaposlenost, bolest i nemaština (Hejvud, 2004: 92).

Moderno, socijal-liberalni zato dele Kejnzovo uverenje da su rast i blagostanje mogući tek u okviru upravljanog i regulisanog kapitalizma, sa aktivnom regulativnom ulogom države.

Neoliberalizam

Neoliberalizam ili neoklasični liberalizam predstavlja od osamdesetih godina 20. veka prisutno čak i dominantno vraćanje na vrednosti klasičnog, pre svega ekonomskog, liberalizma. Radi se o „kontrarevoluciji“ – obratu od trenda ka velikoj vlasti i državnoj intervenciji (Hejvud, 2005: 56).

Libertarijanci, pre svega predstavnici čikaške ekonomske škole kritikuju državu blagostanja i državni intervencionizam i obnavljaju klasične liberalne principe slobodnog tržišta minimalne i neutralne države.

Zalaganje liberala za „minimalnu“ i „neutralnu“ državu, odnosno za državu koja isključuje svaku redistributivnu strategiju i mere koje nisu poopštive, izuzev elementarne brige za najsiromašnije, kao i koncept „legalne demokratije“ podrazumevaju jasno smanjenje birokratske regulacije, redukovanje uloge i uticaja interesnih grupa i kolektivizma svake vrste. Da se radi, pre svega, o udaru na poziciju sindikata, govore jasno rašireni zahtevi za što manje mešanja u ekonomiju, širenje logike tržišta bez ikakvih ograničenja, čak i na, ipak, specifično i bar u izvesnoj meri nefleksibilno tržište radne snage, odnosno zahtev za deregulaciju, slobodu ugovaranja i potiskivanje korporativnih aranžmana (Hajek, 1998: 231–245).²⁷

27 Primera radi, Hajek na osnovni stav da je tržište bazični mehanizam raspodele i da ono, a ne vlasta, zna šta bi ljudi trebalo da dobiju, nadograđuje tezu da država zakonito uređuje samo propise kojima se štite život, sloboda i imetak čime negira svako provođenje distributivne pravde (Hajek, 1998: 261–277).

Tržišni fundamentalizam, odnosno negiranje volontarističke intervencije države, koja, i u svojoj „mekoj“ socijaldemokratskoj varijanti, nije ništa drugo do put u puzajući totalitarizam (Hajek), i njena zamena svojevrsnom panacejom tržišta – njegovim viđenjem kao sveršavajućeg, čarobnog štapića je, u osnovi, neoliberalne postavke.

Sporovi i razlike između (neo)liberala i socijaldemokrata u svojoj osnovi zapravo imaju različit odnos prema mogućnosti i opravdanosti širenja prostora jednakosti (i državne intervencije) i izvan sadržaja i procedura garantovanja pravne i političke jednakosti i minimalne regulativne ekonomske uloge države.

Ključna pitanja i dileme vezane su za obim državnih intervencija, posebno opravdanost redistribucije prihoda, odnosno poželjnu visinu i ideo javne potrošnje u budžetu, kao i legitimnost vođenja i efekte tripartitnog socijalnog dijaloga.

Libertarianizam zapravo predstavlja političku filozofiju koja proklamuje manje države, a više slobode, i koja drži da pozitivne slobode i prava ugrožavaju i narušavaju negativne slobode. Tako, primera radi, država obezbeđujući socijalna prava narušava svojinska prava, a nastojeći da uveća socijalnu jednakost narušava ekonomske slobode i umanjuje ekonomski prosperitet što za posledicu ima, suprotno početnoj namjeri, i pogoršanje položaja najsiromašnijih. Uvereni da je država, kako loš vlasnik, tako i loš preduzetnik, libertarijanci insistiraju na tržištu kao samoregulatoru, odnosno na denacionalizaciji, minimalnoj i jeftinoj državi i liberalizaciji trgovine.

Iz ove polazne prepostavke logično sledi, već komentarisano, suprostavljanje libertarianaca (neo)korporativnim aranžmanima, čija opasnost leži u tome što dobro organizovanim, posebnim grupama i ekonomskim interesima omogućuje da pred vladu iznose zahteve za dodelu benefita i izvlače, na uštrb drugih, rente i deformatišu delovanje tržišta.

Neoliberali, posebno Hajek vrše i razornu kritiku centralnog planiranja i državne intervencije. Planiranje mora, po njihovim tvrdnjama, biti neuspešno jer su državne birokrate, ma kako kompetentne, suočene

I po Robertu Noziku, država prekoračuje svoje legitimate granice kad postaje instrument za promicanje distributivne jednakosti – bilo da se radi o jednakosti mogućnosti ili jednakosti rezultata (Held, 1990: 250–251).

sa brojem i složenošću informacija koje prevazilaze njihovu sposobnost da njima upravljaju. Samointeres eksperata i činovnika države i težnja za obezbeđenjem svoje karijere jesu pre razlog nastanka velikih, intervenskih vlada, nego što su to demokratski pritisak i javno proklamovan pokušaj da se isprave neravnoteže kapitalizma (Vujačić, 2007: 160).

Iza prodora neoliberalnih ideja stoje potrebe kapitala za ekonomskom globalizacijom. Neoliberalno bezrezervno prihvatanje globalnog tržišta nema sluha za pretnje koje rastuća moć korporacija i trend ka integraciji i monopolu i rezultirajući deficit suvereniteta nacionalnih država imaju po demokratiju.

Neoliberalizam je i bio znatan (ekonomski) deo paketa nastajanja konzervativne nove desnice.

Mogli bismo konstatovati da osnovna linija rascepa između neoklasičnih i socijalnih liberala jeste pre svega u tome što je za neoliberalne intervencije vlade u najvećoj meri suvišna i kontraproduktivna, dok socijalni liberali drže da sa ovlašćenjima vlade, istina, treba biti oprezan, ali da se ona može koristiti za društvenopoželjne svrhe.

Uopšte uzev, svi liberali se zalažu za konstitucionalizam – ustavnu vlast, predstavničku demokratiju i vladavinu prava. Oni su po pravilu suprotstavljeni svim drugim osim „blagim“ liberalnim oblicima nacionalizma, i obično se razlikuju od konzervativaca svojom širom tolerancijom i spremnjim prihvatanjem multikulturalizma. Pored toga, liberali stoje na strani ljudskih prava i građanskih sloboda, posebno slobode govora i slobode štampe. Liberali takođe u veruju u slobodno tržište i slobodnu trgovinu, ali se međusobno razlikuju u stepenu ograničenog vladinog uplitanja u ekonomiju koji zagovaraju. Uopšte, odgovornost vlade za zdravstvo, obrazovanje i borbu protiv siromaštva uklapa se u smernice većine liberalnih stranaka. Pa ipak svi oni skloni su da veruju u daleko manju ulogu države od one koju bi podržala većina socijaldemokrata.

Liberali dalje veruju u neutralnu vladu, u smislu da nije na državi da određuje kako pojedinci mogu ili imaju tragati za svojom srećom.

Ovo samoopredeljenje znači i otvoren pristup u etičkim pitanjima. Najveći broj liberalnih stranaka podržavaju pravo na izbor prekida trudnoće, i zagovaraju jednaka prava za žene i homoseksualce. Jednakost pred zakonom je ključna vrednost za liberalnu politiku, a rasizam je potpuno nespojiv sa liberalizmom. Sve liberalne stranke su sekularne, ali se razlikuju po pitanju antiklerikalizma.

Na socijalnoj (re)distributivnoj ravni najveći broj liberalnih stranaka rezonuje da bi vlada trebalo da obezbedi nekakav oblik zdravstvene zaštite i osnovnog obrazovanja. Većina liberala takođe veruje da bi osnovno penzijsko i socijalno osiguranje trebalo namirivati iz poreza, dok se opsežnija zaštita mora kupiti od privatnih osiguravajućih preduzeća. Oni ponekad, kako bi se pojedincima ponudio veći izbor, mogu podržavati i vaučere za korišćenje budžetski finansiranih pogodnosti, poput obrazovanja ili staračke nege.

3.2. Konzervativizam

Etimološki, termin konzervativizam vodi poreklo od glagola konzervirati u značenju sačuvati nešto u postojećem obliku. Upravo se iz doslovног tumačenja značenja pojma razvilo shvatanje konzervativizma prisutno u svakodnevnom životu, kao opreznosti, nesklonosti promena ili čak straha od njih.

Počeci upotrebe termina u političkom kontekstu vezani su za revoluciju u Francuskoj. Konzervativcima su označeni protivnici revolucije koji su se zalagali za obnovu starog režima. Prva upotreba pojma se najčešće vezuje za Šatobrijana koji je 1818. godine izdavao časopis „Konzervativac“ (Đurković, 2007: 35).

Još je rodonačelnik (liberalnog) konzervativizma britanski politički filozof Edmund Berk u svojoj kritici francuske revolucije, suprostavljujući se peoblikovanju politike u skladu sa apstraktnim idealima, poput trojstva sloboda, jednakost, bratstvo, isticao da se mudrost nalazi u postupnosti i oslanjanju na iskustvo, tradiciju i istoriju.

Određenja i načini razumevanja konzervativizma kreću se u širokom luku od životnog stava, odnosno načina života i ponašanja koje odlikuje postupno prilagođavanje (Sjuttinger), preko pravca mišljenja i pogleda na svet, do razumevanja konzervativizma kao, uz liberalizam i socijalizam, jedne od tri velike političke ideologije (Nizbet). Granice između „izama „pritom su krajne porozne tako da, recimo, Nizbet autore poput Tokvila, Humbolta i autora Federalističkih spisa svrstava i u liberalnu i u konzervativnu političku tradiciju (Nizbet, 1990: 120).

Iako nema saglasnosti oko toga šta je konzervativizam, najveći broj autora se slaže da je njegovo ključno obeležje naglašavanje značaja istorije, tradicije i nataloženih iskustava i istovremeno suprotstavljanje ideji totalne ili radikalne promene (Đurković, 2007: 35).

Suprotstavljanje nekritičkom prihvatanju „novotarija“ i negiranju tradicije je zapravo, uz naglašeni antropološki pesimizam, gotovo jedina zajednička nit, koja povezuje veoma raznorodne disciplinarne pristupe i istorijski promenljive sadržaje konzervativizma.

Konzervativizam je zato pre struja mišljenja i intelektualni stav nego distinktna politička doktrina. Ironičan, čak ciničan odnos prema demokratskim iluzijama i nesavršenoj ljudskoj prirodi posebno visoke domete dao je u satiričnoj literaturi od Aristofana i njegovih *Ptica*, *Lizistrata* ili *Žaba*, preko alegorijskih Guliverovih *putovanja* Džonatana Swifta do, recimo, *Rodoljubaca* našeg Jovana Sterije Popovića. Etika odgovornosti i visokih normi dužnosti, lojalnosti i patriotske obaveze prisutna je još u stvaralaštvu Seneke, Cicerona ili Marka Aurelija.

Naglašeno konzervativni u politici bili su i veliki, ideološki proskribovani, moderni pesnici i pisci poput Ernsta Jingera, Knuta Hamsuna, D. H. Lorensa, Ezre Paunda ili većine futurista.

Načela konzervativizma

Uprkos postojanju značajnih poteškoća u određenju, kako zbog toga što je konzervativizam po nekima intelektualno najskromniji (Hejvud, 2005: 78), ili pre zbog samog odbijanja konzervativaca da se trajnije

vežu za jedan sistem interpretacija, ipak se može govoriti o postojanju određenih političkih ideja i vrednosti koje čine suštinu konzervativizma i razlikuju ga od drugih konkurentnih političkih ideologija.

Set zajednički deljenih, konstitutivnih načela koje prihvataju sve struje unutar konzervativizma čine:

- **antropološki pesimizam** konzervativaca, za razliku od, recimo, realizma liberala ili optimizma socijalista; konzervativci polaze od stava o grešnosti i „kvarljivosti“ čoveka čemu su neophodna brana društvene, političke, zakonske i moralne i religijske stege jer čovek sam nije u stanju da podnese previše slobode, stoga je on spreman da izazove rizika i slobode zameni za sigurnost reda i poretka;
- **organsko shvatanje društva**, kao mehanizma koji funkcioniše poput ljudskog organizma i u kojem pojedini organi imaju, analogno ljudskom telu, specifične funkcije i mesto u (društvenoj) hijerarhiji;
- skepticizam prema jednostavnim procedurama za društvene promene i oslon na tradiciju i postupnost promena, odnosno **kritika ideologije progrusa, mehanicizma i apstraktnih ideja u politici**; za konzervativce je važno obezbediti da, kao što to kaže Ouksot, lečenje ne bude gore od bolesti (Hejvud, 2005: 80);
- isticanje značaja **autoriteta, sigurnosti, reda i poretka**, odnosno neodvojivosti slobode od poretka – iz ovoga se da zaključiti i zašto konzervativci toliko cene liderstvo i disciplinu: liderstvo se shvata kao sposobnost i odgovornost za usmeravanje drugih; za konzervativce disciplina nije tek puka poslušnost već dobrovoljno i svesno prihvatanje i poštovanje autoriteta;
- **vera u tradiciju, običaje, porodicu, lojalnost, partnerstvo i odgovornost** – sama činjenica da određeni običaji i institucije dugo postoje dokaz su njihove vrednosti; britanski pisac Česterton tvrdi da „tradicija znači davanje glasova najopskurnijoj od svih klasa: našim precima; to je demokratija mrtvih; tradicija odbija da se podredi arogantnoj oligarhiji onih koji su se trenutno zadesili“ (Hejvud, 2005:76);
- **vera u immanentnu povezanost neotuđive privatne svojine i slobode**, odnosno svojine kao pretpostavke slobode i posledičnom primatu

tržišne ekonomije – svojina, naime, pruža ljudima osećaj sigurnosti i nezavisnosti od pritisaka vlasti, ali ih i navodi na poštovanje zakona i vlasništva drugih, ona ima i izuzetan psihološki značaj ne samo kao garant sigurnosti nego i često kao moralna odgovornost sadašnjih da sačuvaju nasleđe prethodnih generacija, zbog toga konzervativci podržavaju štednju i obazrivo trošenje novca;

– uverenje o **nužnosti hijerarhije i društvene nejednakosti**, vezano sa organskim razumevanjem društva (Đurković, 2007: 37–44).

U tom okviru, u skladu sa organskim shvatanjem društva i sa izrekom „plemstvo obavezuje“ (noblesse oblige) postoji obaveza i dužnost da se štite i vode oni koji su manje sposobni ili su imali manje sreće u životu.

Različiti pravci unutar konzervativizma

Nedoumice oko određenja konzervativizma prate i dileme oko klasifikacije različitih tendencija unutar njega. Brojni autori polazeći od različitih kriterija prave i različite podele na struje i pravce. Sjuttinger, recimo, razlikuje konzervativne liberalne, liberalne konzervativce i anti-liberalne konzervativce. Od sedamdesetih godina 20. veka u upotrebi je termin neokonzervativci, da bi se nakon novih promena početkom ovog veka o klasičnim konzervativcima govorilo kao o paleokonzervativcima, a o novim tendencijama kao „light“ konzervativizmu. Iako su prisutne brojne podele, s obzirom na njenu široku upotrebu i logičku doslednost, poći će od Hejvudove podele na autoritarni, paternalistički i libertarijanski konzervativizam.

Autoritarni konzervativizam

Nastanak autoritarne intelektualne i političke doktrine vezan je za kontinentalnu Evropu. Osnovna karakteristika autoritarnog konzervativizma je odbacivanje bilo kakve promene i uverenje da su sila i apsolutna pokornost vladaru i crkvi jedini način očuvanja poretka.

Nakon Francuske revolucije katolički tradicionalisti bili su glavni kritičari novouspostavljenog sistema. Primera radi, Žozef de Mestr oštro je kritikovao novo uređenje zahtevajući vraćanje starog poretka. Zapravo, on je otisao i korak dalje unazad tražeći da papa ima vlast nad svetovnim vladarima. Argumentujući svoju poziciju, on, polazeći od organske slike društva, tvrdi da se tako može izbeći svaki dualitet vlasti i fragmentacija društva. Poredak se, po De Mestru, mora braniti po svaku cenu i sa njegovim protivnicima obračunati na odlučan i surov način. Jedino se tako može izbeći haos.

Cena koju treba platiti je bespogovorna poslušnost čak i okrutnim vladarima, jer kada bi se princip autoriteta jednom doveo u pitanje, rezultat bi bila beskonačno veća patnja (Hejvud, 2005: 86).

Možda najelegantnije i najkonciznije, princip prirodnog autoritata kao esenciju (autoritarnog) konzervativizma definisao je još Robert Filmer u svojoj *Patrijarhiji*, kroz „sveto trostvo“ – Bog na nebu, kralj na zemlji, otac u kući. Značajne elemente autoritarnog konzervativizma sadrži i enciklika pape Piјa IX iz 1864. godine, pod indikativnim nazivom *Popis grešaka (Syllabus errorum)*, u kojoj se nalazi popis pogrešnih shvatanja toga vremena zasnovanih na liberalizmu, socijalizmu, nacionalizmu i demokratiji (Đurković, 2007: 30)

Ideja autoritarnog konzervativizma najduže se održala u Rusiji. Konstantin Pobjedonoščev bio je uveren da je jedino Rusija održala apsolutističku tradiciju dok je ona u zapadnim zemljama zaprljana liberalnim idejama.

Od velikog značaja za slabljenje autoritarne i konzervativne desnice u Evropi bilo je odricanje katoličke crkve od (direktnih) političkih pretenzija i njeno priklanjanje liberalnoj demokratiji već od papske enciklike *De rerum novarum* iz 1891. godine.

Ideja autoritarnog konzervativizma opstala je i tokom 20. veka. Neki od najznačajnijih misilaca poput Karla Šmita, ili teoretičara elita Gaetana Moske pripadali su konzervativnoj i autoritarnoj struji mišljenja.

Nasleđe autoritarnog konzervativizma preuzima krajnja, radikalna politička desnica, ali i desni ekstremizam. **Desni ekstremizam** zapravo

je spoj prenaglašenih karakteristika krajnje političke desnice sa antiparlamentarizmom, antipluralizmom i opredeljenjem za nasilno političko delovanje i stvaranje militantnih organizacija, predvođenih često harizmatičnim vođama.

Primer ekstremne desnice predstavlja fašizam koji se može odrediti kao autoritarni nacionalizam koji sadrži rasizam, antisemitizam, antikomunizam, brani korporativno– stalešku viziju sitnoburžoaskog kapitalizma, a u organizacionom smislu raspolaže militarističkom partijom sa oružanim partijskim trupama i harizmatskim vođom (Kuljić, *Sociologija*, vol. 41, br. 4: 430).

Zajedničko, formativno jezgro krajnje političke desnice i desnog ekstremizma, po Todoru Kuljiću, čine:

- autoritarnost kao socio-psihološka osnova ekstremnog nacionalizma, homofobije, militarizma ili sklonosti ka stvaranju teorija zavera;
- krajnji nacionalizam, rasizam i/ili klerikalizam;
- antiliberalizam zbog fokusiranja liberala na interesu i vrednosti pojedinaca;
- antikomunizam, antianarhizam i antisocijalizam;
- ksenofobija, seksizam i homofobija, bazirani na preziru, iracionalnoj mržnji i strahu, kao i
- antiglobalizam u različitim svojim varijantama antiamerikanizma, antiislamizma ili antisemitizma (Bakić, 2007: 34).

U tom okviru, primera radi, radikalni desničari nastoje da odbrane evropski kulturni identitet, kao i verski hrišćanski identitet, pred naletima pojačane migracije muslimana, ali i procesima „amerikanizacije“.

Sam desni ekstremizam, Jirgen Felter i Zigfrid Šuman definišu kao skup 10 ideooloških, ali i kulturoloških i organizacionih karakteristika: hipernacionalizma, etnocentrizma, antikomunizma, antiparlamentarizma, militarizma, zahteva za redom i poretkom, snažnim političkim vođstvom, antiglobalizmom i kulturološki pesimizam (Klanderman, B., Meyer, N, 2006: 4)

Paternalistički konzervativizam

Za razliku od kontinentalne Evrope, u Velikoj Britaniji razvila se prema promenama daleko fleksibilnija konzervativna tradicija poznata kao paternalistički konzervativizam. Britanski konzervativci branili su tradicionalne vrednosti i principe sve do trenutka u kojem su nove ideje bile opšte prihvaćene Nakon toga bi konzervativci neko doba proveli u prilagođavanju da bi na kraju nove ideje pridružili postojećem konzervativnom korpusu i nasleđu. Posledično, odlika ovog konzervativizma je naglašen pragmatičan pristup i minimalno vezivanje za tvrde principe. Jan Gilmur pragmatičnost je izrazio konstatacijom da „mudri konzervativac putuje sa malo prtljaga“ (Hejvud, 2005: 88).

Dve glavne tradicije unutar paternalističkog konzervativizma su: (1) konzervativizam jedinstvene nacije i (2) hrišćanska demokratija.

Konzervativizam jedinstvene nacije, odnosno „Tori demokratija“ baštini srednjovekovni plemićki paternalizam koji uključuje obavezu bogatijeg i obrazovаниjeg sloja da brine da siromašni žive u uslovima dostojnjim čoveka. Kada je polovinom 19. veka otvorena mogućnost da surova eksploracija radnika rezultira revolucionarnom situacijom i haosom, konzervativni političari, poput lorda Ešlja su, kroz borbu za zaštitu žena i dece na radu, ograničenje radnog vremena i obezbeđenje solidarne pomoći nastojali da radničku klasu integrišu u poredak. Protekcionizam je dostigao svoj vrhunac kada je, 1867. godine, na čelo konzervativaca i vlade došao Bendžamin Dizraeli. Njegova vlada prvo je preduzela reformu izbornog zakonodavstva koja je donela proširenje biračkog prava na radništvo. Sledila je reforma radnog i socijalnog zakonodavstva.

Radilo se, u suštini, o strategiji preventivnih i ograničenih reformi i uverenju da je privilegovanim bolje da prihvate „reforme odozgo“ nego „revoluciju odozdo“ (Hejvud, 2004: 97).

Tako je Dizraeli bogatima ponudio sigurnu i stabilnu državu a siromašnima humanije uslove života. Podstičući patriotizam, on je nastojao da sve slojeve poveže kroz osećaj pripadanja jedinstvenoj naciji.

Na ovom tragu, britanski konzervativci, sredinom prošlog veka, pod vođstvom Harolda Makmilana promovišu spoj tržišnog takmičenja i

vladine regulacije kao poželjni „srednji put“ između socijalističkog centralnog planiranja i laissez-faire kapitalizma (Hejvud, 2004: 98)

Hrišćanska demokratija izraz je prilagođavanja katoličke crkve situaciji nastaloj krajem 19. veka i pokušaja da se hrišćanska tradicija zasnovana na moralu, patrijarhalnosti, tradicionalnoj porodici i pripadnosti crkvi i lokalnoj zajednici poveže sa elementima solidarnosti i države socijalnog staranja. Demohrišćani za razliku od klasičnih konzervativaca nisu, naime, nikad do kraja prihvatali slobodno tržište. Ekonomija se, još od enciklike *De rerum novarum* iz 1891. godine, vidi kao sfera koja ne treba da bude odvojena od države bazirajući se na ravnoteži konflikta i konsenzusa i socijalnom partnerstvu rada i kapitala.

Polazeći od hrišćanskog modela i vrednosti, hrišćanski sindikati zalažu se za klasni mir i saradnju. Posledično, sindikati su profesionalne, a ne klasne organizacije. Ciljevi za koje se zalažu hrišćanski sindikati su: proširenje učešća u dobiti i svojini putem širenja radničkog akcionarstva, i učešća zaposlenih i sindikata u upravljanju i kontroli poslovanja, bliski su konceptu socijalnog partnerstva rada i kapitala ponikлом u redovima reformski orijentisanog preduzetništva.

Osnovni principi i vrednosti hrišćanske demokratije su i personalizam, supsidijarnost i afirmacija posredničkih institucija i lokalne samouprave.

Ideja personalizma, koju je najsnažnije razvio Žak Mariten, bazira na uverenju, nasuprot liberalnoj ideji egoističnog i posesivnog individualizma, o postojanju integralne ličnosti slobodna volje – utemeljene na hrišćanskoj veri i mreži institucija i odnosa u kojima je ona integrisana sa drugima.

Hrišćanska demokratija snažno afirmiše posredničke institucije i oblike samoorganizovanja i lokalne samouprave, koje za cilj imaju udruživanje oko zajedničkih ciljeva. Oblici civilnog društvenog organizovanja poput porodice i susedstva, crkvenih odbora, pevačkih ili sportskih društava, hrišćanskih sindikata daju punoču i smisao životu nasuprot relaciji između apstraktne, na konzumerizam orijentisane individue i (udaljenih) državnih aparata (Đurković, 2007: 77).

Ključni princip hrišćanske socijalne doktrine koji je ušao i u temeljne principe i načela EU je svakako princip subsidiarnosti. Vertikalno razumevanje i smisao subsidiarnosti je sadržano u stavu da sredstva i ingerencije odlučivanja treba spustiti na onaj(niži) nivo organizovanja gde on može dati najbolje rezultate. Dopunjajuće, horizontalno razumevanje uključuje princip da predstavnici vlasti u odlučivanje uključe na svim nivoima sve one asocijacije, udruženja i uglednike koji mogu doprineti iznalaženju najboljih rešenja.

Bez sumnje najuticajnija partija ove orientacije Hrišćansko-demokratska unija Nemačke (CDU), u svom programu „Sloboda i bezbednost“ iz 2007. godine, polazeći od hrišćanske slike sveta, kao tri svoje temeljne vrednosti ističe slobodu, solidarnost i pravičnost.

Sloboda se u praksi ostvaruje putem lične i zajedničke odgovornosti. Solidarni moramo pre svega biti prema onim ljudima koji još ne mogu, više ne mogu ili trajno ne mogu sami stvoriti osnove za slobodan život. Solidarnost zahteva subsidiarnost koja podrazumeva odgovorno (samo) angažovanje građana. Pritom, pravičnost zahteva da jači daju veći doprinos državnoj zajednici od slabijih (KAS, 2009: 11–14).

Kao svoje osnovne prioritete u novom milenijumu CDU ističe jaku porodicu i humano društvo, „društvo znanja“ i permanentno obrazovanje i razvoj kulture za sve, sredinu u kojoj vredi živeti, aktivne građane i jaku državu i, nasuprot konzervativizmu nove desnice, obnovu socijalno-tržišne privrede u globalizovanom svetu.

U programu se polazi od uverenja da ako politika polazi od ciljeva ekonomске održivosti i socijalne pravednosti, onda globalizacija ne predstavlja kraj socijalne države i socijalno-tržišnog privređivanja. **Prednost socijalno-tržišne privrede je to što ona predstavlja neraskidivi spoj liberalnog privređivanja i solidarnog socijalnog uređenja.** U tom okviru vodeće načelo jeste odgovornost vlasnika preduzetnika koja se mora uvećati, kao i mogućnosti za obrazovanje i usavršavanje zaposlenih. Na temeljima hrišćanskih vrednosti treba, u borbi protiv siromaštva, nepismenosti, korupcije i kršenja ljudskih prava, ponuditi bolje perspektive stanovnicima nerazvijenih delova sveta, čak i kada to za razvijene znači i

snažniju ekonomsku konkurenčiju. Postojeće međunarodne organizacije se zato moraju iskoristiti za stvaranje pouzdanog normativnog okvira i veće transparentnosti i to kako u svetskoj trgovini, tako i na finansijskim tržištima.

Ovakvim reformama će socijalno-tržišna ekonomija omogućiti građanima da preuzmu odgovornost za oblikovanje sopstvenih života. Socijalna i politička participacija su neophodan preduslov. Socijalno-tržišno privredivanje i demokratija samo zajednički mogu dati rezultate i produbiti poverenje građana (KAS, 2009: 46–49).

Čini se da upravo u renesansi ideje o globalizovanoj socijalno-tržišnoj ekonomiji, treba tražiti jedan od ključnih razloga izbornih uspeha „light“ konzervativizma, nakon izbijanja planetarne krize.

Nova desnica – libertarijanski konzervativizam

Na sasvim suprotnom, ali i dalje konzervativnom, polu nalazi se protržišni, libertarijanski konzervativizam, odnosno nova desnica. Nova desnica je širok i nedovoljno precizan pojam koji obuhvata spektar često suprotnih ideja, odnosno predstavlja pokušaj spajanja različitih intelektualnih tradicija, pre svega liberalne i konzervativne. Konzervativni momenat predstavlja isticanje značaja poretku, autoriteta, discipline i tradicionalnih vrednosti. Liberalno je u novoj desnici insistiranje na logici slobodnog tržišta, čak tržišni fundamentalizam. Nova desnica je u velikoj meri mešavina radikalnih, reakcionarnih i tradicionalnih crta. Suštinu ovoga, u znatnoj meri protivrečnog konstrukta čini spoj slobodne ekonomije i jake države (Hejvud, 2005: 96).

Centralno konzervativno obeležje nove desnice je strah od socijalne fragmentacije i društvenog sloma izazvanog širenjem liberalnih ideja i vrednosti koje ugrožavaju tihu, konzervativnu i patrijarhalnu većinu. Rešenje je u vraćanju moralnim standardima, porodicu, zakonu i poretku, kao i nacionalnom jedinstvu i identitetu. Po libertarijanskim konzervativcima, kulturna različitost i multikulturalnost slabi spone nacionalnog jedinstva istovremeno vodeći u etničke i rasne sukobe (Hejvud, 2005: 104).

Prodor konzervativne nove desnice prepoznatljiv osamdesetih godina 20. veka i kroz praksu „reganomike“ i „tačerizma“ svoj liberalni, ekonomski momenat imao je u promociji snažnog tržišnog liberalizma – čvrstog novca, niskih poreza i privatizacije, viđenih, u okviru neoliberalnog tipa globalizacije, kao univerzalnih rešenja. Suštinu ekonomskog projekta nove, libertarijanske desnice čine mere poput redukovanja direktnog oporezivanja, napuštanja kontrole cena i prihoda (liberalizacija i marketizacija), kao i masovna privatizacija uz smanjenje poreza i javne potrošnje i paralelno nastojanje da se redukuje moć sindikata.

Zapravo, prodor spoja libertarianizma i neokonzervativizma u obliju „reganomike i tačerizma“ bio je moguć tek kroz krizu „preopterećenosti“ i kritiku socijalne države – „države blagostanja“. Ona je u klasično pluralističko razumevanje demokratije kao „pregovarane demokratije“, odnosno demokratskog procesa kao beskrajnog procesa „cenkanja“ interesnih grupa koji određuje okvir i granice vođenja javnih politika, uvela limite tržišnih pravila koja ograničavaju „apetite“ učesnika pregovaranja.

Unutar distributivnog konflikta kao ključnog socijalnog i političkog konflikta u savremenim demokratijama ojačala je posledično tržišno – fundamentalistička – neoliberalna struja.

Posledično, instrumenti distributivne politike svode se na jednako (minimalno) oporezivanje u svrhu održanja kapital-odnosa, uz pomoć pravnog sistema i institucija i aparata sile. Za radikalne autore poput Nozika, liberalna distributivna politika (pravda) može da opravda samo javnu administraciju svedenu na organe uprave, pravosuđe i aparat sile – vojsku i policiju (Nozik, 2003).

Na drugoj strani, ekonomske posledice rastućih očekivanja birača unutar „neobuzdane demokratije“ i rezultirajuće „preopterećenosti“ vlade su rastuća javna potrošnja, visoka inflacija i poresko opterećenje koje koči razvoj i uništava preduzetništvo.

Nova desnica smatra da je demokratija za odrasle ono što je čokolada za decu: beskrajno izazovna, bezopasna u malim količinama, ali štetna kada se previše uzme, odnosno da je ona pre odbранa od samovolje vlade nego institucionalni okvir za sprovođenje reformi (Hejvud, 2004: 162).

Zavodljiva ideologema da su liberalizacija, uvećanje nejednakosti, kao i redukovanje preterane socijalne zaštite, „koja vodi kulturi nerada i zavisnosti“, nužno, istina bolno sredstvo da se dođe do uvećanja bogatstva, sa izbijanjem krize 2007/2008. godine izgubila je na uverljivosti.

Na drugoj strani, kriza je kroz ugroženost i nezaposlenost donjih domicilnih slojeva, rezultirajući ksenofobiju i rastući antagonizam prema useljenicima, pre svega drugačije vere i boje kože, doveo do rasta uticaja krajnje desnice. Rezultati izbora za Evropski parlament, 2009. godine, i uzmak koncepta multikulturalizma, ali i sve rezervisaniji odnos prema federalnoj Evropi su dovoljna ilustracija, aktuelnog uzleta konzervativnog nacionalizma.

3.3 Nacionalizam i politika

Aktuelni (neo)konzervativizam i nacionalizam, neretko u zaoštrnim, autoritarnim i nasilnim formama, pre svega dobijaju formu (uskogrude) odbrane evropskih (hrišćanskih) nacionalnih identiteta i vrednosti.

Zajednička osnova i „mesto susretanja“ nacionalizma i konzervativizma je činjenica da je, poput konzervativizma, i nacionalizma pre globalan stav, uverenje i ponašanje, odnosno osećaj organske povezanosti sa nacijom kao primordijalnom zajednicom, nego distinktna i zaokružena politička ideologija.

Samu immanentnu logiku, argumentacijsku osnovu i razorni potencijal sudara ekskluzivnih nacionalnih/nacionalističkih projekata Vojin Dimitrijević objašnjava, analogijom sa ruskom drvenom lutkom „babuškom“, po modelu „otvoriš jedan veliki narod ili državu, a u njemu manji, otvoriš manji i u njemu još manji. Svi su oni stari, pravedni, napačeni i traže samopredeljenje, ali ga ne daju manjem od sebe“ (Dimitrijević, 1992: 3).

Snagu i značaj nacionalne identifikacije, njeno često pripisano mitsko značenje, možda najbolje ilustruje Zvonko Lerotic (pr)ocenom da je nacija „medij u kojem politička i narodna zajednica sebe obznanjuju kao najdublju ljudsku potrebu. Ona stvara lik o sebi i pruža ljudima

višu kolektivnu svest, koja ih izbacuje iz njih samih, a to je najiskonskija čovekova crta; te poput magije, transa i ljubavi izvlači iz pojedinaca njihovu emocionalnost, sentimete, privrženost, beznađe, krivnju i ludilo“ (Votson Hju Siton, 1980: 15).

Nacija i nacionalizam

Elementarnu, bazičnu identitetnu osnovu nacionalne pripadnosti, naznačava i samo etimološko poreklo reči nacija (nascos, nascere – roditi se).

Entoni Smit naciju definiše kao imenovanu ljudsku populaciju sa zajedničkom istorijskom teritorijom, zajedničkim mitovima i istorijskim sećanjima, zajedničkom kulturom, ekonomijom i zajedničkim zakonskim pravima i dužnostima svih pripadnika (Smit, 1998: 30).

Smitovo određenje nacije sadrži dve vrste odrednica: etničke (poreklo, kultura, mitovi, istorija) i političke (teritorija, ekonomija, set zakonski utvrđenih prava i obaveza građana, odnosno državljana), odnosno njihovo preplitanje i jedinstvo.

Posledično, i unutar određenja nacionalizma načelno se mogu razlikovati dva pristupa i stanovišta – „politički“ nacionalizam i etno-nacionalizam.

Prvi počiva na pojmu građanina, drugi na, prepolitičkoj i preracionalnoj osnovi – mističnom narodnom jedinstvu i mitu o zajedničkom poreklu.

I Habermas jasno uočava napetost i kontroverzu između dva osnova i dva načina određene nacije – nacije viđene kao kulturne i jezičke zajednice (etničke afilijacije) i nacije i nacionalne pripadnosti kao „političke nacije“ – građanskog statusa i državljanstva (primeri SAD i Švajcarske). On međutim predviđa mogućnost (i poželjnost) njihovog potpunog razdvajanja. „Nacija državljana svoj identitet ne pronalazi u etničko-kulturnim, zajedničkim obeležjima nego u praksi građana koji aktivno koriste svoja demokratska prava sudelovanja i komuniciranja. Ovde se republikanska komponenta posve odriješuje pripadnosti nekoj

prepolitičkoj zajednici, koja se integrirala putem podrijetla, zajedničke tradicije i zajedničkog jezika, (Habermas, 2002: 140).

Suprotan, retrogradni, smer kretanja – odvajanje/razdvojenost i dominacija etničke afilijacije nad građanskim statusom i pravima je jedan od osnova uspostavljanja relacije: nacija–nacionalizam–nacionalni konflikti.

Nacionalizam kao sadržaj svesti i sistem uverenja nije fenomen koji se a priori može pozitivno ili negativno kvalifikovati.

On nije nešto spolja pridodata i nametnuto naciji – bez osećaja nacionalne pripadnosti i nacionalne svesti – nacionalizma nema ni nacije. Benedikt Anderson, u istoimenom delu, naciju određuje kao „zamišljenu zajednicu“, odnosno kao doživljaj horizontalnog bratstva i jednakе participacije, bez obzira na nejednakost i vertikalnu organizaciju društva (Anderson, 1998: 17).

Uz otklon od vrednosnih konotacija i etiketa, nacionalizam se generalno može odrediti kao sistem vrednosti (simbola, mitova), i na vrednostima zasnovanog ponašanja, kojima se konstituiše nacionalni identitet i uspostavljaju nacija i nacionalna pripadnost kao osnovna, najviša vrednost.

Nacionalizam je zapravo politizacija ličnih (i grupnih) osećanja nacionalnog identiteta i pripadnosti. Upravo uspostavljanje nacionalnog kao temeljnog društvenog identiteta i ekskluzivno vrednovanje nacije i nacionalne pripadnosti jasno razlikuje nacionalizam od drugih „izama“, ali istovremeno čine i osnov za moguće manipulacije nacionalnim osećanjima.

Nacionalizam Entoni Gidens definiše kao skup simbola i verovanja koji naglašavaju nacionalno zajedništvo. On uključuje posebne ideale, vrednosti i „nacionalno iskustvo“. Nacionalizam se zapravo javlja kao potreba individua da budu uključene u kolektiv sa kojim se mogu identifikovati, no on ne nudi identifikacionu osnovu jednaku drugim izvorima grupnog identiteta. Nacionalna identifikacija je rezultat posebno vrednog i značajnog (nacionalnog) dostignuća, nešto što pozitivno diferencira nas u odnosu na njih, druge (Gidens, 2003: 214–216).

U slučajevima predominacije nacionalnog osnova socijalne identifikacije, odnosno redukcije svih drugih oblika na nacionalnu identifikaciju

može se govoriti o isključivom nacionalizmu. Karakterišu ga isključivost, netolerancija i šovinizam i lako se povezuje sa etnocentrizmom i rasizmom (Golubović, 1995: 135).

Hobsbaum karakteriše tu vrstu nacionalizma kao desničarski pokret koji zamenjuje sve druge forme političke i socijalne identifikacije i javlja se zajedno sa ksenofobijskom i fundamentalizmom. On se javlja u okviru težnje da se stvore koherentne nacionalne države naseljene etničkim i jezičkim homogenom populacijom, što Hobsbaum, sa pravom, karakteriše kao *reductio ad absurdum* nacionalizma (Hobsbaum, 1993: 134).

Nacionalizam je očito ambivalentan i više značajan fenomen. Nacionalni/nacionalistički pokreti i ideologije artikulišu legitimne težnje za ostvarivanjem nacionalnih interesa i prava na prosperitet i jedinstvo nacije (i nacionalne države). Istovremeno, on često jeste osnov mistifikacije i apsolutizacije nacionalnog, homogenizovanja nacije mitotvoraštvom – rezultirajuće ksenofobije i nacionalnog zatvaranja, uskogrudosti i nacionalnog revansizma.

Nacionalizam kao kolektivni sentiment i sistem uverenja može se vezivati za različite, pa i suprostavljene ideologije, biti po svojoj prirodi i emancipatorski i opsesivan, i levi i desni, i demokratski i autoritarni. Otvorenost i ambivalenciju nacionalizma omogućuje njegovo (re)kombinovanje i kontekstualno aranžiranje, primera radi sa liberalizmom i/ili socijalizmom. No, između nacionalizma sa jedne i populizma i različitih oblika autoritarnih i totalitarnih poredaka, sa druge strane, postoji jedna vrsta strukturalnog afiniteta bazirana na, zajedničkoj deljenoj, kolektivističkoj matrici.

Osnov za široku praktičnu ambivalenciju i elektičnost nacionalizma je u parcijalnosti i unutarnjopravnoj ispravnjenosti i bezsadržajnosti nacionalističkih koncepcija. Oni, kada je o odnosima unutar grupe reč, sadrže po pravilu, samo mit o zajedničkom poreklu i sudbini – uzajamnom jedinstvu, solidarnosti i bratstvu.

Nacionalizam zato, kako to s pravom ističe Ralf Miliband, postaje najmoćnija sekularna ideologija i preuzima mobilizacionu, integrativnu, teleološku i transcedentnu funkciju (Tadić, 1986: 164).

Eric Hobsbaum ističe da je nacio-euforija u postkomunizmu izraz traganja za novim kolektivnim identitetom. Upravnjeno mesto komunističkog kolektivitizma zauzima njegov nacionalistički pandan i prezentent. Hobsbaumova (pr)ocena pak da je, krajem 20. veka, nacionalizam irelevantan, jer ne nudi opšta, a retko i lokalna rešenja, je sa stanovišta globalne i dugoročne perspektive, argumentacijski opravdan i odbranjiv stav. No, on ne govori ništa o drami, izazovima i socijalnim troškovima aktuelnih postkomunističkih nacionalizama.

Strukturno posmatrano **nacionalizam predstavlja** (ili bar teži da čini) jedinstvo sledeća tri konstitutivna elementa: 1) ideologija i političkih projekata nacionalnog okupljanja; 2) nacionalne svesti i (egzaltiranih) sentimenata i ponašanja i 3) političkog pokreta za realizovanje nacionalnih ciljeva (**samostalnost / autonomija / separacija**).

Ideologiju nacionalizma Entoni Smit, određuje kao ideologiju nacionalne nezavisnosti i prava na samoodređenje čiji korpus ciljeva čine: 1) integracija sunarodnika u homogenu celinu; 2) očuvanje tradicije i kulturnog identiteta; 3) ujedinjenje u jedinstvenu nacionalnu državu svih sunarodnika; 4) sopstveno autonomno upravljanje ekonomijom i 5) razvoj i uvećanje moći i položaja nacionalne države (Janjić, 1998: 82).

Nacija i država

Stvaranje i razvoj jedinstvene nacionalne države je centralna tema modernih ideologija nacionalizma jer se siguran, stabilan i autonoman, razvoj vidi jedino u okvirima sopstvene države.

No, još su autori nesporne liberalno-demokratske provenijencije poput Džona Stjuarta Mila, polazeći od stava da načelo individualiteta važi podjednako kako za pojedince tako i za narode, naciju određivali kao političku zajednicu – kao narod koji teži državi. U cilju očuvanja narodnog individualiteta oni su zagovarali princip: jedna nacija – jedna država. Za Mila nacija bez države je nekompletna jer joj nedostaje kompetentni (državni) autoritet za rešavanje sukoba.

No za Mila i liberalne demokrate formiranje nacionalne države je nužno i opravdano samo ako vodi sve širem ekonomskom povezivanju i integrisanju (Mil, 1988: 96–104).

Siton-Votson, u delu „Nacije i države“, relaciju nacija-država vidi kao odnos razlikovanja i komplementarnosti i nadopunjavanja.

Država, kao zakonska i politička organizacija, svojim autoritetom obezbeđuje poslušnost i lojalnost dok nacija, kao organska zajednica, daje bazični osećaj jedinstva i solidarnosti (Votson, 1980: 126).

Formiranje i egzistencija nacionalne države su, u uslovima postojanja daleko većeg broja etničkih grupa nego država kao i njihove teritorijalne izmešanosti, potencijalno visokokonfliktni, ali sami po sebi legitimni ciljevi.

Pri tome, strah od „balkanizacije“ – fragmentacije postojećih država u male, antagonističke i neodržive političke jedinice je često prevelik. Neretko, poput situacije u Evropi, postoje delovi u kojima su nacionalnosti toliko izmešane da za njih nije praktično da budu pod odvojenim vladama tako da nemaju drugog puta da od nužnosti naprave vrlinu, i da se pomire sa tim da žive zajedno pod jednakim pravima i zakonima (Tamir, 2002: 227–231).

Kada je o odnosu nacije i države, odnosno demosa i polisa reč, Linc i Stepan formulišu tri važne hipoteze. Prvo, što je država multinacionalnija, odnosno stanovništvo sastavljeno od različitih jezičkih, religijskih i kulturnih grupa, to je teže doći do saglasnosti oko osnovnih načela demokratske konstitucije.

Drugo, demokratija u multinacionalnim i multikulturalnim društvima zahteva znatan napor i veštine oko formiranja i održanja demokratskih normi i institucija.

Treće, neki načini rešavanja problema državnosti, sami po sebi nisu spojivi sa demokratijom. Na drugoj strani, recimo, dobrovoljna asimilacija ili napuštanje određene teritorije, odnosno dogovorno kreiranje novih granica, uz nadzor i podršku međunarodne zajednice spadaju u red „herojskih prepostavki“ (Linc, Stepan, 1998: 47–48).

Načelno, politike regulisanja etničkih odnosa mogu se situirati unutar dva globalna pristupa: politike eliminisanja etničkih razlika i politike upravljanja etničkim razlikama.

U politike eliminisanja etničkih razlika spadaju, pored genocida i prinudnog preseljavanja stanovništva, i sa demokratskim metodama „spojive“ prakse razdvajanja stanovništva, otcepljenja i secesije.

U politike upravljanja etničkim razlikama, pored hegemonističke kontrole „jače strane“, kao i arbitraže „neutralnog“ autoriteta, spadaju demokratske metode zaštite etničkih manjina – personalna, kulturna i teritorijalno-politička autonomija, kao i modeli složenih država – (kon)federacije i konsocijacije (Tatalović, 2010: 35–48).

Nedemokratsko regulisanje odnosa, naravno, nije poželjno, no može biti efikasno. Na drugoj strani, demokratske metode, posebno one složene poput konsocijativnih demokratija nisu neka vrsta čarobnog leka za sve vrste bolesti. Neravnomerni razvoj koji koïncidira sa brzim izmenama u spoljnom okruženju i kolapsom autoritarnog režima (bivša Jugoslavija), ili radikalne demografske promene strukture stanovništva (Liban) mogu rezultirati ratovima i raspadom (Tamir, 2002: 248).

Ono što, zapravo, nacionalističke doktrine i socio-političke pokrete međusobno diferencira je priroda sredstava koja se koriste za postizanje ili očuvanje toga cilja. Nelegitimna, nasilna sredstva mogu delegitimirati opravdane, patriotske ciljeve.

U prostoru složenih potencijalno visokokonfliktih relacija i ambivalentnih mogućnosti i solucija od ključnog značaja je ponašanje političkih i intelektualnih elita. Ukoliko bi na kompromis orijentisane elite izbegavale polarizaciju i konfrontaciju, građani bi se lakše (nevolejno) odlučili za višestruki i komplementarni identitet (Linc, Stepan, 1998).

U suprotnom, početna „ograničena i privremena“, selektivna upotreba nasilja može lako postati cilj i samosvrha poretka i okrenuti se i prema pripadnicima sopstvene nacionalne grupe.

Unutar brojnih klasifikacija nacionalizma najupotrebljivijom mi se zato čini **podela na autoritarni i libertetski nacionalizam** Anri de Mana. De Man pri oceni karaktera i prirode nacionalističkog pokreta/poretka polazi od uspostavljanog odnosa prema slobodi i demokratiji kao kriterija (pr)ocene.

Nediskriminativnost – omogućavanje i garantovanje jednakih sloboda i prava svim državljanima i racionalni pristup politici, posebno regulaciji

(među)nacionalnih odnosa, oznake su nacional-demokrata. Nasuprot tome, autoritarni nacionalizam karakteriše opsesivna vezanost za državu – dominacija uspostavljanja spoljnog, nacionalnog jedinstva kao cilja i snažno prisustvo iracionalnih, nacional-populističkih teza o „jedinstvenom duhu naroda, zajedničkim precima, krvi i tlu“. Nepoverenje, diskriminacija i različiti vidovi represije prema nesaplemenicima dalji su kriterij za prepoznavanje autoritarnog nacionalizma (Janjić, 1993: 91–93).

Za autoritarni (etno)nacionalizam regulativne ideje su ideje državnog i nacionalnog jedinstva i ekspanzije. Dominacija autoritarno-nacionalističke opcije najčešće jasno indicira zaostajanje u modernizacijskom razvoju i političku neemancipovanost.

Okvir u kojem se javlja, uz brojne varijacije konkretnih manifestacija, nacional-autoritarizam čine teritorijalna i društvena neintegrisanost, odsustvo demokratske političke tradicije, odnosno predistorija nasilnog rešavanja sporova i prateće (pretežno) siromaštvo i neprosvećenost masa i njihova podložnost manipulaciji.

Jedan autoritarni nacionalizam provokira i lako (pro)nalazi svoj pandan u krilu druge/drugih nacija.

Nesporno relevantne tipologije nacionalizama otvaraju, međutim, ključno pitanje određenja zajedničkih izvorišta i uzroka njihovog javljanja i uzajamnog konfrontiranja.

Nastajanje i sudar nacionalističkih pokreta uzrokovani su, pre svega, situacijom asinhronije u formiraju, odnosno vremenu državnog uobličavanja nacija. Naime, nacionalni ciljevi i šire političke aspiracije pokreta nacija u nastajanju uvek su destruktivne i prevratničke u odnosu na postojeće (nacionalne) države i uspostavljene međunarodne odnose. Nasuprot tome, stanja izdeljenosti na „stare“ i „nove“ nacije, praćena su, unutar prvih, mitologemama o „istorijskim“, državotvornim narodima – gospodarima (Herren Volk ideja) na jednoj i „neistorijskim“, bezdržavnim narodima, na drugoj strani.

Najznačajniji politički oblici nacionalizma u poslednja dva veka, dati hronološkim redom su:

- liberalni nacionalizam, nacionalnih građanskih revolucija u Evropi, sredinom 19. veka;

- konzervativni nacionalizam, sa kraja 19. veka u oblicima poput Dizraelijevog ideala jedne nacije, čiji je ključni neprijatelj klasni antagonizam i revolucionarna pretnja;
- ekspanzionistički, militantni i kolonijalni nacionalizam i
- antikolonijalni nacionalizam u svojoj ranoj, prosocijalističkoj i kasnije radikalnoj i fundamentalističkoj varijanti (Hejvud, 2004: 215–235).

Globalizacija i sudar nacionalizama

Krajem 20. veka, intenzivira se sa procesom globalizacije visokokonfliktan i tek na prvi pogled paradoksalan proces istovremenog razvoja i jačanja integrativnih i dezintegrativnih procesa i tendencija. Naime, kulturne i političke elite nacija bez samostalne države uviđaju nužnost širih ekonomskih i političkih integracija, ali istovremeno žele da u njemu obezbede startnu poziciju zasebne nacionalne državnosti.

Primeri krize, rata i raspada bivše Jugoslavije, etnički sukobi na prostoru bivšeg SSSR-a, ali i Ruske federacije, kao i, na specifičan način, oživljavanje autonomističkih tendencija unutar „nedržavnih“ nacija u Zapadnoj Evropi dovoljna su ilustracija ove tendencije.

Proces je zaoštreniji i konfliktniji u meri u kojoj (zakasnele) nacije nastoje da svoju državno-političku emancipaciju ostvare u uskom nacionalno izmešanom, geo-političkom prostoru, koji je pod jakim uticajem moćnih spoljnih činilaca i njihovog nastojanja da ostvare/preraspodele interesne zone i uticaj.

Posledično, kontekst u kojem se sudari militantnih, isključivih nacionalizama odvijaju – njihovu konfliktnu arenu najčešće čine šira politička i društvena kriza, kao i značajne izmene regionalne (i svetske) ravnoteže snaga. U ovom pogledu, proces krize, rata i raspada bivše Jugoslavije, čija je kosovska epizoda još u toku, predstavlja gotovo paradigmatičan slučaj.

Analiza raspada Jugoslavije bi, kao nužne metodske korake zato morala imati prvo **makronivo**, koji podrazumeva globalnu, planetarnu restrukturaciju, zatim **mezonivo** koji se odnosi na prirodu i (različite)

motive nosilaca međunarodne intervencije i na kraju mikronivo koji se odnosi na ponašanje lokalnih struktura i aktera (Nakarada, 2008: 42).

U tom okviru, jedno od konkurirajućih objašnjenja je Hantingtonova teza o sudaru civilizacija i tvrdnja da je razjedinjujući efekat civilizacijski neodgovarajućih granica najprimetniji u podeljenim zemljama koje su tokom hladnog rata na okupu držali autoritarni komunistički režimi. Kolapsom komunizma (nacionalna) kultura zamenila je prethodnu ideologiju kao magnet privlačenja i odbijanja i Jugoslavija i Sovjetski Savez su se raspali i podelili na nove entitete duž civilizacijskih granica (Hantington, 2000: 154).

Nesporno relevantne tipologije nacionalizama otvaraju, međutim, ključno pitanje određenja zajedničkih izvorišta i uzroka njihovog javljanja i uzajamnog konfrotiranja.

Ištvan Bibo, analizirajući iskustva nacija na prostoru Srednje Evrope i Balkana, u tekstu simptomatičnog naslova „Tragizam malih naroda u Evropi“, konstatiše da ovi narodi (nacije) poseduju tragično osećanje neizvesnosti, ugroženosti i straha, odnosno egzistencijalne bojazni za zajednicu. Oni su naime, tokom svoje diskontinuirane istorije, bili suočeni sa iskustvom nestajanja svojih država, njihovim osvajanjem i/ili podelom između velikih sila, ali i ništa manje tragičnim iskustvima međusobnih sukoba i pokušaja podjarmljivanja. Između (agresivnog) nacionalizma velikih i malih nacija nema principijelnih razlika. Tradicijsko, političko-kulturno polje ovih društava karakteriše dominantno iskustvo autokratskih, nasilnih poredaka, zavisne i parcijalne modernizacije i razvijena sklonost mitovima i idejama o narodu-božnjem izabraniku, na koje su se oslonili i autoritarno-socijalistički koncept i praksa (Bibo, 1989: 557–571).

U njihovoј poziciji tragična je upravo nacionalna isključivost i ekskluzivnost, odnosno međuuslovljenošć i povezanost egzistencijalne ugroženosti i antidemokratizma. Zazor od demokratije – „demokratski rizik“ – motivisan je strahom da će demokratski okvir (zlo)upotrebiti konkurenčni nacionalistički pokreti.

Formirano, dominantno, opredeljenje da je demokratija moguća tek nakon uspostavljanja „punog i neometanog“ nacionalnog suvereniteta gotovo pravolinjski vodi u autoritarizam i oštре uzajamne konfrontacije.

Hipostazirana uloga nacije i apsolutizovani nacionalni interesi rezultiraju uspostavom nacionalne pripadnosti kao temeljne identifikacione osnove. No, apsolutizovani i suprotstavljeni nacionalni interesi nisu dovoljan uslov za izbjeganje nacionalnih konflikata. Konfliktima prethodi prevodenje navedenih uzroka u konkretne povode i predmet sukoba. Nacionalističke kulturne i političke elite pripremaju teren za sukobe time što unutar krizne situacije nude model njenog tumačenja u skladu sa formulom: razlog za naše nevolje su zle namere i potezi drugih, odnosno pravilom da je dobro, istinito i pravedno ono što je saglasno sa pripisanim sopstvenim nacionalnim interesima. One istovremeno obavljaju proces deizacije svoje i satanizacije „tuđe“ nacije i formiraju doživljaj nacije kao kvazireligijske zajednice.

Nacionaleskruzivizam i mitologizovanje sopstvenih nacionalnih svojstava i karaktera ima kao nužni korelat i nadopunu produkovanje predrasuda i negativnih stereotipa prema nacijama u konkurentskom odnosu. Na jednoj strani funkcionalizuje se, stvaranjem osećaja ugroženosti, patriotski sentiment. Patriotizam se iskriviljuje i prevodi u stanje nekritičke nacionalne romantike, retoričku frazeologiju „rodoljubaca“ (Jovan Sterija Popović) i stanje egzaltiranosti i transa. Na drugoj strani, satanizuje se „protivnička strana“ i stvara/jača osećaj nepoverenja, distance, animoziteta i najzad mržnje prema njoj. Nacionalizam zadobija svoj „integralni“, ksenofobični, mrzotvorački i isključiv vid – prerasta u šovinizam.

Pritom, od odlučujućeg značaja su sam mehanizam involviranja pojedinaca u međunacionalni sukob, kao i, kada je o vodećim akterima reč, javno prezentirani, i još više, skriveni ciljevi i funkcije konflikata.

U kriznim situacijama se već formirani, temeljni nacionalni socijalno-kulturni identitet potencira i osnažuje visokofrekventnom medijskom obradom i prezentacijom nacionalnih simbola i sadržaja koja za cilj ima emocionalno kondicioniranje i vezivanje masa za određeni, nacionalni politički projekat.

Već i samo podvrgavanje legalnim zahtevima državnih vlasti sadrži mogućnost da pojedinac bude uvučen u oružane međunacionalne – međudržavne konflikte čak i kad su ti zahtevi, sa njegovog stanovišta, duboko nelegitimni. Propagandna politika i stereotipi koji se pritom

koriste kreću se u dijapazonu od apostrofiranja patriotizma i nacionalne časti i isticanja obaveze prema ugroženim vitalnim interesima nacionalne bezbednosti („opstanka nacije“), preko poziva na prevazilaženje internih razlika i očuvanja nacionalnog interesa i neuvijenih pretnji onima koji se opiru nacionalističkoj homogenizaciji i mobilizaciji.

U slučajevima kada je nacionalna osnova sukoba osnažena i linijom različite konfesionalne pripadnosti, verski činilac međunacionalnog konfroniranja postaje osnov za manipulaciju religioznim osećajima i uverenjima ljudi. Time se istovremeno politički funkcionalizuje religija i to najčešće dvostruko. Pre svega, nacionalistička elita verske razlike i predistoriju verskih sukoba i mržnji koristi kao osnov za podgrevanje nepoverenja i produkovanje netolerantnosti i stvaranje novih omraza. Ona pritom koristi religioznu simboliku, često do granica neukusa, i podstiče i masovnu (kvazi)religioznost. Na drugoj strani, unutar crkvene hijerarhije rastu aspiracije za preuzimanjem pozicije duhovnog hegemon-a nacije, odnosno političkog mentora, objedinitelja i arbitra u sporovima partija i drugih političkih aktera („saborna“ uloga crkve).

Osnovna, najčešće skrivena, funkcija nacionalističke retorike je preusmeravanje odgovornosti za krizno stanje na spoljnog aktera. Time se tenzija izmešta sa unutargrupnih na eksterne relacije i konflikte i posledično osnažuju grupna homogenost i solidarnost (Kozer).

No, mogućnosti i efekti manipulativnog izmeštanja konflikta sa internog na eksterni plan nisu bez svojih jasnih ograničenja – izmeštanje može da odloži, ali ne i da razreši unutargrupni konflikt.

Ako pak međugrupni (međunacionalni) konflikt traje duže vreme, uz velike troškove i bez izgleda na uspeh, javlja se bumerang efekat – spoljni konflikt umesto da otkloni, ili bar priguši, dodatno provocira i ojačava linije unutrašnjih razdora.

Unutargrupno homogenizovanje metodom pronalaženje krivca izvan redova svoje nacije inače ima svoje razloge i značajne konsekvence po vladavinske odnose. Seljenjem, ospoljavanjem krivice za nastalo stanje, uvodi se neka vrsta moratorijuma za političku odgovornost vlastodržaca (Pašić, 1993: 719).

Iza kvazidemokratske, nacional-populističke frazeologije i političko-institucionalnog sklopa perpetuira se vladavina elita nesposobnih da mobilisu na iznalaženje produktivnog izlaska iz konflikta/krize. Nacional-populistički režimi zato i jesu oblik odlaganja i/ili suspenzije demokratije.

U red psihološko-političkih funkcija nacionalnih konflikata spada njihova kompenzacijnska funkcija. Nekritičko svrstavanje uz svoju grupu i podvrgavanje autoritetu nacionalnog vođe (vođa) lišava pojedince lične odgovornosti, tegobnih dilema i unutrašnjih konflikata. Između mase nacionalno fanatizovanih pojedinaca koji, svesno ili nesvesno, pristaju na maloletnički status i „očeva“ nacije uspostavlja se čvrst odnos uzajamnog produkovanja i uslovljavanja.

Najzad, ekstremni nacionalizam i oštra međunacionalna sučeljavanja predstavljaju pogodan okvir za ispoljavanje krajnje malignih oblika agresivnosti i niskih poriva. U ovakvim sukobima problematične (krimino-gene, devijantne) ličnosti mogu nekažnjeno, za razliku od mirnodopskih uslova, često i uz oreol nacionalnih heroja, činiti zločine i ubijati. „Borba za našu stvar“ predstavlja neretko samo izgovor za oslobođanje od svih kočnica i ograda.

Naravno ovim se nikako ne dovodi u pitanje postojanje objektivne osnove i razloga međunacionalnih konflikata, kao i rezultirajući realni izazovi nacionalnom samoodređenju, pa i opstanku. Problematizuje se zapravo sama logika uzajamnog pothranjivanja konflikata i na njoj bazirana sredstva, mehanizmi i funkcije njegove eskalacije.

Preduslov da se oni produktivno regulišu i razreše je upravo njihovo svođenje na objektivnu (interesnu) osnovu i lišavanje iracionalnih momenata i sadržaja, odnosno otklanjanje njihovih potencijalnih malfunkcija. Enormni socijalni troškovi i cena raspada Jugoslavije predstavljaju paradigmatičan primer „tragizma malih naroda“ (Bibo), odnosno odsustva želje i/ili nesposobnosti da se na prostoru izukrštenih i sukobljenih, unutrašnjih i spoljnih, interesa blagovremeno zaustave nacionalistička euforija i proces eskalacije i iracionalizacije sukoba.

No, izbijanje svetske ekonomске krize 2007/2008. godine i prateći rast nezaposlenosti, siromaštva i frustracija domicilnih (nižih) srednjih

slojeva u odnosu na jeftinu imigrantsku radnu snagu, kao i izazovi i pretnje terorizma, pokazuju da nacionalnih euforija, sa čak rasnim predznakom nisu lišeni ni „veliki narodi“ i razvijene demokratije, odnosno da se ne radi tek o, recimo, „zaostaloj, folklorno-balkanskoj specifičnosti.

3.4. Evolucija socijalističke doktrine

Na osnovu više od dva veka duge istorije socijalističkih pokreta i doktrina čitavu socijalističku tradiciju bismo, krajnje uslovno, mogli podeliti, polazeći od načina i sredstava društvenog preobražaja kao ključnog kriterija, **na revolucionarni i reformatorski socijalizam**. Čitavom socijalističkom pokretu zajedničko je nastojanje da se do društvene jednakosti dođe posredstvom političkog organizovanja, emancipacije i jednakosti. To socijaliste početno razlikuje od anarchista koji u pitanje dovode samu opravdanost posebnog političkog organizovanja, uključiv i kratkoročno i transformaciono revolucionarno organizovanje i vlast koji su, kao i svaka vlast za anarchiste samo oblik novog podjarmljivanja.

Spor, i kasniji rascep unutar socijalista i nastaje upravo oko toga kako i kojim institucionalnim aranžmanom ostvariti socijalistički preobražaj. Socijaldemokratija se opredelila za reforme unutar liberalne predstavničke demokratije, dok je komunizam, oslonjen na Marksovou tezu o nespojivosti demokratije i liberalne države, zagovarao koncept „odumiranja države“, odnosno ukidanja predstavničke i uvođenja neposredne demokratije u oblicju diktature proleterijata.

Revisjonističko krilo se u godinama krize pred prvi svetski rat sve više udaljavalo od istorijskog materijalizma i klasne borbe i revolucije kao ključnih vrednosti nasleđa ortodoksnog marksizma (Pavićević-Vukašinović, 2006: 162–164).

Socijaldemokratija i kriza

Diskurs o krizi i levici, posebno levici u krizi i preispitivanju je ponovo otvoren aktuelnom krizom koja je, nakon svog započinjanja 2007.

godine kao eksplozija prenaduvanih balona hipotekarnih kredita u SAD, zadobila planetarne razmere i efekte u vidu recesije i rastuće nezaposlenosti, nejednakosti i siromaštva.

U tom okviru za sada se najbolje snalazi ksenofobična, nacionalistička krajnja desnica koja nezadovoljstvo usmerava prema imigrantima i širim integracijama. Rezultati izbora za evropski parlament 2009. godine – osvojeno drugo mesto sa tek četvrtinom dobijenih glasova što je najgori rezultat socijaldemokrata u poslednje tri decenije, kao i porazi na nacionalnim izborima u ključnim zemljama EU – Francuskoj, Italiji, Nemačkoj i u Britaniji, govore, na drugoj strani i o krizi i podelama na (političkoj) levici.

No, ako je za utehu, do preispitivanja i promena na socijaldemokratskoj levici je, po pravilu, uvek i dolazilo unutar kriza i, posebno, nakon izbornih poraza.

Prethodno, moglo bi se čak tvrditi da je socijaldemokratija kao pokret i rođena unutar krize i revolucionarnih potresa sredinom 19. veka. Pred pretnjom političke radikalizacije proleterijata i frontalnog klasnog sukoba konzervativni političari poput Dizraelija u Engleskoj ili Bizmarka u Nemačkoj pokazali su umeće i spremnost da za integraciju radništva u poredak plate cenu proširenja biračkog prava, priznanja prava na političko i sindikalno organizovanje i uvođenja elementarnih oblika socijalnog osiguranja. Time je ujedno unutar socijalističkog pokreta otvorena i realna opcija korišćenja parlamentarnih sredstava i reformi u cilju radikalnog društvenog preobražaja.

Korišćenje termina socijaldemokrata, koji se prvi put pojavio u publikacijama lasalijanskog krila radničkog pokreta u Nemačkoj 1869. godine, zapravo ima za cilj da dodavanjem prefiksa 'socijal' pokaže da je neophodno demokratiji dati širi socijalni smisao i utemeljenje (Pribićević, 1993: 1085).

U tom okviru, danas je, po mom sudu, na delu „peti talas“ preispitivanja i revizije na demokratskoj i reformističkoj levici.

Prvi talas iz dvadesetih godina 20. veka nastaje nakon prvog svetskog rata i raspada unutar do tada manje-više jedinstvenog socijalističkog pokreta na njegovo reformističko, socijaldemokratsko i radikalno,

komunističko krilo. U oslonu na radove Bernštajna, Bauera i Kauckog socijaldemokratija pravi kopernikanski obrat od radikalne do reformističke pozicije.

Rascep zapravo nastaje na osnovu različitog stava prema boljševičkom „ruskom revolucionarnom eksperimentu“ iz 1917. godine.

Prethodno, Eduard Bernštajn još u delu „Evolutivni socijalizam“ iz 1899. godine, ideju (nasilne) revolucije vidi kao rušenje, a revolucionarnu struju u radničkom pokretu kao konspiratorsku, demagošku i terorističku. Bernštajn veruje u mogućnost mirnog prelaza u socijalizam proširenjem programa socijalne pomoći i nacionalizacijom ključnih industrija (Tadić, 1996: 537).

Sukob u okrilju marksističke („naučno-socijalističke“) struje otvorio je unutar socijaldemokratije put za uticaj grupa i tendencija, poput etičkog socijalizma, koje akcenat stavlaju na moralnu kritiku kapitalizma. Socijalizam je moralno superiorniji od kapitalizma jer se bazira na spomena bratske ljubavi, empatije i saosećanja unutar zajednice jednaka. Najistaknutiji predstavnik hrišćanskog socijalizma u Velikoj Britaniji Henri Toni, u delima sa indikativnim naslovima „Pohlepno društvo“ i „Radikalna tradicija“ ističe da je osnovno ograničenje kapitalizma upravo nedostatak moralnih idea koji vodi pohlepi i eksploraciju.

Socijalizam se ne bazira na objektivnim razvojnim zakonitostima (istorijski materijalizam) već na privlačnosti razvoja kulture socijalne kohezije i solidarnosti.

Poratni okvir ponovo pedesetih godina, vodi novoj reviziji i usvajanju doktrine „demokratskog socijalizma“. Ključni koncepti višestranačke parlamentarne demokratije, države blagostanja i, posebno, mešovite ekonomije, pripremaju i definitivni raskid sa marksističkom doktrinom i revolucionarnim proleterskim mitom.

Ako dinamiku razvoja jednog političkog pokreta i njegove doktrine razmatramo kroz promene na nivou primenjenih sredstava ili i (finalnih) ciljeva, možemo konstatovati da je, pošto se prethodno dvadesetih opredelila isključivo za korišćenje mirnih sredstava borbe, socijaldemokratija do sredine 20. veka revidirala i svoje ciljeve.

Bazičnih pet karakteristika socijaldemokratije u njenoj klasičnoj „zlatnoj fazi“ demokratskog socijalizma čine:

1. bezrezervno prihvatanje mirnih, evolutivnih promena unutar liberalno-demokratskog poretku;
2. prihvatanje (nevoljno) kapitalizma kao jedino mogućeg proizvodnog obrasca za koji, dakle, ne postoji kvalitativno drugačija alternativa;
3. kapitalizam se, ipak, smatra strukturalno manjkavim, moralno inferiornim i odgovornim za siromaštvo i nejednakost;
4. deficite kapitalizma može redukovati svojim redistributivnim strategijama država koja igra ulogu čuvara javnog interesa i
5. nacionalne države imaju dovoljan kapacitet za regulisanje ekonomskih i socijalnih procesa (Hejvud, 2005: 146).

Temeljnog programskom evolucijom socijaldemokratije otvoren je prostor za dijalog i saradnju sa demohrišćanima i (socijal)liberalima i rezultirajući konsenzus oko kejnzijske ekonomije multiplikovanja potražnje, podsticanja rasta i zaposlenosti i stvaranja države blagostanja.

Treći talas, nastaje iz kriznog, recessionog miljea iz osamdesetih godina prošlog veka, u kojem nastaje i aktuelna faza neoliberalne, „turbo-globalizacije“. Delimičan, tek polovičan odgovor demokratske levice čini tematizovanje pitanja porodice, pluralnog identiteta, religije, roda i ekologije i ekološki održivog razvoja.

Programski miks prisutan u dokumentima Socijalističke internacionale i vodećih socijaldemokratskih partija krajem osamdesetih čini eklektički spoj obnovljenih i reaktuelizovanih vrednosti socijaldemokratije sa pitanjima i pristupima preuzetim iz arsenala „nove levice“ – ličnom autonomijom i samoostvarenjem, decentralizacijom i participativnom demokratijom.

Iza paravana došlo je, međutim, do onoga što Lipset, sa izvesnim pojednostavlјivanjem, naziva „amerikanizacijom evropske levice“. Polažeći od korelacije između promena u socijalnoj strukturi, pre svega rasta srednjih slojeva na račun tradicionalnog radništva, i posledičnih političkih promena Lipset konstatiše da evropska levica počinje poput

američkih liberala da u prvi plan ističe pitanja postmaterijalističkih vrednosti zaštite životne sredine, jednakosti žena i homoseksualaca, prava manjina i kulturnih sloboda (Lipset, 2001: 52–66).

Treći put – revizija ili napuštanje socijaldemokratije

Krajem 20. veka, nakon pada Berlinskog zida i raspada real-socijalizma, unutar dominacije neokonzervativizma i nove desnice javlja se doktrina „trećeg puta“, (Gidens) odnosno „nesocijalističke levice“ (Bler). Prethodni, gotovo dvodecenjski „sušni“ period odsustva iz vlasti (Britanija 1979–1997, Nemačka 1982–1998) vodi daljem razblaživanju koncepta države blagostanja, redukovajući javnog sektora i slabljenju veze sa radništvom i sindikatima. Toni Bler čak sindikatima upućuje poruku da se ne vezuju za stranke i budu imuni na promene u vladajućoj strukturi (Lipset, Republika br. 269).

Sa delimičnim izuzetkom Skandinavaca, pre svega Norvežana i tradicionalnih „dirižista“ Francuza, socijaldemokratija (ona evropska) odrekla se „istočnih grehova“ socijalizma i etatizma i svoje ambicije svela na „socijalno odgovorno“ upravljanje kapitalizmom.

Osnovna obeležja „trećeg puta“ ili „radikalnog centra“ čine svođenje jednakosti na jednakost šansi i prilika, usvajanje ideje konkurentske, tržišne države i partnerstvo države, civilnog društva i tržišnog sektora u procesu investiranja u znanja i socijalni kapital građana koji i sami moraju preuzimati rizike. U pozadini je liberalna reinterpretacija komunitarizma koja pokušava da balansira prava i odgovornosti i dovede ih u vezu uzajamnosti i recipročnosti.

U stalnom, cikličnom kretanju između vlasti i opozicije većinska matica modernih interklasnih i pluri-ideoloških, stranaka nesocijalističke, centro-levice pokušava da osvoji i zadrži uzak prostor i balansira između krize razvoja i akumulacije i krize podrške i legitimacije poretku. Uz nešto pojednostavljivanja i (ne)skrivenog cinizma mogli bismo se složiti da odgovor na pitanje: „Šta je danas socijaldemokrata?“ glasi: „Liberal sa (socijalnom) zadrškom“ i da to nije samo pakosna neoliberalna politička dosetka, već da je u njoj bar zrno istine.

Pređeni put u protekle tri decenije Toni Bler odredio je kao kraj jednovekovne dominacije socijalističke levice. Entoni Gidens, intelektualni guru „trećeg puta“ konstatiše da, krajem 20. veka, nema alternative za kapitalizam, da se radi samo o metodi upravljanja i regulisanja njegovih suprotnosti, odnosno da cilj, radikalnog aktivnog centra (kako on redefiniše socijaldemokratiju) može biti humaniji, pravedniji i efikasniji kapitalizam (Gidens, 1998: 4–5; Gidens, 2001: 1–2). U radovima Gidensa i drugih autora, pristalica trećeg puta ili „novog revizionizma“, programskoj izjavi Blera i Šredera iz 1999. godine i praksi brojnih, pre svega zapadnoevropskih, socijaldemokratskih stranaka mogu se uočiti bar četiri otklona od tradicionalne socijaldemokratske politike koja je stajala u osnovi koncepta i prakse države blagostanja, odnosno države socijalne sigurnosti.

Prvo, ove partije, u većoj ili manjoj meri, raskidaju sa „prvobitnim grehom“ etatizma – praksom nacionalizacije, progresivnog oporezivanja i obaveznog socijalnog osiguranja. One prihvataju neoliberalnu kritiku o preterano razvijenim socijalnim davanjima koja vode inflaciji očekivanja korisnika, preopterećuju i „drogiraju“ sistem i rezultiraju preglomaznim birokratskim, državnim „socijalnim aparatom“ koji troši ogromna sredstva na sopstveno održavanje (Held, 1990: 234–238).

Izlaz se traži u decentralizaciji socijalnih transfera i usluga i njihovom približavanju ograničenom krugu krajnjih korisnika (Ofe, 1999: 263–319; Bek, 2004).

Sve oštija konkurenca i nametanje i globalizovanje tzv. „vašingtonskog konsenzusa“ – formule: privatizacija, liberalizacija, deregulacija, marketizacija vodila je prihvatanju preduzetničkog rizika i fleksibilnog tržišta rada, odnosno faktičkom odricanju od pune zaposlenosti, makar samo kada je o stalnom i sigurnom poslu reč.

Konkurentnost privrede i makroekonomска stabilnost od sredstava postaju visoko rangirani cilj. Poreska i socijalna politika moraju poreškim olakšicama stimulisati stvaranje novih radnih mesta, a redukovana socijalna pomoć mora biti tako dimenzionirana da pomaže nezavisnost, odnosno da vodi obavezi traganja za posлом.

Bler će novu ekonomsku poziciju definisati stavom da su progresivne partije današnjice partije fiskalne odgovornosti i ekonomičnosti (Bler, Šreder, 2000).

Strateškom interesu za nesmetano odvijanje akumulacije, za očuvanje „prihodne strane sistema“, odnosno za dobro zdravlje ekonomije podređeni su i žrtvovani masivni javni sektor, direktivna kontrola ekonomskih aktivnosti i, posebno, prateća manje-više prigodna, antikapitalistička retorika.

Praktičnu evoluciju koju je matica zapadnoevropskih socijaldemokratskih partija započela krajem 20. veka, Endru Hejvud definiše kroz sledeća pomeranja i parove razlika između tradicionalne socijaldemokratske pozicije iz sedamdesetih i ideologije „trećeg puta“: ideologija – pragmatizam; nacija – država – globalizacija; klasna politika – zajednica; mešovita – tržišna ekonomija; puna zaposlenost – mogućnost pune zaposlenosti; jednakost ishoda – jednakost prilika; briga za slabe – meritokratija; iskorenjivanje siromaštva – socijalna uključenost; društvena prava – prava i odgovornosti; socijalna zaštita – socijalna pomoć; država socijalnih reformi – konkurent-ska država socijalnog investiranja (Hejvud, 2005: 158).

Posledično, socijaldemokratija izvršenim pragmatičnim korakom udesno kao da više nema šta da realno ponudi najsiromašnijima koji postaju sve više lak plen levih i desnih ekstremista i verskih fundamentalista.

Izvršena evolucija predstavlja delimični ustupak ofanzivi neoliberalizma koji postaje vladajuća paradigma već krajem sedamdesetih godina prošlog veka.

Pragmatsko prilagođavanje prilikama, pa i prateća programska evolucija većine socijaldemokrata nisu ostali bez svojih praktičnih efekata.

Primera radi, prihvatanje fleksibilnog zapošljavanja i slab otpor reduciraju prava zaposlenih vodili su istovremeno slabljenju istorijske veze socijaldemokratije sa sindikatima i radništvom. Mada sindikalno organizovani radnici predstavljaju i nadalje „organizovanu stratešku skupinu“ (Ofe), njihova moć je ozbiljno potkopana i oni su realno u poziciji slabijeg partnera na tržištu rada i unutar institucija socijalnog dijaloga. Ekskluzivna veza socijaldemokratije sa radništvom istini za

volju tiho je razvrgnuta još šezdesetih godina 20. veka, kao rezultanta objektivne činjenice da je opao udio industrijskog radništva u strukturi zaposlenih. On se danas, u razvijenim postindustrijskim zemljama, kreće između 15–30% zaposlenih. Opadanje njihovog značaja kao izborne klijentele nužno je socijaldemokratske partije, kao relativno masovne i uticajne partije, okrenulo ka traganju za podrškom unutar naraslog, ali nestabilnog i fragmentiranog biračkog tela srednjih slojeva. Time su već sedamdesetih godina ove stranke postale *catch-all-party* (Kirhajmer), odnosno započeo je hod ka interklasnom karakteru i poziciji centrolevice na političkom spektru.

Od posebnog je značaja bila pojava osobenog novog, obrazovnog srednjeg sloja koji korene ima na univerzitetu, u novim tehnologijama i, pretežno, u javnom sektoru i socijalnim službama. Njihova pojava otvorila je specifične teme „postmaterijalističke nove politike“ (Inglhart) poput ekološke strategije, kvaliteta života, zdravstva i obrazovanja, prava žena i manjina, multikulturalnosti i „novog individualizma“ – pitanja identiteta, seksualnosti i ličnog morala.

Kriza i remodeliranje socijaldemokratije

Aktuelna kriza i dominantno uverenje da ona otvara probleme nadnacionalne regulative finansijskih tokova i zahteva globalne odgovore na pitanja energije, klimatskih promena, kao i borbe protiv kriminala, korupcije, terorizma i siromaštva i socijalne izolacije nužnim, čak urgentnim čini globalizovanje i redefinisanje socijaldemokratskog modela razvoja. Ako su tradicionalnoj socijaldemokratiji odbrojani dani i ako je i eksperiment sa „trećim putem“ u međuvremenu pokazao svoja jasna ograničenja, opravdano se postavlja pitanje ima li izlazne strategije za demokratsku levicu?

Šta će biti efekti aktuelne krize, odnosno sadržaji i suština „petog talasa“ revizije socijaldemokratije zavisi pre svega od razumevanja prirode aktuelne krize i rezultirajućeg retematizovanja i redefinisanja, demokratske levice.

Sistemska teorija krize krizu definiše kao stanje neravnoteže, zonu rizika nastalu na delujućim protivrečnim logikama i imperativima krize akumulacije i/ili krize legitimacije. Ključna dilema je: u kojoj meri izaći u susret naraslim zahtevima građana a da to ne dovede u pitanje investiranje, razvoj i konkurentnost nacionalne ekonomije? Nakon redukovanja liste i opsega zahteva koji se upućuju „prenapregnutoj socijalnoj državi“ osamdesetih godina prošlog veka, danas je došlo do udaranja u granice plasmana „prenapregnutog“ kapitala.

Krizu karakteriše ekstremna neizvesnost i ambivalentnost mogućih ishoda. Teoretičari, bar oni na intelektualnoj levici, drže da aktuelna kriza nije tek uobičajena, ciklična krizna faza u razvoju kapitalizma. Radi se o sistemskoj i strukturalnoj krizi modela „dezorganizovanog kapitalizma“, odnosno o sve užoj margini unutar koje je moguće na planetarnoj ravni, razrešiti protivrečja unutar dvovalentne logike kapitalizma.

S jedne strane, profit se može ostvariti redukovanjem inputa – obaranjem udela energeta i sirovina, ekonomisanjem radom i kontrolom zarada, redukovanjem socijalnih i poreskih obaveza sve do granica održive minimalne socijalne kohezije. Na drugoj strani, motiv sticanja profita vodi immanentno logici horizontalnog i vertikalnog širenja kapital odnosa. Horizontalno, po širini kapitalizam tendira da obuhvati i uključi i poslednje zabiti i bastione nekapitalističkog proizvodnog i razmensekog obrasca. Po vertikali, on nastoji da kapitalizuje sve dublje i šire zone života, primera radi da uđe u zonu javnih interesa i dobara i državnih funkcija i da ih komercijalizuje. Preterana komercijalizacija obrazovanja unutar „lakih“, ili „ekonomija znanja“ gotovo je paradigmatičan primer. Na delu je i jedva prikrivena komercijalizacija naših frustracija, naše privatnosti, pohlepe, osećaja dosade i usamljenosti, potrage za srećom i razonodom. Kapitalizam se, kako to sjajno analizira Naomi Klajn, ne libi da zaradi na ratovima, drogi, prirodnim katastrofama ili podmetnutim požarima da bi se došlo do građevinskog zemljišta (Klein, 2009).

Na drugoj strani, zahtevi za globalnom regulacijom, redukovanjem siromaštva i socijalne izolacije, odnosno socijalno i ekološki održivim razvojem ponovo jačaju.

U tom kontekstu i pojam demokratske levice traži svoje retematizovanje i reinterpretacije. Demokratska levica nije tek „upravljanje kapitalizmom“, odnosno prihvatanje modela socijalnog kapitalizma, kako su to tvrdile pristalice „trećeg puta“ ili „aktivnog, novog centra“.

Hoće li se nešto novo roditi na levici unutar aktuelne krize? Čini se da će ključna promena biti nastojanje da se orkestrira i harmonizuje sve razuđeniji i pluralniji prostor civilne i političke demokratske levice. Globalnoj krizi treba konačno ponuditi i globalni odgovor.

Pre svega radi se o potrebi sinhronog delovanja jer je na početku ovog milenija teško naći organizaciju ili pokret na levici koji bi bili bar približno u stanju da obuhvate čitav spektar vrednosti i ideja levice. U tom okviru jedan od prioriteta predstavlja susret i dijalog tradicionalne, političke i nove, ili „treće“ (ni prokomunističke, ni socijaldemokratske) levice čiji pojavnii oblici datiraju još iz šezdesetih godina prošlog veka (Ivanov, 2006: 76–78). Novu levicu čini široki i razuđeni spektar različitih pokreta (feministički, anarhistički, ekološki, pacifistički, anti i/ili alterglobalistički) i sam u brojnim uzajamnim sporenjima i strujama a čiji se opet identitet u velikoj meri negativno određuje zajedničkom kritikom političke (uglavnom socijaldemokratske) levice što naravno dodatno otežava dijalog. Ipak, brojni autori, poput Zagorke Golubović, zalažu se za ovaj dijalog jer nova levica ima, neopterećena logikom borbe za vlast, velike potencijale za produkovanje alternativnih modela razvoja zasnovanih na povezivanju konstitucionalizma i socijalne države, obnavljajući ideje sindikalizma i dijaloške i participativne demokratije (Golubović, 2008: 75).

Kada je o dijalogu unutar same socijaldemokratije reč, veoma inspirativnom smatram onlajn raspravu *The Good Society Debate* koja se vodila 2009. godine na internet sajtu časopisa *Social Europe*. Ken Livingston zastupa veoma rašireno gledište da je razlog izborne krize socijaldemokratije u njenom progresivnom prilagođavanju neoliberalnoj matrici uz zapostavljanje stvaranja alternativne političke i šire socijalne agende što je vodilo gubitku tradicionalnih saveznika poput sindikata i ekoloških pokreta.

U debati su brojni učesnici ukazali na nekoliko važnih tematskih polja na koja se treba fokusirati poput nejednakosti, održivog razvoja, reforme kapitalizma, evropske i globalne scene, kao i tradicionalnih pitanja uloge države, demokratije i unutrašnjeg ustrojstva partija. Autori poput Meri Kaldor i Zigmunta Baumana posebno naglašavaju globalnu arenu delovanja socijaldemokratije. Bauman zapravo govori i ponovnom i to globalnom povezivanju moći i politike što bi značilo i redukovanje i kontrolu moći multinacionalnih kompanija i finansijskih centara megamoći, kao i izvestan povratak moći u okvire nacionalnih država koje bi je praktikovale kroz koordinaciju politika na globalnom nivou (<http://www.social-europe.eu/category-debate>).

Istini za volju i sam Gidens – intelektualni guru trećeg puta – prethodno je, 2003. godine u tekstu „Progresivna agenda“, izvršio izvesnu autokritiku zadržavajući, međutim, sve ključne odrednice doktrine. Receptura za budućnost progresista (njegov sinonim za socijaldemokrate) sadržala bi se u rekombinovanju jake javne sfere sa naprednom tržišnom ekonomijom, pluralističkog sa istovremeno i inkluzivnim društvom i kosmopolitski prostranom svetu uokvirenom principima međunarodnog prava.

Nakon izbornog poraza laburista, maja 2010. godine, Gidens smatra da je u periodu boravka u opoziciji prioritet za partiju, kreiranje seta svežih politika, minimiziranje unutarstranačkih prepirkki koje vode izbornim porazima, uz ideološku rekonstrukciju koja započinje redefinisanjem uloge javne sfere (Giddens, 2010: 4).

Šta se može zaključiti na osnovu vođenih debata i podastrte argumentacije?

Kada je o socijaldemokratiji kao ključnoj struji reč, ne treba očekivati dramatične promene. U njoj će se pomeranja i promene dešavati unutar pomeranja akcenata i ranga na već formiranoj listi prioriteta ne dovodeći u pitanje svoju evolutivnu prirodu. Brojni autori su, naime, saglasni u oceni da četiri ključna obeležja socijaldemokratije čine: reformizam, pragmatizam i antidogmatičnost, interklasizam, odnosno sklonost kompromisu i koheziji i etatizam, odnosno sklonost oslanjanju na državnu intervenciju. Oportuno i konformističko oslanjanje na ne-

posredne ciljeve i jačanje izborne podrške vodiće pre svega reafirmaciji uloge države u odbrani od pritisaka tržišnog fundamentalizma. Može se očekivati povratak nekih ključnih vrednosti poput (održive) pune zaposlenosti, koncepta mešovite ekonomije shvaćene kao ravnoteža tržišta i regulacije, kao i renesansu ideje o socijalnom modelu kao partnerstvu države, civilnog društva i tržišta.

Radi se praktično o renesansi (redukovane) države, još pre društva blagostanja, bar u onom smislu u kome Klaus Ofe tvrdi da je svojevrsna tajna države blagostanja u tome da bi njeno ukidanje imalo razorne posledice po sam kapitalizam.

Polazeći od podele na stara i nova sredstva i ciljeve, zasnovane na klasifikaciji partije na tradicionalnu, modernizovanu i liberalizovanu socijaldemokratiju, može se očekivati, dakle, strateška opcija ka reafirmaciji nekih starih ciljeva i novih sredstava, odnosno sintezi modernizovne i liberalizovane verzije socijaldemokratije. Liberalizovanu priču o investiranju u humani kapital i konkurentskoj državi treba harmonizovati sa reafirmacijom progresivnog oporezivanja, aktivnog tržišta rada i jednakih šansi za sve (Petrina, Henkes, Egle, 2007: 9).

Parafrazirajući Šeri Berman mogli bi reći da se radi o dve ključne poente.

Prvu čini uverenje da socijaldemokrate moraju zadržati sposobnost da balansiraju i uravnotežuju dinamičke i destruktivne potencijale tržišta, odnosno posvećenost rastu i prosperitetu sa brigom da životne šanse ljudi ne budu do kraja prepuštene milosti tržišta. Drugu čini potreba da se iznađe, pre svega u ideji solidarnosti i zajedništva, alternativa kako liberalnom principu (posesivnog) individualizma, tako i klasnoj borbi ortodoksnog marksizma. Socijaldemokrate danas, po mišljenju ove autorke, manevrišu između globofilije neoliberala i globofobije mnogih levičara zalažući se za rast koji mora biti nadgledan kako bi se redukovale tamne strane globalizacije (Berman, 2000: 66–71).

Problemski zaokret na svojevrstan način ilustruje i tematska agenda 23. Kongresa SI, održanog u Atini 2008. godine, na kojoj dominiraju pitanja krize ekonomije, proizvodnje hrane, migracija, klimatskih promena i mira, odnosno rešavanja konflikata koji nastaju unutar krize.

Ka novoj sintezi

Možemo zaključiti da poslednje tri decenije socijaldemokratsku poziciju centro-levice u velikoj meri obeležava napor da se pomire i harmonizuju interesi i zahtevi klasičnih, pre svega, radničkog pokreta i zahtevi za „politikom izbora, identiteta i uzajamnosti“ koji artikulišu, pre svega, srednji slojevi i novi društveni pokreti (Gidens, 1998: 20–23).

Moderna socijaldemokratija mora da „hoda sa obe noge“, odnosno oslanja se na i sarađuje i sa sindikatima i sa mirovnim, feminističkim i ekološkim pokretima i inicijativama. Komplementarne, ali i različite, pa i suprotne interese i pozicije ovih grupa, dobro ilustruju napetosti, i težina utvrđivanja liste prioriteta unutar „crveno-zelenih“ koalicija.

Završavajući ovaj krajnje simplifikovan osvrt na problem određenja socijaldemokratije – njenih prostora, perspektiva i šansi početkom trećeg milenijuma, možemo zaključiti da iza priča o „kraju zlatnog doba socijaldemokratije“ ili „globalnoj krizi levice“, nastalih kao rezultat krize države blagostanja, ofanzive neoliberalizma i urušavanja i sloma real-socijalizma zapravo стоји neuviđanje činjenice da je i sam pojam levice, pa i uže određenje demokratske levice, dinamičan, razvojan, relacioni i „pragmatičan“. Unutar takve, statične logike, kriza i izmena jednog istorijskog konteksta i njemu primerenog modela i prakse levice, značili bi i krah samog koncepta levice.

Elementarna programska operacionalizacija socijaldemokratske pozicije danas podrazumeva bar harmonizovanje i akcionalno objedinjavanje narednih šest programskih polazišta:

- koncept pravne, demokratske i socijalno odgovorne države;
- predstavničku, liberalnu demokratiju dopunjenu elementima participativne i „dijaloške“ demokratije – demokratije koja se postupno širi izvan sfere politike stvarajući klimu aktivnog društvenog poverenja i solidarnosti;
- zalaganje za pluralističke ekonomske odnose, „industrijsku demokratiju“, odnosno demokratizaciju ekonomskog života kroz konfliktno socijalno partnerstvo rada i kapitala i institucionalizovani socijalni dijalog;

- razvoj socijalno-tržišne privrede realizovanjem ekonomski održivih redistributivnih strategija, odnosno razvojem koncepta kvaliteta života i dostupnosti javnih dobara. Unutar priče o kvalitetu života, osnovne usluge u sferi obrazovanja, zdravstva, osiguranja i socijalnih usluga tretiraju se kao socijalni troškovi u funkciji reprodukcije radnih sposobnosti i društvenog razvoja, odnosno kreiranja obučene radne snage za „ekonomiju znanja“;
- koncept ekološki održivog razvoja, stvaranja „humanizovane prirode“ i upravljanja „društvom rizika“ (Urluh Bek), odnosno raskid sa logikom konzumerizma i razvoj „ekonomije post-oskudice“ i neformalnog ekonomskog sektora; i
- razvoj, kroz komunikaciju i saradnju socijaldemokratskih stranaka sa novim društvenim pokretima i civilnim inicijativama „postmilitarističkog društva“ i političkih ustanova baziranih na ograničenoj, „pregovaranoj moći“.

Sažeto rečeno, poziciju socijaldemokratskog levog centra ili centro-levice najbolje izražava nastojanje da se, unutar strategije demokratizacije i tržišnih reformi, ostvaruje i rastuća, ekonomski održiva, socijalna jednakost i prostor demokratskog odlučivanja i participacije širi izvan polja politike. Temeljnu odrednicu identiteta čini dakle kombinovanje ekonomskog razloga efikasnosti, socijalnog razloga svrhovitosti (rast slobode i blagostanja) i etičkog razloga pravednosti.

Pritom, ograničavanje ekonomskih, klasnih nejednakosti nije jedino, pa više ni dominantno, polje borbe savremene socijaldemokratije za širenje prostora sloboda i jednakosti. Bar u istoj meri socijaldemokratija se danas zalaže za rodnu, rasnu i nacionalnu jednakost, ekološki održiv razvoj ili širenje prava na obrazovanje i kulturu. No, ipak *diferentia specifica* socijaldemokratije ostaje i nadalje zalaganje za naglašene socijalne funkcije države. Otuda govor o pluralnoj, demokratskoj, pravnoj i socijalno odgovornoj (socijalno-pravednoj) državi i društvu, odnosno o socijalno-tržišnoj privredi, uspostavljenoj i na regionalnoj i, istina na osoben način, i na planetarnoj ravni.

3.5. Kraj ili evolucija ideologija

Na osnovu prethodnih razmatranja moglo bi se zaključiti da su u osnovi evolucije ključnih koncepata i vrednosti, pored sopstvenog razvoja i ostvarenih međuuticaja velikih ideoloških tradicija, upravo radikalno izmenjeni socijalni i politički konteksti, koji onda traže i svoju političku i ideološku (re)interpretaciju.

Tu vrstu prekretnica mogu činiti veliki politički prelomi poput revolucije u Francuskoj 1789. godine, ali i procesi poput (post)industrijske revolucije i razultirajućih promena u socijalnom strukturiranju koji za efekat imaju i novu konstelaciju interesa. Promenjena društvena stvarnost i perspektiva koju donosi proces globalizacije predstavlja takođe paradigmatičan primer izazova koji izmenjeni kontekst postavlja, recimo pred razumevanje uloge i funkcija (nacionalne) države ili tumačenja ideja porekta, tradicije ili jednakosti i socijalne pravde.

Neretko, dekomponovanje osnovnih klasa i društvenog grupisanja i rezultirajuće približavanje političkih i ideoloških sistema vodi stvaranju „preklapajućeg političkog konsenzusa“ (Rols). Tako je, sredinom prošlog veka, uspostavljen visok stepen saglasnosti, primera radi, oko kenzijanske ekonomske politike i razvijenih socijalnih funkcija „države blagostanja“ između socijal-liberala, socijaldemokrata i hrišćanskih demokrata.

Krizne tendencije nakon energetske krize iz sedamdesetih godina 20. veka i zaoštrena ekonomska konkurenca vodile su, povratno jačanju radikalnih struja na političko-ideološkoj desnici – dominaciji neoliberalizma i prodoru nove desnice, što je razvrgnulo postignuti politički i ideološki konsenzus.

Izmenjene okolnosti vode i otvaranju novih pitanja poput rodne ravноправnosti ili socijalno i ekološki održivog razvoja koje artikulišu feministički i ekološki pokret. Suprostavljanje dominantnom neoliberalnom modelu globalizacije, odnosno negativni efekti i dimenzije globalizacije za odgovor imaju staranje alterglobalističkog kao „pokreta pokreta“ koji, uz brojne unutrašnje razlike traga za alternativnim modelom „globalizacije sa ljudskim likom“.

U aktuelnom, globalizovanom ekonomskom, socijalnom i političko-kulturnom kontestu koji odlikuje, pored ostalog i urušavanje real-socijalizma i kraj bipolarne podele sveta, u analizi odnosa između društvene stvarnosti i njenih ideooloških interpretacija moguće su dve vrste odgovora.

Jedan tip odgovora nude teze o kraju ideologija ili njihovoj prevaziđenosti, a drugi teza o iscrpljenosti, starih, konvencionalnih i pojavi novih, alternativnih ideologija i pokreta.

Još je sredinom prošlog veka američki sociolog Danijel Bel u delu sa indikativnim naslovom *Kraj ideologije* formulisao tezu o iscrpljenosti političkih ideologija i nastanku stanja u kome je, bar u zapadnim demokratskim društvima ekonomija porazila politiku. Političke partije se u kompetitivnom političkom polju takmiče u uskom manevarskom prostoru zadobijanja podrške za obezbeđenje privrednog razvoja i rasta materijalnog blagostanja.

Nakon pada berlinskog zida i nestanka bipolarne podele sveta Francis Fukojama je, 1989. godine, izasao sa još radikalnijom tezom o kraju istorije, kao efektu konačne pobede liberalne demokratije nad konkuriрајуćim političkim i ideoološkim projektima.

Na drugoj strani, postmodernistički diskurs i pristup formuliše tezu o prevaziđenosti ideologija, odnosno „velikih priča ili metanarativa“. Nastajuće „postmoderno stanje“ (Liotar) karakteriše podeljenost, pluralizam i fragmentacija društva i rezultirajuća individualizacija i konflikt identiteta. Konvencionalne političke ideologije odbacuju se kao beznačajne i prevaziđene priče koje su, eventualno uspešno interpretirale procese modernizacije. U postmodernom svetu pretenzija na formulisanje apsolutnih i univerzalnih istina i vrednosti mora da se odbaci kao arogantna prevara (Hejvud, 2004: 128).

Drugu vrstu odgovora predstavlja teza o nastajanju ili, bolje rečeno, renesansi alternativnih političkih i ideooloških pristupa poput ekologizma, feminizma ili pak kulturnog, pre svega verskog fundamentalizma, kao (neadekvatnog) odgovora na osećaj ugroženosti tradicionalnih vrednosti zbog širenja dominantnog konzumerističkog modela razvoja i multikulturalizma.

Ekologizam ili **zelena politika** je politička doktrina čiju bazičnu karakteristiku čini zamena antropocentrične biocentričnom, odnosno ekocentrič-

nom pozicijom. Ekocentrična pozicija insistira na tezi da čovek nije (osioni) gospodar prirode već deo nje, kao i na stavu da socijalno i ekološki održiv razvoj bazira na održanju eko ravnoteže i očuvanju neobnovljivih izvora energije i bogastva biljnih i životinjskih vrsta. Kritika neobuzdanog konzumerizma i rezultirajućih fenomena poput zagađenja, kiselih kiša, uništavanja ozonskog omotača i globalnog zagrevanja i stvaranja efekta staklene baštne ili potencijalno razornih efekata upotrebe nuklearne energije i akcedenata u nuklearnim elektranama stvorili su prvo ekološke pokrete, a onda i, sedamdesetih godina prošlog veka, i prve ekološke – „zelene stranke“.

Posredno, kroz preuzimanje pojedinih elemenata ekološke paradigmе, zelena politika uticala je na i na konvencionalne ideologije i nastanak, pored eko-fundamentalizma i eko-realizma, i eko-socijalizma ili pak eko-konzervativizma.

Feminizam otvara i „senzibilizuje“ prostor društvenih i političkih analiza za problem rodne nejednakosti i potrebu emancipacije žena.

Za razliku od ranijih feminističkih struja, kao više korektivnih i dopunskih pristupa koji ostaju u obzoru osnovnih ideoloških blokova, i bave se reformom javne sfere i ostvarenjem jednakih prava za žene (liberalni feminism) ili pak naglašavaju kao osnovnu vezu između potčinjenosti žena i kapitalističkog načina proizvodnje (socijalistički feminism), radikalni feminism polazi od uverenja da je rodna razlika i nejednakost žena osnovna i politički najrelevantnija društvena podela.

Rodnu poziciju i perspektivu, odnosno rodnu jednakost, kao politički isplativ cilj preuzele su pragmatično (naravno, u prilagođenoj i razblaženoj varijanti) sve relevantne konvencionalne političke tradicije.

Renesansa različitih oblika verskog fundamentalizma krajem prošlog veka može se tumačiti, pre svega, kao odgovor i negativna reakcija na širenje amoralne moderne i sekularizovane kulture i rezultirajuću krizu temeljnih tradicionalnih vrednosti, odnosno kao izraz krize laičkih identiteta.

Od drugih konzervativnih tendencija **verski fundamentalizam** razlikuje se time što, i u svojoj hrišćanskoj i, posebno, islamskoj varijanti, politiku, ali i sve vidove ličnog i društvenog života, vidi kao izvedene iz „objavljenih istina“, odnosne verske doktrine (Hejvud, 2004: 125).

Kriza prethodnih, usvojenih kolektivnih identiteta i neuspeh, uz delimičan izuzetak (konzervativnog) nacionalizma, sekularnih „svetovnih religija“ da zadovolje ljudsku težnju za većitim, nepromenljivim istinama u nesigurnom, konfuznom i promenljivom svetu su u osnovni motiv i pokretač povratka verskog fundamentalizma na javnu i političku scenu. Uz ovu zajednički deljenu karakteristiku, islamski fundamentalizam temelji i na antizapadnjaštvu i suprotstavljanju duhu materijalizma i širenja tolerancije.

Poslednje decenije prošlog i početak ovog veka doneli su, pre svega kroz nestanak bipolarnog sveta i proces „turbo globalizacije“ i do neravnoteža, kriza i vojnih intervencija i terorističkih napada.

Specifičan izraz ovih konflikata i promena, ojačan efektima planetarne ekonomske krize nakon 2007. godine, predstavlja sukob verskog fundamentalizma, ali i konzervativnog nacionalizma sa konceptom i praksom multikulturalizma.

Multikulturalizam se bazira na prihvatanju raznolikosti političkih zajednica zasnovanoj na jezičkim, etničkim i rasnim razlikama. No, ono što posebno karakteriše multikulturaliste jeste uverenje da različite (manjinske) grupe imaju, umesto mehanizama dobrovoljne asimilacije i integracije, pravo na poštovanje i priznanje i očuvanje svojih kulturnih specifičnosti.

Za multikulturalizam nacionalne i kulturne razlike obogaćuju društvenu zajednicu i predstavljaju, kroz očuvanje posebnih identiteta, prednost iako priznaju da su ova društva izložena većem riziku od konflikata i traže složeniji političko-institucionalni aranžman nego što je to slučaj sa nacionalno „monolitnim“ državama.

Multikulturalizam je, pokazalo se, praktično nespojiv sa etničkim, konzervativnim nacionalizmom koji, posebno u uslovima ekonomske recesije, uspostavlja prepreke i kvote za useljavanje i praktično insistira na tome da manjinske zajednice prihvate vrednosti, stil života i budu lojalne većinskoj zajednici.

Izvesna napetost postoji i između liberalne pozicije i multikulturalizma, jer liberali daju prednost ličnom identitetu, dok je multikulturalizam ipak specifičan oblik, etničkog, kulturnog ili rasnog kolektivizma i kolektivnog identiteta.

Sve je to dovelo do uspona ne samo radikalne desnice, nego i do stava političara nesporno demokratske orientacije, poput nemačke kancelarke Angele Merkel, da je multikulturalizam praktično mrtav.

Aktuelni problemski prioriteti, kao i sporovi i pomeranja na političko-ideološki sceni, uključiv i podele unutar velikih političkih familija biće u osnovi razmatranja nadnacionalnog političkog grupisanja u Evropskom parlamentu.

4. POLITIČKE FAMILIJE U EVROPSKOM PARLAMENTU

4.1. Političke grupacije: Evropske stranke

Razvoj evropskih stranaka prati ukupan razvoj Evropske unije. Sa napretkom evropskih integracija i proširenjem aktivnosti EU na sve veći broj oblasti javnog života paralelno su se razvili transnacionalni stranački savezi, u kojima sarađuju nacionalne stranke država članica EU.

Glavnu tačku te saradnje predstavlja EP koji se već kao Skupština Evropske zajednice za ugalj i čelik podelio prema frakcijama.

Sa prvim *direktnim izborima za EP* 1979. godine rasla je logično i potreba da izbore i programske izborne platforme pripreme nadnacionalne organizacione strukture. Posle stvaranja Saveza socijaldemokratskih stranaka EZ 1974. usledilo je već 1976. godine, osnivanje Evropske narodne stranke, koja je proistekla iz Evropske unije demohrišćana (Evropska unija demohrišćana: 1965–1998. godine) i *Federacije liberalnih i demokratskih stranaka EZ* koje i sad čine tri vodeće političke grupe u okviru EP.

Nakon faze stagnacije, Ugovor iz Maastrichta (1993) označio je novu fazu u razvoju evropskih stranaka. Države članice EZ dogovorile su se na inicijativu EP da u Ugovoru o EZ jače naglase značaj stranaka na evropskom nivou. Unet je čl. 191 Ugovora o EZ, u kojem se stranke ističu kao bitan faktor integracije.

Član 191 Ugovora za evropske stranke, međutim, nije razjasnio ni kriterijume priznavanja, ni načine njihovog finansiranja. Neposredno pre međuvladine konferencije 2000. godine, Evropski finansijski sud kritikovao je horizontalno subvencionisanje evropskih stranaka od stra-

ne njima bliskih frakcija EP-a, koje su strankama omogućile dotacije za finansiranje kadrova, materijala i usluga.

Na inicijativu EP Ugovor iz Nice dopunjava član koji se odnosi na partije-mogućnošću utvrđivanja kriterijuma priznavanja evropskih stranaka i odredbi o njihovom finansiranju kroz postupak saodlučivanja.

Uz to, stranke moraju da prikažu poreklo priloga većih od 500 evra. Zabranjeni su anonimni prilozi, prilozi iz budžeta poslaničkih grupa EP, kao i prilozi preduzeća koja su pod uticajem javnog sektora. Nisu dozvoljeni ni prilozi koji prelaze iznos od 12.000 evra godišnje po donatoru. Za 2007. komisija je iz budžeta EU ukupno izdvojila 10,1 milion evra za sve nadnacionalne političke grupacije u EP. Od ovih sredstava, 15 odsto se deli u jednakim iznosima svim grupama, a 85 odsto proporcionalno izbornim rezultatima i broju dobijenih mandata (Evropa od A do Š, 2010: 128).

Evropska komisija je u februaru 2001. godine, predložila privremeni statut stranaka. Da bi se jedna stranka uvrstila u „evropske“ u smislu *čl. 191 UoEZ*, odlučujući su sledeći pokazatelji: **prvo**, bavljenje stranke evropskim temama – proevropski stav, međutim, ne mora biti dokazivan; **drugo**, ta stranka u EP mora da oformi frakciju ili mora da pokaže nameru za njen formiranje tj. da teži da učestvuje u nekoj od frakcija.

Vodeći članovi stranke moraju biti izabrani demokratski, a stranka mora da usvoji u UoEZ sadržana načela demokratije, da se pridržava osnovnih prava i poštije pravnu državu. Odobravanje finansiranja od Zajednice treba da bude ograničeno samo na one stranke koje u EP, ili u više država članica pokazuju određen stepen zastupljenosti. Konkretno, nacrti EP i Komisije koji su u julu 2001. godine predviđeni Savetu EU, predviđaju da jedna stranka preko evropskih, regionalno ili nacionalno izabranih predstavnika bude zastupljena u najmanje pet država članica ili da je na evropskim izborima u *pet* država članica dobila najmanje 5% glasova. Takođe je učinjen napor u okviru EU u vidu uredbi Saveta iz 2003. i 2004. godine kojim se definiše i uređuje njihovo finansiranje. (Vajderfeld, Vesels, 2005: 123).

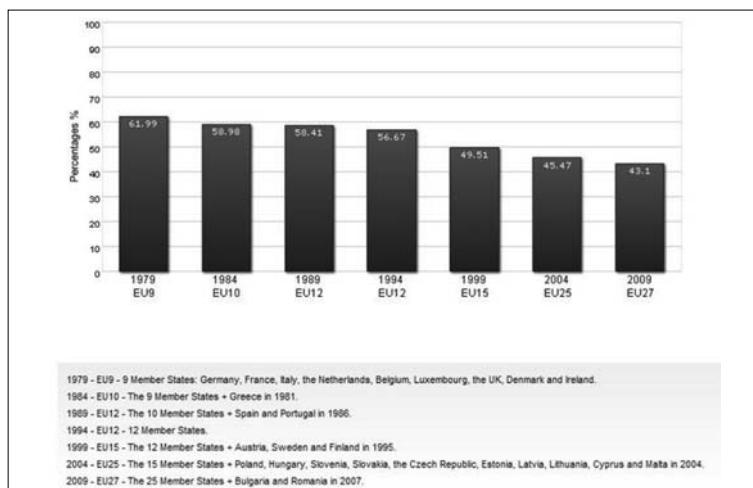
Primera radi, nakon izbora 2004. godine članovi Evropskog parlamenta bili su organizovani u sedam različitih parlamentarnih grupacija, uključujući i trideset nepriklučenih članova koji su poznati pod francu-

skim nazivom *non-inscrits*. Dve najveće grupacije su konstantno Evropska narodnjačka partija – Evropske demokrate i Partija evropskih socijalista. Ove dve grupacije neprekidno su dominirale Parlamentom držeći skupa između 50 i 70 odsto mesta u Evropskom parlamentu. Nijedna grupa nikada, međutim, nije sama imala većinu, što je samo doprinelo spremnosti na koordinaciju i saradnju u izražavanju političke volje građana EU.

Rezultati izbora za Evropski parlament 2009. godine

Izbori za Evropski parlament 2009. godine održani su 4–7. juna 2009. godine, u svih 27 država članica EU. Bili su to izbori na kojima pravo glasa ima oko 375 miliona birača, po veličini drugo najveće biračko telo na svetu (posle Indije, gde pravo glasa ima 714 miliona ljudi). No, samo 43% njih je to svoje pravo i iskoristilo, što je rekordno niska izlaznost. Postupan, ali kontinuiran pad izlaznosti za tri decenije neposrednih izbora za EP redukovao je za trećinu aktivno biračko telo.

Izlaznost birača EU po godinama održavanja izbora

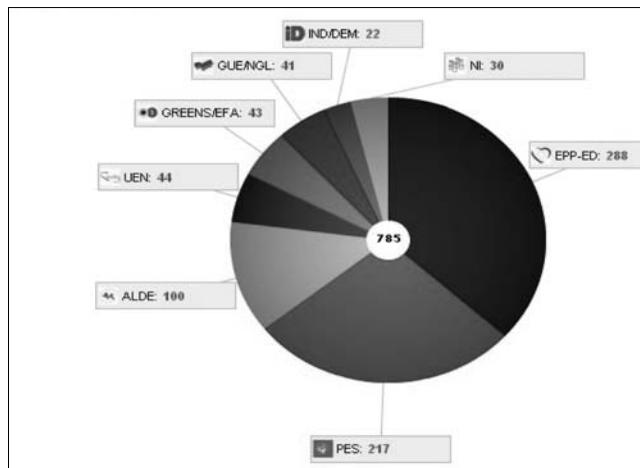
Postavlja se pitanje zašto je odziv birača tako nizak?

Pre svega, izbori za EP i dalje se vode na nacionalnom nivou, u smislu organizacije kampanja i zastupljenosti tema. Zato ih mnogi stručnjaci, pa čak i političari sami, nazivaju „nacionalnim izborima drugog reda“. Posledica toga, je da ogromna većina evropskih glasača nema svest o političkim problemima i borbama koje se vode na nivou EU. Nacionalni nivo izbora služi praktično kao zamena zato što ne postoji evropska politička sfera o kojoj bi se meritorno govorilo.

Da stvar bude još gora, izgleda da birači prevashodno koriste evropske izbore kako bi kaznili svoje vlade u sredini njihovog mandata što dokazuje da je evropska integrisanost još uvek slaba u većini država članica.

Političari se, stoga, trude da svoje kampanje baziraju na nacionalnim temama, jer su i izborne liste sačinjene na osnovu nacionalnih i regionalnih partija. Sve to vodi do zaključka da nijedan pojedinac, ma koliko upoznat i povezan sa evropskim temama, ne može ući u parlament, osim preko svoje nacionalne partije.²⁸

Kada je o samim izbornim rezultatima reč, čini se da su krizni kontekst najbolje „politički naplatili“ desničari i evroskeptici. U cilju testiranja ove hipoteze uporedićemo sastav prethodnog i sadašnjeg parlamenta EU:

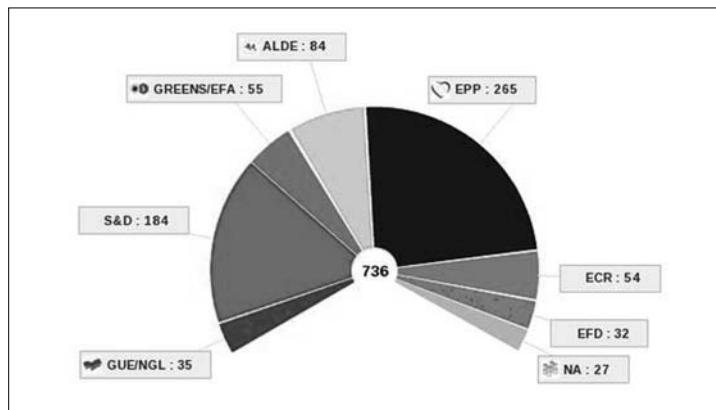

28 To ne znači da u EP nema nezavisnih poslanika – i oni su u parlament ušli uz podršku partije u svojoj zemlji ili čak kao nezavisni kandidati, ali, naravno, uz veliku podršku birača (prim. aut.).

Prikaz raspodele poslaničkih mandata po političkim grupama nakon izbora 2004. godine:

- EPP: Grupa evropskih narodnih partija / Group of the European People's Party (Christian Democrats)
- PES: Grupa evropskih socijalista / Socialist Group in the European Parliament
- ALDE: Grupa-Savez liberala i demokrata za Evropu / Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe
- UEN: Grupa Unija za Evropu naroda / Union for Europe of the Nations Group
- GREENS/ EFA: Grupa – Savez zelenih i za Slobodnu Evropu/ Group of the Greens / European Free Alliance
- GUE/ NGL: Konfederalna grupa ujedinjene evropske levice – Severna zelena levica / Confederal Group of the European United Left – Nordic Green Left
- IND/ DEM: Grupa Nezavisnost/Demokratija / Independence/ Democracy Group
- Ostali: Ostali

Nakon izbora 2009, novi parlament EP izgleda ovako:

Prikaz raspodele poslaničkih mandata po političkim grupama nakon izbora 2009. godine:²⁹

- EPP: **Grupa evropskih narodnih partija / Group of the European People's Party (Christian Democrats)**
- S&D: **Grupa Progresivnog saveza Socijalista i demokrata u EP / Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament**
- ALDE: **Grupa-Savez liberala i demokrata za Evropu / Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe**
- ECR: **Grupa Evropskih konzervativaca i reformista / European Conservatives and Reformists Group**
- GREENS/ EFA: **Grupa – Savez zelenih i za Slobodnu Evropu / Group of the Greens / European Free Alliance**
- GUE/ NGL: **Konfederalna grupa ujedinjene evropske levice – Severna zelena levica / Confederal Group of the European United Left – Nordic Green Left**
- EFD: **Grupa za Evropsku slobodu i demokratiju / Europe of Freedom and Democracy Group**
- Ostali: **Ostali (tzv. nevezani poslanici, Non/attached)**

Iako se sadašnji saziv EP ne može sasvim uporediti sa prethodnim, zbog nastanka novih i preraspodela unutar postojećih političkih grupa, ipak je moguće izvršiti određena poređenja. Kako se može zaključiti na osnovu datih prikaza, najveći pad zabeležila je grupa PES koju čine evropski socijalisti, sada u grupi sa demokratama. Od većih zemalja EU jedino je u Grčkoj pobedila socijalistička partija, dok su u Nemačkoj, Poljskoj, Italiji i Francuskoj najuspešnije bile vladajuće stranke desnog centra.

Jedini porast, izuzimajući tzv. ostale poslanike, koji nisu članovi ni jedne grupe, zabeležila je grupa Zeleni/Slobodna Evropa za bezmalo dva procentna poena, ali sa čak 12 mandata više nego u prethodnom sazivu, ali i evroskeptici iz EFD, pa i ECR.

29 Od jula 2009. sve političke grupe moraju imati članove iz bar sedam država članica, a najmanji mogući broj poslanika za osnivanje jedne grupe je 25. izvor: www.europarl.eu.int/groups.

Može se reći da, iako se u ukupnoj slici EP nije mnogo toga promenilo, da su ovi izbori imali veliki uticaj na položaj političkih grupacija u pojedinim državama članicama, što se najbolje vidi prema njihovim pojedinačnim rezultatima.

Uprkos malom odzivu birača, partije desnog centra širom Evrope, posebno u Francuskoj, Nemačkoj, Španiji, Italiji i Velikoj Britaniji osvojile su veliku pobedu. S druge strane, primetan je i novi trend – uspon malih partija, među kojima je i nekoliko ekstremističkih partija. Sve u svemu, uzevši u obzir vrlo nisku izlaznost, biračko telo je poslalo jasnu poruku nezadovoljstva evropskim projektom i suprotstavljanja daljim evropskim integracijama.

Partije desnog centra u četiri najveće države EU – Francuskoj, Nemačkoj, Italiji i Španiji – ili su zadržale svoje pozicije ili su poboljšale svoje izborne rezultate. Ove partije su i formirale najveću političku grupu u EP, Grupu evropskih narodnih partija sa ukupnim brojem od 265 MEP-ija (poslanika EP). Vodeće partije na nacionalnom nivou predsednika Sarkozija u Francuskoj, kancelarke Merkel u Nemačkoj i premijera Berluskonija u Italiji nadmašile su svoje glavne oponente sa znatnom razlikom.

Partije zelenih povećale su ukupan broj svojih predstavnika u EP sa 43 na 55, pošto su svoj udio među glasovima Evropljana uvećale sa 5,5 na 7,1%. Posebno treba pomenuti Francusku, iz koje će čak 14 poslanika biti u Savezu Zeleni/Slobodna Evropa.

U Francuskoj je grupa EPP (Evropskih narodnih partija) osvojila dodatnih 13 mandata preko Sarkozijeve Unije za narodni pokret (UMP), sa ukupnim skorom od 29 mandata, dok je Grupa evropskih socijalista u Francuskoj izgubila 14 mandata i svoj udio iz ove zemlje smanjila na samo 14 poslanika.

U Nemačkoj je koalicija CDU-CSU, članica EPP osvojila 42 mandata, prema 23 mandata socijaldemokratske partije SPD koji će se pridružiti grupi SiD u EP.

U Italiji, EPP će imati 35 evroposlanika dok je situacija za socijaliste gotovo ojuopj tragična pošto iz ove zemlje neće imati nijednog predstavnika u EP 2009–2014.

U Španiji, vladajuća španska Socijalistička radnička partija premijera Zapatera osvojila je manji deo nacionalnih glasova (39 procenata) u poređenju sa narodnom partijom i poslaće 21 poslanika u Grupu evropskih socijalista, dok će 23 poslanika iz Španije postati članovi EPP.

Kad je u pitanju Velika Britanija, rezultati izbora su gotovo poravnavajući po tadašnju vladu premijera Gordona Brauna. Naime, njegova Laburistička partija pretrpela je najgori posleratni poraz i završila izbore za EP na trećem mestu, iza UKIP (stranke nezavisnosti Velike Britanije, koja se zalaže za povlačenje iz EU) i Konzervativne partije Dejvida Kamerona, koja je jezgro evroskeptične grupe Evropski konzervativci i reformisti (ECR). Istovremeno, Laburistička partija osvojila je svega 15,3% glasova što je gore i od najgoreg scenarija kog su se stranački lideri plašili. Torijevci su pobedili sa 28,6% glasova ali ipak nisu uspeli da povećaju svoj udeo u ukupnom broju glasova.

Posebnu zanimljivost, ali i zabrinjavajuću činjenicu, predstavlja rezultat Britanske nacionalne partije, što je prvi slučaj osvajanja mandata od strane jedne antiimigracione partije.

Nažalost, ovo nije i usamljeni slučaj takve vrste na ovim izborima veće ilustracija čitavog trenda. U Holandiji je Stranka slobode, ekstremno desničarska stranka dobila skoro 15% glasova i osvojila drugo mesto odmah iza Demohrišćana koji su najveća stranka u vladajućoj koaliciji. Stranku slobode predvodi Gert Vilders koji je napravio kontroverzan film u kojem je oštro kritikovao Kuran. Analitičari smatraju da je Vilders dobio podršku birača koji su nezadovoljni zbog navodnog rastućeg uticaja oko 800 hiljada muslimana u Holandiji od kojih su većina iz Maroka i Turske.

Ksenofobija je uzela maha i u Mađarskoj, gde je opozicija desnog centra odnела ubedljivu победу nad vladajućim socijalistima, dok je krajnje desničarska stranka Jobik – „Za bolju Mađarsku“ – prema procenama agencija, profitirala usled nezadovoljstva zbog duboke ekonomске krize u koju je zemlja zapala kao i iz ogorčenja koje vlada prema Romima. Ona je pomalo neočekivano osvojila tri od ukupno 22 mađarska mandata u Evropskom parlamentu. Manje neočekivana bila je i pobeda opozicije, sa osvojenih 15 mandata u EP, što je vladajuću koaliciju ostavilo sa svega četiri predstavnika.

U Austriji vlada slično raspoloženje, sudeći po tome što je krajnje desničarska Slobodarska stranka udvostručila broj dobijenih glasova i osvojila četiri mandata.

U Poljskoj je vladajuća Građanska platforma osvojila 25 mandata (44,43% glasova), čak 10 više nego u prethodnom sazivu, što je sa mandatima PSL (Poljska narodna/seljačka stranka) ukupno 28 članova EPP grupe u EP. Socijalisti su izgubili jedan mandat i u EP će poslati sedam evroposlanika, dok nijedan član liberala, nezavisni ili kandidat krajnje desnice nije učestvovao u izbornoj trci.

Kad je u pitanju Grčka (izlaznost 52,61%), iako je opozicioni PASOK osvojio veći procenat glasova u odnosu na do tada vladajuću Novu demokratiju, rezultat je isti: po osam poslanika u EP.

U Belgiji je sve izraženija podela u političkom životu, tako da je u Flandriji došlo do uspona Demohrišćana u koaliciji sa malom separatističkom strankom N-VA, dok je njihov ekvivalent u Valoni CDH osvojio jedan mandat. Ipak u EP oni će zajedno imati šest predstavnika, što je jedan više u odnosu na liberalne, kao i na socijaliste.

Zanimljivo u EP je ušla i švedska novoosnovana „piratska“ stranka koja svoj program bazira na slobodnom pristupu internetu i slobodnom korišćenju svih internetskih resursa. Ovakva politika se brzo razvija u svim državama EU. Na osnovu prethodnih analiza, može se zaključiti da će u periodu 2009–2014. godine, 12% glasova u EU parlamentu imati euroskeptici i desni ekstremisti, što će još više fragmentirati EU politiku i otežati traženje potrebnog konsenzusa za donošenje odluka o temama kao što su socijalna i rodna jednakost, ljudska prava ili korišćenje elektronskih podataka.

5. POLITIČKE GRUPACIJE U EU

Sistem političkih grupa u okviru EP je, dakle, veoma specifičan i jedinstven. Umesto da ostanu unutar nacionalnih delegacija članovi EP iz različitih političkih partija širom EU okupljeni su, po srodnosti političkih afiniteta, zajedno u supranacionalne grupacije koje predstavljaju i promovišu zajedničke interese.

Političke grupe izuzetno su bitne za samo funkcionisanje EP: one utvrđuju političku agendu, odnosno odlučuju koja će to pitanja biti razmatrana na plenarnim zasedanjima. One takođe mogu predlagati amandmane za raspravu i podneti izveštaj o kojem će se glasati tokom plenarne sednice. Pre sednica, u širokom procesu konsultovanja sami poslanici konačno odlučuju koju će poziciju politička grupa zauzeti. Niko ne može primorati poslanika da glasa suprotno svojoj volji.

Svaka politička grupa postavlja svog predsedavajućeg, a u nekom slučajevima čak i dvoje. Uticaj grupa se reflektuje na činjenicu da one postavljaju kandidate na sve značajne funkcije uključujući predsednika EP, potpredsednike, predsedavajuće komiteta i ostale bitne pozicije.

Dakle, da bi jedna grupacija imala status frakcije u EP mora, po izmenama od juna 2009. godine uključiti najmanje 25 članova EP iz sedam različitih zemalja. Nakon što su priznate, grupacije dobijaju finansijske dotacije od Evropskog parlamenta i garantovana mesta u odborima, što stvara podsticaj za osnivanje grupacija.

Međutim, osnivanje grupacije „Identitet, tradicija, suverenitet“ 2007. godine je dovelo do kontroverzi zbog njene ideologije: članovi ove grupacije su bili sa krajnje desnice, te je bilo dosta nelagode oko prenosa javnih fonda va takvoj grupi. Došlo je i do pokušaja izmene pravila kako bi se zaustavilo osnivanje ITS, međutim oni se nisu ostvarili. Grupi je ipak onemogućeno da zauzme čelne položaje u odborima, što je pravo koje bi trebalo da pripada svim partijama. Kada se grupa upustila u unutrašnje obraćune, neki od članova su se povukli, što je dovelo do toga da njena veličina padne ispod granice za priznavanje, izazvavši time kolaps grupe iste godine.

Nakon poslednjih održanih izbora 2009. godine u EP postoji sedam političkih grupa:

1. **Grupa Evropske narodne partije (Group of the European Peoples Party – EPP)** sa 265 poslanika;
2. **Alijansa socijalista i demokrata (Group of the Progresive Alliance of Socialiste and Demokrats for Europe)** sa 184 poslanika;
3. **Savez liberala i demokrata za Evropu (Group of the Alliance of Liberals and Demokrats)**, sa 84 poslanika;

4. **Zeleni/Evropski slobodni savez** (Group of the Greens/European Free Alliance) sa 55 poslanika;
5. **Evropska konzervativna i reformska grupa** (European Conservatives and Reformist Group) sa 54 poslanika;
6. **Konfederacija ujedinjene evropske levice/Severna levica zelenih** (Confederal Group of the European United Left – Nordic Green Left) sa 35 poslanika i
7. **Grupa za Evropu slobode i demokratije** (Europe of Freedom and Democracy Group), sa 32 poslanika.

Glasači su birali predstavnike lokalnih nacionalnih partija, koje se kasnije uglavnom priključuju većim evropskim partijama sa sličnim političkim načelima i principima. Poslanici Evropskog parlamenta najčešće predstavljaju i svoje nacionalne partije (npr. kao Hrišćansko-demokratska unija u Nemačkoj ili Francuska socijalistička partija) i evropske stranke kojoj su se priključili (Evropske narodne stranke ili Evropske partije socijalista). Neki evroposlanici predstavljaju samo nacionalnu partiju (npr. Britanski konzervativci), ali su čak i tад, uglavnom članovi neke evropske stranke koja glasa kao jedinstvena koalicija.

5. 1. Konzervativne političke grupacije u Evropskom parlamentu nakon izbora 2009. godine

Konzervativna ideologija, u najnovijem, sedmom sazivu Evropskog parlamenta dominantna je, osim u najvećoj grupaciji, Evropskoj narodnoj partiji (EPP), još u redovima Evropskih konzervativaca i reformista (ECR), Evropi slobode i demokratije (EFD), kao i u redovima jednog broja slobodnih evroposlanika, odnosno „nezavisnih“ u koje spadaju britanski ekstremni nacional-konzervativci. Logika podela unutar konzervativaca uglavnom prati liniju podele na evroentuzijaste (EPP), evrorealiste (ECR), evroskeptike (EFD), dok konzervativci i ekstremni desničari iz grupe nezavisnih neskriveno negiraju federalnu evropsku zajednicu.

Moglo bi se konstatovati i da su narodnjaci (hrišćanske demokrate), po pravilu, za socijalno-tržišnu privredu, dok su stranke iz drugih konzervativnih grupacija u EU, sklonije neoliberalnoj paradigmi.

5. 1. 1. Grupa Evropske narodne partije – EPP (demohrišćani)

Evropska narodna partija osovana je 29. aprila 1976. godine, kao Evropska narodna stranka u Briselu (mada je grupa demohrišćana osnovana još juna 1953. godine) U početku je predstavljala udruženje dvanaest demohrišćanskih stranaka iz sedam zemalja članica Evropske zajednice da bi danas ova grupacija brojala sedamdeset i dve partije i pokreta iz ukupno trideset i devet zemalja sa trinaest šefova država i vlada u EU i šest izvan nje. Jedina država članica koja nema svoje predstavnike u EPP-u je Velika Britanija.

U mandatnom periodu 1999–2004. usvojen je program aktivnosti „Put u 21. vek“ u kojem se delovanje grupe usredsređuje na pitanje monetarne unije, brzog proširenja na istok, politiku u oblasti konkurenčnosti, borbe protiv međunarodnog organizovanog kriminala i na dalji razvoj evropske odbrambene politike. U središte svog 14. kongresa održanog januara 2001. godine „narodnjaci“ postavljaju zajedničke osnovne vrednosti koje su proistekle iz hrišćanskog poimanja čoveka i društva, kao što su sloboda, odgovornost i nepovredivost ljudskog dostojanstva.

Nakon izbora 2009. godine ova najuticajnija grupacija broji devetnaest šefova vlada (od čega trinaest iz EU), i trinaest evropskih komesara (uključujući i predsednika) što je čini vodećom političkom snagom čitavog kontinenta.

Glavna vizija grupacije, čiji su koreni duboko utemeljeni u istoriji i civilizaciji Evropskog kontinenta, posvećena je savezu evropskih država

utemeljenom na demokratiji, transparentnosti i efikasnosti zasnovanoj na međusobnom poštovanju građana EU uključujući sve zemlje i regije bez obzira na različitosti. Cilj evropskih „narodnjaka“ je da osigura prosperitet Evropi putem promocije ekonomije slobodnog tržišta uz razvijenu socijalnu svest.

U prvoj polovini 2009. godine predsednik EPP-a Vilfrid Martins, kao i radna grupa, preuzeli su težak zadatak izrade sveobuhvatnog izbornog manifesta za predstojeće izbore. Dokument pod nazivom „*Snažno za narod*“ sadrži neke od ključnih prioriteta u okviru oblasti ekonomije, socijalne politike, klimatskih promena, imigracija kao i ulozi Evrope u svetu. Dokument takođe pokriva pet bitnih stavki upućenih građanima uz stvaranje prosperiteta za sve: učiniti Evropu sigurnijim mestom, klimatske promene, odoleti demografskim izazovima, bezbednost (uključujući imigraciju, pretnju od terorizma), ujediniti Evropu na svetskoj pozornici. Manifest je usvojen na vanrednom kongresu u Varšavi aprila 2009. Tom prilikom na kongresu je učestvovalo više od tri hiljade predstavnika, članova partija, udruženja i gostiju iz međunarodne zajednice.

Na Varšavskom kongresu takođe je usvojeno i nekoliko rezolucija o ekonomskoj krizi, nezaposlenosti u Španiji, slobodi veroispovesti, pravu Evropljana izvan svoje zemlje, ulozi regionala i gradova u rešavanju ekonomskih pitanja i klimatskih promena, ulozi žena u okviru integracije migranata i drugim relevantnim pitanjima.

U Bonu, 9. decembra u zgradи nekadašnjeg Nemačkog parlamenta, održan je tzv. statutarni kongres. Članovi su odobrili predloge za modifikaciju statuta EPP-a i internih zakona i propisa, uključujući i promenu naziva političkog tela partije iz „političkog biroa“ u „radnu skupštinu“. Ovaj kongres privukao je više od 1.500 delegata iz sedamdeset partija i trideset i devet zemalja, kao i na stotine gostiju iz celog sveta. Predsednica nemačke partije CDU, kancelarka Angela Merkel bila je domaćin kongresa. Događaju su prisustvovali, između ostalih, ponovo izabrani predsednik EPP-a Vilfrid Martins, zatim predsednik Evropske komisije Hose Manuel Baroso, predsednik Saveta Herman van Rompaj i predsednik Evropskog parlamenta Jerzi Bizek.

Na kongresu je usvojen dokument pod nazivom „**Socijalna tržišna ekonomija u svetu globalizacije**“, u kojem je EPP iznela predloge kako izaći na kraj sa finansijskom i ekonomskom krizom. Cilj dokumenta bio je da promoviše inovativne i hrabre pristupe oko toga kako primeniti odgovarajuća politička rešenja koja bi se usredsredila na povratak neophodnog poverenja u evropski bankarski sistem. Raspravljalo se i o ulozi reforme koju su podržali međunarodni i evropski finansijski sistemi, a posebno o tome kolika usklađenost mehanizama na evropskom i međunarodnom nivou je najefikasnija u cilju prevazilaženja negativnih efekata raširene ekonomske recesije. U program rada uvrštene su dve debate na visokom političkom nivou pod nazivom „**Socijalna tržišna ekonomija i rešenja globalne finansijske i ekonomske krize**“ kao i „**Klimatske promene – poslednji poziv za sveobuhvatni sporazum u Kopenhagenu**“.

Organizaciona struktura

Sve velike evropske političke familije imaju slične organizacione strukture: kongres, upravu, izvršni odbor, sekretarijat i konferenciju stranačkih lidera. Rad ovih tela se dopunjava i kombinuje sa raznim formalnim i neformalnim komisijama, stranačkim savetom, tematskim radnim grupama, kao i drugim organizacijama.

Najviši organ „narodnjaka“ je **kongres** koji utvrđuje politiku i statut stranke, sastavlja izborni program i bira upravu. Kongres se sastoji od uprave i određenog broja delegata. U upravi su zastupljeni predstavnici svih stranaka članica, a odluke unutar stranaka se usvajaju na razne načine, u slučaju Evropske narodne partije prostom većinom, odnosno pedeset posto plus jedan glas. Između dva kongresa uprava sprovodi odluke i određuje smernice delovanja.

Članovi *kongresa* EPP-a su: članovi predsedništva EPP-a, predsednici partija članica, udruženja partija članica i udruženja članova, delegati partija, šefovi država i vlada država članica EU koji su članovi partija članica, predsednik Evropskog saveta i članovi Evropske komisije ukoliko su članovi partija članica, kao i individualni članovi udruženja. Kongres

zaseda najmanje na svake tri godine u skladu sa odlukom radne skupštine koja određuje vreme, mesto, plan rada kongresa. Kongres, osim određivanja programa stranke, ima i sledeće nadležnosti: određuje izmene internih statutarnih pravila, odlučuje o glavnim političkim dokumentima i izbornim programima, obezbeđuje platformu za šefove država i vlada, bira predsednika, potpredsednika, generalnog sekretara i blagajnika i donosi odluke o osnivanju i gašenju udruženja.

Radna skupština strategijsko je telo koje vrši debate i potvrđuje nacrte dokumenta kongresa, definiše političke pozicije partije između svakog kongresa, a može i odlučiti o vanrednom zasedanju kongresa. Na zahtev grupe EPP-a u Evropskom parlamentu ili najmanje trećine članova partija, radna skupština mora sazvati vanredan Kongres. Kongres se obično sastaje javno, a postoji mogućnost da se na zahtev predsednika Kongresa, prostom većinom odluči da se sastanci snimaju i prenose. Radna skupština sastoji se od **članova po dužnosti** (koje čine članovi predsedništva, predstavnici partija članica, parlamentarne grupe u EP, Evropske komisije kao i predsednici Komiteta regionala), **delegiranih članova** koji se delegiraju iz partija članica i **članova koji ne glasaju** a koje čine generalni sekretar EPP grupe u EP i njegov zamenik, kao i predstavnici Komiteta regionala i po dva delegata svake partije sa statusom posmatrača. Na poziv predsednika, ovo političko radno telo sastaje se najmanje četiri puta godišnje, kad god postoji potreba za tim, a moguće je zahtevati i vanredne sastanke (trećina članova partija članica ili predsedništvo parlamentarne grupe EPP-a u EP). Broj delegiranih članova svake partije povezan je sa izbornim rezultatom na poslednjim izborima za EP, tako da su partije zastupljene u odnosu na svoju snagu. Ovo omogućava donošenje odluka po principu većine.

Radna skupština ima ingerencije koje su joj određene internim propisima i odnose se na: organizovanje veza između nacionalnih partija i partija članica u dogovoru sa parlamentarnom grupom EPP-a u EP, usvajanje godišnjih računa i budžeta, usvajanje internih pravila, biranje počasnog predsednika na predlog Predsedništva, odlučivanje o aplikaciji za članstvo, odlučivanje o godišnjim dužnostima, kao i donošenje odluka o isključivanju članica.

Predsedništvo upravlja čitavom političkom grupacijom, dakle predstavlja izvršni organ Evropske narodne partije koji odlučuje o generalnim političkim smernicama i predsedava radnom skupštinom. Ovo političko telo sastoji se od: predsednika EPP-a, predsednika Evropske komisije, predsednika Evropskog saveta, visokog predstavnika spoljne i bezbednosne politike, predsednika Evropskog parlamenta (pod uslovom da su članovi EPP-a), zatim predsedavajućeg parlamentarne grupe EPP-a u EP-u, počasnog predsednika, deset potpredsednika, blagajnika i generalnog sekretara.

Članovi predsedništva sastaju se najmanje osam puta godišnje. Plan rada određuje predsednik, tako da predsedništvo može da drži debatu samo u okviru tog plana i programa, osim ukoliko su svi članovi predsedništva prisutni i ukoliko su jednoglasno saglasni da se odbaci ili prihvati konkretni plan rada. Odluke bi trebalo da se donose apsolutnom većinom sa tim da svaki član predsedništva ima pravo na jedan glas, a u slučaju da prilikom prvog sastanka nema kvoruma za glasanje, saziva se drugi sastanak, pri čemu tada prisutni imaju pravo odlučivanja bez obzira na kvorum. Svim sastancima predsedava predsednik.

Kongres bira, na predlog predsednika, *generalnog sekretara* koji je zadužen za dnevno upravljanje udruženjem, uključujući i njegovo predstavljanje u okviru granica svojih ovlašćenja. Ova vrsta menadžmenta uključuje između ostalog: sprovodenje odluka koje su doneli nadležni organi, nadzor saradnje između partija članica, udruženja članova partija, generalnog sekretarijata i generalnog sekretarijata parlamentarne grupe EPP-a u EP, pripremanje, u dogovoru sa predsednikom planova rada i organizovanje planova radne skupštine na početku svake godine. Na predlog predsednika i u dogovoru sa generalnim sekretarom, radna skupština bira zamenika(e) generalnog sekretara za period od tri godine.

Samit EPP-a predstavlja sastanak šefova država i vlada EPP-a, a zadatak mu je da pripremi funkcije i pozicije koje će preuzeti šefovi država i vlada Evropskog saveta kao i razna pitanja zasnovana na strategiji i političkoj orijentaciji grupacije. Samit se sastoji od: članova predsedništva, Evropskog saveta, predsednika Evropskog parlamenta i Komisije uz uslov

da su članovi EPP-a. U slučaju da u nekoj od zemalja članica EU partija članica EPP-a nije u vlasti, biće pozvan predsednik najveće opozicione partije. Predsednik ima pravo da pozove i druge ličnosti na samit EPP-a. On takođe treba da izvesti radnu skupštinu o ishodu i generalnim smernicama samita. Samiti se održavaju pre samita Evropskog saveta u cilju postizanja konsenzusa unutar političke familije EPP-a i nastojanju da se razviju slične pozicije na Evropskom savetu. U 2009. godini diskusija se posebno usmerila ka globalnoj ekonomskoj krizi, očuvanju energetika, klimatskim promenama i ratifikovanju Lisabonskog ugovora.

Rad osnovnih organa kombinuje se i dopunjava raznim formalnim i neformalnim komisijama, stranačkim savetom, tematskim radnim grupama i omladinskim organizacijama. Tako u okviru EPP postoje grupacije za posebne politike : udruženje za razvoj privrednog poslovanja – (SME UNION), organizacija demo-hrišćanskih radnika EU – (EUCDW), omladinska organizacija u okviru EPP – (YEPP), asocijacija koja se zalaže za afirmaciju prava žena – (EPP WOMEN), ili asocijacija posebno zainteresovana za brigu o starijim građanima EU – (ESU). Dakle, preko ovih posebnih organizacija lobira se za neku zaštitu i unapređenje prava. Tako se, primera radi, u okviru EPP grupe javlja inicijativa o većem angažovanju žena u radu Parlamenta EU iako je broj žena povećan na 30,4% u 2007. godini u odnosu na 17% koliko je bilo žena u EP nakon prvih direktnih izbora iz 1979.

Sve zainteresovane demo-hrišćanske, konzervativne, liberalne partije, kao i partije desnog centra, ali i svi ostali članovi nacionalnih parlamenta širom Evrope mogu pristupiti ovoj grupaciji partija.

Ova grupacija partija za razliku od većine drugih priznaje i individualno članstvo. Prisutne su, kao i kod većine drugih grupacija, tri osnovne kategorije članstva:

- punopravni članovi (*full member*);
- pridruženi članovi (*associated*);
- posmatrači (*observer*).

Iz Srbije u članstvu EPP nalaze se tri partije – G17+, Demokratska stranka Srbije i Savez vojvođanskih Mađara, iz Hrvatske takođe tri –

Hrvatska demokratska zajednica, Hrvatska seljačka stranka i Demokratski centar. Po tri partije dolaze i iz Bosne i Hercegovine – Stranka demokratske akcije, HDZ Bosne i Hercegovine i Partija demokratskog progrusa Republike Srpske – kao i Slovenije – Slovenska demokratska stranka, Nova Slovenija i Slovenska ljudska stranka. Makedoniju predstavlja VMRO – DPMNE. Jedino Crna Gora nema svoga predstavnika u najvećoj evropskoj političkoj familiji, iako je za članstvo aplicirao Pokret za promjene Nebojše Medojevića.

Međunarodna saradnja

Za rad Evropske narodne partije od izuzetne je važnosti saradnja sa partijama srodne političke orijentacije koja se ostvaruje putem Demokratske internacionale centra (Centrist Democrat International – CDI). Reč je o međunarodnoj partijskoj organizaciji koja je osnovana 1961. i bila poznata pod imenom Demokratska hrišćanska unija. Od tada ona je proširivnjem svoje baze proširila i svoju programsku platformu i od 2001. godine i svoj zvanični naziv u **Demohrišćansku internacionalu / Demokratsku internacionalu sveta** i kao takva predstavlja snažnu mrežu centrističkih partija. Kao stajnu tačku svog političkog programa ona promoviše nužnost unapređivanja, zaštite i poštovanja osnovnih ljudskih prava i negovanje tradicionalnih vrednosti, polazeći od principa: jednakost za sve, pravda za sve, solidarnost i subsidiarnost.

Ključni element njenog delovanja na ekonomskoj ravni je promovisanje slobodne, socijalno odgovorne, tržišne ekonomije koja će se na najbolji način ostvarivati kroz saradnju i puno uvažavanje razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Zbog toga što siromaštvo vide kao jedan od glavnih oblika nepravde i nejednakosti, ovu saradnju vide kao jedini mogući način za rešavanje tog globalnog problema.

Ovakvom svojom programskom platformom CDI je u značajnoj meri doprinela da od ukupno 99 političkih partija koje okuplja u svome članstvu (88 punopravni članovi, 11 političkih partija ima status posmatrača), 18 njenih članica u 16 zemalja sveta, samostalno ili u koalicijama

učestvuje u vlasti. Od partija iz regionala, na vlasti je jedino Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), dok svoje članstvo u ovoj važnoj organizaciji imaju i: Nova hrvatska inicijativa – NCI (Bosna i Hercegovina), Liga demokrata Kosova – LDK, Albanska demohrišćanska partija Kosova – ADHK, Slovenska demokratska stranka – SDS i Nova Slovenija – NS, dok status posmatrača u okviru ove Internacionale ima Demohrišćanska Stranka Srbije, DHSS (Srbija).

CDI čine tri organa: Sastanak lidera, Upravni savet i Izvršni odbor.

Sastanak lidera čine visoki vladini zvaničnici svake partije članice-predsednici i generalni sekretari partija članica, članovi Izvršnog odbora, visoki zvaničnici međunarodnih organizacija i regionalnih asocijacija, kao i članica koje uživaju status posmatrača, pri čemu je, u okviru sastanka lidera, isključena mogućnost njihovog prava glasa. Sastanak lidera održava se jednom u dve godine. Njegove nadležnosti su biranje predsednika i 15 potpredsednika, utvrđivanje programskih koncepta, kao i donošenje odluka koja se tiču statutarnih pitanja i ciljeva.

Upravni savet je sastavljen od predsednika i generalnih sekretara partija članica, članova Izvršnog odbora, lidera međunarodnih organizacija i regionalnih asocijacija, kao i delegacija koje dolaze iz onih partija koje u okviru CDI imaju status posmatrača i takođe ni u ovom telu internacionale nemaju prava glasa. Sastanci ovog tela održavaju se jednom godišnje i to po pravilu između sastanaka lidera.

U sastavu **Izvršnog odbora** CDI nalaze se predsednik, zatim 15 potpredsednika, predsedavajući regionalnih organizacija koje su priznate od strane CDI i izvršni sekretar. Ovo telo sastaje se dva puta godišnje kako bi usvojio predloge i merae koje se tiču statusa partija odobravanja finansijskog izvještaja, kao i usvajanja pravila o članstvu i glasanju.

5.1.2. Grupa Evropskih konzervativaca i reformista (ECR)

Grupa Evropskih konzervativaca i reformista je evroskeptična, antifederalna, konzervativna politička grupa u Evropskom parlamentu. Ovu grupu, trenutno, prema rezultatima poslednjih izbora za Evropski parlament, zastupaju 54 evroposlanika, čineći je time petom grupom po veličini u Evropskom parlamentu. Ova politička familija osnovana je nakon izbora 2009, tačnije 22. juna i bazira se na Pokretu za evropsku reformu, a ima za cilj da Evropsku uniju učini transparentnijom, odgovornijom i dostupnijom interesima i potrebama njenih građana.

Najveće partije, od osam koliko čini ovu političku grupaciju, su Konzervativna partija Velike Britanije, Zakon i pravda iz Poljske, kao i Civilna demokratska partija iz Češke. Većina partija članica pridružila se ovoj grupaciji nakon sloma dve grupe – Evropskih demokrata (deo EPP-ED) i Unije za Evropu nacija. Osnovne programske postavke na kojima se zasniva ova grupacija evropskih stranaka su: konzervativizam, ekonomski liberalizam, evroskepticizam, antifederalizam (zalaže se za Evropu nacionalnih država) i atlantizam.

Evropski konzervativaci i reformisti nastali su 2005. godine, dok prva inicijativa za stvaranje alternative evropskim federalistima datira još iz 2003. godine.

U to vreme britanski konzervativci, članovi Evropskog parlamenta, pripadali su Evropskim demokratama (ED) kao podgrupa EPP-ED političke grupacije, gde je dominantna bila Evropska narodna partija. Jedan od učesnika u unutarstranačkom izbornom takmičenju, Dejvid Kamerun započeo je diskusiju o povlačenju konzervativaca iz EPP-ED grupe i formiraju nove, smatrajući da Evropske demokrate nemaju ni dovoljno osoblja ni sredstava unutar grupe i da predstavljaju samo grupu za diskusiju. Njegov protivnik, Dejvid Dejvis sastavio je izveštaj za *Daily Telegraph* o tome da sporazum o podgrupi dozvoljava konzervativcima da

održavaju odgovarajuću distancu od EPP-a, uz zadržavanje svog uticaja. Kamerun pobeduje na izborima za lidera stranke, te nakon preuzimanja dužnosti vođe konzervativaca (u decembru 2005), nastoji da što pre osigura stvaranje nove grupe u EP.

U to vreme bila je oformljena svetska i evropska alijansa nazvana **Pokret za evropsku reformu** u cilju pripreme terena za organizaciju aktivnosti koje bi ocenile ulogu i budućnost Evropske unije u novim globalnim izazovima. Poljska partija Zakon i pravda i češka partija Civilna platforma bile su utvrđene kao potencijalne članice novoformljene grupe, tako da su tri partije, osnivači novog pokreta, započele pregovore sa partijama slične orijentacije.

U julu 2008. godine Evropski parlament podigao je minimalni prag potreban za formiranje grupacije na dvadeset i pet članova i što je još važnije na sedam država članica, što je stvorilo sumnje o legalnosti nove grupe. Kada su prošli izbori za Evropski parlament lideri konzervativaca usmerili su se na traženje partnera. Tako je 22. juna 2009. godine formirana zvanična lista članova nove grupe, a dva dana kasnije grupa je održala svoj prvi inauguralni sastanak (biranje predsedavajućeg i njegovog zamenika).

Na prvom zasedanju sedmog saziva Evropskog parlamenta održanom 14. jula, grupa je dobila svoja zvanična mesta u komitetu u skladu sa svojom veličinom. Od tada, ova poslednje oformljena grupa EP-a zahteva iskazivanje svoje ideološke povezanosti. Ovo je i učinjeno objavljinjem zvaničnog dokumenta nazvanog Konstitutivna deklaracija, (predlog su dale britanska Konzervativna partija, češka partija Civilne demokratije i poljska Zakon i pravda) koja sadrži osnovne principe koji se odnose na svakog člana grupe. Konstitutivna deklaracija postala je poznata kao *Praška deklaracija* i sadrži sledeće principe:

- slobodna i fer trgovina i konkurenca, slobodno preduzetništvo, minimalno regulisanje tržišta, niže takse i mala vlada kao osnovni uslovi individualne slobode i ličnog i nacionalnog prosperiteta;
- individualna sloboda, veća lična odgovornost, viši nivo demokratske odgovornosti i svesti;
- značaj porodice kao osnovne jedinice društva;

- suverenitet i integritet nacionalne države u suprotnosti sa EU federalizmom;
- vrednost transatlantske bezbednosti, veza sa NATO i podrška mlađim demokratama širom Evrope;
- efektivna kontrola imigracija i kraj zloupotrebe prava azila;
- efikasni i moderni javni servisi i sluh za potrebe kako ruralnih, tako i urbanih područja;
- ukidanje suvišne, spore birokratije i obaveza veće transparentnosti i nepodmitljivosti institucija EU i korišćenje njenih fondova;
- poštovanje i jednak tretman za sve zemlje EU – kako stare tako i nove, kako velike tako i male;
- snabdevanje čistom energijom uz naglašavanje energetske sigurnosti.

Ova evrorealistična, još pre evroskeptična konzervativna grupa ozvaničila je svoje prisustvo na političkoj sceni evropskih zemalja kao uticajna snaga u Evropskom parlamentu, verujući pri tom u Uniju koja poštuje sve različitosti i prava država članica, a odbija centralističko-federalnu viziju koju zastupaju ostale grupe Evropskog parlamenta. **Od formiranja ECR-a, evrorealizam ima svoje snažne zastupnike na evropskom nivou.** U vrhu prioriteta evropskih konzervativaca nalazi se i podrška biznisu, sloboda pojedinaca, kao i suverenitet svih država članica, a iznad svega reforma koja se zasniva na poštovanju tradicionalnih vrednosti desnice i desnog centra.

Većina evroposlanika pripadnika ove grupacije je iz centralne Evrope i Velike Britanije. Manji broj predstavnika dolazi iz Baltičkih zemalja i država Beneluksa. Najslabije je zastupljena u južnoj Evropi kao i u nordijskim zemljama gde skoro da i nema članova.

Članstvo grupacije

Britanska konzervativna partija jedna je od najstarijih i najuspešnijih političkih partija u svetu, s obzirom na to da je osnovana početkom devetnaestog veka nastajući od nekadašnjih torijevaca (torijevska partija

nastala je 1678). Mnogi najpoznatiji britanski premijeri ponikli su iz iz njenih redova uključujući i ser Roberta Pila, Bendžamina Dizraelija, Vinstona Čerčila i Margaret Tačer. U vlasti je bila dve trećine dvadesetog veka, a od kad je izgubila izbore 1997. god od Laburističke partije sve do povratka na vlast 2009. godine, činila je opoziciju nakon osamnaestogodišnje prethodne kontinuirane vladavine.

Svoj širi karakter i značaj, konzervativci dobijaju tek posle druge velike izborne reforme, kada je jedan deo srednjih slojeva, niže i srednje buržoazije, dobio pravo glasa. Tako, glavni socijalni oslonac Konzervativne partije predstavljaju viši slojevi društva, delovi aristokratije koji još uvek imaju izvestan uticaj, biznismeni kao i pripadnici nekih liberalnijih profesija. Za ovu partiju opredeljuje se, međutim, i jedan deo srednjih slojeva kao i radničke klase u engleskom društvu. Prema svojoj orijentaciji ova partija je tipično kapitalistička, a osnovne programske i ideo-loške pozicije su joj: privatna svojina kao osnova individualne slobode, konkurenčija, slobodno tržište, odgovornost prema porodici, susedstvu i naciji; zatim „saradnja kapitala i rada“, stvaranje pogodne klime za razvoj preduzeća (bez usmeravanja biznisa) kao i to da Britanija mora biti vojno jaka i sastavni deo zapadnog saveza.

Treba još napomenuti da Britanska konzervativna partija nije potpuno monolitna partija. I u njoj postoje različiti interesi i gledišta na puteve razvoja. Razlikuju se dve osnovne struje u ovoj britanskoj partiji, jedna je konzervativna ili torijevska, a druga neoliberalna. Prva struja zastupa pozitivnu ulogu države u obezbeđivanju dobrobiti, punu zaposlenost i brigu o siromašnima u društvu. Druga naglašava znatno sužavanje državnih delatnosti što podrazumeva niske poreze i niske javne izdatke.

Novine u partiji usledile su pobedom Dejvida Kameruna i njegovim preuzimanjem vođstva u partiji krajem 2005. godine. Kamerun je najavio svoju namjeru da uvede reforme u partijske redove i izvrši modernizaciju zagovarajući pritom više poziciju desnog centra. Ovim izmenama, lider je težio da učini imidž konzervativaca privlačnijim za mlade, socijalno-liberalno naklonjene glasače, a naglašeno je i pojačano fokusiranje politike partije na smanjenje javne potrošnje, socijalna pitanja, kvalitet života, okolinu, školstvo i globalnu odgovornost.

Druga po broju evroposlanika unutar Evropskih konzervativaca i reformista je poljska partija Zakon i pravda, nacionalno-konzervativne orijentacije okrenuta tržišnoj ekonomiji i reformi javnih finansiјa. Partija podržava važnost porodice u društvu, evro-atlantsku saradnju i borbu protiv kriminala i korupcije što svrstava u sam vrh svojih prioriteta.

Češka civilna demokratska partija (ODS) je liberalno-konzervativna partija i najveća partija u toj državi. Kao partija koja je nastala iz pro-demokratskog pokreta usmerenog protiv komunističke diktature svoje osnovne stavove usmerava na diskusije o problemima u vezi sa ljudskim pravima. Kao i ostale srodne partije iz grupacije zagovara snažnu transatlantsku alijansu i protivi se federalnoj Evropi. Partija je vodila češku vladu u periodu od 1992–1998, u kojem je liberalizovala postkomunističku ekonomiju sa velikim uspehom. Vlast je povratila izborima iz 2006. sa Demohrišćanima i Partijom zelenih kao koalicionim partnerima.

Belgijska partija Lijst dedecker je relativno nova liberalno-konzervativna partija na političkoj sceni Belgije, osnovana 2007. god. Ova partija beleži stalne izborne uspehe od svog osnivanja, a nakon izbora za Evropski parlament dobija i jedno mesto u parlamentu. Slobodno tržište, slobodna trgovina, smanjivanje birokratije i taksi su samo neki od osnovnih elemenata koji čine idejnu osnovu ove partije. Evropski federalizam smatraju nerealnim, nedemokratskim kao i nešto što narušava pojам „evrorealizma“.

Holandski član političke familije konzervativaca je Hrišćanska unija, hrišćansko-socijalna partija koja podržava nacionalni identitet i subjektivitet unutar Evropske unije. Program ove partije kombinuje konzervativne ideje, na polju etike i spoljne politike i ideje centra u oblasti socijalnih pitanja i ekonomije, sa snažnim naglaskom na politici odgovornosti prema okolini (politika zelenih).

Konzervativna partija Mađarske – Mađarski demokratski forum (MDF) i se na mađarskoj političkoj sceni pojavio ranih sedamdesetih godina, postajući vodeća prodemokratska snaga u zemlji sa prvim slobodnim i demokratskim izborima u Mađarskoj, nakon pada komunističkog režima. Lideri ovog pokreta su vodeći ekonomisti čije su mere podigle mađarsku privredu 1995.

Pokret za nacionalnu nezavisnost Letonije (TB/LNNK) nastao je spajanjem dve partije 1997. koje su bile vodeći prodemokratski pokreti Letonije kasnih osamdesetih godina. Ova konzervativna stranka bila je član koalicije vlade većinu vremena nakon proglašenja nezavisnosti Letonije od Sovjetskog Saveza, od 1995. do 2004. i opet od 2006. god. Partija daje podršku transatlantskoj aliansi verujući da je Evropa zajednica nacionalnih država i da u tom pravcu treba voditi evropsku politiku.

Politička partija Litvanije (LLRA), kao i prethodne četiri partije, ima jednog zastupnika u Evropskom parlamentu. Glavna politička orijentacija ove stranke odnosi se na snažan naglasak komunalne i regionalne politike.

Evropski konzervativci i reformisti imaju stalno mesto u vodećem političkom telu parlamenta i Konferenciji predsednika kao i aktivno članstvo u svim parlamentarnim komitetima.

Evropski konzervativci i reformisti (ECR)

Naziv partije	Skraćenica	Država članica	Broj mesta u parlamentu	Prethodna grupa
Civic Democratic Party	ODS	Češka Republika 	9	EPP-ED
Lijst Dedecker	LDL	Belgija 	1	/
Hungarian Democratic Forum	MDF	Mađarska 	1	EPP-ED
For Fatherland and Freedom	TB/LNNK	Letonija 	1	UEN
Electoral Action of Poles in Lithuania	LLRA	Litvanija 	1	/

Christian Union	CU	Holandija 	1	IND/DEM
Law and Justice	PiS	Poljska 	15	UEN
Conservative Party Ulster Unionist Party	Con UUP	Velika Britanija 	26	EPP-ED

5. 1.3. Grupa za Evropu slobode i demokratije (EFD)

Evropa slobode i demokratije je evroskeptična desno orijentisana politička grupa u Evropskom parlamentu, formirana nakon izbora za EP 2009. Uglavnom je sačinjena od članica nekadašnjih grupa Nezavisnost/demokratska grupa (IND/DEM) i Unija za Evropu nacija (UEN), koje su imale 24, odnosno 44 evroposlanika u sazivu parlamenta iz 2004. god. Ovu grupu čini koalicija devet političkih partija od kojih su najveće partija Ujedinjenog kraljevstva za nezavisnost i italijanska Liga za sever koje zajedno daju 21 od ukupno 32 parlamentarca iz ove grupe.

Rezultati poslednjih izbora za Evropski parlament pokazali su da je jedino britanska Partija za nezavisnost dobro prošla u odnosu na druge partije članice Nezavisnost/demokratske grupe. Unija za Evropu nacija je takođe izgubila svoje članove Evropskog parlamenta, tako da su obe grupe pale ispod minimalnog praga potrebnog za postojanje grupe. Bilo je potrebno oformiti novu grupu pre konstitutivne sednice sedmog saziva EP-a. Grupa je tako, formalno nastala 1. jula 2009. godine kada je zvanično objavljeno i sadašnje ime grupe. Ideologija na kojoj se zasniva

ova desničarska grupacija je evroskepticizam, nacionalni i liberalni konzervativizam (ekonomski liberalizam), regionalizam kao i desničarski populizam.

Na dan nastanka grupe objavljena je i njena politička platforma, zasnovana u skladu sa Deklaracijom Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, a modifikovana 14. jula iste godine. Program sadrži sledeće odredbe:

- **sloboda i saradnja ljudi iz različitih država** zasnovana na principima demokratije uz isticanje otvorene, transparentne i odgovorne Evrope suverenih država, a odbijanje birokratizacije Evrope kao i stvaranje jedne centralizovane i nadevropske države;
- **viši stepen demokratije i poštovanja narodne volje** s obzirom na ubeđenost grupe da legitimnost demokratije potiče iz nacionalnih država, njenih regionalnih i nacionalnih parlamenta, i da ne postoji takav pojam kao što je „evropski narod“.

Grupa se takođe oštrot protivi daljoj evropskoj integraciji koja bi umanjila već postojeću demokratiju, a uvećala centralističke političke strukture u EU. Grupa stoji iza toga da svaki novi ugovor, ili svaka modifikacija postojećih mora biti podržana glasom naroda i to kroz slobodne i fer demokratske referendume u nacionalnim državama, verujući da se legitimnost svake moći zasniva na volji naroda i njegovom pravu da bude slobodan i vođen demokratijom:

- **poštovanje evropske istorije, tradicije i kulturnih vrednosti.** Ljudi i nacije u Evropi imaju pravo da zaštite svoje granice i ojačaju svoje istorijske, tradicionalne, religijske i kulturne vrednosti uz odbijanje ksenofobije, antisemitizma i bilo koje druge vrste diskriminacije;
- **poštovanje nacionalnih različitosti i interesovanja: sloboda glasanja.** Oslanjajući se na ove principe tokom svog programa rada, grupa poštjuje slobodu svoje delegacije tako da članovi mogu da glasaju na način na koji smatraju da je najbolji.

Članovi ove grupe u Evropskom parlamentu potpisali su deklaraciju i uputili je predsedniku Evropskog parlamenta jula 2009.

Moglo bi se zaključiti da ova grupa kojom predsedavaju Najdžel Faradž (Britanska nezavisna stranka) i Enriko Speroni (Liga Severa) svoj rad bazira na političkoj platformi koja počiva na četiri osnovna principa: (1) na prihvatanju različitosti nacija koje se nalaze u EU; (2) razvijanju demokratskih ideja i (3) čuvanju suvereniteta pojedinih država, (4) kao i slobodnoj saradnji među državama članicama, nezavisno od volje ili interesa EU. Takođe, predstavnici EFD pokrenuli su i nekoliko kampanja od kojih je najveći naglasak dat onoj na protivljenju evru kao zajedničkom platežnom sredstvu.

Organizaciona struktura

Na čelu ove političke grupacije nalaze se *biro* i *predsedništvo*.

Predsedništvo se sastoji iz dva prva zamenika predsednika i dva kopredsednika koji su odgovorni za zadatke raspoređene predsednicima političkih grupa u skladu sa parlamentarnim pravilima i oni predstavljaju grupu unutar parlamenta. Predsedništvo učestvuje u radu u skladu sa dogovorenom podelom zaduženja, a bira se na period od dve i po godine. Ukoliko neka od partija članica nije predstavljena na sastancima biroa preko svog zamenika predsednika, biro može da ovlasti nekoga od članova osoblja podgrupe da prisustvuje sastancima, ali bez prava glasa.

Biro je zadužen za pravilno funkcionisanje cele grupe, kao i za postavljanje njenih zadataka.

Novi članovi grupe, prema statutu mogu se primiti nakon aplikacije za članstvo uz saglasnost svih članica. Zajedničke političke odluke mogu biti usvojene takođe samo uz saglasnost svih, kao i političke aktivnosti koje se vrše u ime čitave grupe. Grupa, dakle nastoji da donese odluke konsenzusom svih članica, a ukoliko to iz nekog razloga nije moguće, svaka članica ili čak pojedinačni član uživaju potpunu slobodu da deluju u skladu sa svojim ubeđenjem. Samo se administrativne odluke mogu usvojiti većinom glasova čitave grupe i o tome odlučuje biro. Prema članu 3 Statuta, vreme predviđeno za govor biće raspoređeno po jednakim osnovama, uz davanje prioriteta prema odgovornosti članova parlamentarnih komiteta i interparlamentarnih delegacija.

Biro je, između ostalog, zadužen i za organizaciju rada partija i održavanje grupnih sastanaka na kojima članovi informišu jedni druge i koordiniraju rad u Evropskom parlamentu. Grupni sastanci bi, po pravilu, trebalo da se održavaju nedelju dana pre, kao i tokom trajanja sednice u Strazburu.

U skladu sa parlamentarnim zakonima i procedurama, grupne inicijative koje su predložene od strane cele grupe moraju biti jednoglasno potvrđene na sastanku biroa. Prema članu 5 Statuta, ukoliko postoji zajednička pozicija vezana za neki stav, grupa je može iskazati jednim glasom, a u slučaju odsustva grupnog mandata, pojedinačni članovi uvek mogu delovati i potpisati dokumente samo u svoje ime. Član 6 Statuta odnosi se na alokaciju mesta u parlamentarnim komitetima i glasi da svi punopravni članovi parlamentarnih komiteta kao i njihove zamene mogu biti naimenovani odlukom grupe, uzimajući u obzir mišljenje svih članova i obezbeđujući ravnopravnu raspodelu u odnosu na političku težinu različitih komiteta.

Promene Statuta, prema članu br. 8, na predlog biroa moraju biti odobrene od svih članica. O budžetu za zajedničke aktivnosti odlučuje bilo uz saglasnost svih članica grupe. Ukoliko se utvrdi da je neko od članova povredio statut, biće suspendovan od strane biroa nakon razmatranja na kojem se odluke usvajaju dvotrećinskom većinom glasova svih članica grupe.

Članstvo grupacije

Osim Partije Ujedinjenog Kraljevstva za nezavisnost, ovu najmanju, sedmu grupu po veličini u Evropskom parlamentu čine još i nacionalne partije Italije, Litvanije, Grčke, Danske, Slovačke, Holandije, Finske i Francuske.

Politička partija za nezavisnost Velike Britanije (UKIP) se deklariše kao evroskeptična politička partija koja podržava isključenje Velike Britanije iz Evropske Unije, zatim ideju o što je moguće manjoj vlasti kao i ekonomskom liberalizmu. Ova stranka, ideoološki identifikovana kao populistička i konzervativna osnovana je 1993. god. od strane članova

Antifederalne lige. Ključna ideja pokreta bila je izlazak Velike Britanije iz Evropske unije. To je odmah privuklo evroskeptično krilo Konzervativne partije, koja je u to vreme bila podeljena po pitanju britanske funte i njenog izbacivanja kao valute iz zvanične evropske devizne liste 1992. godine, kao i oko ratifikacije ugovora iz Maastrichta.

Uprkos tome što je prvenstveni razlog nastanka partije, usmerenost protiv Evropske unije, privukao određeni broj birača, ipak se takvo shvatnje negativno odrazilo na širu glasačku percepciju partije. Formirani imidž „stranke usmerene samo na jedno pitanje“ imao je za posledicu limitiranu mogućnost rasta rejtinga partije. Sa dolaskom novih lidera nastala je i reforma unutar stranke zasnovana na vrednostima tradicionalnog konzervativizma i tržišnog liberalizma. UKIP veruje u građanski nacionalizam, odbijajući etnički nacionalizam po principu ‘krvi i tla’ i podržavajući zasnivanje društva na demokratiji, ‘fer pleju’, slobodi, kao i jezičko i istorijsko nasleđe lokaliteta i regija širom Ujedinjenog kraljevstva.

Lega nord ili Liga za sever, osnovana je 1991. kao federacija nekoliko regionalnih partija severne i centralne Italije, koje su postepeno jačale na izborima tokom osamdesetih godina. U svom političkom programu ova grupa zagovara transformaciju Italije u federalnu državu kao i veću autonomiju regiona, naročito severnih. Prvi put beleži uspeh na regionalnim izborima 1990. godine, da bi sa opštim izborima 1992. ova partija postala stabilna snaga na italijanskoj političkoj sceni i to kao uglavnom četvrta najveća partija u zemlji i parlamentu. Na regionalnom nivou, ova, često ksenofobična partija zauzima vodeće mesto u regionu Veneto (glavni grad je Venecija), drugo u Lombardiji i treće u Pijemontu.

Ideologija partije predstavlja kombinaciju političkog federalizma, ideje decentralizacije nivoa vlasti, kao i ideje regionalizma na osnovama tradicionalne kulture severne Italije. U programu partije stoji da se ideologija zvanično definiše kao „federalni libertarianizam“. Partija podržava i liberalne ideje u oblasti deregulacije, socijalno-tržišne ekonomije, kao i borbu protiv etatizma i povećanja taksi (posebno za mala preduzeća). Mada Liga nikada nije imala posebno izražene pro-američke stavove, iako poštuje američki federalizam, posle terorističkog napada daje svesrdnu

podršku SAD u borbi protiv globalnog terorizma. Istiće se još i briga prema okolini, kao i obavezna reciklaža proizvoda dok se u oblasti spoljne politike posebno kritikuje ideja „jedne evropske naddržave“.

U Evropskom parlamentu bili su članovi grupacije Nezavisni/demokratska grupa u periodu od 2004–2006, da bi se od 2007. priključili Uniji za Evropu nacija i tu bili do njenog raspada 2009. godine.

Danska narodna partija je nacionalno-konzervativna partija koja od 2001. god. podržava vladu liberala i konzervativaca. Osnovana 1995. prvi put na izborima se pojavila 1998, a kasnije postaje treća po veličini parlamentarna partija, podržavajući vladu. Sa svakim novim izborima, od svog osnivanja danska partija beležila je stalni rast, iako je takav rast poslednjih godina stagnirao usled smanjenog interesovanja birača za nacionalnu politiku.

Pokret za Francusku (MPF) osnovan je 1994. kao evroskeptična partija socijalnih konzervativaca. Ova partija podržava doktrinu očuvanja političke nezavisnosti nacija i regionala – Francuske unutar Europe „naroda i saradnje“, i protiv je (za razliku od britanske Partije za nezavisnost) stava o izlasku Francuske iz EU. Snažno je kritički nastrojena prema masovnoj birokratiji i tehnokratiji u EU, dok istovremeno zagovara da zemlje EU same oforme svoje nezavisne spoljne politike i kontrolu imigracije.

LAOS (Popular orthodox Rally) grčka je hrišćansko-konzervativna partija, u prethodnom sazivu parlamenta član Nezavisni/demokratske grupe, koja se često karakteriše kao ultra-desničarska populistička i „radikalno desna partija“. Postojale su čak i rasprave o tome da li je osnivački akt partije sadržao neke antidemokratske i antiparlamentarne ideje. Partija je započela svoje političko delovanje sa akcentom na religijskom, kao i na tradicionalno-nacionalnom političkom identitetu.

Politička partija Litvanije Red i pravda osnovana je, za razliku od ostalih članica grupacije, kao liberalno-demokratska partija 2002. godine da bi se, na izborima 2004. godine reorganizovala i pojavila kao partija Reda i pravde. Od tog perioda čini četvrtu po veličini partiju u zemlji. U grupaciju za Evropu slobode i demokratije prelazi iz grupe Unija za Evropu nacija. Ideologija ove partije je mešavina liberalnog konzervativizma i evroskepticizma.

Reformistička politička partija Holandije (SGP) protestantska je partija pri čemu izraz reformistička u nazivu partije predstavlja sinonim za kalviniste. Ova partija je najstarija politička partija Holandije s obzirom na to da je osnovana 1918. godine. Zbog svojih krajnje oštih ideja odanja da učestvuje u radu bilo kog kabineta, a zalaže se za razgraničavanje države i crkve smatrajući da imaju svoje različite uloge u društvu. Partija se protivi feminizmu i, na osnovu Biblije, smatra da muškarci i žene nisu jednaki i da u skladu sa tim imaju različita mesta u društvu.

Nacionalna partija Slovačke (SNP) je nacionalno orijentisana partija u slovačkoj vladi osnovana 1989. Ideologija partije zasnovana je na idejama hrišćanstva, nacionalizma i socijalizma u kombinaciji sa ultra-desničarskim stavovima.

Evropa za slobodu i demokratiju (EFD)

Naziv partije	Skraćenica	Država članica	Broj mesta u parlamentu	Prethodna grupa
Danish People's Party	DPP	Danska	2	UEN
True Finns	PERUS S	Finska	1	/
Movement for France	MPF	Francuska	1	Independence/Democracy
Popular Orthodox Party	LAOS	Grčka	2	Independence/Democracy
Lega Nord	LN	Italija	9	UEN
Order and Justice	TT	Litvanija	2	UEN

Reformed Political Party	SGP	Holandija 	1	Independence/Democracy
Slovak National Party	SNP	Slovačka 	1	/
United Kingdom Independence Party	UKIP	Velika Britanija 	12	Independence/Democracy

5.1.4. Konzervativci izvan političkih grupacija

U poslednjem, sedmom sazivu Evropskog parlamenta evroposlanci koji se ne svrstavaju ni u jednu političku grupaciju svoj politički uticaj izražavaju kroz neku od jedanaest nacionalnih uglavnom konzervativno orijentisanih partija iz devet zemalja.

Britanska nacionalna partija (BNP)

Ideologija konzervativizma u svom najradikalnijem obliku zastupljena je u Nacionalnoj partiji Velike Britanije koja u trenutnom sazivu parlamenta ima dva člana. Ova politička organizacija nastala je kao ogrankak grupe Nacionalnog fronta 1982. Do 2009. godine, kada su bili optuženi na sudu zbog zasnivanja partije na rasnoj diskriminaciji i eksplicitno rasičkim stavovima, zabranjivala je članstvo ljudima „kavkaskog porekla“. Nakon glasanja članova, 2009, na vanrednom skupu partije napušta se takva politika, uz reči predsedavajućeg Nika Grifina da će partija sada prihvatići sve pod uslovom da postoji saglasnost sa njima da ta partija treba da ostane „fundamentalno britanska“. Visoki sud je smatrao da novi stav partije i dalje predstavlja nelegalnu povredu ljudskih prava.

Britanska nacionalna partija teži uspostavljanju dominacije prevladajuće populacije belaca u Britaniji legalnim sredstvima. Pod tim podrazumevaju oslanjanje na „čvrstu politiku ubeđenja i nagovora da

je za imigrante i njihove potomke bolje da se dobrovoljno, samoinicijativno vrate u svoju zemlju“, odnosno na osnovama ideologije britanskog nacionalizma, evroskepticizma pa čak i fašizma. Zbog ovakvih shvatanja, vodeće političke partije Velike Britanije odbacile su BNP.

Na izborima 2005. ova ultradesničarska partija nije imala svoje predstavnike u parlamentu, iako je već sledeće godine na lokalnim izborima udvostručila broj svojih mesta u Engleskoj. Po prvi put osvajaju mesta u državnom savetu 2009. godine, u isto vreme kada dobijaju i dva mesta u Evropskom parlamentu.

Britanska nacionalna partija se bavi i organizacijom javnih skupova u cilju daljeg podizanja rejtinga, iako ovi skupovi neretko vode u žestoke okršaje sa političkim oponentima.

Politički protivnici britanskih nacionalista smatraju da su se najveći „rasistički incidenti“ događali oko glavnog štaba te partije u Velingu zahtevajući maršom njegovo zatvaranje još 1993. godine.

Griffin, kao novi lider, počinje sa modernizacijom partije „menjajući“ politiku prema neevropskim imigrantima tako što daje prednost njihovom dobrovoljnном povratku u domovinu naspram prisilnom.

Sa tim promenama BNP postaje manje ekstremna u javnosti, promovišući politiku sličnu nacionalističkom pristupu usvojenom od strane ultradesničarskih evropskih partija poput Partije slobode Austrije.

Listu partija članica evropskog parlamenta koje ne pripadaju nijednoj političkoj grupaciji

Država		Naziv partije	Broj mesta u parlamentu
Austrija		Hans-Peter Martin's List	3
		Freedom Party	2
Belgija		Flemish interest	2
		National Union Attack	2
Francuska		Front national	3

Mađarska		Jobbik	3
Holandija		Party for Freedom	4
Rumunija		Greater Romania Party	2
		New Generation Party-Christian Democratic	1
Španija		Union, Progres and Democracy	1
Velika Britanija		British National Party	2
		Democratic Unionist Party	1
		Formerly UKIP	1

5. 2. Savez liberala i demokrata za Evropu ALDE

Preteča Saveza liberala i demokrata za Evropu je grupa Evropske demokrate, liberali i reformisti (*European Liberal, Democratic and Reformist Group – ELDR*), koja kao grupa postoji još od 1953. godine kao Liberalna grupa. Razvoj ove grupe ide, najpre, formiranjem grupe kiberala i demokrata 1976. godine, a potom i ELDR grupe 1986. godine. Godine 1993. ELDR grupa postaje transnacionalna politička partija sa sedištem u Briselu (Belgija).

Nakon toga sledi novo pregrupisavanje i juna 2004. godine dolazi do ujedinjenja dve političke grupacije ELDR i Partije evropskih demokrata (*European Democrat Party – EDP*) u političku familiju pod nazivom Savez liberala i demokrata za Evropu (*Alliance of Liberals and Democrats for Europe – ALDE*).

Kako često govore u svojim javnim nastupima oni predstavljaju spolu između leve i desnice, a u njihovom članstvu nalazi se 56 liberalnih i liberalno-demokratskih stranaka iz cele Evrope. Od 27 zemalja članica Evropske unije, u četiri su premijeri liberalni (Danska, Estonija, Finska, Irska), a u vlasti učestvuju još u Belgiji, Litvaniji, Sloveniji i Švedskoj.

Programski koncept ALDE sastavljen je od deset tačaka. Najvažnije su: ekonomski jedinstvena Evropa, promovisanje mira i bezbednosti, zatim snaženje EU kroz snaženje njenih institucija, sa posebnim naglaskom na obavezi da se građanima pojasni značaj tog jačanja, kao i uklanjanje svih oblika diskriminacije u skladu sa jednim od načela ALDE (Evropa je jedno). U ključna opredeljenja spadaju i razvijanje globalizacije, potreba širenja ideje o nužnosti zaštite životne sredine i stvaranje strukturalne politike koja razvija potencijale najzaostalijih evropskih regiona.

„Grupa svoj rad bazira i na verovanju u izgradnju pravednog, slobodnog i demokratskog društva sa naročitim naglaskom na poštovanju ljudskih prava i maksimalnom iskazivanju tolerancije prema svim oblicima različitosti. Verujemo u pravedno, slobodno i otvoreno društvo koje koristi sposobnosti svakog građanina da u punoj mjeri učestvuje u društvu, nudeći mu mogućnosti da ostvari svoj potencijal, slobodu od siromaštva, neznanja i diskriminacije“³⁰.

Pored ovoga u ELDR-u, a to su svojim delovanjem u EP potvrdili, kao osnovni cilj imaju razvijeno evropsko tržište bez postojanja unutrašnjih granica poštujući principe globalne ekonomske trgovine. To bi prema njihovom mišljenju stvorilo prostor za otvaranje novih radnih mesta i pozitivno se odrazilo na standarde potrošača.

Ono što najviše zanima zemlje sa prostora bivše Jugoslavije – pitanje proširenja EU kod predstavnika ELDR-a ne izaziva nikakvu dilemu: „S obzirom na to da smo se najdoslednije i najduže zalagali za što skorije i veće proširenje Evropske unije, sa zadovoljstvom smo poželeti dobrodošlicu našim prijateljima iz novih država članica u Uniju. Čvrsti smo u nameri da produbljujemo, jačamo i širimo Evropsku uniju“³¹.

30 www.eldr.eu.

31 Ibid.

Savez liberala i demokrata okuplja liberalne partije i partije centra širom Evrope. Privrženi su liberalizmu, političkoj ideologiji koja smatra zaštitu ličnih sloboda osnovnom svrhom postojanja države.

Glavni organi ove grupe su takođe:

1. kongres,
2. savet,
3. biro,
4. predsednik,
5. sekretarijat.

Politički lideri partije i ministri sastaju se najmanje dva puta godišnje na Sastanku lidera. Na tim sastancima raspravlja se pre svega o situaciji u Evropi, a razmatraju se i osnovni principi i smernice sa Kongresa koji se održava jednom godišnje. Budžet ELDR-a odobrava njegov Savet, koji raspravlja i odlučuje i o članstvu u ovoj organizaciji. Ovom organu dozvoljeno je da deluje u ime partije i da u njeno ime javno nastupa. Sastoji se od Biroa ELDR-a i i predstavnika partija članica, pri čemu se svakodnevne aktivnosti partije realizuju putem Biroa.

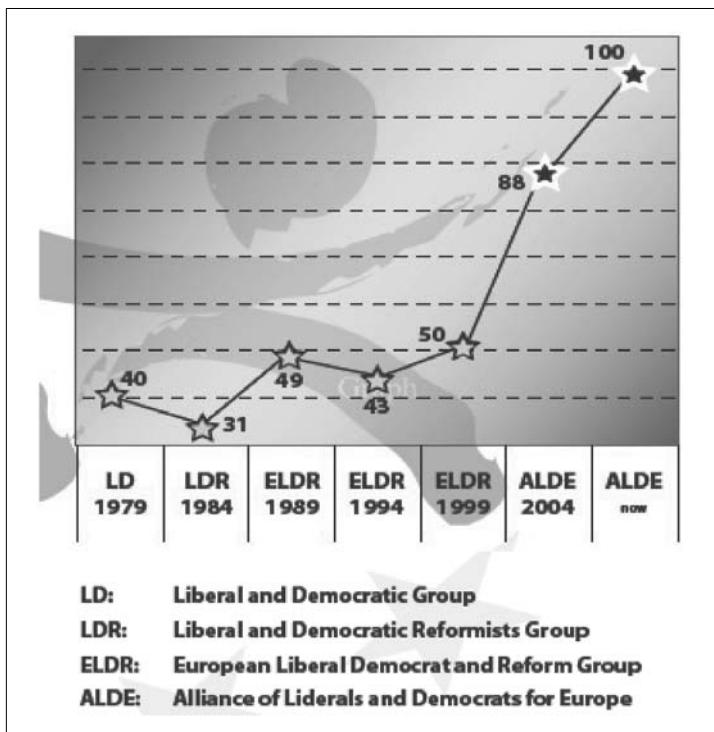
Predsednica ELDR je Anemi Nejts, flamanski poslanik u Evropskom parlamentu i članica belgijske stranke Flamanskih liberalnih demokrata. Ona je prvi put na mesto predsednice birana na period od dve godine na kongresu ELDR u Bratislavi 2005. godine. Reizabrana je na kongresima u Berlinu 2007. godine i kasnije u Barseloni 2009. godine. Ipak, ELDR je prepoznatljivi po njenom sunarodniku i predsedniku ALDE grupe u EP, Gi Verhovštu, koji je u tri navrata bio premijer Belgije.

Najsnažnije partije koje pod okriljem ALDE deluju u EP su Liberalne demokrate Velike Britanije, Demokratska stranka Italije, Unija za francusku demokratiju, Slobodna demokratska partija Nemačke.

Savez liberala i demokrata za Evropu sebe vide kao političku familiju koja reprezentuje oko tri miliona birača EU i kao posrednika između građana i institucija EU. Savez okuplja u svom članstvu oko 55 političkih partija širom Evrope. Od ukupnog broja poslanika ove grupe čak 44% čine žene, dok je prosek u celom Parlamentu EU tek negde oko 31% zastupljenosti žena.

Alijansa liberala i demokrata za Evropu treća je po veličini politička grupa u Evropskom parlamentu koja nakon 1999. povećava svoj uticaj. Rezultati izbornih ciklusa ukazuju na to da ova partija sve više osvaja poverenje građana Evrope (tj. birača), što se može videti iz grafičkog prikaza rezultata koje je osvojila počev od prvih direktnih izbora za EP.

Povećanje broja mandata u Evropskom parlamentu od 1979. godine

Oblici članstva u ovoj grupaciji su:

- **punopravni članovi** – političke partije iz država članica EU;
- **applicant states** – političke partije iz država kandidata za članstvo u EU (Turska, Hrvatska, Makedonija);
- **non-member** – države koje nisu članice EU, tj. njihove političke partije.

ALDE članice po zemljama:
ALDE partije u Evropi (ukupno 27 članica)

Belgija	1. mr 2. openvld	Letonija	1. lpplc
Bugarska	1. ndsv 2. dps	Litvanija	1. darbopartija 2. liberalussajudis
Danska	1. venstre	Luksemburg	1. dp
Estonija	1. keskerakond 2. reform	Holandija	1. vvd 2. d66
Finska	1. keskusta 2. sfp	Rumunija	1. pnl
Francuska	1. mouvementdemocrate	Slovenija	1. lds 2. zares
Nemacka	1. fdp	Španija	1. eaj-pnv 2. ciu
Irska	1. fiannafail	Švedska	1. folkpartiet 2. centerpartiet
Italija	1. italiadeivalori	Velika Britanija	1. libdems

Sa prostora bivše Jugoslavije u ovoj grupaciji prisutne su dve partie iz Slovenije – Liberalna demokratija Slovenije (LDS) i Zares – Nova politika (Slovenija), tri stranke iz Hrvatske – Hrvatska narodna stranka – liberalni demokrati (HNS), Hrvatska socijal-liberalna stranka (HSLS) i Istarski demokratski savez (Hrvatska), Liberalno demokratska partija – LDP (Srbija), Liberalno demokratska partija Bosne i Hercegovine (LDP BiH), dve partie iz Makedonije – Liberalno demokratska partija Makedonije LDPM i Liberalna partija LP (Makedonija), kao i dve partie sa Kosova – Savez za Novo Kosovo i Partija liberala Kosova.

Kampanje i aktivnosti

Aktuelne kampanje ove alijanse su:

- kampanja koja ima za cilj promociju građanskih sloboda;
- kampanje koje imaju za cilj da alarmiraju na opasnosti trgovine ljudima i zloupotrebe dece i dovedu do zakonskih rešenja na nivou EU;

- kampanja koja ukazuje na **opasnosti od klimatskih promena**;
- aktivnosti vezane za **promociju prava pacijenata** i kampanja pod nazivom „**Da li znate svoja prava?**“ – pravo na zdravstvenu zaštitu je osnovno (univerzalno) pravo i ALDE se uporno zalaže da u Evropskoj uniji vladaju pravila koja će pacijentima omogućiti zdravstvenu zaštitu na celoj njenoj teritoriji;
- kampanja vezana za neophodnost **uspostavljanja javnosti** (tj. transparentnosti) i to prevashodno u dva slučaja: a) učiniti zakone EU javnim i b) učiniti mogućom implementaciju (tj. primeniti) zakona EU;
- i najzad, kampanja vezana za obezbeđivanja **prava na jednakost – borba protiv homofobije i promocija homoseksualnih, biseksualnih i transseksualnih sloboda i prava.**

Centralno pitanje liberala Evrope je pitanje individualnih sloboda, odnosno cilj je obezbediti minimalan stepen intervencije države u ovoj oblasti.

Jedna od kampanja liberalnih partija nosila je naziv: „*Izgraditi odgovarajuću ravnotežu između bezbednosti sa jedne strane i slobode sa druge*“. Inicijator kampanje bio je **Aleksander Alvaro** (FDP, Nemačka), ALDE koordinator za građanske slobode, koji iznosi sledeću argumentaciju: “Vlade sakupljaju sve više i više podataka o svojim građanima, pravdajući se time da je to neophodno zarad borbe protiv terorizma, ali se često ovi sakupljeni podaci koriste u svrhe koje se ne odnose na terorizam i često su veoma udaljene od te oblasti. Legalna zaštita nije dobro postavljena i čini građane jako ranjivim od sve moćnije vlasti.“ Dakle, osnovni moto liberala je: „**Bezbednost je čuvar (staralac) slobode!**“ Ovom kampanjom liberali žele da upozore građane Evrope da budu svesni „ponašanja vlasti kao Velikog Brata“! Alvaro takođe dodaje i sledeće: „Mi ne smemo dozvoliti administraciji da sa argumentom – borbe protiv terorizma interveniše i meša se nepropisno u živote ljudi.“

Pitanje klimatskih promena centralno je pitanje koje zaokuplja ovu političku familiju koja preduzima po tom pitanju brojne zakonodavne

predloge i akcije u EP. ALDE grupa poziva Evropljane da učine individuelni doprinos globalnom ekosistemu smanjenjem energetske potrošnje, smanjenjem emisije CO₂ i korišćenjem obnovljivih izvora energije. Kampanja nazvana *The Changers* imala je za cilj da ohrabri i pokrene ljude na akciju zaštite životne sredine i spreči eventualne ekološke akcedente. Suština je u tome da se promeni ključni faktor – ponašanje ljudi i ova kampanja se obraća prvenstveno mlađoj populaciji, ali i ostalima koji su spremni da promene ekološku svest.

Širi međunarodni okvir udruživanja

Značajnu saradnju, na planetarnom nivou ELDR, kao i ALDE ostvaruju sa **Liberalnom internacionalom**, koja u velikoj mjeri usmerava programsku politiku ovih organizacija. Devetnaest evropskih zemalja se 1947. godine odlučilo na osnivanje Liberalne internacionale da bi kasnije ova organizacija prerasla u pravi pokret liberalno orijentisanih partija sveta. U centru delovanja Liberalne internacionale je programsko opredeljenje za rad u skladu sa Oksfordskim manifestom, koji je uz manja odstupanja i prilagođavanje zahtevima koje moderno vreme iziskuje jedna od osnovnih vodilja LI. Rad LI baziran je na pitanjima poput unapređivanja demokratskih kapaciteta, razrešavanja nesuglasica između centralne vlasti i samouprave, razvoja ljudskih prava, pitanjima siromaštva i društvene isključenosti, otvaranja novih tržišta, kao i problemima globalnog razvoja.

Liberalnu internacionalu čine tri izvršna tela: Kongres, Izvršni odbor i Biro. **Kongres** je primarno zakonodavno telo LI i njegovi članovi imaju obavezu da se sastanu najmanje jednom u dve godine. Kongres se bavi pitanjima programske politike, načina delovanja i postavljanja osnovnih prioriteta u radu LI. Takođe, u okviru Kongresa Liberalne internacionale donose se konačne odluke o izboru rukovodilaca pojedinih organa Internacionale, i odlučuje o prijemu, odnosno isključivanju iz članstva ove značajne međunarodne organizacije.

Izvršni odbor upravlja sprovođenjem programske politike i sastaje se logično češće u odnosu na Kongres. Najznačajnija funkcija koju ima je kontrolna funkcija, odnosno funkcija procene o tome da li je programska i akcionala politika koju formuliše Biro u skladu sa odlukama Izvršnog odbora i Kongresa, kao i sa Statutom organizacije.

Biro je odgovoran za sva dešavanja unutar Liberalne Internacionale između Kongresa i sastanaka Izvršnog odbora, a u njegovoj nadležnosti su i pitanja finansiranja Liberalne internacionale.

Kada je reč o partijama sa prostora bivše SFRJ, u punopravnom članstvu nalaze se: Hrvatska Socijalno liberalna stranka (HSLS), Liberalna partija Kosova, makedonska Liberalno demokratska partija (LDP), Liberali Srbije (LS) i Liberalni demokrati Slovenije (LDS). Status posmatrača uživaju: Samostalna liberalna stranka Kosova (SLS), Liberalno demokratska partija (Srbija), ZARES – nova politika (Slovenija), kao i Liberalno demokratska stranka (Bosna i Hercegovina).

5. 3. Evropska federacija zelenih stranaka Greens/EFA

Grupa zelenih – Slobodna Evropska alijansa (**Group of the Greens – European Free Alliance**) nastala je 19. juna 1993. godine iz tzv. „Koordinacije evropskih zelenih“ i za razliku od drugih stranačkih udruženja predstavlja panevropski savez, koji je maja 2001. godine imao 31 stranku članicu iz 29 zemalja. (KAS, 2005: 105).

Kao grupacija, Evropsko-zelena slobodna alijansa stvorena je iz dve progresivne evropske političke familije, iz Evropske zelene partije i Evropske slobodne alijanse

Formalno ime grupe u parlamentu je: Parlamentarna grupa zelenih/ Evropska slobodna alijansa u Evropskom parlamentu.

Programski principi

Zelene posebno karakteriše postmaterijalistička orijentacija – zala-ganje za socijalno i ekološki održiv razvoj i stav da razvojne, ekonomске ciljeve treba postići održanjem ekološke stabilnosti i ravnoteže, uveća-njem socijalne i ekonomске jednakosti i podsticanjem razvoja i samo-organizovanja lokalnih i regionalnih zajednica.

Po Dereku Valu (uticajnom britanskom zelenom aktivistu), četiri stuba koji definišu zelenu politiku³² su:

1. ekologija,
2. socijalna pravda,
3. grassroots demokratija i
4. nenasilje.

Ekologija je prvi stub i osnova okupljanja. Zagađenje životne sredi-ne, eksploracija prirodnih bogastava i neobnovljivih izvora energije ili eko-incidenti kao posledica neodgovornosti i ljudske nepažnje jesu pro-blam čitavog društva. Ekologija kao posebna politika vidi se kao pristup i metod na koji se ekološki problemi mogu rešavati putem korišćenja političkih instrumenata.

Princip pravde uključuje prava poput slobode govora, prava na de-monstracije, kao i prava nacionalnih, kulturnih i religioznih i seksualnih manjina na samoopredeljenje, sopstvenu administraciju i samorealiza-ciju. Time se ujedno realizuje pravo na različitost i promovišu aktivna tolerancija i multikulturalizam.

Neposredna demokratija zasnovana je na zahtevu za decentralizaciju društvene moći i za uvećanje slobode i samoopredeljenja pojedinaca, zajednica i društava (Kelly Petra, 1994: 42).

Princip nenasilja sadrži uverenje zelenih da se svi problemi mogu rešavati kroz pregovore i saradnju, mirnim putem.

32 Wall, Derek (2010). *The No-Nonsense Guide to Green Politics*. Oxford: New Interna-tionalist Publications, str 12–13.

Drugu bitnu klasifikaciju je doneo Zeleni komitet korespondencije, 1984. godine, u čijoj proširenoj klasifikaciji u dodatnih šest stubova zelene politike spadaju:

1. decentralizacija,
2. lokalna ekonomija (zasnovana na zajednici),
3. postpatrijarhalne vrednosti,
4. poštovanje raznolikosti,
5. globalna odgovornost i
6. fokus na budućnost.

Decentralizacija podrazumeva prenošenje nadležnosti na lokalni nivo i samoodređenje i delovanje u skladu sa maksimom pokreta „deluj lokalno – misli globalno“.

Princip ekonomije lokalne zajednice teži skromnosti, jednostavnijem i sporijem životu, kooperaciji i proizvodnji u kojoj se troši samo neophodno – bez izazivanja poremećaja i u skladu sa prirodom.

Postpatrijarhalnim vrednostima se, pre svega, promoviše jednakost polova. Poštovanje različitosti i princip tolerancije smatra se važnim stupom zelene ideologije.

Globalna odgovornost promoviše uverenje da ekološki problemi ne poznaju regionalne, državne i nacionalne granice.

Zeleni promovišu brigu o budućnosti i budućim generacijama kroz odgovoran odnos prema planeti i njenim resursima.

Evropska federacija zelenih (stvorena 1993. godine) kao vodeće principe ističe:

- eko-razvoj, odnosno usklađivanje ekonomije i ekologije; zelena ekonomija za cilj ima ekološku održivost, ravnopravnost i socijalnu jednakost, kao i autonomno vođenje lokalnih ekonomija; eko razvoj mora biti baziran na demokratiji, transparentnosti, jednakosti polova i pravu ljudi da učestvuju u donošenju odluka;
- globalna sigurnost za zelene počiva na prevenciji sukoba i uklanjanju uzroka ratova; dijalog i međusobno uvažavanje različitih kultura, mirovne aktivnosti i ublažavanje negativnih efekata

globalizacije su pretpostavka za postizanje trajne sigurnosti i bezbednosti; uže prioritetne aktivnosti čine zalaganje za nuklearno razoružanje i smanjenje faktora rizika, uključiv i kontrolu izvoza vojne opreme;

- razvoj građanstva i zaokruživanje korpusa ljudskih prava, odnosno kreiranje „novog građanskog prava“ čini takođe formativni deo zelene politike.

Korpus ljudskih prava uključuje pravo na zdravu životnu sredinu, slobodno obrazovanje, socijalnu zaštitu i plaćeni rad, kao i pravo na participaciju u donošenju odluka nezavisno od mesta rođenja, rase, pola, porekla ili seksualnog opredeljenja.

Globalni zeleni – internacionalni zeleni pokret su, 2001. godine, identifikovali šest vodećih principa:

1. ekološka mudrost,
2. socijalna pravda,
3. participatorna demokratija,
4. nenasilje,
5. održivost i
6. poštovanje raznolikosti.

Ekološka mudrost prepostavlja svest da čovek nije jedini i najvažniji u prirodi i da mora koegzistirati i voditi računa o drugim oblicima života, odnosno da se mora obezbediti zaštita biodiverziteta i integritet i ravnoteža ekosistema.

Princip socijalne pravde podrazumeva takvu distribuciju resursa da oni svima budu jednakost dostupni, odnosno da svi imaju šanse za lični i društveni razvoj.

Princip neposredne demokratije upućuje da građani mogu slobodno izraziti svoje stavove, formulisati inicijative koje se tiču organizacije društvenih procesa i učestvovati u donošenju odluka koje utiču na kvalitet njihovog života.

Princip nenasilja predstavlja zahtev za izgradnjom nove nenasilne komunikacije i društva mira.

Princip održivosti, utvrđen na konferenciji UN u Rio de Žaneiru 1992. godine, utvrđuje da ograničene prirodne resurse treba štedljivo i pažljivo upotrebljavati. Održivi razvoj pretpostavlja da bogati racionalizuju svoju potrošnju ograničenih i neobnovljivih dobara, kako bi siromašni dobili svoj deo kolača. Održivost podrazumeva i odgovornost i borbu protiv siromaštva, socijalne isključenosti i zalaganje za društveno odgovorno poslovanje kompanija.

Najzad, princip uvažavanja različitosti bazira na poštovanju i toleranciji prema svakom vidu različitosti – kulturne, etničke, religijske, duhovne ili seksualne. Osnovno uverenje zelenih i jeste da je svet skup različitih vrsta i sistema koji žive zajedno, odnosno da su razlike prirodne i da se mora živeti sa razlikama.

Povelja evropskih Zelenih i njihov politički program **Zelena budućnost za Evropu**, iz 2006. godine, kao vodeće principe ističu: ekološku, ekonomsku i socijalnu odgovornost, slobodu kroz samoostvarenje i pravo na sopstveni izbor i životni projekat; proširivanje pravde na socijalnu pravdu i to globalnu pravdu i rodnu generacijsku jednakost, kao i principe nenasilja, održivog razvoja i prava na različitost (Nadić, 2007: 101).

Članstvo u ovoj Alijansi otvoreno je za sve „zelene stranke“ iz svih država članica Saveta Evrope. Na prvi pogled može se iz same analize članica videti da je reč o jednoj heterogenoj strukturi, koja otežava formiranje jedinstvenog nastupa ove grupe.

Zelena politika – uticaji i tendencije

Sledbenici zelene politike, kako sebe nazivaju Zeleni, dele mnogo ideja sa ekološkim pokretom, konzervativističkim pokretom, pokretom za okolinu, kao i feminističkim i mirovnim pokretom.

Posledično, pored zagovaranja demokratije i rešavanja ekoloških problema, zelena politika se brine i za probleme građanskih sloboda, socijalne pravde i nenasilja.

Sa socijal-liberalnom pozicijom zeleni dele ideju odgovornog društva i države koja će pomoći licima koja ne mogu da opstanu bez njene

pomoći kroz razne socijalne projekte, penzionog, zdravstvenog, i invalidskog osiguranja. Ta pomoć ostvaruje se u „društvu blagostanja“ u kome država uzima kao svoju obavezu da ispravi socijalne nepravde i probleme koje tržište pod dejstvom „nevidljive ruke“ može da napravi.

Grassroot demokratija je tendencija stvaranja političkog procesa gde se moć odlučivanja prebacuje, na najniže nivoe organizacije države, pod uslovom da oni mogu i imaju uslova da obavljaju delatnosti i ovlašćenja koja im se prenose (drugim rečima radi se o principu subsidijarnosti).

Socijalni progresivizam je stav da društvene norme i moralne vrednosti nisu fiksne, već da se one nužno menjaju kroz istoriju, odnosno da na njih treba gledati kao na nova naučna saznanja (posebno o ljudskoj prirodi).

Osnovi cilj socijalnog progresivizma je da, pošto (levi) progresivisti imaju averziju prema nejednakosti (čiji su uzrok današnje društvene i moralne norme) pokušaju da institucionalizuju egalitarne norme da bi tu nejednakost u svakom mogućem obliku eliminisali.

Pored predominantog oblika zelene politike koji se nalazi na levoj strani političkog spektra postoje i, istina u manjem obimu, fuzije ideologije desnice sa zelenom ideologijom. Iz takve fuzije proizilaze i stranke/stranačke frakcije koje reprezentuju stanovišta ekokapitalizma i zelenog konzervativizma.

Zeleni konzervativizam je spoj desne konzervativne ideologije sa zelenom politikom. Pored borbe za očuvanje životne sredine, u operativna politička pitanja se ubacuju i problemi imigracije, abortusa i eutanazije. Međutim, eko-konzervativci se drže dalje od gej i lezbejskih prava i imaju drugačiji pogled na feminizam. Ta udaljenost od borbe za prava rodne jednakosti se objašnjava upravo uticajem konzervativne ideologije. **Ekokapitalizam** je drugi važni princip zelene politike, koji je karakterističan za desno orijentisane stranke. Osnovno polazište ekokapitalizama je da je da kapital postoji u prirodi kao prirodni kapital.

Karakteristike prirodnog kapitala koje ga čine jedinstvenim je da je samoobnovljiv i da od njega postoji otpljiva korist za ljude. Sve ostale oblike kapitala stvaraju ljudi i oni samo proširuju i optimizuju prirodni

kapital. Tako ispada da su prirodne usluge osnovni servis privrede i da se prevelikom eksploatacijom prirodnog kapitala uništava, a ne stvara vrednost. Zato se zagovornici ekokapitalizma zalažu da se prevelika eksploatacija u tom pogledu se ne sme nagrađivati i pomagati subvencijama od strane države.

Više od bilo koje druge vrste zelene politike, eko-kapitalizam zahteva reformu i upotrebu eko-prijateljskih biznis modela i ekonomskih politika. To obično uključuje sve politike zaštite životne sredine sa namerom pozitivnog ekonomskog povratnog efekta.

Regionalisti i autonomisti

U odnosu na druge grupacije u EP, grupa Zelenih je mlada politička grupa. Prve ekološke partije formirale su se sedamdesetih godina prošlog veka i bilo im je potrebno više od jedne dekade da izrastu u snažnu političku snagu, tačnije sve do 1984. godine kada su Zeleni počeli da koordiniraju svoje aktivnosti na evropskom nivou.

Njima je, jula 1999. godine, pristupila Slobodna evropska alijansa tako da se novoformirana politička grupa sa svojim partijama članicama snažno bori za demokratiju i pravo na samoopredelenje „nacija i regija bez državnog statusa“ u Evropi.

Slobodna evropska alijansa – European Free Alliance (EFA) kao deo ove grupe u EP, uključuje predstavike Švedske, Velsa, Baskije, Rumunije i Letonije. U dokumentima se ističe da „Naši poslanici u EP žele da približe evropske nacije, regije i manjine tzv. „entiteti bez statusa države“. EFA okuplja u svom članstvu i političke partije Katalonije, Galicije, Andaluzije, Flandrije i reprezentuje njihove interese u Evropskom parlamentu.“³³

EFA su osnovale u Briselu 1981. bliske političke partije koje se protive svim vidovima centralizovane, nedemokratske Evrope u kojoj dominiraju „velike (tj. vodeće) nacionalne države“, već su u svakom vidu posvećeni – decentralizaciji.

33 Videti:http://www.greensefa.org/cms/default/dokbin/255/255005.presentation_of_efa_group@en.pdf (januar 2009).

Prioriteti EFA su sledeći:³⁴

- poštovanje jezičkih i kulturnih razlika,
- održiva evropska energetska politika,
- ravnomerni regionalni razvoj i kontrola finansija EU,
- promocija održive lokalne poljoprivrede.

Briselskom deklaracijom iz 2000. godine EFA je kodifikovala svoje političke principe. EFA stoji iza „... Evrope slobodnih ljudi, koja se bazira na principima supsidijarnosti, koja veruje u solidarnost ljudi jednih sa drugima, i sa savim ljudima sveta“³⁵. EFA vidi sebe kao alijansu ljudi bez država, koji idu ka nezavisnosti, autonomiji, zalažu se za pravo za samoopredeljenje i bore se za očuvanje i zaštitu domaćih i istorijskih jezika. EFA je takođe protiv dalje centralizacije Evrope, i želi da napravi Evropu Regionala tako što će zagovarati primenjivanje principa supsidijarnosti u EU.

EFA se nalazi na levom delu političkog spektra, što se očituje i tako što Briselskom deklaracijom osnovni principi partije postaju: prava čoveka, održiv razvoj i socijalna pravda.

Na kongresu u Bilbau 2007. godine dodati su novi progresivni principi, kao što su: borba protiv rasizma, antisemitizma, diskriminacije, ksenofobije, islamofobije, kao i zalaganje sa imigranti dobiju puno državljanstvo sa pravom glasa.

Ono što pripadnici ove grupacije u Evropskom parlamentu posebno naglašavaju u svom radu je rodna ravnopravnost, tako da u Birou (sastavljenom od devet članova), kao najvišem telu ove grupacije ravnopravno odlučuju muškarci i žene, a na čelu G/EFA su dva kopredsednika – Rebeka Harms i Danijel Kon Bendit.

Sa prostora bivše Jugoslavije, članice Zelenih Evrope su: hrvatska Zelena lista, stranka mladih – Zeleni Evrope (Slovenija) i Zeleni (Srbija), što jasno ukazuje, imajući u vidu na ograničenu izbornu snagu ovih političkih partija, da je njihov uticaj na ovom prostoru veoma skroman.

34 Navedeno prema: http://www.greensefa.org/cms/default/dokbin/255/255005.presentation_of_efa_group@en.pdf (januar 2009).

35 preuzeto sa : <http://www.e-f-a.org/efaactive.php?id=12>, 20. 12. 2010.

Organizaciona struktura i članstvo

Evropska zelena partija kao transnacionalna politička partija članstvo omogućava zelenim partijama iz čitave Evrope. Ako članice još nisu sigurne da li žele da pristupe, one mogu da imaju status posmatrača. Takođe od 2004. godine moguće je individualno člansvo u Evropskoj zelenoj partiji.

Najvažniji organi su: Kongres, Savet i Komisija.

Kongres se sastoji od 400 predstavnika partija članica Evropske zelene partije i predstavnika u Evropskom parlamentu. Predstavnička mesta u Kongresu dodeljuju se proporcionalno na osnovu glasova sa najnovijih evropskih i nacionalnih izbora, pri čemu svaka stranka ima najmanje četiri delegata. Kongres ima poslednju reč u sporovima o opštoj politici Evropske zelene partije i njenim strateškim principima.

Savet (Veće) sastavljen je od predstavnika Evropskog parlamenta i izabranih delegata partija. Savet je odgovoran za realizaciju i vođenje politike između dva kongresa i odlučuje o organizacionim pitanjima, poput izbora komisije, prijema članica i posmatrača, kao i formulisanju predloga za promenu statuta.

Komitet (Odbor) sastoji se od devet članova izabranih od strane članova stranke. Tu spadaju dva potparola (jedan muškarac i žena), generalni sekretar i blagajnik, kao i delegat Federacije ili Omladine Partije. Odbor je odgovoran za dnevno-politička pitanja, za izvršavanje odluka Saveta, i za osnovne aktivnosti Sekretarijata.

Partije članice takođe osnivaju **regionalne mreže**, kao što su: Mreža zelenih ostrva (mreža za zelene stranke u Britaniji, Irskoj, i na obližnjim ostrvima), Zeleni Baltičkog mora, Mreža mediteranskih zelenih, Zelena jadranska mreža ili Zeleni Severnog mora.

Članstvo

Danas Evropsku zelenu partiju čine: Zeleni – Zelena alternativa iz Austrije; iz Belgije – Ekolo i Zeleni; Socijalistička narodna partija iz Danske (koja ima status posmatrača); Zelena liga iz Finske; Zeleni iz

Francuske; Alijansa 90 / Zeleni iz Nemačke; Ekološki zeleni iz Grčke; Federacija zelenih iz Italije; Zeleni iz Luksemburga; Levi zeleni iz Hollandije; iz Španije Konfederacija zelenih, Inicijativa za Kataloniju zeleni, Zelena partija iz Švedske i Zelena partija Engleske i Velsa iz Ujedinjenog Kraljevstva.

Evropska slobodna alijansa

Ključni organi EFA su Generalna skupština i Biro. Generalna skupština je glavno telo alijanse. Ona je isključivo ovlašćena:

1. da izmeni statut;
2. da imenuje i razrešava direktore;
3. da imenuje i razrešava revizore i određuje plate, ako su plaćeni;
4. da odobri budžet i račune;
5. da raspusti alijansu;
6. da prihvata i suspenduje/izbacuje članice;
7. da imenuje likvidatora, definiše njegov autoritet i metod likvidacije;
8. da utvrdi godišnju pretplatu stranaka,
9. da se nosi sa bilo kojim drugim pitanjem rezervisanim ovim Statutom, kao i za
10. donošenje političkog programa.

Biro vodi poslove asocijacije i predstavlja je u svim sudskim i ne-sudskim transakcijama. Biro je zadužen za administrativno upravljanje organizacijom. Biro takođe definiše politiku i tekuće političke aktivnosti organizacije. To se, naravno, jedino može raditi u okviru političkog okvira o kome odlučuje Generalna skupština.

Članstvo

Asocijacija se sastoji od punopravnih članica, članova posmatrača, individualnih članova i honorarnih (počasnih) članova.

Evropsku slobodnu alijansu čine: Nova flamanska alijansa iz Belgije, Partija korzikanske nacije iz Francuske, Partija za ljudska prava u Ujedinjenoj Litvaniji, nezavisni poslanik Laslo Tokez iz Rumunije, Republikanska levica Katalonije iz Španije, Baskijska solidarnost iz Španije, Škotska nacionalna partija, Plaid Cymru – Partija Velsa.

Pored članova ove dve evropske partije, parlamentarnu grupu čini još jedan broj političkih partija i nezavisnih kandidata koji nisu učlanjeni ni u jednu od dve evropske političke stranke. Oni su ili nezavisni ili neopredeljeni i čine ih: Indrik Tarnard kao nezavisni poslanik iz Estonije, Koalicija ekološka Evropa iz Francuske, Transparentna Evropa iz Holandije i Piratska partija iz Švedske.

Kampanje Evropske zelene partije

Kampanja za izbore 2009. godine sa zajedničkom odrednicom „Zeleni novi dil za Evropu“, u fokusu je imala promovisanje i ostvarivanje tri grupe strateških ciljeva:

1. stvarnu Alternativu za Evropu, osiguravajući energiju i okolinu za budućnost (što uključuje revoluciju u korišćenju resursa – odnosno, smanjenje trošenja energije i korišćenje obnovljivih tipova energije);
2. globalnu socijalnu pravdu, i borbu za pravedniju Evropu (promena sadašnjeg neodrživog sistema raspodele, obuzdavanje finansijskih berzi, masivne investicije u školovanje, nauku i naučno istraživanje, jačanje prava radnika) i
3. demokratiju i ljudska prava – odgovornu EU koja sluša i koja se sluša (pravedna trgovina između bogatih i zemalja trećeg sveta, postizanje pune rodne ravnopravnosti, transparentnost rada u EU kao obaveza a ne mogućnost, imigracija kao šansa a ne pretnja, ljudska prava se ne smeju žrtvovati radi ekonomskog interesa).

Svoju kampanju za panevropske izbore 2009. godine, Evropska slobodna alijansa predstavila je kroz svoj posebni manifest. Jedna od oko-

snica kampanje bila je izgradnja „Evrope naroda“ koja obuhvata četiri celine:

1. institucionalna Evropa (koja obuhvata decentralizaciju EU i reformu EU radi veće transparentnosti rada)
2. diverzitet i jednaka lingvistička prava (Zalaganje za poštovanje kulturne raznolikosti, priznavanje jezika svih nacija koje se nalaze u EU kao zvaničnih jezika EU)
3. energetska Evropa (Održiv i ekološki razvoj)
4. Evropa u svetu (Zaustavljanje ratova širom sveta, politika slobodne migracije, pomoć zemljama u razvoju).

Rezultati partija članica EZP³⁶

Zemlja	Ime partije	Rezultati u %	Mandati	Glasovi
Austrija	Die Grünen	9,93 %	2	284.505
Belgija	Ecolo	23,26 %*	2	568.106
Belgija	Groen!	7,90 %*	1	322.149
Bugarska	Zelenite	0,72 %	0	18.444
Kipar	Cyprus Green Party	1,5 %	0	5281
Češka Republika	Strana Zelenych	2,06 %	0	48.621
Danska	SF	15,9%	2	
Estonija	Eestimaa Rohelised	2,73%	0	10.858
Finska	Vihreat	12,4%	2	206.439
Francuska	Europe Écologie/Les Verts	16,2%	13	2.803.579
Nemačka	Bündnis90/Die Grünen	12,1%	14	3.192.821
Grčka	Ecologoi Prasinoi	3,49 %	1	178.978
Mađarska	LMP	2,61 %	0	75.522
Irska	Comhaontas Glas	1,89 %	0	34.585
Italija	Federazione dei Verdi	3,12 %	0	958.458
Litvanija	Latvijas Zala Partija			
Luksemburg	Déi gréng	16,82%	1	36.760
Malta	Alternattiva Demokratika	2,14%	0	5802
Holandija	Groenlinks	8,87 %	3	404.020
Holandija	De Groenen	0,19 %	0	8.517
Poljska	Zieloni 2004 (coal.)	2,43 %	0	179.602
Portugal	Os Verdes(coal.)	10,66 %	0	379.651

36 <http://europeangreens.eu/menu/elections/election-results/>.

Slovačka	Strana Zelenych	2,11%	0	17.446
Slovenija	SMS	1,96 %	0	9.093
Španija/Katalonija	ICV	6,09 %*	1	119.755
Španija	Verdes	0,15 %	(1)	23.776
Švedska	Miljöpartiet de Gröna	11,02%	2	349.114
UK/ Engleska i Vels	The Green Party of England and Wales	8,6 %	2	1.223.303
UK/ Škotska	Scottish Green Party	7,3 %*	0	80.442
Ukupno			46+(1)	

* Belgija – Ecolo: 22,88 % je regionalni rezultat, nacionalni je 8,65 %

* Belgija – Groen: 7,90 % je regionalni rezultat, nacionalni je 4,91 %

* Spain – ICV: 6,09 % je regionalni rezultat

* UK/Scotland: 7,3 % je regionalni rezultat, nacionalni je 0,50 %

5. 4. Levica u Evropskom parlamentu

5. 4. 1. Partija evropskih socijalista

Partija evropskih socijalista nastala je 1992. godine iz Saveza socijaldemokratskih stranaka. Put od labave konfederacije ka partiji i čvrstoj koordinaciji nije bio ni lak ni jednostavan i opšte prihvaćen. Još 1980. godine na 11 kongresu Saveza socijaldemokrata konstatovano je da je „Konfederacija dostigla ključan momenat. Partije će morati da donesu odluku da li žele Konfederaciju sa političkom moći ili samo evropsko socijalističko poštansko sanduče“ (Hix, Lesse, 2002: 33).

Na sedmom kongresu Partije evropskih socijalista u Portu decembra 2006. godine usvojen je Statut u kojem se partija definiše kao međunarodna neprofitna organizacija čiji je glavni cilj da poveže socijalističke, socijaldemokratske, laburističke i progresivne demokratske partije i organizacije u Evropi.

Kao grupa koja okuplja i povezuje socijalističke, socijaldemokratske, laburističke i progresivne demokratske partije i organizacije, PES sebi za cilj postavlja dalje čvršće povezivanje ovih snaga, naročito u institucijama EU, Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope i OSCE i drugim parlamentarnim skupštinama, kao i organizacijama PES žene i ECOSY mladih socijalista.

Takođe, ova politička grupa tesno sarađuje sa Socijalističkom internacionalom, socijalističkim i socijaldemokratskim partijama iz država koje dele zajedničke ciljeve evropske integracije, kao i sa evropskim radničkim sindikatima, profesionalnim organizacijama i drugim predstavnicima civilnog društva.

Posebno mesto svakako ima **Socijalistička internacionala (SI)** kao najstarija i najuticajnija internacionalna politička asocijacija, koja okuplja 161 političku partiju i organizaciju u svetu. Osnovni organi SI su Kongres, Savet i Sekretarijat. **Kongres** se sastaje svake tri ili četiri godine, dok se **Savet**, u koji ulaze predstavnici svih članica i koji donosi sve ključne odluke između dva Kongresa, sastaje dva puta godišnje. **Sekretarijat SI** je smešten u Londonu i zadužen je za koordinaciju inicijativa i aktivnosti Internacionale. Pored ovih organa od izuzetnog značaja za profiliranje pozicije i rast uticaja je i rad brojnih radnih grupa i odbora koji imaju svoje redovne sastanke i uticu, u svojim problemskim poljima na formulisanje pozicije SI.

Organizaciona struktura

Ova politička familija poznaje sledeće oblike članstva:

1. punopravni članovi – političke partije država članica EU;
2. pridruženi članovi – stranke iz zemalja kandidata za članstvo;
3. članovi sa statusom posmatrača.

Prava i obaveze zavise od kategorije članstva kojoj partije pripadaju. Tako punopravni članovi imaju pravo da učestvuju na sastancima PES, pravo izražavanja mišljenja, pravo inicijative i pravo glasa. Pridruženi članovi i članovi sa statusom posmatrača imaju pravo da učestvuju

na sastancima na koje su pozvani, s tim što pridruženi članovi nemaju pravo glasa, a članovi sa statusom posmatrača ni pravo glasa ni pravo pokretanja inicijative. Status punopravnog člana imaju 33 partije iz 27 država članica EU i Norveške, kao i četiri organizacije. Pridruženo je šest političkih partija i tri organizacije, a status pomatrača ima sedam partija i devet organizacija. Status punopravnog člana može biti i suspendovan i to je i učinjeno u slučaju slovačke socijaldemokratske partije (SMER) 12. oktobra 2006. godine zbog kršenja PES Statuta.

Kada je reč o partijama sa prostora bivše Jugoslavije u članstvu PES-a, su Demokratska partija socijalista i Socijaldemokratska partija Crne Gore, Socialni demokrati (Slovenija), Demokratska stranka (Srbija) Socijaldemokratska partija (Hrvatska), Socijaldemokratska partija (Bosna i Hercegovina) i Socijaldemokratski sojuz na Makedonija. Od svih ovih političkih partija samo slovenačke socijaldemokrate uživaju status punopravnog člana. Ostale političke partije sa prostora SFRJ imaju status posmatrača (observer), a u punopravno članstvo u skladu sa statutom PES-a, mogu ući onda kad zemlje iz kojih dolaze budu primljene u Evropsku uniju.

Proces donošenja odluka u ovoj grupaciji partija je takav da se pravi razlika između administrativnih i organizacionih odluka, sa jedne strane i političkih odluka sa druge strane. Prve se donose prostom većinom u predsedništvu gde svi članovi sa glasačkim pravom imaju po jedan glas. Opredeljenje je da se, kad god je to moguće, odluke donose konsenzusom.

Glavni organi Partije evropskih socijalista su:

1. kongres,
2. savet,
3. predsedništvo,
4. konferencija lidera,
5. sekretarijat.

Vrhovni organ i kod ove političke grupe je **Kongres** koji se sastoji od članova Predsedništva i određenog broja delegata, koji se biraju prema jačini frakcije u Evropskom parlamentu i veličini države članice. Samo

zasedanje Kongresa saziva Predsedništvo. Redovna zasedanja održavaju se svake druge godine, a postoji mogućnost i održavanja vanrednog kongresa. Osnovna funkcija Kongresa Socijalista je da određuje političke smernice i opredeljuje dalji pravac razvoja. Takođe njegove funkcije su i: izbor Predsednika, potvrđivanje članova Predsedništva, usvajanje rezolucija i upućivanje predloga članovima, Predsedništvu i Socijalističkoj grupi u EP (PSE). Na kongresu se ocenjuju izveštaji o aktivnostima grupe u prethodnom periodu, diskutuje i daju primedbe na izveštaje socijalističke grupe u Evropskom parlamentu. Kvalifikovanom većinom na predlog Predsedništva, Kongres usvaja Statut i odlučuje o prijemu, isključenju i statusu članova PES.

Funkcije Saveta su da učestvuje u oblikovanju politike PES, može da usvaja rezolucije i preporuke koje upućuje članovima, Predsedništvu, Kongresu i PSE uz puno poštovanje Kongresa kao vrhovnog organa. Veliki uticaj na partijsku politiku Savet ostvaruje usvajanjem manifesta za evropske izbore. Predsedništvo saziva sastanke Saveta one godine kada se zasedanja Kongresa ne održavaju.

Predsedništvo upravlja dnevnim poslovima i izvršava ostale zadatke predviđene Statutom partije. Ono sprovodi odluke Kongresa i Saveta u delo i utvrđuje političke smernice između zasedanja. Pored toga što saziva sednice Kongresa i Saveta, ovo telo može i da organizuje specijalne sastanke i takođe formira komitete i radne grupe. Nakon konsultacija sa punopravnim članovima, sledeći predlog Predsednika, Predsedništvo bira četiri potpredsednika, Generalnog sekretara i njegovog zamenika, blagajnika i dva revizora i odlučuje o trajanju njihovih mandata. Takođe, u nadležnosti ovog organa ulazi i odobravanje godišnjeg računa, budžeta i utvrđivanje visine članarine.

Predsednik, a u njegovom odsustvu potpredsednik, saziva sastanke Predsedništva onoliko često koliko je to potrebno, ali ne ređe od tri puta godišnje. U nadležnosti predsednika PES, koje on obavlja u saradnji sa sekretarijatom spadaju: obavljanje administrativnih poslova i pripreme sastanaka Predsedništva, primena odluka i instrukcija Predsedništva, povezivanje i jačanje veza između PES i njenih članica, PSE i socijalističke

internacionale, predstavljanje partije u odnosima sa drugim organizacijama i institucijama, naročito sa institucijama EU, evropskim radničkim sindikatima, profesionalnim organizacijama i asocijacijama.

Konferencija lidera može usvajati rezolucije i upućivati preporuke članovima, Predsedništvu, Kongresu, PSE, poštujući Kongres kao vrhovni organ PES. U njen sastav ulaze: Predsednik PES, njegovi potpredsednici, generalni sekretar, predsednici vlada iz redova PES, lideri punopravnih članova, predsednik Socijalističke internacionale, dva predstavnika PES koji su članovi Komisije EU. Njihovi sastanci se održavaju najmanje tri puta godišnje a saziva ih Predsednik PES, a u njegovom odsustvu potpredsednik.

Sekretarijat je odgovoran za: pružanje pomoći Predsedniku, pripremi i organizaciji sastanaka, u kontaktu je sa članovima PES, odnos sa medijima i javnošću, finansije i vođenje godišnjeg računa, vođenje arhive i distribuciju dokumenata. Generalni sekretar ima pravo inicijative tokom sastanaka PES vodeći računa o primeni odluka partije i može sazivati sastanke Koordinacionog tima da bi raspravljali o planiranju, pripremi, sprovođenju i finansiranju aktivnosti PES.

PES se finansira iz više izvora kao što su: generalni budžet (u skladu sa Regulativom EP i Saveta), članarine, prilozi članova i drugih organizacija i pojedinaca, kao i donacije.

Programska pozicija

Statut Partije evropskih socijalista kao osnovne vrednosti navodi: jednakost, demokratiju, solidarnost, poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, vladavinu prava, a to su ujedno i principi na kojima se zasniva Evropska unija.

Za socijaliste i socijaldemokrate centralna vrednost je uvek bila jednakost. Danas, se oni suprotstavljaju svim oblicima diskriminacije, uključujući one zasnovane na rasi, religiji, uverenju, polu, hendičepu, godinama ili seksualnoj orijentaciji. Polazi se od shvatanja da su ljudska bića jednake vrednosti i da pravda može postojati samo u društvu koje

je otvoreno i tolerantno. Predrasude i diskriminacija po stavovima predstavnika ove grupe su glavni neprijatelji evropskog kulturnog nasleđa, Evrope koja gradi svoj identitet na poštovanju istih principa i osnovnih ljudskih prava.

Promovisanje tolerancije i međusobnog poštovanja postalo je još relevantnije u eri globalizacije. Talasi imigracije su doprineli evropskoj etničkoj i kulturnoj šarenolikosti, tako da socijalisti i socijaldemokrate ne vide to kao pretnju, već kao prednost koja osnažuje ekonomiju, obogaćuje kulturu i pospešuje razumevanju sveta. Socijalisti u okviru EU smatraju da je potrebno stvoriti pozitivnu klimu u kojoj će sve etničke zajednice imati šansu da doprinesu svojom kreativnošću i talentima društvu u kom žive.

U svom izbornom manifestu PES kao ciljeve grupe stavlja prevašodno zalaganje za **jednakost polova**. Uprkos napretku koji je ostvaren, nejednakost između muškaraca i žena i dalje postoji, pa to i dalje ostaje cilj kojim se teži u budućnosti. Socijalisti podvlače da su žene najveća obespravljena grupa na tržištu rada, plate su im često niže od iznosa koji za isti posao dobijaju muškarci, takođe žene još uvek snose najviše odgovornosti u porodici i brizi o deci – često bez bilo kakve pomoći. Otuda, za socijaliste zalaganje za jednaka prava žena i muškaraca ne treba da bude samo moralni imperativ, već kroz direktne akcije u okviru EP (pre svega kroz zakonsku regulativu), treba omogućiti ostvarenje ovog cilja.

Najzad, samo postizanje rodne ravnopravnosti doprinosi ekonomskom progresu i socijalnoj pravdi. Zalaganje za rodnu ravnopravnost posebno je cilj organizacije žena u okviru PES, koja se sastaje tri puta godišnje i organizuje konferencije o specifičnim temama.

Takođe, PES ohrabruje učešće mlađih ljudi u političkom životu i na svim nivoima EU. ECOSY je omladinska organizacija koja deluje u okviru ove familije i okuplja članove socijalističkih omladinskih organizacija EU.

U samom EP postoje grupe i poslanici na desnici koji su mišljenja da Evropa ne može da vodi računa o društvu blagostanja zbog pritiska globalizacije. i da se uloga države u budućnosti mora smanjiti i ograničiti

na sprečavanje najtežih oblika siromaštva. Države moraju međusobno da se takmiče da formiraju najniže nivoe poreza, a primarni cilj EU treba da bude promovisanje slobodne trgovine i konkurenčije.

Međutim, evropski socijalisti i socijaldemokrate se zalažu za drugi put, ostajući čvrsto posvećeni ideji **socijalne pravde** i smatrajući da savez socijalnog i ekonomskog progresa mora ostati u srcu evropskog razvoja. Njihova vizija EU je zajednica zasnovana na principima socijalne tržišne ekonomije i međusobne saradnje radi dobrobiti svih. U okviru PES oni se obavezuju da će obnoviti i ojačati evropske države blagostanja, zasnovane na novom setu prava i obaveza. PES je na Kongresu u Portu 2006. godine doneo dokument pod nazivom *Nova socijalna Evropa* i u njemu izneo 10 principa za budućnost.

Tih 10 principa su:

1. prava i dužnosti za sve – suština socijalne kohezije,
2. puna zaposlenost – osnova za budućnost,
3. investiranje u ljude,
4. inkluzivno društvo – niko nije ostavljen po strani,
5. univerzalna briga o deci,
6. jednaka prava žena i muškaraca,
7. socijalni dijalog,
8. učiniti različitost i integraciju našom snagom,
9. održiva društva – klimatske promene,
10. aktivna Evropa za ljude.

Nova Socijalna Evropa zapravo je – **Ekološka Evropa** sa više poslova i boljim poslovima, – **Inkluzivna Evropa** – Evropa koja uči – **Evropa koja stvara** – **Kohezivna Evropa**. PES smatra da u novoj globalizovanoj ekonomiji Socijalna Evropa može biti ostvarena samo ako se postupno gradi na izbalansiranim osnovama koje čine tri stuba – konkurenčija (koja stimuliše) – saradnja (koja ojačava) i solidarnost (koja ujedinjuje) (<http://www.pes.org/downloads/PESStatutes 2006EN.pdf>)

Socijaldemokrate su sastavile akcioni plan EU ekonomskih i socijalnih reformi, kasnije usvojen u Lisabonskoj strategiji koji za cilj ima

stvaranje dinamične ekonomije zasnovane na znanju, sposobne da podrži ekonomski rast sa više, boljih radnih mesta i veću socijalnu koheziju do 2010. godine. Dajući svež input ovoj strategiji, socijaldemokrate odlučno odbacuju pokušaje desničarskih vlada da ograniče tzv. „Lisabonski proces“ samo na ekonomske reforme i odbace njegove socijalne ciljeve. Socijalisti u EU su posebno insistirali na istrajanju u postizanju visokog nivoa zaposlenosti – 70%, kao i 60% učešća žena na radnim mestima do 2010. Koliko je sve ovo bio samo ambiciozan cilj pokazala je svetska ekonomska i finansijska kriza.

Proširenje EU treba da obezbedi viši standard i kvalitet života građana u novim državama članicama stimulisanjem trgovine i povećanjem broja radnih mesta. Takođe, unutar država članica bi po mišljenju socijaldemokrata razvojni efekti i sredstva trebali biti podeljeni na pravičan način između njihovih građana po principu solidarnosti bogatijih i siromašnijih.

PES u EP deluje preko svoje parlamentarne frakcije PSE. PSE ima biro, koordinatorе i sekretarijat. Biro se sastoji od predsednika, njegovih potpredsednika i blagajnika. Koordinatori učestvuju u radu plenarnih komiteta.

Na prvim neposrednim izborima 1979. godine PSE je osvojila 113 od 411 mesta u Evropskom parlamentu i od tada pa do 1999. godine ostaje najbrojnija i najuticajnija politička grupa. Nakon izbora 1999. godine kao da deli sudbinu, sve slabijeg „večitog drugog“.

Ključne poruke grupe socijalista u EP su:

- borba za Ustav EU;
- zaštita prirodne sredine;
- nova radna mesta i prosperitet;
- zaštita ljudskih prava;
- ljudi na prvom mestu;
- promocija jednakosti.

Posle izbora za EP iz 2009. godine Socijalistička grupa u EP je preimenovana u Grupu progresivnog saveza socijalista i demokrata u EP. Aktuelni vođa frakcije Martin Šulc je istakao da će se, u sazivu (2009–2014), socijalisti pre svega zalagati za socijalnu pravdu, povratak ekonomske stabilnosti, reformisanje finansijskog tržišta, zastupanje jednakosti i stva-

ranje jače, demokratičnije, Evrope (<http://www.socialistgroup.org/gpes/publik/sectionstatic.htm?section>).

Socijalisti i demokrati izneli su svoje ključne zahteve za dinamičniji odgovor Evrope na izazove u vezi sa klimatskim promenama, ekonomskom krizom, bezbednošću i globalizacijom.

1. Evropska ekonomija

Efikasnija koordinacija evropske ekonomije i krizni menadžment : Komisija treba da stvori Evropsku agenciju za stabilnost, sa ovlašćenjima da izdaje evroobveznice kako bi se smanjila cena javnog zaduživanja i oslabila moć špekulanata koji potkopavaju ekonomiju EU. Reforma ekonomskog upravljanja treba da za cilj ima rast i stvaranje novih radnih mesta, kao i stabilnu fiskalnu politiku.

Potrebne su dalekosežne reforme koje će se baviti problemima fiskalne i regulatorne arbitraže i modela sektora finansijskih institucija. Finansijski transferni porez treba da osigura da najveći deo cene globalne recesije ide na teret finansijskih institucija koje su je izazvale a ne na teret običnih građana i poreskih obveznika.

2. Pristojan posao, pristojan život

Socijaldemokrati smatraju da Evropa treba da postane više socijalna i zalažu se za direktivu kojom se garantuju osnovna prava svim zaposlenima, direktivu u vezi sasocijalnim uslugama kako bi se osigurala nega visokog kvaliteta, kao i za reviziju direktive koja se bavi zapošljavanjem kako bi se zaštitilo zapošljavanje i odgovarajući uslovi rada.

3. Zelenija, zdravija i kompetitivnija Evropa

Sveobuhvatan predlog da se postigne korak ka smanjivanju emisije ugljenika i ekonomiji koja odgovorno raspolaže resursima. Nova strategija biodiverziteta kako bi se zaštitila prirodna staništa i ekosistemi. Ambiciozne reforme koje će održivost i pravednost staviti u jezgro Zajedničke poljoprivredne politike. Akcije koje će omogućiti rešavanje zdravstvenih

pandemija u budućnosti, zasnovane na principu predostrožnosti, naučnog istraživanja i efikasnosti troškova.

4. Evropa njenih građana

Socijaldemokrati imaju radikalnu zakonodavnu agendu za pitanja ravnopravnosti polova, građanskih sloboda, permanentnog učenja, kulturne raznolikosti, zaštite podataka, borbi protiv prekograničnog kriminala i merama kojima će se ojačati demokratija u EU.

5. Snažna Evropa na svetskoj pozornici

Set mera kojima će se promovisati predstavljanje Evrope u G20 i drugim svetskim organizacijama, kojima će proširenje EU napredovati i koje će koristiti trgovinske politike i razvoja kako bi se promovisao i pristojan posao za ljude širom sveta i postigli ciljevi milenijumskog razvoja (http://www.socialistsanddemocrats.eu/gpes/public/polidetailo.htm?topicid=POLI&request_locale=EN)

Tabela br. 2 – *Članovi u MEP³⁷ iz ove grupe, po državama nakon izbora iz 2009.³⁸*

Država	Nacionalna partija	
Austrija	Socijaldemokratska partija (Sozialdemokratische Partei Österreichs)	4
Belgija	Socijalistička partija (Parti Socialiste)	4
	Druga socijalistička partija (Socialistische Partij.Anders)	1
Bugarska	Platforma evropskih socijalista (Platform European Socialists)	2
	Koalicija za Bugarsku (Coalition for Bulgaria)	2
Grčka	Panhelenski socijalistički pokret (Panellinio Socialistiko Kinima)	8
Danska	Socijaldemokrati (Socialdemokratiet)	4
Estonija	Socijademokratska partija (Sotsiaaldemokraatlik Erakond)	1
Irska	Laburistička partija (Labour Party)	2
Italija	Demokratska partija (Partito Democratico)	21
	Italija vrednosti (Italia dei Valori – Lista Di Pietro)	1

37 MEP-members of European Parliament.

38 Pogledati na: http://www.socialistsanddemocrats.eu/gpes/public/nadehome.htm?section=NET&category=NADE&request_locale=EN (februar 2011).

 Kipar	Pokret evropskih socijaldemokrata (Kinima Sosialdimokraton) Demokratska partija (Dimokratiko Komma)	1 1
 Letonija	Politička partija Centar jedinstva (Politisko partiju apvienība Saskaņas centrs)	1
 Litvanija	Socijaldemokratska partija Litvanije (LSDP) Litvanska socijaldemokratska partija (Lietuvos socialdemokratų partija)	2 1
 Luksemburg	Socijalistička radnička partija Luksemburga (Parti ouvrier socialiste luxembourgeois)	1
 Mađarska	Mađarska socijalistička partija (Magyar Szocialista Párt)	4
 Malta	Laburistička partija (Partit Laburista)	3
 Nemačka	Socijaldemokratska partija Nemačke (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)	23
 Poljska	Demokratska leva alijansa – radnička unija (Sojusz Lewicy Demo- kratycznej – Unia Pracy)	7
 Portugalija	Socijalistička partija (Partido Socialista)	7
 Rumunija	Socijaldemokratska partija (Partidul Social Democrat – PSD)	8
	Socijaldemokrate i konzervativci (Partidul Social Democrat+Partidul Conservator)	3
	Stranka Velika Rumunija (Partidul România Mare)	1
 Slovačka	Socijalna demokratija(SMER-Sociálna demokracia)	5
 Slovenija	Socijalni demokrati (Socialni demokrati)	2
 Ujedinjeno kraljevstvo	Laburistička partija (Labour Party)	13
 Finska	Finska socijaldemokratska partija (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue/Finlands Socialdemokratiska Parti)	2
 Francuska	Socijalistička partija (Parti Socialiste)	14
 Holandija	Radnička partija (Partij van de Arbeid)	3
 Češka	Češka socijaldemokrtaska partija (Česká strana sociálně demokra- tická)	7
 Švedska	Radnička partija – socijaldemokrate (Arbetarepartiet- Socialdemo- kraterna)	5
 Španija	Socijalistička radnička partija Španije (Partido Socialista Obrero Español)	20
	Partija socijalista Katalonije (Partit dels Socialistes de Catalunya – PSOE)	1

5. 4. 2. Evropska ujedinjena levica – Nordijska zelena levica

Moto grupe: *Drugacija Evropa je moguća*
GUE / NGL

Evropska ujedinjena levica – Nordijska zelena levica je forum za saradnju levo orijentisanih političkih partija. Grupa okuplja evropske komunističke i socijalističke partije, odnosno partije koje se na ideološkom linearnom spektru nalaze levo od Partije evropskih socijalista.

Političke partije levo od Socijalističke grupe, iako su sa njom sarađivale, svoju posebnu političku grupu su formirale početkom četvrtog legislativnog perioda 1994. godine. Tada je grupa pod nazivom Ujedinjena evropska levica (*Confederal Group of the European United Left*) obuhvatala šest političkih partija iz Španije, Italije, Francuske, Portugala i Grčke. Sledeće proširenje EU januara 1995. godine na Austriju i dve nordijske zemlje dovelo je i do uvećanja grupe na Levu partiju Švedske i Levi savez Finske. Istovremeno, Socijalistička narodna partija Danske se pridružila grupi i zajedno sa švedskom i finskom partijom oformila Severnu (Nordijsku) levicu zelenih partija (*Nordic Green Left*) kao komponentu u okviru već postojeće grupe. Naziv grupe je potom preimenovan u **Evropska ujedinjena levica – Nordijska zelena levica** sa GUE / NGL kao standardnim akronimom.

Ova politička grupa je svoj do sada najveći uspeh ostvarila tokom 2002. godine kada je, nakon pristupanja određenih političkih partija i parlamentaraca iz drugih političkih grupa (PSE i Grupe zelenih), postala četvrta po veličini grupa sa 49 poslanika iz 10 država članica EU.

Na evropskim izborima juna 2004. godine za nju je glasalo devet miliona građana čime je obezbedila 41 mesto u Evropskom parlamentu i postala šesta po veličini politička grupa.

U Evropskom parlamentu, u sazivu 2004–2009. godina GUE / NGL predstavlja 16 nacionalnih delegacija iz 14 država članica EU.

U legislativnom periodu od 2004–2009, najbrojnije nacionalne delegacije imaju Nemačka i Italija po sedam poslanika (tzv. MEPs), zatim sledi Česka delegacija sa šest poslanika i Grčka sa četiri poslanika u EP. Ostale delegacije variraju od jednog do četiri poslanika.

Nakon izbora za EP 2004. godine, status punopravnih članica imalo je 14 političkih partija, dok je jedna partija iz Portugalije imala status pri-družene članice – *Bloco de Esquerda*, a *Folkebevaagelsen mod* iz Danske imala poslanika koji je pridruženi član grupe. Ovo nam ukazuje na to da GUE / NGL pored članstva političkih partija prihvata i individualno članstvo.

Aktuelno, nakon izbora za EP 2009. godine ova grupacija je i dalje šesta po snazi, ali sa manjim brojem (35) poslanika u EP.

Predsednik ove grupe je francuski komunista **Francis Wurtz** koji je poslanik od 1979. godine a na čelu grupe je od 1999. godine.

Pošto GUE / NGL deluje kao konfederalna grupa, svaka politička partija članica zadržava svoj identitet i političku volju i istovremeno teži ostvarivanju zajedničkih ciljeva.

Programska polazišta

Iza skraćenice GUE/NGL krije se, dakle konfederalna grupa Evropske ujedinjene levice i Severne zelene levice. Grupa broji 35 članova iz 12 evropskih država, koji su predstavnici ukupno 17 političkih partija koje ova grupacija okuplja. Osnovni princip koji okuplja ove političke partije jeste poštovanje principa konfederalizma, što, za njih, kako naglašavaju, znači pre svega poštovanje različitosti, povezanog sa (neo)komunističkom idejom socijalne pravde i oštrim suprotstavljanjem sadašnjem načinu vođenja Evropske Unije.

U svom osnivačkom aktu GUE / NGL izražava svoju privrženost evropskim integracijama, ali ističe da teži stvaranju drukčije Evrope od one postojeće. Socijalna, mirna, demokratska, ekološka Evropa koja razvija odnose solidarnosti sa svim ljudima sveta je njihova vizija te druge Evrope.

Ključna politička platforma, kao i pitanja koja su po njihovom mišljenju esencijalna i koja zahtevaju rešenje, sadržana su u Konstitucionalnoj deklaraciji (osnivačkom aktu) GUE / NGL grupe. Kao bazični prioriteti ističu se:³⁹

1. zaposlenost;
2. razvoj;
3. ženska prava;
4. imigracija i azil;
5. diskriminacija;
6. trgovina;
7. zaštita životne sredine;
8. ljudska prava;
9. zdravlje;
10. energija;
11. transport;
12. ribarstvo;
13. kultura;
14. odbrana i bezbednost.

Smanjenje nezaposlenosti, zaštita životne sredine, obezbeđenje jednakih prava na najvišem nivou za sve građane, kao i suočavanje sa potrebama onih koji su siromaštvom u svojim zemljama porekla primorani da traže sredstva za život u Uniji jesu osnovni ciljevi ove grupacije. Otuda, GUE / NGL želi Evropu koja će biti oslobođena demokratskog deficitata i neoliberalne ekonomske politike.

Organizacije koje su produkti blokovske politike iz vremena Hladnog rata, kao što su NATO i Zapadno evropska unija, moraju biti napuštene. Mir se ne može garantovati vojnim instrumentima, već uspostavljanjem demokratije i smanjenjem razlika između „centra“ i „periferije“, što je glavni uzrok nestabilnosti, koncentracije moći i uvećanja migracija, rasizma i ksenofobije. Zato GUE / NGL zahteva da Evropa promeni svoj evropocentrični pristup, koji vodi prevashodno razvoju nejednakosti,

39 Preuzeto sa: <http://www.europarl.eu/news/public/focus> (novembar 2008).

poremećaju prirodne sredine, političkim i socijalnim rizicima. U skladu sa ovim stavovima traži se i reforma međunarodnih političkih i finansijskih institucija koje su osnovane pedesetih godina prošlog veka i koje su danas neadekvatne i neefikasne.

Po mišljenju predsednika ove grupe – **Francis Wurtz**, Evropa može da ima ključnu ulogu na međunarodnoj sceni i da doprinese izgradnji mostova između civilizacija. Međutim, da bi se to postiglo neophodno je „da se oslobođimo onih koji, dok se ponašaju kao gospodari sveta, u stvari ga vode ka provaliji“.⁴⁰ Stoga se grupa suprostavlja naporima najmoćnijih država da svoju politiku nameću ostalima i zahtevaju poštovanje i primenu međunarodnog prava u svim državama bez izuzetka.

GUE / NGL se zalaže za promenu pravila međunarodnih odnosa da bi **globalizacija** bila pravičnija, mirnija i poštovala potrebe budućih generacija. Ova grupa se oštro protivi neoliberalnoj ekonomskoj politici i potčinjavanju ostalih oblasti društvenog života logici kapitala. Osnovna prava ljudi kao što su: pravo na pijaču vodu, hranu, zemlju, energiju, zdravstvo i obrazovanje, ne smeju da zavise od trgovinskih potreba. Zato GUE / NGL dovodi u pitanje politiku koja redukuje socijalna davanja. Kao cilj oni postavljaju sigurnost i jačanje javnih službi kao nezamenljivog elementa za rešavanje problema prouzrokovanih siromaštvom.

Po mišljenju ove grupe, **trgovinska politika** EU je usmerena na olakšavanju pristupa tržištu korporacijama, umesto da stvara pravila pravične trgovine. Svetska trgovinska organizacija je svojim normama samo produbila nejednakosti i stvorila svet koji je ekološki manje održiv. GUE / NGL ističe svoje zalaganje za promenu ovakve situacije i nudi alternativu kroz novu viziju međunarodne trgovine. Ta vizija zasniva se na principima solidarnosti, demokratije, saradnje i odgovornosti. Zagovornici ove ideje predlažu da EU, umesto sa SAD, jača trgovinske veze sa drugim državama sa ciljem da se sagradi savez koji bi sprečavao socijalni i ekološki damping.

U oblasti **zapošljavanja** GUE / NGL se zalaže za politiku koja je usmerena na ravnopravnosti polova, brigu o deci i uspostavljanju ravno-

40 Preuzeto sa: <http://www.europarl.eu/news/public/focus> (avgust 2008).

teže između sveta rada i porodičnog života, kontinuirano obrazovanje i sigurnost, kao i postojanje zaštite na radu. Suprotstavljajući se Lisabon-skoj strategiji, grupa se suprotstavlja reviziji radnog vremena i drugim aktima EU kojima se sprovodi divlja liberalizacija i koji predstavljaju konstantnu pretnju pravima radnika i njihovom standardu. Radi ostvarivanja ovih ciljeva ova grupa sarađuje sa mnogim evropskim organizacijama koje imaju iste vizije.

Iako je **zdravstvena politika** ostala u nacionalnoj nadležnosti, GUE / NGL smatra da je na nivou Zajednice ostvaren napredak. Grupa ističe svoj doprinos omogućavanju jednakog pristupa lekovima za sve građane, učestvovanjem u kampanjama protiv pušenja, zabrani upotrebe kancerogenih proizvoda, kao i svih tipova azbesta, zabrani eksperimenata nad životnjama u kozmetičkoj industriji i sprečavanju diskriminacije osoba obolelih od multipleks skleroze. GUE / NGL se protivi formiranju tržišta zdravstvene službe i zdravstvenih proizvoda, što bi donelo koristi jedino osiguravajućim kompanijama. Takođe, oni se zalažu za pravo da se proizvode i uvoze lekovi sa primarnim ciljem osiguravanja zdravlja stanovništva, a ne profita farmaceutskih laboratorija. „Pravo na zdrave proizvode i kvalitetne usluge ne sme ići u pravcu ostvarivanja profita multinacionalnih kompanija, kao sto i briga o javnom zdravlju ne sme biti zanemarena i u konfliktu sa tržišnim interesima“ – samo su neke od parola ove grupe. Otuda, neophodna je odgovornost svih aktera kako tržišne utakmice tako i krajnjih korisnika dobara i usluga – samih građana.

Neoliberalna politika EU koja podstiče takmičarski duh, po mišljenju GUE/NGL, doprinosi uvećanju diskriminacije i narušavanju ljudskih prava. Grupa je učestvovala u mnogobrojnim akcionim programima i donošenju direktiva sa ciljem osporavanja ovakvog stanja. Primeri aktivnosti usmerenih na sprečavanje svih oblika diskriminacija na tržištu rada su Akcioni program pod nazivom: „Evropska godina sa ljudi sa hendiķepom“, direktiva o jednakom tretmanu ljudi nezavisno od rasnog ili etničkog porekla i direktiva o jednakom tretmanu žena i muškaraca).

Što se tiče **kultурне politike**, ona je u nadležnosti država članica EU i članice su te koje snose punu odgovornost za nju. Grupa GUE / NGL

se zalaže da države moraju imati pravo da definišu i razvijaju sopstvene nacionalne kulturne politike, a da je Zajednica tu da pruži punu podršku i reafirmiše kreativnost i različitost kultura, razvijajući međunarodnu saradnju i solidarnost. Među vodećim temama kojima se ova grupa trenutno najviše bavi izdvajaju se dve:

1. zaštita žena (tj. sprečavanje nasilja nad ženama);
2. kampanja protiv opijata (tj. droga).

Grupa GUE / NGL se zalaže za veću zastupljenost žena u Evropskom parlamentu, ali i u drugim institucijama na nacionalnom nivou i nivou Zajednice.

Zalaganje za rodnu ravnopravnost, prava žena na posao i jednake plate za isti posao sa muškarcima, pomirenje profesionalnog i porodičnog života, participaciju žena u javnom životu, zdravstvena zaštita žena, naročito briga o trudnicama, garantovanje reproduktivnog prava, prava na planiranje porodice, seksualno obrazovanje, sprečavanje nasilja nad ženama i trgovine ženama i decom, kao i seksualne eksploracije čine značajan deo aktivnosti ove grupe.

Problem droga je kako istraživanja pokazuju najurgentniji za rešavanje na globalnom nivou, jer rezultati ukazuju da raste broj Evropljana konzumenata opojnih droga i to na prvom mestu kanabisa i heroina, a potom i kokaina.

Kao crveno-zelena koalicija GUE / NGL vidi sebe kao čuvara planete. S tim u vezi ova grupa sledi sledeće principe: prvo, oni ističu da ekonomski razvoj mora biti održiv i da mora imati najmanji mogući uticaj na prirodnu sredinu; drugo, zagađivač prirodne sredine mora platiti za prouzrokovani štetu i ne sme se dozvoliti da tu štetu snose nedužne strane ili poreski obveznici; treće, mora se garantovati i poštovati pravo ljudi da žive u zdravoj prirodnoj sredini; četvrto, mora postojati garancija da ovi principi nikada ne zavise od finansijske moći pojedinaca.⁴¹

Dok se desnica u EP zalaže za kratkoročne interese trgovine i industrije, GUE / NGL ističe svoje zalaganje za korišćenje obnovljive energije

41 Videti: <http://www.guengl.eu/showPage.jsp?ID=3079> (novembar 2008).

i reciklažu, kvalitetan javni prevoz, čist vazduh i kvalitetnu vodu, zaštitu mora, dobrobit životinja i borbu protiv klimatskih promena.

GUE / NGL smatra da je **mir** fundamentalna vrednost i ne priznaje rat kao način rešavanja međunarodnih sukoba. Grupa ističe da evropskim liderima korišćenje vojne sile prvo pada na pamet radi postizanja bezbednosti. Prvi put u istoriji EU stvorene su evropske vojne strukture koje mogu biti poslate bilo gde u svet, iako, po mišljenju GUE / NGL, vojske nisu te koje mogu da reše konflikte 21. veka. Evropa ne treba da se naoružava, već da se razoruža, jer ona svoja budžetska sredstva treba da usmeri na rešavanje ekonomskih i socijalnih problema. **Politika bezbednosti** EU treba da se zasniva na prevenciji konflikta i uklanjanje uzroka krize. To zahreva mere u oblasti ekonomije, trgovine, poljoprivrede, finansija i kulture. Socijalna politika i bezbednost EU ne smeju zavisiti od ekonomskih, komercijalnih ili strateških interesa Unije, već na viziji sveta u kojem će vladati mir. GUE / NGL želi da bude integralni deo mirovnih pokreta i aktivno učestvuje u demonstracijama protiv rata.

Otuda, može se izvesti zaključak da ova crveno-zelena koalicija afirmaše sledeće ideje:

- demokratija;
- ekologija;
- ljudska prava;
- mir;
- solidarnost;
- socijalna pravda;
- jednakost.

Grupacija GUE / NGL se može odrediti kao **socijalna levica**, labave organizacije (konfederalnog tipa).

Unutar planetarne krize nakon 2007. godine pitanje je da li će novi program GUE / NGL pod nazivom: „Drugačija Evropa: socijalna, demokratska, feministička, ekološka Evropa koja počiva na solidarnosti sa svim ljudima širom sveta“ – i u praksi zaživeti.

Tabela – članovi u EP iz ove grupe, po državama

Zemlja	Izborna grupa	Nacionalna parija	MEP
 Kipar	Progressive Party of Working People ²		2
 Češka	Communist Party of Bohemia and Moravia ²		4
 Danska	People's Movement against the EU	Red-Green Alliance ¹	1
 Francuska	Left Front	French Communist Party ¹	2
		Left Party ¹	1
		Communist Party of Réunion	1
		Independent	1
 Nemačka	The Left ¹		8
 Grčka	Communist Party of Greece		2
	Coalition of the Radical Left	Synaspismós ¹	1
 Irska	Socialist Party		1
 Letonija	Harmony Centre	Socialist Party of Latvia	1
 Holandija	Socialist Party		2
 Portugalija	Left Bloc ¹		3
	Democratic Unity Coalition	Portuguese Communist Party	2
 Španija	United Left ¹	Communist Party of Spain ¹	1
 Švedska	Left Party ³		1
 Velika Britanija	Sinn Féin ⁴		1

Reference

¹ Partija je bila član Party of the European Left (PEL)

² Partija je bila posmatrač the PEL

³ Partija je član Nordic Green Left Alliance (NGLA)

⁴ Partija je bila navedena na Irskoj listi

Umeto zaključka

Iako je uloga EP u stalnom porastu njegov značaj se ni u kojem smislu ne može meriti sa značajem kakav imaju nacionalni parlamenti.

EP nema niti ovlašćenja niti moći kakvu imaju nacionalni parlamenti. Poređenje funkcija i rezultata EP sa nacionalnim parlamentima je teško i nezahvalno, zbog specifične prirode i karaktera institucija EU. Na primer,

EU nema evropsku vladu izabranu u EP, a nema ni klasičnu podelu na vlast i opoziciju. Razlike EP u odnosu na nacionalne parlamente su i u tome što on ima skromne (nepotpune) zakonodavne nadležnosti, a nema ni nadležnosti u oporezivanju, niti ima uobičajenu vladajuću većinu, koja bi birala vladu, (Komisiju ili Savet). Manjine i većine stvaraju se u zavisnosti od pitanja o kojem se raspravlja ili odlučuje, a mišljenje većine pri tome nije obavezujuće za Komisiju ili Savet.⁴²

Dobru ilustraciju za specifičnosti građenja složenih, kvalifikovanih većina u EP, u kome nikada nijedna politička grupacija nije imala nadpolovičnu većinu predstavlja tabelarni pregled procentualnog udela istovetnog glasanja različitih političkih porodica, zbog velikih unutrašnjih razlika, bolje rečeno političkih familija.

Tabela – obrasci glasanja u EP 5 i WP 6

Politička grupacija (od leve ka desnici) – EP 5	EUL/NGL	G/EFA	PES	ELDR	EPP/ED	UEN	EDD	NI
EUL/NGL	–	79,3	69,1	55,4	42,4	45,9	59,2	52,4
G/EFA	79,3	–	72,0	62,3	47,1	45,2	55,5	51,0
PES	69,1	72,0	–	72,9	64,5	52,6	52,6	56,8
ELDR	55,4	62,3	72,9	–	72,9	55,0	52,3	60,0
EPP/ED	42,4	47,1	64,5	67,9	–	71,2	52,0	68,2
UEN	45,9	45,2	52,6	55,0	71,2	–	62,6	73,8
EDD	59,2	55,5	52,6	52,3	52,0	62,6	–	63,8
NI	52,4	51,0	56,8	60,0	68,2	73,8	63,8	–
Politička grupacija (od leve ka desnici) EP 6	EUL/NGL	G/EFA	PES	ALDE	EPPED	UEN	IND/DEM	NI
EUL/NGL	–	72,1	62,4	46,8	40,0	42,5	46,9	47,8
G/EFA	72,1	–	72,1	59,3	47,7	45,3	40,7	40,1
PES	62,4	72,1	–	75,0	66,9	59,6	42,6	47,1
ALDE	46,8	59,3	75,0	–	78,1	68,9	47,9	50,1
EPP/ED	40,0	47,7	66,9	78,1	–	83,3	51,9	60,1
UEN	42,5	45,3	59,6	68,9	83,3	–	54,1	61,5
IND/DEM	46,9	40,7	42,6	47,9	51,9	54,1	–	68,0
NI	47,8	40,1	47,1	50,1	60,1	61,5	68,0	–

42 Doc. dr Slaviša Orlović, Evropski parlament i evropske stranke – perspektiva za Srbiju, [www.politikolog.com](http://politikolog.com)

U tabeli su predstavljeni procenti u kojima su predstavnici dve različite političke grupacije glasali na isti način.⁴³

Ako, istini za volju, i ovde deluje logika podela na levcu i desnicu u političkom polju, u formiranom (nepotpunom) evropskom političkom prostoru ona je realno svedena u margine prostora između istovetnog glasanja od najmanje dve četvrtine – u slučaju kada je o politički oponentima reč, i najviše tri četvrtine, kada se radi o neposrednim političkim susedima.

Mogli bismo zaključiti da su EU i njen parlament paradigmatičan primer i ilustracija za nužnost povećanja kapaciteta za dijalog i postizanje ako ne konsensa, ono bar kompromisa, u složenim situacijama suočavanja sa novim izazovima. To umeće će svakako biti neophodno i političkim partijama i drugim akterima i na nacionalnoj ravni, što znači i da je i pred njima dug proces demokratizacije unutrašnjih struktura i demokratskog učenja i akcionog treninga.

Literatura

- Anderson, Benedikt. (1998). *Nacija: zamišljena zajednica*. Beograd: Plato.
- Bakić, Jovo. (2007). *Radikalne političko-ideoološke krajnosti savremene Srbije*, Heretikus, vol.5, no.2, Centar za unapređenje pravnih studija. Beograd.
- Beck, Ulrich. (2004). *Moć protiv moći u doba globalizacije*, Zagreb: Školska knjiga.
- Beri, Norman. (2007). *Uvod u modernu političku teoriju*. Beograd: Službeni glasnik.
- Berman, Sheri. (2000). *Rediscovering Social Democracy*. Dissent.
- Beyme, Klaus. (2002) *Transformacija političkih stranaka*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Boaz, David. (2003). *Libertarianizam*. Beograd: CLDS.
- Bobio Norberto. (1997). *Desnica i levica-razlozi i smisao jedne političke distinkcije*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.
- Capaccia, Giovanni. (2002). Anti-Sistem Parties: A Conceptual Reassessment, *Journal of Theoretical Politics* 14(1). London: Sage Publication.
- Dimitrijević, Vojin. (1993). *Ruska babuška*. Beograd: Republika.

43 Simon Hix, London School of Economics and Political Science, Abdul Noury, Free University of Brussels (ULB) "After Enlargement: Voting Behaviour in the Sixth European Parliament", Dokument pripremljen za potrebe konferencije „Evropski Parlament i političko mesto Evrope“, London, 30. mart 2006. godine.

- Downs, Anthony. (1957). *An Economist Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Duverger, Mauris. (1966). *Sociologija političkih stranaka*, u: Gourvith George (ed), *Sociologija, 1 i 2*. Zagreb: Naprijed.
- Evropa od A do Š – priručnik za evropsku integraciju*. (2010). KAS, Beograd.
- Goati, Vladimir. (1984). *Savremene političke partije*. Beograd: Partizanska knjiga.
- Goati, Vladimir. (2004). *Partije i partijski sistem Srbije*, Niš: OGI Centar.
- Hantington, Semjuel. (2000). *Sukob civilizacija*. Podgorica: CID.
- Hayek, Fridrich. (1998). *Poredak slobode*. Novi Sad: Global book.
- Hejvud, Endru. (2004). *Politika*, Beograd: Clio.
- Hejvud Endru. (2005). *Političke ideologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Held, Davide. (1990). *Modeli demokracije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gidens, Anthony. (1999). *Treći put. Obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- Gidens, Entoni. (2003). *Sociologija*, Beograd: Ekonomski fakultet.
- Giddens, Anthony. (2010). *The rise and fall of New Labour*, London: Policy Network.
- Ivanov, Đordđi. (2006). *Političke vrednosti na levicata i desnicata*, Skoplje: Politička misao, 4, broj 15.
- Janjić, Dušan. (1993). *Nacija – šta je to*, Beograd: Radnička štampa.
- Jovanović, Slobodan. (1990). *O državi, Osnove jedne pravne teorije*, Beograd: BIGZ, SKZ.
- Kelly, Petra. (1994). *Thinking Green*, Berekley: Parallax Press.
- Klandermans, B., Meyer, N. (2006). *Extreme right activists in Western Europe*, London and New York: Routledge.
- Klein, Naomi. (2009). *Doktrina šoka – kapitalizam katastrofe*. Beograd: B92.
- Kitschelt, Herbert. (2003). *Diversification and Reconfiguration of Party System in Postindustrial Democracies*. Fridrich Ebert Stiftung.
- Kitschelt, Herbert. (1995). *The Formation of Party Cleavages in Postcommunist Democracies*, Partz Politics, 1/4.
- Đurković, Miša. (2007) *Konzervativizam i konzervativne stranke*, Beograd: Službeni glasnik.
- Linc, Huan, Stepan, Alfred. (1998). *Demokratska tranzicija i konsolidacija*. Beograd: Filip Višnjić.
- Lipset, S. M. *Amerikanizacija levice*. Republika, br. 269.
- Marković, Brana, Stojiljković, Zoran. (2007). *Socijaldemokratija i socijaldemokratske partije*, Beograd: Službeni glasnik.
- Michels, Robert. (1990). *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji*. Zagreb: Informator.
- Nadić, Darko. (2008). *Partije Zelenih u Evropi*. Beograd: Čigoja.
- Nadić, Darko. (2007). *Ekologizam i ekološke stranke*. Beograd: Službeni glasnik.
- Nizbet, Robert. (1999). *Konzervativizam*. Podgorica: CID.

- Nozick, Robert. (2003). *Anarhija, država i utopija*, Zagreb: Naklada Jasenski i Turk.
- Orlović, Slaviša. (2002). *Političke partije i moć*, Beograd: Čigoja štampa.
- Orlović, Slaviša. *Evropski parlament i evropske stranke – perspektive za Srbiju*. www.politikolog.com
- Offe, Claus. (1999). *Modernost i država*. Beograd: Filip Višnjić.
- Ostrogorski, Mojze. (1921). *Demokratija i političke partije*. Beograd: Napredak.
- Pajvančić, Marijana. (2005). *Parlementarno pravo*. Beograd: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Panebianco, Angelo. (1982). *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pavićević-Vukašinović, Gordana. (2006). *Političke teorije i stvaranje zapadnog modernog društva*, Beograd: Dosije.
- Pavlović, Dušan, Antonić, Slobodan. (2007). *Konsolidovanje demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000. godine*, Službeni glasnik: Beograd.
- Petrin, A; Henkes, C; Egle, C. (2007). *Tradicionalna, modernizovana i liberalizovana socijaldemokratija*. Zagreb: Novo društvo, FES.
- Prokopijević, Miroslav. (2005). *Evropska unija*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- Pribićević, Branko. (1993). Socijaldemokratija, u: *Enciklopedija političke kulture*, Beograd: Savremena administracija.
- Rols, Džon. (1998). *Teorija pravde*, Beograd: Službeni list SRJ.
- Rols, Džon. (1998). *Politički liberalizam*. Beograd: Filip Višnjić.
- Sartori, Giovanni. (2002). *Stranke i stranački sustavi*. Zagreb: Politička kultura.
- Smiljković, Radoš. (1993). *Politike partije*, Beograd: Književne novine – Komerc DD.
- Smit, Antoni. (1998). *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka „XX vek“.
- Stojiljković, Zoran. (2008). *Partijski sistem Srbije*, Beograd: Službeni glasnik.
- Simon Hix, London School of Economics and Political Science, Abdul Noury, Free University of Brussels. (ULB „After Enlargement: Voting Behaviour in the Sixth European Parliament“, Dokument pripremljen za potrebe konferencije „Evropski Parlament i političko mesto Evrope“. London, 30. mart 2006. godine.
- Tadić, Ljubomir. (1986). *Nauka o politici*. Beograd: Rad.
- Tamir, Jael. (2002). *Liberalni nacionalizam*. Beograd: Filip Višnjić.
- Tatalović, Siniša. (2010). *Globalna sigurnost i etnički sukobi*. Zagreb: Politička kultura.
- Veber, Maks. (1976). *Privreda i društvo*, 1 i 2, Beograd: SKZ.
- Verner Vajdenfeld, Wolfgang Vesels. (2003). *Evropa od A do Š, Priručnik za evropsku integraciju*, Savezna centrala za političko obrazovanje. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer.
- Vasović Vučina. (2006–2007). *Savremene demokratije*, 1, 2, Beograd: Službeni glasnik.
- Votson, Hju Siton. (1980). *Nacije i države*, Zagreb: Globus.

Web adrese

<http://www.europarl.eu>

<http://www.epp.eu>

<http://www.ecrgroup.eu>

<http://www.efdgroup.eu>

<http://www.skupstinskamreza.rs/portal/index.php/politika/ekskluzivno/5306-eu-izbori>

<http://www.ukip.org/>

<http://www.conervatives.com/>

<http://www.bnpp.org.uk/>

<http://www.efdgroup.eu/>

<http://www.ecrgroup.eu/>

<http://europeangreens.eu/>

<http://www.e-f-a.org/home.php>

<http://www.greens-efa.org/cms/default/rubrik/6/6270.htm>

<http://www.e-f-a.org/home.php>

<http://www.e-f-a.org/efaactive.php?id=124>

<http://www.globalgreens.org/>

<http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/>

www.eldr.eu

http://www.socialistsanddemocrats.eu/gpes/public/nadehome.htm?section=NET&category=NADE&request_locale=EN

<http://europeangreens.eu/menu/elections/election-results/>

http://www.socialistanddemocrats.eu/gpes/public/polidetalo.htm?topicid = POLI&request_locale = EN

<http://www.e-f-a.org/efaactive.php?id=12>

<http://www.guengl.eu/showPage.jsp?ID=3079>

<http://www.social-europe.eu/category-debate>

Zoran Stojiljković

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014. GODINE

Izbori za Evropski parlament (EP) održani su od 22. do 25. maja 2014. godine u svih 28 država članica EU. Pravo glasa imalo je oko 400 miliona birača. Lisabonskim ugovorom predviđeno je, naime, da novi Evropski parlament (EP) ima 751 poslanika, nešto manje od prethodnog saziva sa 766 poslanika. EP predstavlja, dakle, više od 500 miliona građana EU, a broj mesta koji će neka zemlja dobiti zavisi od korigovanog broja njenih stanovnika, pri čemu manje zemlje dobijaju nešto veći broj poslanika u Parlamentu od svog udela u ukupnom stanovništvu EU. Tako, recimo, najviše poslanika u novom sazivu ima Nemačka – 96, slede Francuska sa 74, Velika Britanija i Italija sa po 73, Španija sa 54 mesta u Parlamentu, dok će, na drugoj strani, po samo 6 mesta imati Malta, Luksemburg, Estonija i Kipar.

¹ Ovaj tekst ima za ambiciju da prikaže samo opšte nalaze i tendencije manifestovane na izborima za EP. Sastavni deo tematskog bloka posvećenog evropskim izborima su i tri teksta – „studije slučaja“ koji se bave evropskim izborima u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Nemačkoj. Kriterijum za izbor zemalja su bili pripadništvo krugu centralnih (i velikih) zemalja jezgra EU pri čemu su prve dve zemlje primeri prodora evroskeptične, ili čak evrofobične desnice u stvorenom kriznom kontekstu, a Nemačka primer manje-više očuvanog (nacionalnog) rasporeda političkih snaga u uslovima uspešne privredne priče.

Razvoj evropskih političkih stranaka i „familija” prati ukupan razvoj Evropske unije. Sa napretkom evropskih integracija i proširenjem aktivnosti EU na sve veći broj oblasti javnog života paralelno su se razvili transnacionalni stranački savezi, u kojima sarađuju nacionalne stranke država članica EU. Glavnu tačku te saradnje predstavlja Evropski parlament. Stoga je sistem političkih grupa u okviru Evropskog parlamenta veoma specifičan i jedinstven. Umesto da ostanu unutar nacionalnih delegacija, članovi EP iz različitih političkih partija širom Evropske unije okupljeni su po srodnosti političkih afiniteta u nadnacionalne političke grupacije. Političke grupe izuzetno su bitne za samo funkcionisanje EP, posebno od 1979. godine kada su prvi put organizovani neposredni izbori. One utvrđuju političku agendu, odnosno odlučuju koja će to pitanja biti razmatrana na plenarnim zasedanjima. One takođe mogu predlagati amandmane i podneti izveštaj o kojem će se glasati tokom plenarne sednice. Uticaj grupa se reflektuje i kroz činjenicu da one postavljaju kandidate za sve značajne funkcije od predsednika Evropskog parlamenta, potpredsednika, predsedavajućih komiteta i nosilaca ostalih bitnih pozicija, uključujući od ovog izbornog ciklusa i predsednika Evropske komisije.

Ipak, i pored rastuće uloge Evropskog parlamenta, njegova pozicija se ni u kom smislu ne može porebiti sa ulogom koju imaju nacionalni parlamenti. Poređenje funkcija i rezultata Evropskog parlamenta sa nacionalnim parlamentima je teško i nezahvalno, zbog same specifične prirode i karaktera institucija Evropske unije. Primera radi, EU nema još evropsku vladu izabranu u EP, a nema ni klasičnu podelu na vlast i opoziciju. Razlika EP u odnosu na nacionalne parlamente je i u tome što on ima (nepotpune) zakonodavne nadležnosti, a nema ni nadležnosti u oporezivanju, niti ima uobičajenu vladajuću većinu koja bi birala vladu. Manjine i većine stvaraju se u zavisnosti od pitanja o kojem se raspravlja, a mišljenje većine pri tome nije obavezujuće za Komisiju ili Savet. Pritom, u Evropskom parlamentu nikada nijedna politička grupacija

nije imala nadpolovičnu većinu, što je rezultiralo i daleko većom spremnošću na koaliranje ili bar postizanje sporazuma, pre svega između dve vodeće grupe u parlamentu – demohrišćana i socijaldemokrata.

Pošto se izbori za EP i dalje vode na nacionalnom nivou, pre svega kada je o organizaciji kampanja i zastupljenosti tema reč, mnogi stručnjaci, ali i političari sami, nazivaju ih rezervnim, testirajućim ili „nacionalnim izborima drugog reda“. Posledično, ni ogromna većina evropskih glasača nema svest o političkim problemima i borbama koje se vode na nivou EU. Nacionalni nivo izbora služi praktično kao zamena za to što ne postoji evropska politička sfera o kojoj bi se meritorno govorilo. Stoga i ne čudi kontinuiran, na ovim izborima uz sve napore evropskih zvaničnika, tek zaustavljen pad izlaznosti na izbore.

Tabela 1: Neposredni izbori za Evropski parlament

Godina izbora i broj članova EU	1979 EU 9	1984 EU 10	1989 EU 12	1994 EU 12	1999 EU 15	2004 EU 25	2009 EU 27	2014 EU 28
Procenat izlaznosti	61,99%	58,98%	58,41%	56,67%	49,51%	45,47%	43%	43,09%

(Preuzeto sa <http://www.europarl.europa.eu/>)

IZBORNI KONTEKST I PLATFORME

IZAZOVI I OTVORENA PITANJA

Globalni socijalni kontekst ovih izbora čini, pre svega, planetarna ekomska kriza, koja je započela kao kriza nesigurnih hipotekarnih bankarskih plasmana, izazvala masivnu državnu intervenciju spasavanja banaka i podsticanja proizvodnje i dovela do akutne krize javnih dugova i pretnje bankrota nacionalnih ekonomija. Kriza i recesija, pritom, kao da najupornije opstaju upravo na evropskom tlu. Zbog toga se i na evropskoj političkoj agendi pitanjima migracija, klimatskih

promena, energetske politike, politike proširenja, spoljne politike, terorizma i bezbednosti, pridružila i potreba vođenja koordinirane evropske ekonomске i socijalne politike i izrade projekata poput agende Evropa 2020.¹

Posledično, aktuelna kriza ispoljava se ne samo kao ekonom-ska i socijalna, nego i kao kriza poverenja u evropski projekat, pa su izbornom kampanjom koja je bila ponovo bar delimično reideologizovana, dominirale tri grupe pitanja.

Prvu grupu čine kontroverze i polemike oko zalaganja za kreiranje mehanizama socijalno odgovorne Uniju koja bi rešila probleme građana. Iako danas niko ozbiljan ne zastupa ideju harmonizacije u socijalnoj politici, zapošljavanju ili na planu ujednačavanja zarada u EU, što bi uostalom bio i potpuno nerealističan zahtev, ipak se nameće potreba da se definišu minimalni zajednički standardi, odnosno koraci na nivou Unije. Pitanje svih pitanja je dilema na koji način sprečiti pad zaposlenosti i standarda, s jedne strane, i istovremeno osigurati konkuren-tnost evropskog biznisa na globalnom nivou, sa druge strane.

Druga ključna tema evropskih izbora svakako je bila argumen-tacija za ili protiv dalje integracije unutar EU, odnosno politička unija i s tim povezani problemi nacionalnog suvereniteta. Broj-ne su kritike upućivane evropskim liderima zbog neadekvatnog upravljanja krizom, pre svega zbog fokusiranja isključivo na *konsolidaciju javnih finansija što je uticalo na nastavak recesije i porast nezaposlenosti, ali i zbog politike kažnjavanja članica na evropskoj periferiji koja je značajno ugrozila princip*

¹ Strategija Evropa 2020. ima zapravo za cilj ekonomski razvoj Evropske unije zasnovan na znanju, uz očuvanje životne sredine, visok nivo zaposlenosti, produktivnosti i socijalne kohezije. Unija je postavila pet ključnih ciljeva: visok nivo zaposlenosti, inovacije, obrazovanje, socijalna uključenost i očuvanje životne sredine, koji bi trebalo da budu ostvareni do 2020. godine. Njeno sprovođenje zahteva zajedničke akcije na nacionalnom i evropskom nivou, a shodno tome od zemalja kandidata za članstvo u EU se očekuje da ekonomski reforme neophodne za članstvo usklade i sa ciljevima strategije Evropa 2020.

solidarnosti u Uniji. Meta kritika bila je i činjenica da se težište odlučivanja preselilo u Evropski savet – većina važnih odluka potiče od Saveta, a ne od Komisije koja sve više implementira projekte na osnovu instrukcija Saveta. Istovremeno, sve veća uloga nacionalnih vlada i parlamenta u kreiranju evropske politike, u državama poput Nemačke koje finansijski najviše izdvajaju za evropski projekat, doprinosi nekoj vrsti preraspođele nadležnosti između nacionalnih i evropskih institucija. Na drugoj strani, među „slabijim partnerima“ to rezultira širenjem osećaja nemoći i frustracija i ima za (ne)planiranu posledicu pad evroentuzijazma i optimizma.

Logično, *treću grupu pitanja* koja su dominirala u izbornoj kampanji čine ekonomsko upravljanje Unijom, fiskalna politika, stvaranje bankarske unije i finansiranje realne ekonomije koje treba da dovede do stvaranja novih radnih mesta. Za EU je od suštinskog značaja da obnovi dugoročan mehanizam ulaganja u privredu kako bi se pokrenuo rast i zapošljavanje. U tom okviru, *reorganizacija bankarskog sektora neophodna je kako bi banke vršile svoju osnovnu funkciju finansiranja i podrške dugoročnim investicionim projektima* (Vučković, 2013:55).

Ispred svih izbornih aktera, pre svega ispred dve najuticajnije grupe „evrofiličara“ – demohrišćana i socijaldemokrata, stoji urgentno otvorena potreba pronalaženja odgovora na dva ključna pitanja i izazova. Prvo čini pronalaženje izlaza iz institucionalnog laviginta ili rešenje složene jednačine sa mnoštvom nepoznatih kakvu sigurno čini *demokratizacija i debirokratizacija EU struktura*.

Drugo čini odgovor na ključnu dilemu *Evropa građana ili Evropa profita* i rezultirajući, operativan i održiv predlog praktičnih javnih politika kojim se reanimira ili definitivno urušava i sahranjuje evropski socijalni model, odnosno model socijalnotržišne ekonomije i društva.

(PRO)EVROPSKI POLITIČKI MAINSTREAM

PROGRAM I IZBORNE PORUKE EVROPSKE NARODNE PARTIJE

U središtu političke ideologije Evropske narodne partije nalazi se hrišćanska demokratija. Centralna ideja političke filozofije demohrišćanstva je shvatanje čoveka kao bića koje je moralno odgovorno pred Bogom i ima političku odgovornost prema društvu.

Demohrišćani zato, za razliku od klasičnih konzervativaca, nisu nikad do kraja prihvatili slobodno tržište. Još od papske enciklike *De rerum novarum* iz 1891. godine demohrišćani ekonomsku sferu vide kao neodvojivu od države i (ograničene) regulacije. Ekonomiju shvataju kroz koncept *socijalne tržišne privrede* (*Soziale Marktwirtschaft*), koji balansira ekonomsku efikasnost sa socijalnom pravdom i miri tržišne zakone sa pravilima socijalne odgovornosti.²

Hrišćanske demokrate podržavaju evropske integracije, jer su po njihovom shvatanju socijalni, politički i ekonomski problemi evropskih država nadnacionalne prirode. Ovi problemi mogu jedino da budu rešeni zajedničkim poduhvatom u duhu solidarnosti. Demohrišćanska filozofija poziva pritom na otvo-

² Demohrišćanima je bitna kako individua tako i ljudsko društvo, a ne partikularni interesi određene grupe ili klase. Zato demohrišćanske, *narodne partije* i teže ka stvaranju šireg konsenzusa u društvu i integraciji interesa različitih društvenih grupa. Osnovni principi i vrednosti hrišćanske demokratije bi zato bili *personalizam, subsidijarnost i afirmacija posredničkih institucija i lokalne samouprave*.

Personalizam suprotstavlja liberalnoj ideji posesivnog individualizma uverenje o postojanju integralne ličnosti slobodne volje, utemeljene na hrišćanskoj veri i mreži institucija i odnosa u kojima je ona integrisana sa drugima (Žak Mariten). Princip subsidijarnosti, koji je i temeljno načelo EU, podrazumeava da sredstva i nadležnosti odlučivanja treba spustiti na nivo organizovanja gde mogu da daju najbolje rezultate, uz dodatak, da u odlučivanje treba da budu uključeni svi koji mogu da doprinesu najboljim rešenjima (Keke, 2009; Stojiljković i drugi, 2011).

renost, dijalog, pragmatizam, fleksibilnost i umerena rešenja nasuprot radikalizmu.

Evropska narodna partija, kao i većina drugih evropskih političkih familija, usvaja tri vrste programskih dokumenata kroz koje definiše svoje političke stavove. Prvi su osnovni dokumenti koji se tiču fundamentalnih ideja i vrednosti, drugi, dokumenti koji razvijaju osnovne bazične ideje i daju im poseban politički kontekst, i treći, manifesti – akcioni programi pripremljeni za učešće na izborima. Najvažniji bazični dokumenti Evropske narodne partije usvajani su na kongresima u Briselu 1978. godine, Atini 1992. godine, Berlinu 2001. godine i Bukureštu 2012. godine.

Važeća *Partijska platforma* doneta je na statutarnom kongresu Evropske narodne partije 17–18. oktobra 2012. godine u Bukureštu. Osnovne vrednosti Evropske narodne partije i u ovom dokumentu ostaju iste: dostojanstvo ljudskog života u svakoj fazi svog postojanja, sloboda i odgovornost, jednakost i pravda, istina, solidarnost i subsidiarnost.

Ostvarivanje *opštег dobra* kao konačnog cilja nije moguće bez saradnje unutar sve snažnije Evropske unije. Individualni interesi moraju biti u skladu sa poštovanjem prava svake osobe, dok opšte dobro nije shvaćeno kao zbir individualnih interesa. Evropska narodna partija podržava i podstiče rad civilnog društva kroz aktivnosti nevladinih organizacija.

Koncept socijalne tržišne privrede je, za evropske *narodnjake*, društveni i ekonomski poredak potvrđen u ugovorima, koji pomiruje ličnu slobodu, prava privatnog vlasništva i slobodu tržišnog takmičenja sa socijalnim pravima, javnim interesom i održivim razvojem.

Drugi deo platforme posvećen je izazovima i opasnostima 21. veka. Regionalne nesigurnosti, slabe države koje propadaju,

potraga za prirodnim resursima, nerešeni teritorijalni sporovi, terorizam, stari i novi oblici oružja za masovno uništenje, negativne strane globalizacije, su problemi na koje EU mora posvećeno i kreativno da odgovori. Evropska narodna partija (EPP) se zalaže za jačanje osećanja evropskog identiteta koji je baziran na socijalnim, kulturnim i duhovnim različitostima evropskog kontinenta. Pitanja demografije, planiranja porodice, obrazovanja, omladine, imigracije i integracije, socijalne teme, samo su neke od oblasti kojima EPP pridaje posebnu pažnju.

Treći deo Partijske platforme se odnosi na Evropsku uniju. Za EPP, promocija evropskog modela je ključna kako bi evropske vrednosti uticale na ubrzano menjanje sveta. EPP ostaje posvećena viziji političke integracije Evropske unije kroz postepeno ali odlučno napredovanje. Pritom, institucionalne reforme zahtevaju efikasniju Evropsku komisiju, transparentniju proceduru samodlučivanja, Savet ministara koji bi trebalo da obezbedi javnost u radu i da podrži participativne oblike demokratije. Jedan od promovisanih ciljeva je i direktni izbor za predsednika Evropske komisije.

Za EPP, ojačavanje zajedničke spoljne, bezbednosne i odbrambene politike uz blisku transatlantsku saradnju od najvećeg su značaja.

Jedinstveno tržište je kičma Unije i njeno dobro funkcionisanje je osnova i okvir za ekonomski oporavak Evrope. *Evropska narodna partija propagira i stimuliše preduzetništvo, mala i srednja preduzeća, zapošljavanje mladih i žena, socijalno održivo tržišno takmičenje i socijalni dijalog. Ekonomija treba da služi ljudima, a ne obrnuto. Stvaranje radnih mesta i održavanje visoke stope zaposlenosti su glavni cilj dugoročne ekonomske perspektive.*

EPP podržava politiku proširenja Evropske unije, očuvanje veza sa svim zemljama kontinenta kroz članstvo ili strateško par-

tnerstvo. Evropske institucije je potrebno približiti građanima, veza između Evropskog i nacionalnih parlamenta treba da bude ojačana, efikasnost, transparentnost i demokratičnost moraju biti unapređene.

U zaključku platforme, članovi Evropske narodne partije ostaju posvećeni poboljšanju Evropske unije, kroz razvoj osnovnih vrednosti na kojima je zasnovana EPP. Takva, bolja Unija je otvorena ka svetu, doprinosi širenju ljudskih prava i pluralističke demokratije, pomaže branioce demokratije širom planete, zalaže se za mir i aktivno učestvuje u globalnom upravljanju kroz međunarodne institucije.

Bolja Evropska unija je, takođe, bliža svojim građanima, reaguje na njihove probleme, čvrsto je ukorenjena u principu subsidijsnosti i spremna da ojača demokratsku participaciju. Ovakva vizija prepostavlja evropske partije, sposobne da delaju konstruktivno u Evropskom parlamentu i premošćuju jaz između građana, nacionalnih stranaka i nacionalnih vlada sa jedne, i institucija Evropske unije sa druge strane. (<http://www.epp.eu/>).

Za učešće na izborima za Evropski parlament 2014. godine, Evropska narodna partija usvojila je *Manifest i Akcioni program 2014–2019*. Ovi izborni dokumenti oslanjaju se na važeću partijsku platformu i izlažu predloge i program sa kojim EPP izlazi na evropsku izbornu utakmicu. Obaveze i privrženosti, za koje će se zalagati Evropska narodna partija, projektovane u Manifestu su:

1. Evro je pouzdana valuta koja osigurava političku stabilnost i doprinosi konkurentnosti EU na međunarodnom nivou.
2. Reforma finansijskih tržišta, tako da sve banke u EU poštuju ista pravila, i globalno, bolji regulatorni okvir za finansijska tržišta.

3. Podrška Evropskoj uniji u kojoj se veća pitanja rešavaju zajednički a manja ostavljaju sposobnosti i odgovornosti pojedinačnih zemalja.
4. Vera u izgradnju sve otvorenije, odgovornije i demokratske Evrope.
5. Stvaranje uslova koji favorizuju mala i srednja preduzeća, porodične firme, početnike i preduzetnike, uključujući finansiranje istraživanja i razvoja, privatne investicije i dostupnije zajmove.
6. Ulaganje u obrazovanje, istraživanje i tehnologiju, koje će dovesti do inovacija, novih ideja i kompetitivne ekonomije, ukorenjene u znanju i novim digitalnim uslugama.
7. Postizanje balansa između principa slobode i solidarnosti.
8. Stvaranje energetskog tržišta EU i investiranje u niskokarbonske tehnologije.
9. Sloboda kretanja je apsolutno pravo koje koristi ljudima, biznisu i ekonomiji, pravo na rad građana EU mora biti omogućeno u zemlji i inostranstvu.
10. Zahtev za većom saradnjom država EU u graničnoj kontroli i solidarnost sa zemljama sa najvećim prilivom migranata.
11. Borba protiv terorizma i organizovanog kriminala.
12. Ojačavanje prava građana na privatnost i zaštitu ličnih podataka.
13. Promocija mira i stabilnosti u globalizovanom svetu kroz jačanje evropskih spoljnih, bezbednosnih i odbrambenih kapaciteta.

14. Oprezan pristup politici proširenja EU, razumno proširenje uz očuvanje identiteta i uzimanje u obzir kapaciteta EU za integraciju.
15. Rad na stvaranju prosperitetnog, demokratskog i stabilnog neposrednog susedstva Evropske unije.
16. Izgradnja transatlantskog partnerstva, sklapanje trgovinskih sporazuma sa SAD koji će štititi visoke standarde i identitet Evropske unije.
17. Evropska narodna partija želi efikasnu razvojnu politiku, odgovornu, usmerenu na smanjenje siromaštva, utemeljenu na principima socijalno tržišne privrede (<http://dublin2014.epp.eu>).

SOCIJALDEMOKRATSKA ALTERNATIVA:
SOCIJALISTI NA IZBORIMA
ZA EP 2014. GODINE

Na izbore za EP maja 2014. godine socijalisti su nakon usvajanja fundamentalnog programa izašli takođe sa Izbornim manifestom. Saglasno recessionom, kriznom kontekstu *tradicionalan politički zahtev socijaldemokratije, pa i levece u celini, da glavni cilj ekonomije treba da bude stvaranje pune i kvalitetne zaposlenosti i prosperiteta*, stavljena je u kontekst ravnopravnog i održivog razvoja, s obzirom na to da samo kvalitetni poslovi garantuju ekonomsku sigurnost, dobrobit radnika danas i generacija koje dolaze.

Zbog toga PES traži da primat nad politikom imaju građani i društvo, politika nad ekonomijom, a realna ekonomija nad finansijskim kapitalizmom. Da bi se ovo ostvarilo potrebne su legitimne demokratske institucije kao protivteža snazi tržišta.

*Naglašavajući da se bori za evropsku socijalnu tržišnu ekonomiju, PES se suprotstavlja aktuelnoj sve većoj društvenoj raslojenosti, zahtevajući da građani moraju biti **zainteresovane strane (stakeholders)** u ekonomiji umesto što su potčinjeni interesu manjine vlasnika deonica. **Zainteresovane strane** su i javni sektor, socijalno preduzetništvo, i mali i veliki biznis, koji moraju biti jednakо ohrabrivani za aktivnu ulogu na tržištu.*

Podrška zadrugama i svim drugim modelima preduzetništva, pored transparentnih pravila tržišne utakmice, kontrole korišćenja javnih resursa, bolje zaštite potrošača i krajnjih korisnika proizvoda i usluga ističe se kao važna poluga za ostvarenje socijalne tržišne ekonomije. Kako bi se bolje rasporedila moć između zainteresovanih strana predlaže se politika ohrabivanja saodlučivanja i participacije radnika. Finansijsko tržište mora da se učini odgovornim prema ljudima, društvima i izabranim predstavnicima. PES podržava FTT (*Financial Transaction Tax*) kao oruđe kojim se kroti finansijski kapitalizam i koje se suprotstavlja raznim oblicima poreskih rajeva, poreskim prevarama i utajama.

Naglašavajući da je prosperitet rezultat ekonomskog razvoja koji kombinuje održivi razvoj i socijalni napredak svih, u Programu se kao bazični ciljevi navode puna zaposlenost, kvalitetna radna mesta, sigurnost, visoki životni standard i društvena kohezija, očuvanje prirodnih resursa i unapređenje životne sredine. Jednom rečju, PES se zalaže za uvođenje novih mehanizama za merenje ekonomske uspešnosti, kako bi kvalitativni indikatori dopunili BDP kao indikator.

PES ističe potrebu za novom razvojnom strategijom u Evropi, predlažući da *nova evropska industrijska agenda* podstakne regionalnu specijalizaciju i komparativne prednosti u industriji. Umesto borbe za što niže cene, evropski proizvodi i usluge treba da nude najviši kvalitet, zasnovan na inovacijama. Zato

evropski budžet treba da bude investitor u nove poslove, rast i buduću industriju.

Izričito protiv postojeće velike koncentracije profita, bogatstva i moći akumuliranih u rukama malog broja ljudi, *PES traži novi ekvilibrijum između vrednosti rada i vrednosti kapitala*. Nарavno, ovo zahteva snažne institucije tržišta rada i odredbe o socijalnoj zaštiti koje će biti automatski stabilizatori. U fiskalnoj politici, teret se sa rada mora prebaciti na kapital, uz korišćenje poreskih olakšica kao podsticaj za zapošljavanje, obrazovanje, istraživanje i razvoj. Fiskalna konkurenca koja vodi društvenom dampingu mora biti okončana (PES Fundamental program, 2013, str. 3–6, prema: Vučković, 2013: 53–55).

U drugom delu, *Novi društveni dogovor za Evropu*, velika pažnja posvećuje se *rodnoj ravnopravnosti*, stavlјajući u srž politike za socijalnu pravdu borbu za kontinuiranu emancipaciju svake žene i svakog muškarca, bez obzira na njihove godine, seksualnu orientaciju, etničku pripadnost ili društveno poreklo, religijsko uverenje, invaliditet, rodni identitet ili mentalnu odnosno fizičku sposobnost.

Osnaživanje svakog člana društva kroz zaposlenost, kvalitetno obrazovanje, zdravlje, pristup kulturi i održiv život, uz odlučnost da se obezbedi ekonomski sigurnost i zaštita od životnih rizika (Program, str. 7), ističe se kao ključni zahtev socijaldemokratije u Evropi danas. *Odlučni smo da sačuvamo, reformišemo i ojačamo države blagostanja* (Program, str. 7). Pod reformisanjem država blagostanja podrazumeva se podsticanje autonomije u životu nasuprot zavisnosti, ali istovremeno i prevazilaženje podela između insajdera i autsajdera na tržištima rada. PES smatra da se mora osigurati pravno priznanje rada u kući, domaćinstvu, što je ključno za društva koja stare i za tržište rada koje se suočava sa struktURNIM promenama. *Pristup besplatnom i kvalitetnom obrazovanju je ugaoni kamen pravednog društva, a novi Društveni dogovor*

mora da garantuje jednake mogućnosti za učenje i napredak svakoj ženi i muškarцу tokom njihovog života.

U delu posvećenom politici zapošljavanja, PES ističe da Socijalna unija mora biti primenjena uz Ekonomsku uniju kako bi se prevazišle nejednakosti, obezbedio društveni napredak i puna i kvalitetna zaposlenost (Program, str. 8). Konkretizujući ovaj stav, *PES predlaže da okosnicu socijalne unije treba da sačinjava Pakt o socijalnom progresu*. Paktom bi trebalo da se predvide obavezujući ciljevi društvenog progrusa na polju zapošljavanja, inovacije i društvene kohezije koji će biti dogovoreni od strane zemalja članica, Evropske unije i socijalnih partnera. Takođe, predlaže se uvođenje novog Evropskog Programa za zapošljavanje i društvene investicije, konkretizacija već pokrenute akcije *Garancija za mладе (Youth Guarantee)* koja ima za cilj efikasnije zapošljavanje mlađih i insistira se na većoj ulozi socijalnih partnera kako na nivou Unije, tako i na nacionalnom nivou. PES upozorava i na već široko rasprostranjenu pojavu stresa kao posledice rada, smatrajući da se preopterećenost na poslu, izolacija i druge slične pojave moraju tretirati kao društveni, a ne samo pojedinačni problemi. Usklađenost između privatnog i profesionalnog života mora biti utkana i u radno zakonodavstvo i u reforme države blagostanja.

Što se zarada tiče, PES se zalaže za utvrđivanje minimalnih zarada na nivou svake države članice. Bonusi, kao deo zarade upravljačkog kadra u privredi, moraju biti pod povećanom kontrolom. Jednaka plata za isti posao, tradicionalni zahtev socijaldemokrata, potvrđen je i u Programu, kao princip i sredstvo za stvarnu emancipaciju i jednakost žena i muškaraca.

U delu posvećenom javnim dobrima i javnim službama, polazeći od toga da je njihov visok kvalitet karakteristika države blagostanja, PES ističe *da usluge od opštег interesa moraju biti sačuvane od profitom vođene utakmice*.

Najzad, treći stub Programa je solidarna Unija. PES se zalaže za smanjenje razlika unutra EU jer to jedino može da ojača kapacitet Unije da deluje u svetu. Solidarnost se izgrađuje na osnovu odgovornosti jednih prema drugima, između muškaraca i žena, zajednica i generacija. Ona je ujedinjenje oko zajedničkog cilja.

Da bi se izgradila solidarna Unija, očuvanje demokratije i vladavine prava je prvi uslov, uz sankcionisanje i jačanje mehanizama za borbu protiv nacionalizma, antidemokratske propagande, diskriminacije, ksenofobije i homofobije. Paralelan proces jeste socijalna integracija, kroz inkluzivno obrazovanje, omogućen pristup zapošljavanju i radnim mestima, stanovanje, socijalne službe i život u zajednici. U odnosu na migrante, nasuprot pristupu drugih političkih opcija koje u prvi plan stavljuju sigurnosne pretnje od povećanog broja migranata, PES polazi od neotuđivih ljudskih prava (Program, str. 11).

PROEVROPSKE ALTERNATIVNE POZICIJE

ZELENI

Evropski zeleni su prepoznatljivi po zahtevu za uravnotežen i održiv ekonomski i socijalni razvoj, uključiv i „zelenu“ ekonomiju. Evropski zeleni insistiraju na poštovanju sledećih zahteva: otvaranje zelenih radnih mesta, energetska efikasnost, obnovljiva energija, obrazovanje i zdravstvo kao oblasti koje su od značaja za celo društvo. Tradicionalno, federacija Zelenih i Slobodne Alijanse ima „kandidate u paru“ tako da su na ovim izborima kandidati zelenih za poziciju predsednika Komisije bili Ska Keler i Hose Bove.

Zeleni su takođe i snažni promotori i zagovornici proširenja EU. Oni proširenje EU vide kao „uspešnu priču“ i žele da obezbede perspektivu za pristupanje područja Zapadnog Balkana.

Zeleni se zalažu i za jaku zajedničku spoljnu politiku EU u svetu. Spoljna i bezbednosna politika EU ne treba da se orijentiše samo prema najmanjem zajedničkom imenitelju. Iz tog razloga se zalažu da se i u ovoj oblasti primenjuje princip većinskog odlučivanja u Savetu. Mirovne misije imaju prioritet u odnosu na misije EU ili NATO misije. Dugoročni cilj su sopstvene stalne trupe umesto nacionalnih vojnih kontigenata. U slučaju vojnih EU misija zalažu se za pravo kontrole od strane Evropskog parlamenta, koje za sada ne postoji.

LEVICA

Još tvrđa i alternativnija, posebno u oblastima spoljne i bezbednosne politike, je pozicija Levice. Stranke ove grupacije odbacuju „humanitarne“ intervencije EU. Po njima ne smiju postojati dodirne tačke između civilnih i vojnih mera. Oni se bore i protiv militarizacije EU. Zalažu se za obustavljanje učešća u intervencijama u inostranstvu, kao i za zabranu proizvodnje i izvoza naoružanja. Protive se učešću evropskih vojnika u intervencijama u okviru zajedničke spoljne i bezbednosne politike. Zalažu se i za izlazak zemalja EU iz vojnih struktura NATO-a što je dijametralno suprotno dominantnoj proatlantskoj poziciji i politici ostalih političkih grupacija.

U pogledu politike proširenja Levica se zalaže za nastavak proširenja EU i za stabilnu sveevropsku strukturu, kako bi se postojeće političke i ekonomski linije razdvajanja prevazišle. No, da bi se to postiglo, moraju se obezbediti preduslovi. Kandidatima za pristupanje potrebno je omogućiti da neophodne društvene procese transformacije i tempo na putu ka članstvu u najvećoj meri sami određuju kako bi on bio socijalno održiv (Stojiljković, 2011: Liberali).

Na drugoj strani, cilj liberalne proevropske razvojne politike je jačanje privredne saradnje sa zemljama u razvoju, ali uz

smanjenje klasične razvojne pomoći i korišćenje sredstava ciljano, efikasno i kontrolisano.

Liberali se zalažu i za nastavak razvoja zajedničke bezbednosne i odbrambene politike EU. Po njima NATO treba i dalje da ostane garant nacionalne bezbednosti; čak se predlaže njegova nadgradnja i dalji razvoj.

Liberali se takođe zalažu za nastavak pristupnih pregovora sa kandidatima za članstvo u EU, ali ističu da se za preuslov daljeg pristupanja istočnih zemalja pre svega postave reforme u oblasti ekonomije ali i pravne države. Primera radi, i za pregovore o pristupanju Turske „ne sme biti popuštanja kod ispunjavanja kriterijuma za pristup“ (Stojiljković, Z, 2011).

EVROSKEPTIČARI I EVROFOBI

Dugo održavanje recesije na evropskom tlu, mnogobrojni socijalni protesti u „obodnim“ zemljama članicama pogođenim krizom i merama štednje, poput Grčke i Španije, ili pak provale nasilja i međuetničkih i rasnih sukoba u zemljama imigracije, poput Britanije, u fokus pažnje medija i analitičara su postavili rast uticaja populističke i ekstremne i, po pravilu, evrofobične desnice. Pritom, *nacional-populističke partije u velikom broju članica Unije, pored glasača partija desnog centra sve više postaju privlačne i za dosadašnje glasače levice i levog centra*. U Norveškoj, koja nije članica EU, ali u kojoj evropske vrednosti nisu nikad bile upitne, desna Progresivna partija je osvojila treće mesto na parlamentarnim izborima. Istovremeno, u Austriji je Slobodarska stranka osvojila 22% glasova, što znači da je zajedno sa 4% populiste Štronaha, jedna četvrtina birača glasala za laka rešenja, povratak starih vremena i antievropski diskurs. *Zlatna zora* u Grčkoj je takođe dobro poznati primer (Vučković, 2013: 54).

No, pošto je reč o mnogoljudnim, razvijenim zemljama centra EU, najveću pretnju čine britanski UKIP Najdžela Faredža i francuski Nacionalni Front Marin le Pen. Nacionalni front, recimo, u Francuskoj očigledno sve uspešnije preuzima deo birača kako od desnog centra, tako i od levog centra – Socijalističke partije. Slična, manje ili više tektonska pomeranja na političkoj sceni odvijaju se i u mnogim drugim evropskim državama.

Unutar grupacija populističke desnice postoje brojne međusobne razlike, čak i uzajamni antagonizmi koji su u velikoj meri rezultat specifičnih nacionalnih arena i suprotstavljenih nacionalizama, različitih viđenja „ključnog protivnika” i, naravno, različitog stepena političkog radikalizma.

Moguće jezgro njihovog potencijalnog zajedništva unutar evroskeptičnih formacija u EP, odnosno okupljanja unutar „nezavisnih” čini, pored zalaganja za interes „malog, domaćeg čoveka”, i otpor širenju diktata evropske birokratije. Radikalnu desnicu pritom odlikuju, pored *brige za sudbinu svoje nacije/naroda/etniciteta i javno etiketiranje „unutrašnjih i spoljašnjih neprijatelja”* (imigranti, nacionalne i verske manjine, muslimani, Romi, LGBT populacija kao unutrašnji neprijatelji, dok je islam najopasnija spoljašnja pretnja) i *zahtev za povratak na vrednosti evropske (hrvičanske i zapadne) civilizacije*.

EVROPSKI IZBORI – REZULTATI, PORUKE I POUKE

POLITIČKE GRUPACIJE U NOVOM SAZIVU PARLAMENTA

Nakon održanih izbora, sedam političkih grupacija zadovoljava pravila koja predviđaju da svaki klub ima najmanje 25 zastupnika iz sedam država članica, odnosno četvrtine članica EU. Raspodela mandata u osmom sazivu Parlamenta prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela: Raspodela mesta i pozicije u Evropskom parlamentu³

<i>Politička grupacija</i>	<i>Predsednici</i>	<i>Broj zastupnika</i>
Grupa Evropske narodne partije (demohrišćani) (EPP)	Manfred Weber (Nemačka) Njegov treći mandat u EP. U zadnjem mandatu bio je član odbora za ustavna pitanja.	221
Grupa Progresivnog saveza Socijalista i demokrata u Evropskom parlamentu (S&D)	Martin Schulz (Nemačka) Predsednik Evropskog parlamenta od 2012. do 2014. te izabrani zastupnik zadnjih deset godina.	190
Evropski konzervativci i reformisti (ECR)	Syed Kamall (UK) izabran je za predsednika. Ovo je njegov drugi mandat, a u zadnjem sazivu bio je zastupnik odbora za privredu.	55
Savez liberala i demokrata za Evropu (ALDE)	Guy Verhofstadt (Belgija) je po drugi put izabran za predsednika. Bivši predsednik Vlade Belgije.	59
Ujedinjena evropska levica – Nordijska zelena levica (GUE/NGL)	Gabriele Zimmer (Nemačka) Treći mandat u EP, a predsednica kluba od 2012.	45
Zeleni/Slobodna evropska alijansa (Greens/EFA)	Philippe Lamberts (Belgija) i Rebecca Harms (Nemačka) su izabrani predsednici. Lambert nasleđuje Daniela Cohn-Bendita (Francuska). Harms će voditi klub po drugi put.	52
Grupa za evropsku slobodu i demokratiju (EFD)	Nigel Farage (UK) i David Borrelli (Italija). Farage je zastupnik u Evropskom parlamentu od 1999. i predašnji predsednik istog kluba. Borrelliju je ovo prvi mandat u Parlamentu.	32
Članovi EP koji ne pripadaju nijednoj političkoj grupaciji (NI)		41
Ostali (novoizabrani članovi EP koji nisu deo nijedne od političkih grupacija iz prošlog saziva)		56

³ Podaci preuzeti sa zvaničnog internet portala Evropskog parlamenta www.europarl.europa.eu.

GRUPA EVROPSKE NARODNE PARTIJE

Grupa Evropske narodne partije (EPP) je odnела pobedu na ovim izborima sa osvojenim 221 mandatom, odnosno 29,43% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U odnosu na prethodne izbore, EPP je pak zabeležila osetan pad za 44 poslanička mesta, pošto je tada osvojila 265 poslaničkih mandata ili 36% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Kandidat EPP za predsednika Evropske komisije Žan Klod Junker je na kraju, uprkos otporu unutar EPP, postao predsednik.

GRUPA PROGRESIVNE ALIJANSE SOCIJALISTA I DEMOKRATA U EP

Progresivna alijansa socijalista i demokrata (S&D) je na izborima za EP 2014. godine osvojila 190 poslaničkih mesta ili 25,30% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U poređenju sa prethodnim izborima, ova grupacija je osvojila 6 mesta više u Evropskom parlamentu. Socijalisti su, međutim, bez obzira na sva kritička preispitivanja i mobilizaciju, praktično ostali na istom pošto su na izborima 2009. godine osvojili 184 poslanička mesta, odnosno 25% glasova. Kandidat S&D za predsednika Evropske komisije je bio dugogodišnji sef grupe Martin Šulc.

ALIJANSA LIBERALA I DEMOKRATA ZA EVROPU

Alijansa liberala i demokrata za Evropu (ALDE) je politička grupacija u EP koja je sastavljena od članova parlamenta koji pripadaju dvema partijama: Alijansi liberala i demokrata za Evropu (nekada Evropska liberalno-demokratska i reformistička stranka) i Evropskoj demokratskoj partiji. Na ovim izborima ALDE je osvojila 59 poslaničkih mesta, odnosno 7,86% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U poređenju sa prethodnim izborima to je lošiji rezultat, imajući u vidu da je ALDE 2009.

godine osvojila 84 poslanička mesta ili 11,4% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Kandidat ALDE za predsednika Evropske komisije je bio Gi Verhofstat.

EVROPSKI KONZERVATIVCI I REFORMISTI

Evropski konzervativci i reformisti (ECR) su politička grupacija desnog „evroskeptičnog“ centra u EP koja je na prethodnim izborima osvojila 55 poslaničkih mesta, odnosno 6,13% glasova od ukupnog broja izašlih birača. To je tek za jedno mesto više nego što je ova grupacija osvojila na izborima 2009. godine, nakon kojih je imala 54 poslanička mesta ili osvojenih 7,3% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Ova grupacija nije nominovala svog kandidata za predsednika Evropske komisije.

ZELENI / EVROPSKA SLOBODNA ALIJansa

Zeleni / Evropska slobodna alijansa (Greens/EFA) je politička grupacija sastavljena od dve partije: Evropske partije zelenih i Evropske slobodne alianse. Ova grupacija osvojila je 52 poslanička mesta na izborima za Evropski parlament 2014. godine ili 6,92% glasova od ukupnog broja izašlih birača. U poređenju sa rezultatima izbora 2009. godine, zabeležen je blagi pad u broju osvojenih mandata, pošto su Zeleni / Evropska slobodna alijansa tada osvojili 55 poslaničkih mesta ili 7,5% glasova. Kandidati Greens/EFA grupacije za predsednika Evropske komisije su bili Džozef Bove i Franciska Maria Keler.

EVROPSKA UJEDINJENA LEVICA / NORDIJSKA ZELENA LEVICA

Evropska ujedinjena levica / Nordijska zelena levica (GUE/NGL) je politička grupacija levice u EP, a sama grupa je sa-

činjena od političkih partija socijalističke i komunističke orientacije. Na izborima za EP 2014. godine ova grupacija je osvojila 45 poslaničkih mesta ili 5,99% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Ovo je tek nešto bolji rezultat od rezultata koje je ova politička grupacija ostvarila na izborima 2009. godine, kada je osvojila 35 poslaničkih mesta ili 4,8% glasova. Kandidat GUE/NGL za predsednika Evropske komisije je bio dinamični i harizmatični lider Sirize Alekxis Cipras.

EVROPA SLOBODE I DEMOKRATIJE

Politička grupacija Evropa slobode i demokratije (EFD) nastala je posle izbora za Evropski parlament 2009. godine i važi za jednog od najvećih protivnika evropske integracije u EP. Na izborima 2014. godine osvojila je 32 poslanička mesta ili 4,26% glasova od ukupno broja izašlih birača. Nakon izbora 2009. imala je takođe 32 poslanička mesta, odnosno 4,3% glasova od ukupnog broja izašlih birača. Ova grupacija očekivano nije nominovala svog kandidata za predsednika Evropske komisije.

Novi parlament ima i 41 poslanika koji ne pripadaju nijednoj političkoj grupaciji, što je 5,46% glasova birača, kao i 56 novozabranih članova EP koji još uvek ne pripadaju nijednoj od političkih grupacija iz prethodnog saziva, što je 7,46% glasova birača. U toku je njihovo pregrupisavanje po poslaničkim grupacijama u Evropskom parlamentu, pa su moguće promene u navedenim podacima o broju poslanika po grupacijama u EP.

SPECIFIČNOSTI IZBORA ZA EP 2014. GODINE

Ako su se, gledano bar po ključnim političkim familijama, izborni dobici i gubici kretali u marginama od nekoliko procenata, odnosno rezultati su ostali manje-više isti i nije, bar na nivou EU i njenog parlamenta, došlo do krizom očekivanog

poplavnog talasa evrofobne desnice, šta bi bile ključne karakteristike i posebnosti ovih izbora? U ovoj analizi izdvojili bismo četiri takve osobenosti.

1. Zaustavljen je, pre svega, dalji pad izlaznosti, pri čemu je ona i dalje daleko najniža u ekskomunističkim državama. Prema preliminarnim rezultatima najvišu izlaznost u EU imaju Belgija i Luksemburg, gde je glasanje obavezno, sa po 90% izašlih birača. Slab odziv birača zabeležen je u Češkoj 19.5, Sloveniji 21, Hrvatskoj 24 i Slovačkoj samo 13%.

Da bi se podigla izborna motivacija i ojačalo uverenje o važnosti evropskih izbora specifično za ove izbore je to da su poslaničke grupe koje su se takmičile na ovim izborima imale svoje kandidate za predsednika Evropske komisije, koji su ujedno bili i neka vrsta „nosilaca lista“. Vladajuće „evrokompatibilne“ političke elite su čak pokušale da izbore približe građanima, zainteresuju ih za izborna pitanja i dramatizuju izborni proces sproveđenjem izbornih duela i debata koje su prenošene u gotovo svim zemljama članicama i kandidatima za EU. Problem sa evropskim TV debatama je, međutim, bio u tome što su one bile prerežirane i medijski neutaktivne, pored ostalog i zbog toga što su to bili razgovori među istomišljenicima po pitanju samog opstanka EU, pri čemu predstavnika protivnika daljih EU integracija u ovim razgovorima nije bilo ni u publici.

Bilo kako bilo, prema Lisabonskom ugovoru, rezultati izbora za EP moraju se uzimati u obzir prilikom izbora za predsednika Evropske komisije, ali ko će na toj poziciji naslediti Žoze Manuela Baroza ili sutra Žan Klod Junkera zavisiće i dalje u velikoj meri od Evropskog saveta i samih država članica EU.

2. Očuvan je, kao što smo već konstatovali, i raspored snaga između ključnih političkih familija uz manja odstupanja. Dugoka kriza rezultirala je, dakle, tek manje ili više marginalnim odstupanjima na nivou EU.

3. Opstale su i linije podela između konzervativaca formirane pre svega po osi podela na osnovu različitih stavova prema EU i socijalno uređenom tržištu, na evroentuzijastične i tržišno-socijalne demohrišćane i ostale evrocinične ili čak u političke grupacije „nesvrstane“ evrofobične konzervativce i radikalne desničare.

4. Lavina evrofobije nije, dakle, politički operativna ali je upućeni izazov postao izuzetno politički značajan. Posebno na nivou pojedinačnih zemalja, pre svih, Britanije i Francuske (27% UKIP, FN 25%), gde su ove partije, istina, tek na „protestnim i drugorazrednim“ evropskim izborima, postale prve političke snage.

Da se zaista u velikoj meri radi o glasanju iz protesta posredno potvrđuju i nalazi istraživanja vršenih u Nemačkoj po kojima dvotrećinska većina svih birača drugih stranaka glasa iz uverenja, dok to izjavljuje tek trećina pristalica partije Alternativa za Nemačku. To znači da preko 60 procenata birača ove desne evroskeptične stranke kao glavni motiv za odluku za koga će glasati navode „razočaranje“ u neku drugu partiju. Indikativno je i da se samo partija levice (Die Linke) sa 41 procentom približava tom visokom stepenu razočaranja (videti opširnije u prilogu o izborima za EP u Nemačkoj).

Nemajući namjeru da na ovom mestu ulazim u obuhvatniju i celovitu analizu razloga zbog kojih jačaju populističke političke opcije, pre svega one desne, ponudiću samo dve, čini mi se plauzibilne, hipoteze.

Pre svega smatram važnim da istraživački nalazi, kao i sami izborni rezultati, demantuju rašireni stereotip da su *ekonom-ska kriza i porast populizma i ekstremne desnice neposredno uzrokovani*. Primera radi, Austrija i Norveška imaju prosperitetne ekonomije, za razliku od, recimo, Grčke i Italije, pa je i u njima došlo do prodora desnog populističkog i ksenofobnog

radikalizma. S druge strane, u Portugaliji, Španiji i Irskoj, gde ekonomska kriza, nezaposlenost i siromaštvo ostavljaju duboke posledice, populistički pokreti i partije nisu u porastu (Vučković, 2013: 54).

Očito da je desni populizam problem pre svega zemalja imigracije i ksenofobije koja se širi među krizom pogodenim i socijalno deklasiranim domaćim stanovništvom.

Ovu tezu, bar na posredan način, potvrđuju i analize koje pokazuju da *izborni dobici i nova podrška partijama evrofobične radikalne i ekstremne desnice dolazi očekivano od razočaranih glasača partija sa desnog centra, ali i bivših glasača socijaldemokrata i drugih formacija sa levog centra*.

Svojevrsna je ironija da se, recimo, politički program Nacionalnog fronta u Francuskoj, bar delimično oslanja i na najprobojnije argumente branilaca radnih prava, socijalnih dostignuća i narodne suverenosti: odbacivanje politika ekonomske strogosti koje nameće Trojka (MMF, Evropska komisija i Evropska centralna banka), izlazak iz evrozone i protekcionizam – u potpunoj opoziciji sa liberalnom ekonomskom i finansijskom mondijalizacijom (opširnije u prilogu Ivice Mladenovića).

Čini se onda logičnim da su, primera radi, UKIP u Velikoj Britaniji u velikoj meri podržali pripadnici domicilnog *prekarijata* – stariji, beli, niskokvalifikovani i nekvalifikovani radnici, bez formalnog obrazovanja, ekonomski i kulturno marginalizovani, koji žive u provinciji i čiji su poslovi, i inače nestabilni i nesigurni, ugroženi imigracijom, automatizacijom i autsorovanjem. Drugim rečima, ljudi koji se osećaju odsečeno i napušteno od sistema u sred velikih društvenih, tehnoloških, ekonomskih i kulturnih promena. Kada se ove analize uzmu u obzir, zaključak je da su glasovi UKIP zapravo glasovi protesta i otuđenja od ustaljenih, velikih partija (videti opširnije u tekstu Ane Stojiljković u ovoj knjizi).

Veoma je neuobičajeno, pritom, da (neo)liberalni *Ekonomist*, u razmatranju razloga za i radikalizaciju problema opisani transfer birača ka polarnim pozicijama vidi u slabljenju uloge i pozicije birača.⁴

Očito, tamo gde domaće vlade, ali i EU birokratija, nemaju rešenje za posustalu ekonomiju i posledični rast siromaštva, bes i frustracije se okreću prema strancima i zadobijaju oblik nacional-populističke brige za malog domaćeg čoveka.

U tim slučajevima ne radi se, posebno ne na srednji i duži rok, tek o marginalnim političkim gubicima ili tek propusnim ventilima i tek protestnom, opominjućem glasanju na treće-razrednim (evropskim) izborima već o ozbiljnem trendu krize poverenja u etablirane partije centra i sam evropski projekat.

Sudeći po rezultatima poslednjih izbora za Evropski parlament, mogli bismo zaključiti da će u predstojećem sazivu biti nužno povećanje kapaciteta za dijalog radi postizanja ako ne konsenzusa, onda barem kompromisa, u složenim situacijama suočavanja sa novim izazovima. To umeće će svakako biti neophodno i političkim partijama i drugim akterima i na nacionalnoj ravni, što znači da je i pred njima dug proces demokratizacije unutrašnjih struktura, demokratskog učenja i akcionog treninga.

⁴ A very European Country', The Economist, 26. maj 2014. <http://www.economist.com> (29. septembar 2014).

PRILOZI

Tabela 1. Odnos političkih grupa posle prvih opštih direktnih izbora, 1979. godine, zatim 1987. i 1989. godine.

Političke grupe/ broj sjedišta	1979	1987	1989
Socijalisti (S)	-	113	172
Evropska narodna stranka (PPE)	-	107	118
Evropske demokrate (ED)	-	64	63
Komunisti	-	44	46
Liberalni i demokratski reformisti (LDR)	-	40	42
Evropske progresivne demokrate	-	22	-
Evr. savez obnove i Demokratski savez	-	34	-
Grupa „Rainbow“ (ARC)	-	20	-
Evropska desnica	-	16	-
Ostali	-	20	-

Izvor: T.C. Hartley, op. cit, p.17

Tabela 2. Politička struktura Evropskog parlamenta posle izbora 1989. godine.

Političke grupe	Broj sedišta
Socijalisti (S)	180
Evropska narodna stranka (PPE)	121
Evropske demokrate (ED)	34
Zeleni (V)	30
Grupa za evropsku ujedinjenu levicu (GUE)	28
Grupa za okupljanje evropskih demokrata (RDE)	20
Stručna grupa evropskih desnica (DR)	17
Koaliciona grupa levice (CG)	14
Neupisani (NI)	1

Izvor: The New European Parliament: Policies, Priorites and Personalites, Coopers&Lyband, Europe, 1989.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 1994.

Tabela 3. Politička struktura Evropskog parlamenta posle izbora 1994. godine

<i>Političke grupe</i>	<i>Broj sedišta</i>
Socijalisti (S)	200
Evropska narodna stranka (PPE)	148
Liberalna grupa demokratska i reformatorska	43
Zeleni	43
Grupa Evropskih demokrata	24
Grupa „Rainbow“ (Duga)	8
Evropska desnica	14
Koaliciona grupa levice	13
Neupisani	37
Ostali	59
Ukupno	567

Izvor: Le 25 mars, I'Europe a 50ans

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 1999.

Sastav novog Parlamenta odražavao je dva glavna pravca događanja na izborima 1999. godine: dolazak velikog broja nemačkih poslanika iz Demohrišćanske partije i pad britanskih Laburista. Socijalisti su, u odnosu na izbore 1994. godine, izgubili glasove i shodno tome primat u broju sedišta u Evropskom parlamentu. Desnica je preuzeila vođstvo i Evropska narodna partija je postala najbrojnija politička grupacija u Evropskom parlamentu.

Tabela 4. Sastav Evropskog parlamenta posle izbora 1999. godine

Političke grupe	Broj sedišta
Evropska narodna partija, demohrišćani	233
Partija evropskih socijalista	180
Partija evropskih liberala, demokrata i reformatora	50
Zeleni, Savez evropske slobode	47
Komunisti i Norveška levica zelenih	42
Nezavisni za države Evrope, lista Filipa de Vilijera	16
Unija za Evropu desnica	22
Neupisani	36

Izvor: XXVI-th General Report on the Activities of the EC, 1999.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2004.

Na izborima za Evropski parlament održanim od 10. do 13. juna 2004. godine pobedila je Evropska narodna partija (PPE). Dobar rezultat je ostvarila i grupa Evropskih liberala, demokrata i reformatora (ELDR), dok su Socijalisti – Partija evropskih socijalista (PSE) zabeležili manje povoljan rezultat od 200 mesta u parlamentu. I ovog puta bio je slab odziv birača – svega 46%, i samo 28% u novim državama članicama. Novi parlament u skladu sa proširenjem EU ima 732 sedišta raspoređenih između političkih grupa.

Tabela 5. Sastav Evropskog parlamenta posle izbora 2004. godine

Političke grupe	Broj sedišta
Evropska narodna partija, demohrišćani (PPE/DE)	268
Partija evropskih socijalista (S)	200
Partija evr. liberala, demokrata i reformatora (ELDR)	88
Zeleni, Savez evropske slobode (Verts/Ale)	42
Evr. ujedinjena levica i norveška levica zelenih (GUE-NGL)	41
Nezavisni/ Demokratija (IND/DEM)	37
Unija za evropske nacije (UEN)	27
Neupisani (NI)	29
Ukupno	732

Izvor: Direction generale de l' information 2004.

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2009.

Prethodni izbori za Evropski parlament održani su od 4. do 7. juna 2009. godine. Konzervativne desne partije zadržale su vodeću poziciju u Evropskom parlamentu, koju imaju od izbora 1999. godine, mada s neznatno slabijim rezultatom. Partija evropskih socijalista osvojila je 159 mesta. Izlaznost na izborima 2009. godine bila je svega 43%.

Tabela 6. Sastav Evropskog parlamenta posle izbora 2009. godine

Političke grupe	Broj sedišta
Evropska narodna partija	265
Partija evropskih socijalista	184
Savez demokrata i liberala za Evropu (ALDE)	84
Zeleni/Evropska slobodna alijansa	55
Konzervativci i evropski reformisti (ECR)	54
Udruženje jedinstvene evr. levice/ Norveška levica zelenih	35
Evropa slobode i demokratije (EFD)	32
Neupisani (Non-incrist)	27
Ukupno	736

Izvor: Office des publications, www.europarl.europa.eu

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014.

	EPP Group of the European People's Party (Christian Democrats)	Result: 214 MEPs Result as percentage: 28.50 %
	S&D Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament	Result: 191 MEPs Result as percentage: 25.43 %
	ALDE Alliance of Liberals and Democrats for Europe	Result: 64 MEPs Result as percentage: 8.52 %
	Greens/EFA The Greens/European Free Alliance	Result: 52 MEPs Result as percentage: 6.92 %
	ECR European Conservatives and Reformists	Result: 46 MEPs Result as percentage: 6.13 %
	GUE/NGL European United Left/Nordic Green Left	Result: 45 MEPs Result as percentage: 5.99 %
	NI Non-attached Members – Members not belonging to any political group	Result: 41 MEPs Result as percentage: 5.46 %
	EFD Europe of freedom and democracy Group	Result: 38 MEPs Result as percentage: 5.06 %
	Others Newly elected Members not allied to any of the political groups set up in the outgoing Parliament	Result: 60 MEPs Result as percentage: 7.99 %

Every political group must be made up of 25 MEPs from at least 7 Member States.

Izvor: TNS/Scytl u saradnji sa Evropskim parlamentom

Literatura

Dinan, Dezmon, „Menjanje Evrope: Istorija Evropske unije“, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

Jansen, Thomas, Steven Van Hecke, "At Europe's Service: The Origins and Evolution of the European People's Party", Centre for European Studies, Brussels, 2011.

Keke, Johan Kristijan, „Hrišćansko-demokratska ideja“, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2009.

PES Fundamental program, 2013.

Stojiljković, Zoran, „Političke familije u evropskom parlamentu“, u: *Političke grupacije u Evropi* (ur. Gordana Pilipović i Zoran Stojiljković) KAS, EPUS, Beograd, 2011.

Vučković, Nataša, „Program evropskih socijalista (PES) i evropski parlamenti izbori 2014. godine“, u : *Levica u postkriznom kontrekstu* (ur. Zoran Stojiljković), FES- FPN, Beograd.

Weidenfeld, Werner, Wolfgang Wessels, „Evropa od A do Š: priručnik za evropsku integraciju“, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2010.

Internet izvorī:

<http://www.epp.eu/>

<http://www.europarl.europa.eu/>

<http://europa.eu/>

<http://ec.europa.eu/>

<http://www.consilium.europa.eu/>

<http://dublin2014.epp.eu/>

<http://youthepp.eu/>

<http://www.epp-women.org/>

<http://www.eucdw.org/>

<http://www.smeeurope.eu/>

http://www.eu-seniorunion.info/index_en.html

<http://www.edsnet.eu/>

<http://eur-lex.europa.eu/>

<http://martenscentre.eu/>

Ivica Mladenović

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT U FRANCUSKOJ: KRIZA EVROPSKOG PROJEKTA, ISTORIJSKI PORAZ LEVICE I USPON EKSTREMNE DESNICE

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014: „SPECIJALNA RASKRSNICA“ ZA EVROPSKI PROJEKAT

Često nailazimo na stavove tipa: „izbori za Evropski parlament (EP) su evropski izbori“ i „EP je jedna od evropskih institucija“. Tautologija, reći će neki. Međutim, kada se iznose ovakve tvrdnje, misli se pre svega na činjenicu da je model glasanja na navedenim izborima zajednički za sve zemlje članice, te da je smisao samog glasanja, prema ugovoru iz Lisabona, da se od EP napravi reprezent „evropskih građana“. U suštini, činjenica direktnog izbora poslanika po univerzalnom principu u svim zemljama članicama (u pitanju je proporcionalni izborni sistem, čak i u državama, poput Francuske i Velike Britanije, koje imaju tradiciju većinskog sistema) je onaj ključni element koji razlikuje EP od drugih evropskih struktura, gde su predstavnici delegirani od strane nacionalnih organa.¹

¹ Sažetu analizu EP, njegovih funkcija i odnosa s drugim evropskim institucijama, vid. u: (Heintz et Serodes, 2013).

Izbori za EP 2014. su dugo najavljivani od strane Žoze Manuela Baroza, predsednika Evropske komisije, kao pokazatelj odnosa Evropljana, ne samo prema EP, već prema svim institucijama EU. S obzirom na ovakvu njihovu važnost u očima evropskih zvaničnika za jačanje legitimiteta evropskog projekta, na samitu u Briselu u junu 2013. je odlučeno da se učini sve kako bi se građani u EU mobilisali da izadu u što većem broju na predstojeće izbore za EP. U tom ključu, isti su pomereni za period od 22. do 25. maja (umesto od 5. do 8. juna, kako je prvo bilo predviđeno), da bi se izbeglo vreme početka godišnjih odmora i velika apstinencija, a dogovoren je i da sve evropske političke porodice predlože na čelu liste kandidata (nosioca liste) za predsednika Evropske komisije, koji bi faktički oponašao ulogu premijera EU. Na taj način, radi se na operacionalizaciji ideje o uvođenju obrasca stvaranja opšteevropskih političkih lidera EU i na sprečavanju negativnog trenda sve manje izlaznosti na evropske izbore, koji je primetan još od prvih izbora 1979. godine.²

Međutim, uprkos tim odlukama i do sada najintenzivnijoj kampanji od strane *mainstream* partija i medija, izlaznost (42,54%) i apstinencija od glasanja 2014. na nivou EU (56,91%) ostali su relativno stabilni, tj. gotovo na istom nivou kao i na prethodnim izborima 2009, a slična ocena važi i kada se govori o rasporedu političkih snaga u EP, gde je došlo do relativnog smanjenja uticaja umerene levice i desnice, ali i do jačanja radikalne levice i, posebno, radikalne i ekstremne desnice.³ Ipak, u pojedinim zemljama dogodila se dramatična prekompozicija političkog života, što je u do sada nezabele-

² Naime, izlaznost birača na glasačka mesta beleži kontinuirani pad odmah posle prvih izbora 1979. godine, kada je glasalo 61,99% građana. Već 1984. izlaznost je pala na 58,98%, a 1994. na 56,67%. Godine 2004. broj građana koji su glasali na izborima za EP je iznosio 45,47%, da bi 2009. dostigao istorijski minimum sa manje od 44% izašlih glasača (Milošević i Matić, 2014: 42).

³ O rezultatima izbora i političkim odnosima moći unutar EP nakon poslednjih izbora, vid. šire na: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html> (pristupljeno 12. avgusta 2014).

ženoj meri dovelo u pitanje sam evropski projekat. Jedna od tih zemalja je i Francuska, u kojoj je vladajuća levica doživela pravi debakl.

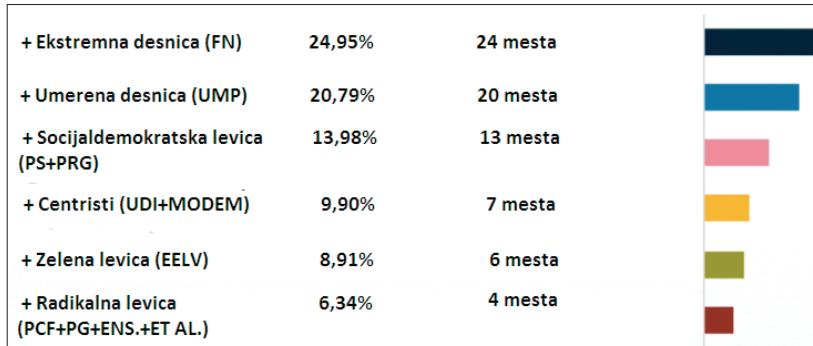
„FRANCUSKI SLUČAJ“ KAO PARADIGMA: LEVICA JE PLATILA CEH SVOGA „SOCIJAL-DEFETIZMA“

Od ukupno 380 miliona glasača na nivou cele EU, u samoj Francuskoj živi 44,8 miliona građana upisanih u biračke spiskove, ali i preko 281.000 građana drugih država članica Unije s trenutnim prebivalištem u toj zemlji, koji isto tako imaju pravo glasa na izborima za EP. Takođe, francuski ideo u EP u pogledu poslanika – koji se inače određuje na osnovu veličine populacije svake države članice, iznosi 74 poslanika od ukupno 751 koliko ih broji EP (Finchelstein, 2014c).

Nominalni dokaz o strmoglavom padu poverenja u levicu i rastu popularnosti desnice, a naročito ekstremne desnice u ovoj velikoj državnoj tvorevini, mogli smo da konstatujemo još na lokalnim izborima održanim 23. i 30. marta ove godine.⁴ Naznačena tendencija je u svom najogoljenijem obliku, međutim, potvrđena upravo na izjašnjavanjima za poslanike u EP. Naime, uz nisku izlaznost od 42,43%, ekstremna desnica je na tim izborima dotakla svoj istorijski maksimum i izazvala pravi „zemljotres“ (*Le Monde*, 27. maj 2014) na francuskoj političkoj sceni, prilično ubedljivom pobedom od 24,86% osvojenih glasova (vid. Tabela 1).

⁴ Na lokalnim izborima održanim 23. i 30. marta 2014. godine, uz izlaznost od 62,13%, levica je doživela veliki poraz jer je izgubila vlast u 121 gradu sa više od 15.000 stanovnika, a od toga i u 9 gradova s više od 100.000 stanovnika. S druge strane, konzervativna desnica je obezbedila većinu u gradovima s više od 10.000 stanovnika: 572 prema 349 grada u kojima većinu ima levica. Ekstremna desnica je pri tome pobedila u čak 14 gradova. Ministère de l'intérieur, Résultat des élections municipales et communautaires 2014. Preuzeto sa adrese: [http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Municipales/elecresult__MN2014/\(path\)/MN2014/FE.html](http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Municipales/elecresult__MN2014/(path)/MN2014/FE.html) (pristupljeno 13. jula 2014).

Tabela br. 1. Rezultati izbora za EP u Francuskoj⁵

Na ovom mestu se, logično, najpre, postavlja pitanje neuspeha levece. To pitanje smo ranije već obrađivali i/ili anticipacijski „nagoveštavali“ na drugom mestu (Mladenović, 2013).

Naime, nakon sprovođenja nekoliko važnih reformi po stupanju na dužnost u maju 2012, ambiciozni nalet drugog levičarskog predsednika u kratkoj istoriji Pete republike, Fransoa Olanda, trajao je jedva pola godine. Počevši od nedostatka odlučnosti da se izbore s brojnim interesnim grupama kako bi sproveli program o jednakom oporezivanju rada i kapitala, što je bila jedna od važnijih stavki u predizbornoj kampanji danas vladajuće Socijalističke partije (PS), preko borbe sa fiskalnim nišama i spekulativnim aktivnostima francuskih banaka u zemlji i na međunarodnom planu, pa sve do nerazumnog popuštanja pred pritiskom Nemačke i drugih „evropskih partnera“ povodom potpisivanja *Evropskog ugovora o stabilizaciji, koordinaciji i upravljanju*, gde esencijalno nije uvažen gotovo ni jedan njihov argument itd., levičarska vlada u Francuskoj u poslednjih više od godinu i po dana doživljava potpuni neuspeh na svim nivoima. Ovakva politika, uprkos svemu, doduše, ne čudi ako se prisetimo Olandove knjige *Dužnosti istine* iz 2006, u kojoj on otvoreno govori o važnosti usklađivanja socijaldemokrata i

⁵ Preuzeto sa: <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-fr-2014.html>, pristupljeno 12. avgust 2014.

liberalne desnice u pogledu evropske, industrijske, ekonomске, finansijske, monetarne i trgovinske politike (Hollande, 2006).

Sve ono protiv čega je nominalno bila usmerena kritika socijalista u kampanji, od fiskalnog „zlatnog pravila“ koje podrazumeva da proračunski deficit ne sme biti veći od 3% BDP-a, što je samo uvod u tzv. politike „stezanja kaiša“ kojima se ukidaju civilizacijska dostignuća radničkog pokreta iz XX veka, preko popustljivosti prema krupnom kapitalu i politikama otpuštanja radnika radi održavanja visokih profita, relativizovanja poreskih reformi izuzimanjem od srazmernog oporezivanja pojedinih klasnih kategorija, povrata na scenu i čak predviđenog rasta toliko kritikovanog i nepravednog (jer najviše pogađa najsiromašnije) PDV-a za 2014, liberalizacije radnih ugovora i dovođenja u pitanje dosadašnjih kolektivnih ugovora, ugovora *compétitivité-emploi* koji daje mogućnost smanjenja plata i produženja radnog vremena, a finalno, kao vrhunac, i penzije „reforme“ koja će dodatno pogoršati donedavno žestoko kritikovani i odbačeni predlog konzervativne desnice: sve je to, dakle, današnja socio-ekonomска stvarnost u Francuskoj pod socijalističkom Vladom.

Uprkos tome što su možda u početku imali dobre namere, francuske socijaldemokrate, kao uostalom i ostatak umerene levice u Evropi, zarad sopstvenih privilegija koje nosi vlast, nisu sposobne da odole „šarmu neoliberalizma“, čija su posledica sve manje plate, ekonomski depresija i povećanje nezaposlenosti. Oland i njegova Vlada su „kapitulirali bez ispaljenog metka“, za razliku od svojih socijalističkih prethodnika, a istinski karakter aktuelne vlasti danas se najbolje može okarakterisati rečima Martin Bular, kao „socijal-defetizam na francuski način“ (*Le Monde diplomatique*, avril 2013).

Sve je to razlog zašto podrška predsedniku i vladu, više od dve godine od predsedničkih i parlamentarnih izbora, beleži

istorijski minimum,⁶ a PS, uprkos promenama u vlasti i zameni premijera, beleži samo poraze na svim izborima.

Pritom, opozicija u vidu umerene desnice iz ove situacije ne izvlači preveliku korist jer ni ona sama ne nudi kvalitativno drugačiju alternativu postojećim politikama.⁷ Naprotiv, njihova alternativa su daljnje privatizacije, pooštravanje mera štednje, jačanje „fleksibilizacije“ rada, tj. pogoršavanje radnih uslova, prilagođavanje svih sfera logici tržišta i profita i potpuna podređenost evropskoj birokratiji koja i sama insistira na politikama koje služe isključivo transnacionalnom kapitalu. Iz tog razloga, građani gledaju na ove dve glavne *mainstream* političke opcije, koje su monopolizovale nacionalne predstavničke institucije (imaju 532 od 577 mesta u Parlamentu i 310 od 348 u Senatu), kao istovremeno i na suparničke i na sa- učesničke snage, tj. kao na jedinstvenu političku klasu koja već godinama urušava njihov socijalni položaj i kupovnu moć.

Upravo ovu opštu pobunu i nezadovoljstvo protiv političkog bipolarizma i „konsenzusa o bezalternativnosti“, koje je do sada bilo izraženo pre svega u izvanparlamentarnoj arenii, na izborima za EP je uspešno apsorbovala ekstremna desnica. U nastavku rada ćemo pokušati da navedemo glavne karakteristike ove političke formacije i moguće razloge njenog uspona u Francuskoj.

⁶ Prema istraživanju Instituta YouGov, samo 15% građanki i građana Francuske trenutno ima pozitivan stav prema onome što radi predsednik Republike. Preuzeto sa: <https://yougov.fr/news/2014/06/12/resultats-du-barometre-yougov-huff-post-itele-de-j/> (pristupljeno 27. jula 2014).

⁷ U aktuelnom kontekstu, koristi od razočaranja u politički *mainstrem* ne izvlače ni radikalna ni ekstremna levica. Uprkos obećavajućem rezultatu na predsedničkim izborima koje je postigao kandidat radikalne levice Žan Luk Melanšon (11%), ova politička formacija okupljena oko Fronta levice, potpuno je izgubila na kredibilnosti predstavljajući se kao „antisistemska snaga“ i žestoki kritičar „socijalističkog oportunizma“, i istovremeno strateški koalirajući (misli se na Komunističku partiju, kao najjaču snagu radikalne levice) sa Socijalističkom partijom u brojnim gradovima (uključujući i Pariz) radi osvajanja što većeg broja poslaničkih mandata i sinekura u lokalnim zajednicama.

ISTORIJSKI USPON EKSTREMNE DESNICE: KARAKTER I UZROCI

Pre nego što krenemo u analizu karaktera i uzroka uspeha ekstremne desnice u Francuskoj, važno je napomenuti da Francuska nije izolovan slučaj u tom smislu. Taj tip „desnice“ danas postoji u skoro svim evropskim zemljama, od Britanije do Rusije, od Skandinavije do Grčke ili Italije, uključujući i sam centralni deo Evrope, tj. Francusku, Švajcarsku, Belgiju, Austriju i Mađarsku. Ona doživljava globalni uspon pre svega od početka 1980-ih, ali bilo bi možda suviše pojednostavljeni reći, kako se često može pročitati u analizama komentatora i analitičara društvenih zbivanja, da se tu radi samo o nekakvoj nasilnoj i šovinističkoj reakciji dezorientisanih masa, ili pak o goloj makijavelističkoj taktici vladajućih klasa. Neki autori ispravno primećuju da savremena ekstremna desnica ima istovremeno najmanje bar tri određujuće dimenzije: društveno-ekonomsku, idejno-epochalnu i ideološko-vrednosnu, jer se javlja na raskršću promena epochalne svesti i na razmedju dva stoljeća (Kuljić, 2002: 115).

Ova politička familija uspela je da izađe iz političke marginalnosti na evropskom planu – i da dođe na čelo tri članice EU, Velike Britanije, Francuske i Danske, a u četiri države ona uživa podršku veću od 25% – po prvi put tek 2014. godine. Dakle, reč je o pojavi koja nije viđena još od 1930-ih godina. Ipak, „njajcrnje“ prognoze se nisu ostvarile. Nada ovih grupacija, ohrabrena pojedinim istraživanjima javnog mnjenja početkom godine, da će postati glavna izborna politička snaga u Evropi, počela je da jenjava ubrzano po objavlјivanju rezultata s izbornih mesta u Holandiji i Austriji. Da ne navodimo sada pojedinačne primere, treba samo reći da ekstremno desne političke grupe, koje su tokom nekoliko decenija posle Drugog svetskog rata bile gotovo nepostojeće, danas predstavljaju negde glavne, a u nekim evropskim državama „samo“ relevantne političke faktore.

Može se reći da uspon ekstremne desnice u pojedinim evropskim državama na izborima za EP predstavlja ulazak u jednu potpuno novu etapu remodeliranja evropskog političkog pejzaža, pre svega u odnosu na period od prethodne dve decenije. Ovo naročito važi za zemlje centra Evropske unije u kojima je rečena politička familija ostvarila veoma zapažene rezultate, a u nekim i pobedu. Iako je nemoguće dati precizan i sažet opis svih ovih evropskih političkih grupa u celini, jer je svaka od njih ukorenjena u osoben nacionalni kontekst, koji takođe treba razumeti i objasniti, i te kako je moguće navesti specifičan skup ideja, koje bez sumnje uključuju i razna odstupanja, ali predstavljaju najmanji zajednički sadržalac koji nam pomaže da razumemo glavne tendencije fenomena ekstremne desnice.

Koje su to zajedničke ideje svih ekstremnih desnica u Evropi:

1. Plaše se za sudbinu, slabljenje, i propast svoje nacije/naroda/etniciteta;
2. Javno etiketiraju sve unutrašnje i spoljašnje pretnje ovom procesu: imigranti, nacionalne i verske manjine (muslimani), Romi, LGBT populacija itd. su osumnjičeni kao unutrašnji neprijatelj, dok je islam najopasnija spoljašnja pretinja;
3. Izražavaju netrpeljivost prema evropskim oligarhijama i institucijama;
4. Tvrde da samo one dolaze iz naroda, tj. iz „pravog“ i autentičnog naroda, i da samo one reprezentuju njegove interese;
5. Zahtevaju povratak na vrednosti evropske (hrišćanske i zapadne) civilizacije;
6. Separatističke regionalne stranke koje žele raspad/radikalno preuređenje svoje države-nacije (Liga severa u Italiji ili N-VA u Flandriji) su više evropski orijentisane, nego li stranke ovoga tipa koje deluju na nacionalnim nivoima, a koje su najčešće otvoreno evrofobične;
6. Insistiraju na odbacivanju evra kao zajedničke valute, jer je on simbol gubljenja ekonomskog suverenitetata;
7. Dok je strankama Marin Le Pen (Marine Le Pen) u Francuskoj i Gerta Vildersa u Holandiji prihvatljiv cionizam (zbog preovlađujućeg anti-islamskog sentimenta), mađarski *Jobbik* i grčka Zlatna zora su klasične neonacističke formacije anti-semitskog karaktera (Monzat, 2014: 15–17).

Navedeni opšti

obrasci se naravno dopunjaju lokalnim sadržajima: npr., što se tiče stavova ZA ili PROTIV laicizma i neoliberalizma, ove grupacije su podeljene.⁸ Za našu analizu je posebno važno naglasiti da jedna od bitnijih razlika ekstremne u odnosu na umerenu desnicu jeste odlika krajnjih desničara da se „(...) oslanjaju na socijalnu demagogiju u naporima da privuku glasače, koji bi inače glasali za partije leve“ (Bakić, 2006: 113).

Partije ekstremne desnice, dakle, uprkos važnim razlikama, dele jedan broj političkih osnova, tj. ideološki skelet i političku artikulaciju koji nam omogućavaju da ustvrdimo kako se radi o jednoj ideološkoj struji i realnoj političkoj familiji, a ne o nekoj galeriji političkih monstruma koje je nemoguće svrstati ili klasifikovati prema zajedničkim kriterijima. Činjenica da ove različite varijante ekstremne desnice, koje se u zavisnosti od slučajeva nazivaju „populistima“, „ksenofobnima“, „nacionalistima“, „neofašistima“ itd., pojavljuju ovako simultano kao vodeće snage u političkim sistemima EU, navodi na zaključak da je važno razumeti i objasniti ovaj „reakcionarni“ talas koji želi da uništi socijalna i demokratska dostignuća radničkog pokreta u srcu Evrope (Kousouris, 2014: 25).

Francuski Nacionalni front (FN) je klasična i jedna od vodećih partija evropske ekstremne desnice, koja već 42 godine (koliko postoji) deli sve navedene karakteristike političke familije o kojoj je reč. Rezultati Nacionalnog fronta su već jednom, 2002, izazvali traumatičan šok u francuskom društvu. Međutim, ako su oni bili iznenadenje pre dvanaest godina, jer ih nisu predviđela predizborna istraživanja javnog mnenja, ove 2014. se u stvari desilo ono što je već bilo manje-više najavljivano, uz neznatne razlike u odnosu na ankete: FN nije osvojio 23%, nego gotovo 25%, i nisu bili izjednačeni s konzervativnim UMP-om

⁸ Važno je reći da nije nužno da neki pokret ili politička organizacija budu obeleženi svim ovim odlikama da bismo mogli da ih nazovemo ekstremno desnim, nego je dovoljno da su određeni većinom od navedenih, pa da opravdaju ovu kvalifikaciju.

(stranka bivšeg predsednika Sarkozija) na čelu, nego su osvojili prvo mesto s četiri procentna poena više od republikanske desnice. Takođe, dok je rezultat iz 2002. isprovocirao emotivnu, brzu i masovnu reakciju i mobilizaciju svih „republikanskih“ snaga protiv njih, 2014. godine ne možemo da uočimo ništa više do običnog moralističkog zaprepašćenja javnosti. To je samo jedan od pokazatelja relativne normalizacije ekstremne desnice u francuskom društvu, uprkos njenoj permanentnoj dijabolizaciji u pojedinim medijima i od strane levice.⁹

Pored brojnih opravdanih i neopravdanih relativizacija rezultata FN,¹⁰ niko ne može da spori da je ova partija između dva evropska izbora 2009. i 2014, napravila prodor od oko 3,6 miliona glasova (24,85% prema 6,34%): FN je u prethodnom sazivu imao 3 poslanika, dok ih u novom parlamentu imaju čak 24 (u međuvremenu ih je jedna poslanica napustila, ali ona u okviru EP deluje zajedno s ostalim evroskeptičnim grupacijama okupljenim u EFDD), a to je ujedno i jedina partija za koju je glasalo preko 10% od ukupnog broja upisanih birača s pravom glasa. Ovaj uspeh najzad daje Marin Le Pen i FN politički autoritet da destabilizuju već ustaljeni (esencijalno) dvopartijski sistem Pete republike, koga su odavno proglašili nedemokratskim i neprijateljskim. Izborni uspeh im omogućava i da izađu iz nametnutog statusa protestne partije (*parti protestataire*), što u Francuskoj ima pežorativni karakter, te da uđu u sam centar političke igre, pokazujući namjeru, sada već s izbornom potvrdom, da se predstave kao partija vlasti koja je sposobna da rukovodi zemljom (*parti de gouvernement*).

⁹ Novinar Loran Pansol tvrdi da je ova medijska strategija, koju su sprovodili pojedini uticajni novinari, dovela do toga da je pitanje svih pitanja na izborima za EP postalo to koliki će skor ostvariti FN, što je dodatno motivisalo njihove birače da izađu na glasanje. Preuzeto sa: <http://www.agoravox.fr/actualites/medias/article/comment-les-medias-ont-fait-le-jeu-152518> (pristupljeno 14. jula 2014).

¹⁰ Misli se pre svega na činjenicu da je FN na izborima za EP osvojio nekih 1,7 miliona glasova manje u odnosu na predsedničke izbore 2012, kada je i izlaznost bila mnogo veća (Sitel, 2014: 9).

Ako pogledamo evropski i francuski krizni kontekst, nije čudno što su dosadašnje denuncijacije ekstremne desnice i koncept „Republikanski vs Nacionalni front“ otupele svoju oštricu i izgubile na relevantnosti, kao što nije neobično i to što je FN doživeo uspeh baš u maju 2014, i to na evropskim izborima.

Naime, FN je u poslednje vreme najbolje pozicionirana partija i glavni simbol bezrezervne opozicije politikama koje su vođene od strane EU, a čiji su snažni zagovornici u Francuskoj glavne snage levice i desnice. Druge partije „osporavači“, pre svega na radikalnoj i ekstremnoj levici, nisu imale ni resursa ni medijsku pokrivenost, pa ni dovoljno vremena, da bi njihova poruka imala jači mobilizacijski potencijal. Osim toga, za razliku od FN koji je preko simplicističkih slogana, jednostavnih nacionalističkih rešenja i (uglavnom) negativne kampanje (NE Evropi, NE nezaposlenosti, NE imigraciji, NE nesigurnosti itd.) uspeo da katalizuje nezadovoljstvo građana, alternativna levica nije bila sposobna da na adekvatan način artikuliše svoj daleko kompleksniji i odgovorniji pristup ovim pitanjima.

Da sumiramo, FN je podršku za svoju politiku kapitalizovao zbog neuspela glavnih političkih aktera na dva nivoa: prvi se tiče francuske političke i socijalne krize, dok je drugi generisan iz globalne socio-ekonomске krize.

EU ne samo da nije uspela da bude nosilac volje i kapaciteta u cilju zaštite građana od krize, nego naprotiv, pojavljuje se kao neko ko produbljuje samu krizu, pa čak i kao njen uzrok na brojnim poljima. Kapaciteti ove nadnacionalne tvorevine su bili maksimalno mobilizovani kada je trebalo spasavati banke, ali zato, s druge strane, evropske institucije deluju indiferentno na porast nezaposlenosti, namećući nacionalnim državama ukidanje socijalnih i demokratskih dostignuća i insistirajući na „stezanju kaiša“.

U Evropskom parlamentu vidimo vodeće socijaldemokratske i konzervativne partije koje zajedničkim snagama, i uz veliku većinu koju imaju, sprovode ultraliberalne politike i jačaju nedemokratske institucije Unije, dok istovremeno pokazuju potpunu nemoć u zauzdavanju snaga finansijskog kapitala i njegove ucenjivačke moći.

Ironija je da je politički program FN koji se delom oslanja i na najprobojnije argumente branilaca radnih prava, socijalnih dostignuća i narodne suverenosti (odbacivanje politike ekonomske strogosti koju nameće Trojka [MMF, Evropska komisija i Evropska centralna banka], izlazak iz evrozone i protekcionizam), u potpunoj opoziciji sa liberalnom ekonomskom i finansijskom mondijalizacijom, tj., argumentima koje zastupaju neki od najeminentnijih svetskih ekonomista leve provenijencije (Džozef Stiglic, Emanuel Tod, Pol Krugman, Žak Sapir itd). FN takođe insistira na intervenciji države u zaustavljanju imigracije (mere protiv „nekontrolisane imigracije“ tokom 1980-ih godina je predlagao čak i lider komunista Žorž Marše, smatrajući da se treba suprotstaviti kapitalističkom „kosmopolitizmu“ koji uvozi jeftinu radnu snagu radi srozavanja postojećih plata i uslova rada), odbrani slobode izražavanja na internetu i vraćanju značaja referendumima kao immanentno narodne inicijative u ustavu itd. Dakle, čitava jedna lepeza mera koje su u koliziji s aktuelnim liberalističkim evropeizmom, i iza koje bi (osim pitanja imigracije) mogla da stane i savremena radikalna levica, ali istovremeno dopunjena (samo naizgled) kontradiktornim obećanjem o rešavanju problema prevelikog broja „društvenih parazita“ koji iskorišćavaju francusku socijalnu državu (naravno, jasna je asocijacija na imigrante, pogotovo iz severne Afrike, za koje se veruje da su najbrojniji primaoci socijalne pomoći). *U tom ključu, FN se vrlo odlučno obraća klasama koje su najpogođenije aktuelnim politikama: socijalnim gubitnicima, ekonomski i obrazovno depriviranim kategorijama, ali etnički i geografski ograničenim pre svega na bele radnike, nezaposlene i omladinu koja živi u ruralnim,*

industrijskim i periurbanim sredinama (Le Bras & Todd, 2013: 290).¹¹

U uslovima u kojima je, nakon klasične desnice, koja je, s jedne strane, poslednjih godina obilato preuzimala i koristila teme FN (na taj način ih čineći delom *mainstreama*), a s druge strane potpuno diskreditovana korpcionaškim aferama i rezultatima na ekonomskom planu, došla levica predvođena PS-om (takođe opterećenim sudskim postupcima protiv bivših/najviših funkcionera), koji pritom bez stida sprovodi politiku desnice, dok je istovremeno radikalna levica slaba i nesposobna da obezbedi uverljivost i kredibilnost svojoj politici, pokret osporavanja i odbacivanja aktuelnog političkog smera se u današnjoj Francuskoj vezuje za jačanje snaga ekstremne desnice. Da je prevashodno reč o jednom takvom pokretu govore upravo rezultati istraživanja koji jasno pokazuju da je čak 98% glasača FN na prvom mestu glasalo PROTIV predsednikovanja Fransoa Olanda i Vlade Manuela Valsa, pa tek onda ZA program ove partije. Oni su takođe većinski (58%) preokupirani nacionalnim pitanjima, pre nego evropskim, a prema redosledu važnosti, ovako klasifikuju političke probleme: imigracija, pitanja smanjenja kupovne moći, nezaposlenost, kao i ekonomska kriza u zoni evra i nezaposlenost koju ona direktno produkuje.¹²

¹¹ Zanimljivo je videti koje su to karakteristične socijalne kategorije stanovništva (misli se na korpus onih koji su izašli na izbore i glasali), prema istraživanju agencije *Ipsos-Steria*, dale nadprosečnu podršku politici FN (podsećamo da je FN dobio ukupno 24,95% glasova): 38% zaposlenih u javnim službama, 43% industrijskih radnika, 37% nezaposlenih, 37% osoba sa nezavršenom srednjom školom, 60% osoba koje ulaze u poslednja dva razreda s najnižim primanjima, 30% građana mlađih od 35 godina itd. Preuzeto sa: <http://tempstreel.nouvelobs.com/elections-europeennes-2014/20140526.OBS8488/europeennes-qui-a-vote-fn.html> (pristupljeno 10. juna 2014). Dakle, Mišel Levi je u pravu kada kaže da nijedna socijalna grupa nije imuna na „smeđu kugu“, čije su ideje zagadile značajan deo ne samo sitne buržoazije i nezaposlenih, nego i pripadnike radničke klase i mlađih (Löwy, 2014).

¹² Preuzeto sa: <http://www.france24.com/fr/20140526-europeennes-front-national-electeurs-marine-le-pen/> (pristupljeno 15. avgusta 2014).

*U najkraćem, suočeni sa stvarnim pretnjama, građani se vezuju za snage koje nude jednostavna rešenja i etiketiraju identitetske grupe kao stvarnu pretnju njihovom standardu. To su danas u Francuskoj imigranti, Romi, izbeglice, „teroristi“ itd. Ipak, treba naglasiti da ovu konfuziju nije društveno legitimisao FN, nego upravo **mainstream** partije, uključujući i socijaliste, koji kontinuirano demonstriraju svoju političku moć uglavnom na najdepriviranijim kategorijama.¹³ FN je, u tom smislu, samo iskoristio medijsku hajku i dezinformacije, kao i ignorisanje ovih pitanja od strane progresivnih snaga, da ubere ovo „otrovano voće“. Vanredni kontekst (6 godina krize, nesposobnost PS i UMP) i činjenica da evropski izbori tradicionalno donose iznenađenja u Francuskoj, teraju nas da ovaj skor ekstremne desnice ipak tumačimo obazrivo. Drugim rečima, aktuelni probaj FN je potpuno logičan u aktuelnim okolnostima, međutim, još uvek je previše rano da bismo donosili zaključke da li ova partija može otići još dalje.*

UMESTO ZAKLJUČKA

Kriza legitimite koncepta EU je, danas, dakle, među najeklatantnijima u Francuskoj. To nam pokazuju i pojedina sociološka i politikološka istraživanja, a ne samo rezultati izbora za EP.

Dok se Evropljani, generalno, skoro u 60% slučajeva, izjašnjavaju pozitivno na pitanje da li se osećaju građanima/kama Evropske unije, Francuska je po ovom indikatoru negde na sredini. S druge strane, dok većina građana/ki EU (skoro isto kao i u prethodnom slučaju, 55%), otvoreno priznaju da ne poznaju svoja prava kao građani/ke date nadnacionalne za-

¹³ Treba se samo setiti „histerične rasističke kampanje“ (Mišel Levi) koju je tokom 2013. godine protiv Roma imigranata vodio bivši ministar unutrašnjih poslova i današnji premijer Francuske Manuel Vals, što mu je donelo veliku popularnost među glasačima desnice, pa i u širem elektoratu. Inače, Roma imigranata u Francuskoj (zemlji od preko 65 miliona stanovnika), nema više od 20.000.

jednice, Francuska se po ovom pitanju nalazi na dvadeset osmom, tj. poslednjem mestu. Ovde se postavlja pitanje da li se jednostavno radi o percepciji koja ilustruje iracionalnu nacionalnu naklonjenost prema samoobmani? Ili je pak u pitanju realnost koja u ovoj velikoj i važnoj zemlji EU može da se shvati pre svega kao „politička“ realnost? Druga pretpostavka se, svakako, nameće kao smislenija, pre svega ukoliko znamo odgovor na pitanje kada Francuze suočimo s tvrdnjom: „članovi Evropskog parlamenta su izabrani direktno od strane građana svake zemlje članice“. Naime, tek jedva 41% francuskih građana odgovaraju pozitivno, dakle tačno, na datu tvrdnju (Finchelstein, 2014b: 1).

Dok u polovini zemalja Unije tačni odgovori prelaze 60% po pitanju poznavanja navedene osnove političke konstrukcije EU, Francuzi su najlošije klasifikovani od svih Evropljana. Na ovom mestu se nameće pitanje koliko tek onda Francuza poznaje modalitete izbornog sistema, ulogu parlamentaraca i svrhu njihovog glasa, tj. drugim rečima, indirektno se nudi odgovor na pitanje zašto evropski projekat u Francuskoj sve više gubi na legitimnosti i izaziva sve veću sumnju i osporavanja.¹⁴

Izbori za EP u Francuskoj i nepoverenje koje su građani pokazali prema evropskom projektu, neizbežno navode na razmišljanje da je nužna reformulacija ključnih osnova na kojima se temelji čitava tzv. „evropska konstrukcija“. Ako je prve odlučujuće korake ka „jedinstvenoj evropskoj porodici“ imalo smisla pravdati opštim mirovnim aspiracijama i težnjom ka prosperitetu nakon traumatičnih svetskih ratova i najvećih razaranja do tada viđenih u ljudskoj istoriji, ovi argumenti su danas izgubili ne samo na umesnosti, nego i nekadašnji sjaj i

¹⁴ Na ovakav zaključak nas, između ostalog navedenog, navodi i podatak o tendencijskom smanjivanju broja glasača na izborima za EP u Francuskoj: tako je recimo 1979. godine izlaznost iznosila 60,71%, 1994. godine 52,71%, a 2009. godine svega 40,63%. Preuzeto sa: <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-fr-2014.html> (pristupljeno 12. avgusta 2014).

privlačnost. Jedan od razloga toga je što tektonske promene koje je doživeo evropski kontinent nakon ulaska u drugu fazu ekonomске globalizacije, pada Berlinskog zida i jačanja zemalja u razvoju, nisu bile praćene širokom javnom raspravom i pokušajem da se narodima Evrope dâ racionalno objašnjenje stvarne cene zajedničkih politika, njihova potencijalna korist, kao i istorijski značaj evropskog projekta (Hubermas, 2011; Finchelstein, 2014a).

Odbacivanje evropskog ustava od strane većine Francuza 2005. godine bilo je samo prvi manifestni signal o permanentnoj tendenciji smanjenja podrške javnog mnjenja Evropskoj uniji (EU), umesto povećanja poverenja u istu.¹⁵ Štaviše, procesi degeneracije demokratije, jačanja „apolitičke“ tehnokratske diktature (James Petras), erodiranja koncepta građanske suverenosti, kao i duboka socio-ekonomска kriza, kojoj se ne vidi kraj, izazvana pucanjem američkog spekulativnog mehura 2007, dodatno su prouzrokovali nezainteresovanost, ali i rezerve u evropski politički projekat i u jedinstven evropski identitet. *Evropa kapitala, bankara i tehnokrata, putem politika „strukturnog prilagođavanja“ svih društvenih sfera logici tržišta i profita, sve više postaje simbol neuravnoteženosti, nemoći i ukidanja već osvojenih socijalnih dostignuća tokom XX veka, prestajući da bude „socijalna tvrđava“ što su neki istaknuti sociolozi priželjkivali (Pierre Bourdieu).*

¹⁵ Da bi se shvatila politička dilema oko prihvatanja/odbijanja dubljih evropskih integracija, interesantno je podsetiti se primera usvajanja Evropskog ustava 2005. godine u Francuskoj i debate koju je provocirao nacionalni referendum, kada je jedan deo tada opozicione leve Socijalističke partije (PS) bio PROTIV, dok je drugi, većinski deo, na čelu sa tadašnjim generalnim sekretarom i današnjim predsednikom Francuske Fransoa Olandom, radio kampanju ZA prihvatanje toga liberalno obojenog sporazuma i jaču evropsku integraciju, čak i uz mogućnost urušavanja mnogih funkcija socijalne države koju je on inherentno sadržavao.

Literatura

- Bakić Jovo, „Političke partije umerene i krajnje desnice u Srbiji”, *Nova srpska politička misao*, Vol. 11, № 1–4, str. 105–122.
- Finchelstein Gilles (l’éditio Groupe Europe), *Pourquoi l’Europe unie aujourd’hui?*, Fondation Jean-Jaurès et Obeservatoire European, Paris, 2014a.
- Finchelstein Gilles, *Mille risques et un espoir*, Fondation Jean-Jaurès et Obeservatoire European, Paris, 2014b.
- Finchelstein Gilles, *Une election européenne*, Fondation Jean-Jaurès et Obeservatoire European, Paris, 2014c.
- Le Bras Hervé et Todd Emmanuel, *Le Mystère français*, Seuil, 2013.
- Löwy Michael, *Ten theses on the far right in Europe*, VersoBooks, 2014.
- Habermas Jürgen, Rendons l’Europe plus démocratique!, *Le Monde*, 25. 10. 2011.
- Heintz Michel et Serodes Fabrice, *Le Parlement européen*, préface de M. Schulz, Nane édition, Paris, 2013.
- Hollande François, *Devoirs de vérité*, Stock, Paris, 2006.
- Kousouris Dimitris, Le fascisme est de retour en Europe, *Contretemps*, №22, Paris 2014, p. 25–32.
- Kuljić Todor, *Prevladavanje prošlosti*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2002.
- Milošević Zoran i Matić Petar, Zašto su važni izbori za Evropski parlament?, *Politička revija* (XXVI) XIII, Vol 40, br. 2, 2014, str. 35–51.
- Mladenović Ivica, „Pokušaj socijaldemokratije u jednoj zasebnoj zemlji. Slučaj Francuske“, u: Zoran Stojiljković (ur.) *Levica u post-kriznom kontekstu*, FES, Beograd 2013.
- Monzat René, Les droites radicales populistes xénophobes en Europe, *Contretemps*, №22, Paris 2014, p. 15–24.
- Sitel Francis, Le Front national, non pas un mauvais rêve à dissiper, une réalité à combattre, *Contretemps*, №22, Paris 2014, p. 9–14.

Ana Stojiljković

IZBORI ZA EVROPSKI PARLAMENT 2014. U VELIKOJ BRITANIJI: NAJNEOBIČNIJI REZULTAT U POSLEDNJIH 100 GODINA?

„Ovo je najneobičniji rezultat u poslednjih 100 godina“, rečenica je kojom je Najdžel Faraž, predsednik Partije za nezavisno Ujedinjeno Kraljevstvo (UKIP) prokomentarisao rezultate izbora za EP 2014. u Velikoj Britaniji na kojima je njegova stranka sa svojom retorikom protiv EU i imigracije odnela ubedljivu pobjedu, osvojivši 27,5% glasova i 24 poslanika u EP (11 više nego na prethodnim). Ta rečenica se odnosi pre svega na političku situaciju u Velikoj Britaniji, gde je ovo prvi put da je partija van ustaljenog establišmenta¹ odnela pobjedu na nekim izborima na nacionalnom nivou. Sa druge strane, pobjeda UKIP na ovim izborima sigurno nije najneobičniji rezultat ako pogledamo rezultate u ostalim zemljama EU. Po tome su Britanci uistinu pravi Evropljani. Dejvid Kameron, premijer Ujedinjenog Kraljevstva i predsednik konzervativaca koji su prvi put pali na treće mesto na izborima, rezultate izbora vidi kao poruku da je EU postala prevelika, zapovedajuća i da se previše meša u

¹ Tradicionalno vlast u Velikoj Britaniji su činile Laburistička ili Konzervativna partija, dok je Liberalno demokratska partija uvek bila treća partija. Posle nacionalnih izbora 2010., LDP je ušla u koaliciju sa Konzervativcima, koja je i danas vladajuća u VB. Koaliciona vlada takođe je svojevrsna senzacija u britanskoj politici.

unutrašnje stvari. Šta je zapravo rekao lider eurofila LDP retko ko se seća ali se svi sećaju krvavih očiju na ivici suza kada je skoro 24 časa pošto je njegova stranka spala na samo jednog poslanika u EP dao svoj prvi post-izborni intervju.

Da bismo shvatili da li je ova situacija zaista pravi „politički zemljotres“ u Velikoj Britaniji i Evropi ili nešto sasvim drugo, moramo da sagledamo političke i stranačke prilike u Velikoj Britaniji u trenutku održavanja izbora za EP, tok kampanje za ove izbore i odnos medija prema „evropskom pitanju“ i posledice ovakvih izbornih rezultata po EU i Veliku Britaniju. Ovaj tekst sastoji se od tri dela: u prvom delu razmotrićemo pozicije najvećih stranaka u Velikoj Britaniji i značaj EU za sve njih, u drugom delu specifičnosti kampanje i izveštavanja medija o EU i izborima, dok će se treći deo baviti analizom i značajem ovih izbora za Veliku Britaniju i Evropsku uniju.

BRITANSKE POLITIČKE PARTIJE I EVROPSKI PARLAMENT

Za razliku od evropskih izbora koji se sprovode po proporcionalnom sistemu, partiskska scena u Velikoj Britaniji je odavno određena većinskim, tzv. *first past the post* sistemom glasanja koji favorizuje velike stranke, što je u praksi značilo dominaciju dve velike partije i Liberalnih demokrata kao treće značajne snage u političkom životu. Proporcionalni sistem glasanja na izborima za EP čini da ovi izbori u Velikoj Britaniji izgledaju kao potpuno druga igra u odnosu na izbore za britanski parlament što takođe utiče i na izborne rezultate. Koliko je to zaista druga igra dovoljno ilustruje činjenica da pobednik ovogodišnjih izbora za EP UKIP do oktobra 2014. nije imao predstavnika u nacionalnom parlamentu.²

² Prvog poslanika UKIP je dobio na prevremenim izborima u Klaktonu 9. oktobra 2014.

Kao što nije teško proceniti ko je ubedljivi pobednik ovih izbora za EP, nije teško proceniti ni ko je najveći gubitnik. Najveći evrofili među partijama u Velikoj Britaniji LDP izgubili su ove godine 10 od 11 poslanika u EP, zadržavajući samo jedno mesto. Neuspех liberala na izborima za EP posledica je više faktora, od kojih je pozicija Evropske unije u političkom diskursu u Velikoj Britaniji samo jedan (izneverena obećanja posle formiranja koalicije i razočaranje birača onim što je stranka uspela da ostvari nakon „revolucionarnog“ ulaska u vladu možda su i važniji deo objašnjenja).

Drugi, dominantniji deo vladajuće koalicije, torijevci, takođe su imali težak zadatak na ovim izborima. Zbog toga se od njih i nije očekivao spektakularan rezultat, pa 19 evropskih poslanika (7 manje nego u prethodnom sazivu) i nije naročita katastrofa. U praksi, izbori za evropske institucije nisu prvenstveno povezani sa Evropskom unijom i njenim institucijama, već često biračima služe da van izbornog perioda za nacionalne institucije kažu svojoj nacionalnoj vlasti šta misle o njoj. Zbog toga u tom međuperiodu partie na vlasti redovno budu kažnjene na svim izborima. Ekonomski oporavak o kome se u Britaniji već neko vreme svedoči pre svega statističkim podacima, građani još nisu počeli da osećaju na svojoj koži ili u novčaniku, pa je i to doprinelo lošijem rezultatu torijevaca. Takođe, konzervativni premijeri Velike Britanije odavno imaju problematičan odnos sa EU, pre svega zato što su tradicionalno imali ulogu zaštitnika nacionalnog identiteta, interesa i specifičnosti Velike Britanije. U toj su ulazi samo povremeno imali značajniju konkureniju na desnom polu političke lestvice, sve do pojave UKIP. I pre samih izbora, premijer Kameron je pod pritiskom, što zbog rasta popularnosti UKIP i anti-EU narativa u Britaniji, što zbog članstva sopstvene partije, obećao referendum o ostanku Velike Britanije u EU ukoliko torijevci pobede na opštim izborima 2015. godine. Takođe je najavio i pregovore o uslovima članstva Velike Britanije u EU pre samog referendumu postavivši konkretna pitanja o prirodi i planovi-

ma EU nakon ekonomске krize, što su pitanja koja nailaze na razumevanje i širom Evrope i preko celog političkog spektra.

Najavu referendumu o članstvu u EU posle izbora predsednik UKIP je nazvao najvećim uspehom delovanja njegove partije do tog trenutka. I zaista, gledajući samo političku scenu Velike Britanije, UKIP je uspeo da mobilise veliki broj birača, otkine deo kolača i jednoj i drugoj velikoj partiji, pre svega zahvaljujući harizmi lidera Najdžela Faraža koji gaji imidž običnog čoveka koga možete svaki dan sresti u pubu ali koji se ne stidi da kaže šta misli o EU, etničkim manjinama i imigracijom u Velikoj Britaniji ma koliko to bilo politički nekorektno i pogrešno. Kampanja UKIP zasnivala se na potrebi da Velika Britanija napusti EU i preuzeme kontrolu nad imigracijom. Taj narativ je UKIP doneo popularnost pre svega kod gubitnika u procesima globalizacije i promenama na tržištu rada. Za sada se i dalje radi samo o popularnosti i ne može se govoriti o realnom uticaju, jer u parlamentu Velike Britanije UKIP tek sada ima svog prvog predstavnika, a i u parlamentu EU uticaj evroskeptika će donekle biti ograničen njihovim međusobnim ideološkim i političkim razlikama, ali će svakako biti značajan.

Možda i najinteresantniju poziciju među britanskim partijama i njihovom odnosu prema EU trenutno ima Laburistička partija. Očekivanja od laburista na izborima za EP 2014. bila su velika i oni nisu u potpunosti razočarali rezultatom od 20 evropskih poslanika (7 više nego prethodni put), ali takav ishod izbora nije im doneo značajan pobednički zalet. Očekivanja su inicijalno bila velika, pre svega zato što su laburisti jedna od dve velike britanske partije bez obzira na to što su trenutno u opoziciji. Nastup na izborima iz takve pozicije ima svojih prednosti, međutim, i laburisti su opterećeni promenama na političkom tržištu ali i unutrašnjim, stranačkim promenama. Nakon izbora koje su laburisti izgubili 2010. i promene vođstva u stranci koja je usledila, laburisti su ostali opterećeni utiskom da su krivi za stanje ekonomije, a Ed Miliband je sve vreme kritikovan, bilo

spolja, bilo iznutra, da nije čvrst lider. Laburisti su, ipak, od prethodnih izbora uspeli da pokrenu sopstveni narativ vezan pre svega za teme bliske socijaldemokratama (životni standard, cene usluga, zdravstveni sistem). Pre nego druge levo orijentisane partije shvatili su da bi izborne teme trebalo da budu emotivne i bliske biračima, takoreći populističke, ali po pitanju same EU su ostali prilično nejasni i neodređeni.

Britanske političke partije u EP deluju u okviru evropskih političkih grupacija; LDP u okviru Liberalno-demokratske grupacije, Torijevci u okviru grupacije evropskih konzervativaca i reformista, UKIP u okviru evroskeptične grupacije Evropa slobode i direktnе demokratije, a Laburisti u okviru socijaldemokratske grupe partija.³ Britanske partije takođe imaju kompleksan odnos sa svojim evropskim grupacijama. Prema analizama, LDP je u okviru svoje grupacije partner na koga se u velikoj meri može računati i najčešće glasaju u skladu sa odlukama grupe, ali su znali i da podrže odluke parlamenta koje su viđene kao britanski interes a protiv kojih je glasala njihova grupacija (Tilaje, 2014), kao što je na primer odluka o smanjenju potrošnje EU 2013. Konzervativci su se odvojili od Evropske narodne partije kojoj su pripadali do 2009. i formirali svoju grupaciju konzervativaca i reformista. UKIP uglavnom odbija sve predloge u EP, dok su Laburisti uglavnom bili lojalni svojoj grupi socijaldemokrata, iako su poput LDP često podržavali pitanja od interesa za Veliku Britaniju (Tilaje, 2014). Još jedno pitanje je uticalo na kampanju za EP u Velikoj Britaniji a to je pitanje predsednika/ce Evropske komisije i njegovog/njenog izbora. Konzervativci su se protivili izboru Žan Kloda Junkera, a Laburisti nisu zvali Martina Šulca da učestvuje u kampanji. To je samo dodatno zakomplikovalo kampanje za EP. Takođe, treba imati u vidu da je kampanja povodom referendumu o

³ Još nekoliko britanskih partija ušlo je u EP sa po jednim poslanikom – Zeleni, Škotska nacionalna partija, Šin Fejn, Plaid Kamri, Demokratska unionistička partija i Unionistička partija, ali je njihov uticaj na britanski političku scenu ograničen, pa ih ovde posebno ne razmatramo.

nezavisnosti Škotske već tekla paralelno sa kampanjom za EP, što je nekim strankama otežalo vođenje kampanje za EP. Na primer, UKIP je ujedno vodio kampanju za nezavisnost od EU ali protiv nezavisnosti Škotske od Velike Britanije.⁴

BRITANSKI MEDIJI I ODнос PREMA EU

Poseban element analize evropskih izbora u Velikoj Britaniji mora biti stav javnosti prema Evropskoj uniji i odnos medija prema izveštavanju o institucijama i procedurama EU. Britanska javnost je tradicionalno evroskeptična. Sa jedne strane, Britanci znaju veoma malo o EU, a sa druge, utiska su da im EU nameće previše pravila i zakona koji su štetni po njih. Stavovi britanske javnosti prema svemu što dolazi iz Evropske unije postaju naročito strastni i emotivni kada je u pitanju slobodno kretanje ljudi, odnosno pitanje imigracije. Uloga medija i izveštavanja o evropskim pitanjima u ovako nastaloj situaciji je nesumnjivo velika. Analize pokazuju da su mediji u Velikoj Britaniji nenaklonjeni EU, osim u slučaju BBC kojeg prate optužbe da je u svom izveštavanju proevropski nastrojen. Štampani mediji u Velikoj Britaniji su uglavnom neregulisani, ali i tradicionalno bliži konzervativcima, evroskeptična štampa je najtiražnija u zemlji, a tabloidi su stalni izvor ksenofobije (Stamper, 2013). Televizije najčešće prate teme o kojima izveštavaju štampani mediji i u skladu sa tržišnom logikom pojednostavljuju ili ignoriru priče zarad gledanosti (Stamper, 2013). U kakvoj atmosferi su se održavali ovogodišnji izbori za EP u Velikoj Britaniji najbolje se može opisati primerom izveštavanja *Dejli mejla* o slobodnom kretanju ljudi u EU ne-posredno pre nego što je građanima Rumunije i Bugarske bilo omogućeno da žive i rade u Velikoj Britaniji (1. januar 2014). *Dejli mejl* je izveštavao o tome da su svi letovi i autobusi iz

⁴ U isto vreme u Velikoj Britaniji su se održavali i lokalni izbori, ali je uticaj kampanje za lokalne izbore na kampanju za EP teško sagledati.

Sofije za London rasprodati i da se očekuje već prvog dana da će iz Bugarske i Rumunije stići veliki broj ljudi u potrazi za poslom i beneficijama na račun britanskih poreskih obveznika. Kada se to nije desilo, *Dejli mejl* je bio primoran da objavi demanti i prave podatke o broju prodatih karata za London u ove dve zemlje, što je zapravo jedino što je neobično u ovoj priči. Problem je i što se na ovu atmosferu i izveštavanje nadovezuje izborna kampanja sličnog tona. UKIP je ove godine imao izborne bilborde sa porukom „26 miliona ljudi u Evropi traži posao. I šta mislite čiji posao jure?“ i slikom ljudske šake sa prstom uperenim u onoga ko gleda bilbord. A poruke iz kampanje se retko proveravaju ili demantuju.

Glavne poruke izbornog programa UKIP pod nazivom „Uzrokovati zemljotres“ ticale su se kontrole granica i imigracije i napuštanja EU. Konzervativci su takođe slali poruke o potrebi kontrole imigracije, već pomenutom referendumu o ostanku u EU, zadržavanju funte, isključivanju Velike Britanije iz procesa spasavanja zemalja evrozone od posledica ekonomске krize i smanjivanju cene članstva u EU. Laburisti su obećavali nova radna mesta, bolje uslove za britanski biznis, ali i očuvanje nacionalnog identiteta. Zaštita Velike Britanije nije bila jedna od vodećih poruka jedino u izbornom programu Liberalnih demokrata (od vodećih partija). Oni su se zalagali za nova radna mesta proistekla iz trgovine sa EU i održivi razvoj i zaštitu okoline kroz reforme politika EU u ovoj oblasti.

I u samoj Velikoj Britaniji, kao i na evropskom nivou, političke elite su pokušale da izbore približe građanima, zainteresuju ih za izborna pitanja i dramatizuju izborni proces sproveđenjem izbornih duela i debata. Prve TV debate u izborno vreme u Velikoj Britaniji organizovane su povodom izbora 2010. godine, pa su ovde još novost u političkoj komunikaciji što samo doprinosi dramatičnosti ovog vida obraćanja biračima. Ove godine Britanci su imali priliku da vide sučeljavanje stavova na nekoliko nivoa. Povodom izbora za EP organizovani su TV dueli između

Najdžela Faraža i Nika Klega. Na evropskom nivou glasači su imali priliku da gledaju sučeljavanje kandidata i kandidatkinje za predsednika/cu Evropske komisije, kao i vođa kampanje za i protiv nezavisnosti Škotske. TV dueli tokom kampanje za izbore za EP između Faraža i Klega su možda i najzanimljiviji u ovom periodu, jer su zbog izostanka drugih lidera predstavljalje sučeljavanje najvećeg evroskeptika i najvećeg evrofila britanske političke scene, što je odnos prema Evropi učinilo još dramatičnijim, ali je i doprinelo da se obojica na kraju obraćaju samo svom biračkom telu. Koliko god da su procene ko je pobedio u TV duelu problematične, ocena medija i javnosti je bila da je Faraž imao bolji nastup u oba TV duela što dodatno dokazuje da su populistički anti-EU i anti-imigracioni stavovi vrlo efektni i donose uspeh kod biračkog tela, pa je njihovo pominjanje u kampanji za političke aktere dobra strateška odluka. Što se evropskih TV debata tiče, opšti je utisak da one nisu bile načito uticajne, ali su zanimljiv pokušaj da se komplikovana, tehnokratska i najčešće dosadna EU pitanja približe biračima personalizacijom i vrlo dinamičnim tokom debata. Kandidati i kandidatkinje imali su priliku da o evropskim pitanjima i izazovima u budućnosti govore po jedan minut i da repliciraju drugima po pola minuta, što se ipak čini pomalo apsurdno i preterano, iako je ideja da se evropska pitanja pojednostavije u prezentaciji u stvari dobra. Problem sa evropskim TV debatama je i to što su to bili razgovori po pitanju opstanka EU među istomišljenicima, dok predstavnika druge strane u ovim razgovorima nije bilo čak ni u publici (Ansted, 2014). Za Veliku Britaniju je specifično i što u ovim debatama velike partije nisu podržavale nijednog kandidata, osim LDP koji je podržao kandidata svoje političke grupacije Gi Verhofštada.

Sveukupno gledano, narativ britanskih medija i političkih aktera o EU već dugo utiče na odnos EU i Velike Britanije, kao i građana Velike Britanije prema EU, pa se postavlja pitanje i komunikacionih aktivnosti EU, u izbornom periodu, i van njega. Iz perspektive zemalja na putu ka pridruženju EU može izgle-

dati čudno, ali u zemljama članicama EU nije preterano vidljiv učesnik u javnom diskursu. Ni kada su kampanje u pitanju, ni kada je generalna (medijska) prisutnost po sredi. Čini se kao da kada zemlja postane članica, komunikacija EU sa građanima prestaje. Kako su posle izbora za EP i evropski zvaničnici priznali da je članstvo Velike Britanije u EU možda i jedno od najvažnijih pitanja pred Unijom i da imaju više razumevanja za pregovore koje je tražio Kameron, možda EU odluči da svoje buduće korake predstavi i građanima Velike Britanije ne bi li se direktnije uključila u ovu borbu.

ZAŠTO JE EVROPSKA UNIJA TAKO VAŽNA POSLEDNJIH GODINA?

Supranacionalne institucije i izbori za njih su tradicionalno ne-popularni među biračima i zainteresovanost za njih je obično mala. To se odnosi i na poslednje izbore za EP u Britaniji gde je izlaznost bila 34%, što je ispod evropskog proseka. Ipak, zanimljivo je da je, iako je izlaznost bila mala, Evropska unija kao tema visoko pozicionirana u javnom diskursu Velike Britanije i van izbornog perioda. Inicijalne reakcije na rezultate izbora na kojima je pobedila stranka kojoj je najvažniji cilj izlazak iz EU ukazivale su da britansko biračko telo odbacuje Uniju. Velike političke partije (naročito Konzervativna) su svoje politike prema Uniji i poruke biračima počele da prilagođavaju ovim reakcijama. Međutim, već na drugi pogled, slika izgleda malo drugačije. Samo pogledom na izlaznost i činjenicu da se evropski izbori u Velikoj Britaniji sprovode po proporcionalnom sistemu koji je povoljniji za manje stranke možemo zaključiti da su velike stranke preuveličale reakciju manjine birača na ove teme (Flajnders, 2014). Ako tome dodamo i uobičajenu paničnu reakciju establišmenta na pisanje tabloida i reakcije društvenih mreža, možemo zaključiti da odgovor velikih političkih stranaka u Velikoj Britaniji samo doprinosi jačanju dominantnog narativa o EU, ali da ta reakcija možda nije od-

goverujuća pravom opredeljenju većine birača. Ovo može biti posebno opasno za Konzervativnu stranku koja svojim pomeranjem u desno na ovim temama može da odbije neke od svojih birača.

Iako je Evropska unija kao tema često bila prisutna u političkom životu Velike Britanije, poslednjih godina je ova tema dobila na značaju i zbog nekih drugih okolnosti u Velikoj Britaniji; promenom vlasti posle izbora 2010. godine, Torijevci su umnogome za stanje ekonomije krivili prethodnu laburističku vlast, ali i regulativu EU. Evropska unija je oslikavana kao krivac za pad životnog standarda i opasnost po „britanski način života“, nacionalni i kulturni identitet, iako je umnogome Velika Britanija istorijski uspela da očuva autonomiju (u vidu sopstvene monete, viznog režima, zaštite interesa svog finansijskog centra).

Drugačiji zaključak o rezultatima izbora se može doneti i ako se dublje analizira struktura birača pobedničke partije. Ko su birači UKIP i zašto su glasali za UKIP? Prema dostupnim podacima, UKIP su u velikoj meri podržali stariji, beli, niskokvalifikovani i nekvalifikovani radnici, bez formalnog obrazovanja, ekonomski i kulturno marginalizovani, koji žive u provinciji i čiji su poslovi ugroženi imigracijom, automatizacijom i autosortiranjem (BES, 2014, *Economist*, 2014). Drugim rečima, ljudi koji se osećaju odsečeno i napušteno od sistema u sred velikih društvenih, tehnoloških, ekonomskih i kulturnih promena. Kada se ove analize uzmu u obzir, zaključak je da su glasovi UKIP zapravo glasovi protesta i otuđenja od ustaljenih, velikih partija. Ovoj analizi naravno treba dodati i neke, nezavisno od ovih izbora ustanovljene, trendove ponašanja birača; odumiranje klasnog identiteta kao osnove partijske identifikacije i biračke odluke u korist etničkih identiteta, životnih stilova, vrednosti kao kriterijuma izborne odluke; ili pak procene ličnosti lidera, kriterijuma na kojem Faraž dobija više poena od Kamerona, Milibanda i Klega.

Prve analize izbora za EP u Velikoj Britaniji već ukazuju na kompleksniju sliku od površnog zaključka da Britanci ne žele više da budu deo Evropske unije. Brojna pitanja su postala još aktuelnija posle ovih izbora. Kako će velike partije u Britaniji da protumače ove rezultate i kako će da se postave ovim povodom uoči opštih izbora 2015. godine je jedno od tih pitanja, koje je nesumnjivo važno za razvoj političke scene Velike Britanije ali i za budućnost Evropske unije. Činjenica da su i birači iz drugih članica EU na ovim izborima poslali kompleksne poruke čini pitanje koje je već neko vreme u vazduhu – gde ide EU – još urgentnijim problemom ove institucije. Kada je u pitanju Velika Britanija, njena pozicija u EU i odnos prema EU, kao i javni diskurs o EU, nameće se i pitanje da li će EU, kada odluči u kom pravcu ide, da se uključi kao aktivniji činilac i komunikator u političkim životima svojih članica ili će i dalje interpretaciju značenja i odluka EU prepustiti isključivo potrebama političkih aktera nacionalnih država.

Literatura

- 'A very European Country', The Economist, 26. maj 2014. <http://www.economist.com> (29. septembar 2014.)
- Ansted, N. (2014). 'The debates between candidates for Commission President have a long way to go if they are to generate real engagement with EU citizens'. <http://blogs.lse.ac.uk> (3. oktobar 2014.)
- Osborn, A. (2014). 'As UK holds local, EU elections poll reveals a paradox', 22. maj 2014, <http://uk.reuters.com> (27. septembar 2014.)
- 'The Promise of the EU'. (2014). Eurobarometer Qualitative Study, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_6437_en.pdf (10. oktobar 2014.)
- Tilaje, R. (2014). 'What voting patterns in the European Parliament say about UK political parties' stance on Europe'. <http://blogs.lse.ac.uk> (3. oktobar 2014.)

- Stamper, Dž. (2013). 'Communicating EU', predavanje na Univerzitetu u Lidsu, 20. februar 2013.
- Šo, E. (2014). 'Labour faces important challenges as new social cleavages emerge' <http://blogs.lse.ac.uk> (3. oktobar 2014)
www.britishelectionstudy.com

Fondacija Konrad Adenauer
u saradnji sa Centrom za demokratiju
Biblioteka: KAS POLITIKA

(NE)DEMOKRATSKO
REDIZAJNIRANJE POLITIČKIH
PARTIJA U SRBIJI

Konrad
Adenauer
Stiftung

BEOGRAD, 2013.

Konrad-Adenauer-Stiftung

IZDAVAČ:

Fondacija Konrad Adenauer

ZA IZDAVAČA:

Henri Bohnet

UREDNICI:

Zoran Stojiljković

Gordana Pilipović

Dušan Spasojević

LEKTURA I KOREKTURA:

Jelena Nešić

PRE-PRESS:

Teovid, Beograd

ŠTAMPA:

Stamparija Topalović, Valjevo

TIRAZŽ:

1000

**© 2013 Fondacija Konrad Adenauer
Beograd**

Autorski tekst objavljen u ovoj knjizi izdavač objavljuje u obliku u kome ga je dostavio autor i ne snosi odgovornost za objavljeni sadržaj.

Sva prava zadržana.

Doštampavanje u celosti kao i u segmentima samo uz dozvolu izdavača.

SADRŽAJ

5 | Teorijsko-metodološki okvir za izučavanje stranačkih programa i unutar-stranačke demokratije u Srbiji

PARLAMENTARNE STRANKE

25 | Demokratska stranka [DS]

71 | Demokratska stranka Srbije [DSS]

107 | Jedinstvena Srbija [JS]

129 | Liberalno demokratska partija [LDP]

165 | Liga socijaldemokrata Vojvodine [LSV]

185 | Nova Srbija [NS]

199 | Partija udruženih penzionera Srbije [PUPS]

217 | Socijaldemokratska partija [SDP]

237 | Socijaldemokratska unija [SDU]

249 | Socijalisticka partija Srbije [SPS]

277 | Srpska napredna stranka [SNS]

311 | Srpski pokret obnove [SPO]

329 | Stranke nacionalnih manjina

359 | Ujedinjeni regioni Srbije [URS]

VANPARLAMENTARNE STRANKE

395 | Nova stranka [NS]

409 | Pokret Dveri

419 | Srpska radikalna stranka [SRS]

441 | Programske pozicije i unutarstranački odnosi
stranaka u Srbiji nakon izbora 2012.

463 | O autorima

Zoran Stojiljković

Dušan Spasojević

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ZA IZUČAVANJE STRANAČKIH PROGRAMA I UNUTARSTRANAČKE DEMOKRATIJE U SRBIJI

Političke partije / stranke u Srbiji su, pre svega zahvaljujući svom presudnom uticaju i moći, predmet brojnih studija i analiza. Te analize su, čak i kada su ozbiljno teorijski i empirijski utemeljene ili tek načelne i problemske ili pak parcijalne lišene jedinstvene metodologije i komparativnog okvira. Zbog toga smo, nakon izvršene analize izborne ponude na parlamentarnim izborima u Srbiji 2012. (videti Stojiljković *et al.*, *Javne politike u izbornoj ponudi*, 2012), odlučili da sprovedemo istraživanje koje će se baviti programskim i organizacionim dokumentima koji određuju rad stranaka u Srbiji. Kao i prilikom prethodnog istraživanja, i ovoga puta smo dobili neophodnu pomoć i podršku od Fondacije Konrad Adenauer.

Takođe, želeli smo da ovoga puta povećamo edukativni karakter projekta i da omogućimo studentima osnovnih i master studija na Fakultetu političkih nauka da pod našim mentorstvom

napišu i objave svoje prve akademske tekstove. Poseban izazov predstavljalo je održavanje ravnoteže između potrebe da zadržimo zajedničku metodologiju i da omogućimo mlađim kolegama da u analizi iskažu svoje posebne preference, ideje i pristupe. Kao što je običaj u ovakvim situacijama, sve zasluge pripadaju autorima, dok se greške beleže na račun mentora.

TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR – PROGRAMSKI PROFILI STRANAKA

Kada je reč o programskim dokumentima, kao i u ranijim istraživanjima oslonili smo se se na osnovnu matricu *Comparative manifesto project*-a koga godinama vode Klingeman (Klingemann), Volkens i Badž (Budge), a koja se zasniva na sedam osnovnih *policy* oblasti (spoljna politika, sloboda i demokratija, politički sistem, ekonomija, blagostanje i kvalitet života, struktura društva i društveno grupisanje).¹ Ipak, imajući u vidu dosadašnja znanja i nalaze o partijskoj sceni Srbije, ovaj metodološki okvir je prilagođen i stavljen u tranzicioni kontekst.

¹ Jedinice kodiranja i analize su bile:

I Država i politički sistem

1) političke institucije i odgovornost vlasti (organizacija i podela i kontrola vlasti); 2) vladavina prava i reforma pravosuđa; 3) regionalizacija, decentralizacija i lokalna vlast; 4) nacija, nacionalni (i konfesionalni) identiteti i međunarodni odnosi; 5) bezbednosne strategije i reforma i civilna kontrola vojske i policije; 6) međunarodni odnosi, regionalna saradnja i EU integracija; 7) borba protiv korupcije i organizovanog kriminala; 8) partijski i izborni sistem i 9) civilno društvo i demokratija.

II Ekonomski sistem i politika

1) interpretacija uzroka i načina prevazilaženja krize: eksterni i nacionalni okvir; 2) ekonomsko-socijalne funkcije države (indikator: prihodna i rashodna dimenzija budžeta); 3) država kao poslodavač i naručilac (javne nabavke, privatizacija); 4) globalna i sektorske razvojne strategije i politike; 5) održivi razvoj: ekonomija i ekologija i 6) socijalno preduzetništvo.

III Socijalni sistemi i politike

1) socijalna politika i socijalne službe i osiguranje; 2) siromaštvo i socijalna kohezija; 3) rad, zapošljavanje i socijalni dijalog; 4) rodna ravnopravnost i antidiskriminativne politike; 5) mladi; 6) penzije i stara lica; 7) obrazovanje i nauka; 8) zdravstvo i 9) kultura i mediji (indikatori: tradicionalne – [post]moderne vrednosti, javni servis i interes – tržišna valorizacija

Metodološka kontekstualizacija podrazumeva nekoliko osnovnih i međusobno povezanih napomena. Prva se tiče stepena institucionalizacije partijskog sistema, a druga ideološke profilisanosti partija. Treća napomena tiče se trendova koji su zajednički za stare i nove demokratije, a zasnovani su na ideji deideologizacije partija i sve većem uticaju tzv. sveobuhvatnih taktika.

Pod institucionalizacijom partijskih sistema Mejnvoring podrazumeva „da akteri imaju jasna i dugoročna očekivanja kada je reč o ponašanju drugih aktera, a stoga i o osnovnim okvirima i pravilima partijske kompeticije i ponašanja. U institucionalizovanim partijskim sistemima postoji trajnost najvažnijih partija i njihovog ponašanja.“ (Mainwarring, 2001: 187).

Tabela 1: Idealtipske osobine snažno i slabo institucionalizovanih partijskih sistema

	Snažno institucionalizovani sistemi	Slabo institucionalizovani sistemi
Stabilnost oblika međupartijske kompeticije	Veoma stabilno. Glavne partije ostaju na sceni decenijama. Prelivanje glasova je retko.	Veliko prelivanje glasova. Neke partije doživljavaju iznenadne padove, dok druge imaju iznenadna poboljšanja izbornih rezultata.
Ukorenjenost partija u društvu	Partije su snažno ukorenjene u društvu. Većina građana dugoročno glasa za istu partiju i glasa zbog partije. Organizovani interesi su povezani sa partijama.	Partije su slabo ukorenjene u društvu. Samo jedan manji deo građana stalno glasa za istu partiju. Umesto toga, građani glasaju za pojedinačne kandidate ili, ukoliko glasaju za partije, menaju onu za koju glasaju.
Legitimnost partija i izbora	Partije i izbori imaju neosporan legitimitet. Partije su viđene kao neophodna i poželjna demokratska institucija.	Mnogo građana i grupa dovodi u pitanje legitimitet izbora i partija. Značajan procenat građana veruje da partije nisu poželjne ni neophodne.

Partijska organizacija	Partije imaju značajne materijalne i ljudske resurse. Partijski procesi su veoma institucionalizovani. Lideri partija, iako značajni, ne zasenjuju partije.	Partije imaju malo resursa. One su kreacija lidera i lideru su i na raspolaganju. Unutarpartijski procesi nisu institucionalizovani.
------------------------	---	--

Izvor: Mainwaring, (2001: 186)

Pojednostavljeni govoreći, pod institucionalizacijom podrazumevamo „ukorenjivanje“ partija u društvo, odnosno proces tokom kojeg se razvijaju interesno zasnovane veze između društva i političkih partija. Stojiljković (2008: 211) ukazuje da je institucionalizacija povezana sa partijskom identifikacijom i da se merenjem ove dimenzije može saznati stav birača o kredibilnosti partija i samog izbornog procesa, kao i da „velike i brze oscilacije u podršci pojedinim partijama, nestajanje pojedinih i pojava novih partija, odnosno nestabilna i plitka partijska identifikacija upućuju jasnu poruku o nedovoljno ukorenjenom, stabilnom i institucionalizovanom partijskom sistemu“. Već na osnovu uvida u kriterijume institucionalizacije je očigledno da se partijski sistem Srbije ne može smatrati ukorenjenim i stabilnim. I površan pogled na zbivanja pre i posla izbora 2012. pokazuju da se sistem i dalje nalazi u previranju i konsolidaciji, što i nije neočekivano imajući u vidu da Rouz i Maki (prema Goati, 2004: 186) smatraju da se o institucionalizaciji može govoriti tek nakon četiri izborna ciklusa. Ukoliko izbore brojimo od uvođenja minimalne izborne demokratije tj. od parlamentarnih izbora 2001. onda bi o institucionalizaciji mogli da sudimo tek nakon narednih izbora.

Slična situacija je kada govorimo o ideološkoj profilisanosti partija. Komparativne studije razvoja partijskih sistema u istočnoj Evropi ukazuju da se profilizacija partija dešava u relativno sličnom procesu koji obuhvata fazu grupisanja opozicije protiv autoritarne vlasti i formiranje velikih i širokih koalicija, a da zatim nastupa ideološka podela unutar opozicionih grupa nakon njihovog dolaska na vlast. Tek nakon toga ulazimo u

proces institucionalizacije partijskog sistema i dolazimo do mogućnosti da se partije ideološki profilišu (detaljnije o ovome u Spasojević, 2009). Ova profilizacija najčešće prati prelazak sa pitanja identiteta koji obeležavaju prve godine tranzicije ka interesnim i ekonomskim temama (Elster, Offe and Preuss, 1998). U slučaju Srbije ovaj prelaz je dodatno otežan pitanjima jugoslovenskog nasleđa, pre svega budućim statusom Kosova i Metohije i pitanjem saradnje sa Haškim tribunalom, što omogućava strankama starog režima da igraju značajniju ulogu bez prethodne minimalne unutrašnje i programske reforme.

Pored ovoga, postkomunističke tranzicije su zbog svoje složene prirode (obuhvataju i političku i socio-ekonomsku tranziciju) nametnule nešto drugačije ideološke pozicije od onih u stabilnim demokratijama. Zbog toga u našim analizama koristimo Kičeltov (Kitschelt, 1994: 30–31) koordinatni sistem zasnovan na ekonomskoj i društveno-vrednosnoj skali. Ekomska skala proteže se od državno-redistributivnog ka protržišnom polu, uz napomenu da je polazna tranziciona tačka duboko u polju državne ekonomije, pa stoga nije čudno da su sve reformske snage bar deklarativno tržišno orijentisane. Društveno-vrednosna skala se proteže od autoritarno-partikularističkog pola zasnovanog na tradicionalnim idejama i otporu prema globalizacionim i integracionim procesima (zbog čega ćemo paralelno koristiti termine suverenistička i partikularistička), ka liberalno-univerzalističkom polu inspirisanom reformističkim i integracionističkim idejama. Ova dimenzija dobija poseban značaj u kontekstu pristupanja Evropskoj uniji, u kome se nalaze skoro sve postkomunističke zemlje. Ovakva matrica olakšava razdvajanje ekonomskih od vrednosnih pitanja, što se čini posebno korisnim u slučaju Srbije. Ipak, činjenica da se partije identifikuju prema klasičnim ideološkim odrednicama na liniji levica-desnica, kao i da se pridružuju evropskim političkim familijama sa istim odrednicama ponekad može da stvori analitičku konfuziju. Zbog toga ćemo se truditi da uvek jasno odvojimo stranačku samorefleksiju i identifikaciju od naše terminologije.

Konačno, poslednje dve napomene o prilagođavanju metodo-loškog okvira spajaju praksu starih i novih demokratija. Još od šezdesetih godina XX veka pojavljuju se tendencije smanjivanja ideoloških razlika između partija i usmeravanje partija ka tzv. srednjem biraču (Downs, 1957; Kircheimer, 1966). Ovakva praksa najočiglednija je u radu velikih partija (npr. nemacke CDU/CSU i SPD) koje pokušavaju da zauzmu politički centar dolazeći sa levice ili desnice, dok se manje partije i dalje trude da ponude programske prepoznatljive politike. Naravno, preduslov deideologizacije je visok stepen ekonomskog razvoja i rešavanje osnovnih društvenih pitanja, što u Srbiji nije slučaj. Ipak, suženost političkog prostora, pritisnutog između domaćeg otpora promenama i želja međunarodnih aktera dovodi do sličnog ishoda i sličnosti politika centralnih stranaka (Stojiljković *et al.*, 2012).

Uprkos navedenim ogradama koje bi nekoga navele na zaključak da je istraživanje ideoloških razlika u Srbiji beskoristan posao, smatramo da se može govoriti o značajnim programskim razlikama koje će u narednim fazama postati sve očiglednije. Zbog toga je veoma važno analizirati sadašnje pozicije i mogućnosti/ograničenja partija da se iz njih razvijaju.

Imajući u vidu splet faktora koji utiču na ideološki profil partija, u analizu smo uključili 4 kriterijuma za klasifikaciju: (1) političko samopozicioniranje, (2) stečeni imidž u stručnoj i opštoj javnosti, (3) socijalna ukorenjenost i izborna podrška i (4) interpretacija ključnih političkih vrednosti. Ipak, u ovom zborniku akcenat stavljamo na četvrti kriterijum zbog fokusa na programska dokumenta stranaka. Takođe, detektujući sve veći značaj evropskog nivoa na lokalnu politiku, u analizi pozicioniranja partija razmatramo i evropsku dimenziju, kako u kontekstu pripadanja ili približavanja određenoj evropskoj političkoj familiji, tako i u refleksiji prema evropskoj političkoj agendi (Beyme, 2002).

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR – UNUTARSTRANAČKI ODNOSI

Drugo istraživačko pitanje kojim ćemo se baviti na stranama koje slede tiče se unutarstranačkih odnosa i organizacije. I u ovom slučaju se u javnosti često mogu susresti teze da su stranke u Srbiji nedemokratske i liderske. Akademski karakter ovog zbornika nas obavezuje da takve teze potkrepimo jasnim dokazima i da ne podlegnemo opštim mestima i frazama; takođe, cilj nam je da ukažemo i na one retke oblike unutarstranačkog takmičenja i pluralizma.

Odnosi u partiji, partiji kao sistemu moći, određeni su, pre svega, (ne)jednakom pozicijom i ulogom članstva i rukovodećih organa u stvaranju i realizovanju partiskske politike. Partiskska rukovodstva, po pravilu, od očiju javnosti ali i sopstvenog članstva, ljubomorno skrivaju unutrašnju armaturu i anatomiju svojih stranaka. Za javno pokazivanje služe, manje ili više dobro skrojene, „demokratske“ statutarne i poslovničke odore. Tek kada dođe do ozbiljnog raskola u stranci do javnosti stigne delić istine o brojnosti i uticaju članstva, mreži stranačkih odbora, partiskim sivim eminencijama ili realnom poreklu sredstava u partiskoj blagajni, odnosno o stvarnoj fiziologiji stranaka.

Iako su u većini partija unutrašnji odnosi statutima i drugim organizacionim pravilima, bar formalno, demokratski uređeni, odnosno članstvo može učestvovati u utvrđivanju stranačke strategije i taktike i izboru organa stranke, postoji tendencija da se, iz brojnih razloga, poput logike efikasnosti i stranačke discipline, moć odlučivanja svede na nazući rukovodeći krug, pa i samog lidera. Mihels je, analizirajući praksu nemačke socijaldemokratije, početkom 20. veka, ovu praksu i tendenciju definisao kao „**gvozdjeni zakon oligarhije**“ (Mihels, 1990: 302–314).

Dva polarna, idealtipska modela internih odnosa čine nedemokratski model u svojoj monokratskoj i oligarhijskoj podvarijanti, na jednoj i „participativno-demokratski“ model, na drugoj strani.

U **osnovi nedemokratskog modela** je stav napetosti, pa i suprotnosti odnosa uspostavljenih između demokratije i organizacija. Demokratije nema bez institucija i organizacija, da bi sa njihovim razvojem i jačanjem, ona postepeno nestajala. Mihels ovu poziciju definiše stavom „ko kaže organizacija, kaže i tendencija ka oligarhiji“. Organizaciona struktura i dinamika svaku partiju razdvaja na vodeću manjinu i vođenu masu. Vođa od (partijskog) sluge naroda postaje „komandant partij-ske vojske“. Mihels, pozivajući se na Rusoa i njegovo uverenje da narod u trenutku kada sebi podari predstavnike nije više slobodan, čak ni ne postoji, smatra da kraj svake (unutarstranačke) demokratije počinje sa stvaranjem i osamostaljivanjem profesionalnog vođstva (Orlović, 2002: 37).

Drugi, polarni **participativno-demokratski model „transparentnih partija“** baziran je na ideji (Barbera i Patemanove) o neposrednim izborima i partijskom referendumu i anketi, podržanim i omogućenim „elektronskom demokratijom“. U osnovi radi se o kritičkom preuzimanju Veberovih ideja o (približno) jednakim kvalifikacijama za vođstvo, njegovim minimalnim, koordinacijskim ingerencijama i direktnim izborima na kratak rok, za nosioce javnih funkcija.

Treći, „**kompeticivno-elitistički model** predstavlja zapravo demokratsko redizajniranje i realističku reformulaciju liderskog i, posebno, oligarhijskog modela unutarstranačkih odnosa. Po njemu, unutar demokratskih procedura partijska egzekutiva, razdeljena na veći ili manji broj konkurušućih stranačkih elita koje se međusobno nalaze u promenljivim odnosima sukoba i saradnje, bori se za naklonost i podršku partijskih masa čija je uloga uglavnom svedena na navijanje i aplaudiranje.

Po ovoj logici, oligarhizacija partija ne mora imati negativan konačni efekat, jer njihova konkurenca omogućuje da konačnu reč i odluku imaju građani – birači. Sartori i Šumpeter izjednačavaju realnu, funkcionišuću demokratiju sa nadmetanjem elita. Polazno, od ishoda unutarstranačkih borbi zavisi ko će i kako učestvovati u međustranačkoj utakmici za podršku birača. Nakon pobjede nad stranačkim rivalima, u izbornu trku ulaze partijske elite i lideri, čija je moć dalje ograničena mehanizmima i procedurama kompeticije i konkurenca između (i unutar) političkih partija. Hod od autoritarnih ka demokratskim režimima, praktično se sadrži u pomaku od vlasti (samo)nametnutih elita ka izboru između elita koje se nude (Šumpeter, 1996).

Četvrti „**predstavnički, poliarhijski**“ model polazi od Dalogov koncepta poliarhije, odnosno pluralne distribucije moći. Unutar njega je moguće očuvati i elemente decentralizacije i disperzije moći, pa i aktivne participacije članstva. Na određeni način, pluralni model je realistična, svedena varijanta i alternacija za participativni model.

Mreža kriterijuma i indikatora praktično je vezana za segmente i sekvence procesa odlučivanja, odnosno za njegovih šest ključnih elemenata i faza. **Prvi** čini set prava i obaveza koje ima *partijsko članstvo*, ali i njegove mogućnosti i kapaciteti da ih realno ostvari. Prvi, polazni nivo analize čini dakle kritičko vrednovanje pozicije i uticaja „partijskog naroda“ – akcionog potencijala, kompetentnosti, nivoa i vrsti motivacije i očekivanja članstva, kao i različitih osnova i razloga njegovog identifikovanja sa „svojom“ partijom. Modelska posmatrana, visok nivo aspiracije, osećaj kompetentnosti, kao i dominacija programske ili problemske identifikacije sa strankom, rečju – članstvo koje karakterišu mobilnost, aktivitet i kritičnost su temeljna pretpostavka za postojanje participativnih stranaka ili bar poliarhijske strukture unutrašnjih odnosa u njima.

Drugi čine formalna i stvarna prava partijskih manjina i njihove mogućnosti da ih, kroz struje i frakcije i institucionalno izrazi unutar partije ili pak da, na toj osnovi, produkuju rascep u partiji.

Treću, izvedenu iz prethodnih, čini dominacija subordinacije ili pak principa subsidiarnosti u partiji, odnosno centralizatorske ili decentralizujuće tendencije u procesu internog donošenja odluka. Subordinacija indicira dominaciju oligarhijskih odnosa ili liderskog principa u partiji. Subsidijarnost, odnosno prihvatanje principa da se odlučivanje prepusti nižim nivoima organizovanja na kojima daje optimalne rezultate, ide u prilog pluralnom ili participativnom modelu.

Saznanje o realnoj strukturi i prirodi odnosa unutar partija zahteva analizu bar tri tipa unutrašnjih veza i odnosa. Partijsku osnovu čine osnovne organizacione jedinice formirane na teritorijalnom i, ređe, pre svega u praksi komunističkih partija, funkcionalnom, radnom principu. Izbor određenog tipa osnovne partijske jedinice, kao i njena ovlašćenja i delokrug rada, nije slučajan, odnosno uslovljen je ciljevima i zadacima partije.

Partijsku strukturu u značajnoj meri određuje i prisustvo-odstvuo različitih oblika posebne teritorijalne (lokralni i regionalni organi) i funkcionalne organizovanosti (odbori, komisije), kao i neretke socijalne (mladi, žene) i ideološke (struje, frakcije) decentralizacije unutar stranke.

U nastojanju da suzbiju tendenciju samoreprodukovanja stranačkog vođstva, stranački forumi i sekcijske, posebno socijaldemokrata i zelenih, zalažu se za uvođenje kvota za „marginalizovane grupe“ – žene, mlade i nacionalne i rasne manjine. Tako su nekadašnje klasne kvote komunističkih i radničkih partija nasledili zahtevi za ravnomernom, pre svega rodnom i generacijskom zastupljeničtvu. Posebno su forumi žena bili uporni i, sa izuzetkom većine zemalja u tranziciji i juga Evrope,

uspešni u zahtevu ne samo za trećinskim udelom na listama, nego i u raspodeli „sigurnih, prolaznih mesta“. U partijama skandinavskih zemalja udeo žena u stranačkim rukovodstvima se približava polovini.

U svakom slučaju, postojanje različitih oblika teritorijalne i funkcionalne decentralizacije odlučivanja dobro ilustruje snagu, uticaj i socijalnu utemljenost partije. Nasuprot tome, njihovo odsustvo pokazatelj je stepena razvijenosti birokratske i centralizatorske tendencije u njoj.

Najzad, partije koje imaju i indirektno, kolektivno članstvo mogu, iz ugla raspodele moći, biti manje-više monolitne strukture ili egzistirati kao federacije partija, pokreta i udruženja koja ih čine (Stojiljković, 2008: 85–86). Posebno su, u ovom pogledu, interesantna iskustva sindikata, kooperativnih pokreta i asocijacija poslodavaca i modaliteti njihovog povezivanja sa političkim partnerima, naročito njihovo učešće i uticaj u gremijima za izbor naručnog rukovodećeg kruga partije.

Četvrti kriterijum za detektovanje prirode unutar stranačkih odnosa čini oficijelni i realni raspored snaga, odnosno podela vlasti i ovlašćenja između partiske legislative i egzekutive na različitim nivoima organizovanja. Njime se utvrđuju međuodnosi i raspodela ovlašćenja i moći, po analogiji sa podeлом na grane vlasti, između (i unutar) organa različitih vrsta nadležnosti – zakonodavnih (skupština, glavni odbor), izvršnih i izvršno-političkih (šef stranke, izvršni odbor, stranački aparat) i kontrolno-sudskih organa i tela stranke (nadzorni i statutarni odbori). Većinu stranaka karakteriše koncentracija moći u rukama partiske egzekutive i sukobi unutar nje.

U parlamentarnim partijama, pored navedenih oblika pluralizacije moći, relevantan odnos je i odnos snaga između partiske centrale i parlamentarne, poslaničke grupe. Iako ne čini deo stranačke strukture u užem smislu, parlamentarna grupa je

važan centar moći i nosilac određenih, proceduralnih prava u radu parlamenta, odnosno reprezent državno-pravnog aspekta i funkcije partije (u odnosu na njenu drugu, mobilizirajuću, „civilnu“ dimenziju). Ona ima i svoju internu strukturu i hijerarhiju čija je svrha da obezbedi jedinstvo delovanja. Ujedno, to je i razlog u političkom životu čestih sukoba i razlaza na relaciji: poslanici (poslanički klub) – rukovodstvo stranke. Veoma često, da bi predupredili sukobe i ojačali svoju poziciju, partijski lideri su istovremeno i šefovi poslaničkih klubova, ili propisuju posebne procedure za obezbeđenje lojalnosti poslanika („blanko ostavke“).

Stvaranjem državnog partijskog kartela, u koji se, profesionalizacijom politike, pored pozicionih, u meri u kojoj učestvuju u raspodeli statusnih privilegija, imuniteta i „kolača vlasti“, uključuju i opozicione stranke i poslanici, stvara se i održava zajednički „esnafski“ interes političke elite. On se dodatno ojačava nestabilnošću i rascepkanosti političke scene što poslanicima omogućava daleko širi manevarski prostor i elastičnije ponašanje u uzajamnoj komunikaciji, nego što to mogu „tvrde“ partijske strukture.

Ovoj globalnoj tendenciji suprotstavljaju se dva faktora sa obrnutim predznakom i dejstvom: a) strogi mehanizmi i procedure disciplinovanja i kontrole parlamentarne frakcije, kao i b) povremeni talasi reideologizacije i uvećanja značaja programskih principa koji sužavaju manevarski prostor za nagode i kompromise u parlamentu (Beyme, 2002: 154).

Dva naredna kriterijuma, peti i šesti, vezani su za procesnu distribucije moći i uticaja u dva ključna interna procesa – 5. partijskom izbornom procesu i 6. kontroli nad partijskim finansijama, njihovom prihodnom i rashodnom stranom.

Primera radi, (5) nemogućnost partijskog šefa ili vrhuške da nametnu svoje kadrovske izbore i „favorite“, bez prethodnog

složenog procesa pregovaranja i nagodbi sa lokalnim stranačkim organima, govori u prilog postojanja i dominacije kompetitivno-elitističkih ili pak „poliarhijskih“ struktura i odnosa. Na drugoj strani, (6) usmerenost partijskih mecena, ali i izvora javnog finansiranja na partijsku centralu, doprinosi centralizatorskoj, oligarhijskoj ili liderскоj tendenciji u partiji.

Obrazac unutarstranačkih odnosa zaista u najvećoj meri zavisi od pozicije i uspostavljene distribucije moći unutar rukovodstva. Polazno metodsko uporište za analizu uvodi Angelo Panebianco definišući moć kao „**kontrolu zona neizvesnosti**“, **odnosno određujući sledećih sedam zona neizvesnosti ili indikatora moći:** političko rukovođenje, internu komunikaciju, odnose sa okruženjem, utvrđivanje pravila i ovlašćenja, finansijske regrutovanje i unapređenje kadrova (Panebianco, 1988: 36). U suštini, vođa ulazi u vertikalnu i horizontalnu igru moći, pri čemu uspeh u vertikalnoj igri – pregovorima i nagodbom sa članstvom, uvećava njegove izglede u horizontalnoj igri moći i sa drugim liderima.

Moć je nesporno asimetrično distribuirana, ali je ujedno i relaciona i, bar u izvesnoj meri, recipročna. Kritički se osvrćući na Mihelsa i njegov „gvozdeni zakon oligarhije“ Panebianco konstatuje da, ako se uopšte radi o zakonu, on sigurno nije gvozdeni (Panebianco, 1988: 22).

Analizirajući poziciju stranačkih vođa na osnovu kruga njihovih, statutarnim dokumentima definisanih ovlašćenja, Goati uspostavlja dinstinkciju na, bar formalno, **slabe lidere**, koji raspolažu samo koordinaciono-reprezentativnim ingerencijama i **jake vođe**, koje i formalno poseduju prava na predlaganje i imenovanja, odnosno samoizbor (nominaciju i kooptaciju) sopstvenih saradnika.

Vodeća pozicija lidera zavisi dakako od umeća koordiniranja (i manipulisanja) odnosima unutar rukovodećeg jezgra, ali i,

u sve većoj meri, od podrške članstva i ostvarenih izbornih rezultata, odnosno sposobnosti da stranku održi u orbiti vlasti. Raspodela moći unutar rukovodećeg jezgra, promenljive konkretne konstelacije odnosa unutar njih, oblikuju njihov više ili manje monokratski, oligarhijski ili, u slučaju podele na klike, timove ili koterije, odnosno formalizovane struje i frakcije, konkurentsko-elitistički karakter i strukturu.

Pritom, u pogledu stvarnog značaja u partijskoj vlasti treba jasno razlikovati **formalno, izabrano rukovodstvo od njegovog, često uticajnjeg, neformalnog (i neizbornog) dela koji čine „partijske sive eminencije“** – savetnici, ključni finansijeri, prijatelji i članovi porodice, odnosno najbliže vođino okruženje – ljudi od posebnog poverenja (i uticaja).

I formalno rukovodstvo i manje-više neformalnu vladajuću stranačku koaliciju (Panebianco) od profila članstva deli njihovo gotovo isključivo regrutovanje iz kruga „akademičara“ – ljudi sa fakultetskom diplomom, čak onih sa elitnim obrazovanjem koji dolaze sa „Oxbridga“. To je još jedan osnov nadproporcionalnog uticaja i autoriteta rukovodećeg sastava.

Najzad, dodatni razlog neuspeha (i, istovremeno, argument i prilog dominacije vođe i najužeg rukovodećeg sastava), čini i, još od Mihelsa konstatovana, nesklonost partijskih masa da prihvate „česte izmene lica“. Posebno je to slučaj sa društvenima personalizovane političke kulture i odnosa, u koje svakako spadaju zemlje regiona. Važnu branu ovim tendencijama – njihov kontrabalans i ravnotežu čini sam **strah vođa od uskraćivanja reizbora**, koji ih tera na pažljivo opipavanje pulsa partijskih i biračkih masa. Jozef Šlezinger odnos vođa (vođstvo)-sledbenici vidi kao razmenski, racionalni odnos u kome sledbenici razmenjuju podršku za političke odluke koje im se dopadaju (Goati, 2004: 122).

Naravno, radi se tek o mreži osnovnih indikatora i tek idealtipskim modelima internih odnosa u političkim strankama koji u praksi u većoj ili manjoj meri odstupaju od „reklamnih“ statutarnih rešenja.

ISTRAŽIVAČKI UZORAK – KOJE STRANKE SU RELEVANTNE U SRBIJI?

Činjenica da je partijski sistem nekonsolidovan utiče i na izbor stranaka koje čine istraživački uzorak. Sartori (2002, 108–110) definiše dve vrste potencijala koje stranka može imati da bi je smatrali relevantnom. *Koalicioni potencijal* podrazumeva da je stranka korisna za stvaranje vladajuće većine, dok se *ucenjivački potencijal* odnosi na stranke koje su dugo vremena u opoziciji i nemaju koalicioni potencijal, ali svojim postojanjem i delovanjem utiču na druge aktere na političkoj sceni. Pored Sartorijevih kriterijuma, kao dodatni element smo uzeli postojanje poslaničkog kluba u Narodnoj skupštini, što nam omogućava da iz analize izostavimo male stranke koje učestvuju u radu parlamenta sa jednim ili dva poslanika na listama drugih partija, ali i da u uzorak uključimo partije srednjeg ranga koje utiču na političku dinamiku iako nisu vodeće u svojim koalicijama.

U poslednjem sazivu (nakon izbora 2012. godine) poslaničke klubove osnovale su: Srpska napredna stranka, Demokratska stranka, Socijalistička partija Srbije, Demokratska stranka Srbije, Ujedinjeni regioni Srbije, Liberalno demokratska partija, Partija ujedinjenih penzionera, Socijaldemokratska partija Srbije, Nova Srbija, Jedinstvena Srbija, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Savez vojvođanskih Mađara i Srpski pokret obnove-Demohrišćanska stranka Srbije. Pored ovih grupa, u parlamentu radi i grupa samostalnih narodnih poslanika koja je previše heterogena da bi se obradila, kao i novonastala grupa Zajedno za Srbiju koju čine nekadašnji poslanici i funkcioneri

Demokratske stranke. Ova grupa neće biti predmet naše analize zbog nepostojanja programa i zakonskog statusa u vreme kada smo sprovodili istraživanje.

Sa druge strane, smatrali smo da je važno da u nekoliko slučajeva proširimo istraživanje van parlamentarnog okvira. Tu pre svega mislimo na Srpsku radikalnu stranku koju je nakon dvadeset godina ostala ispod cenzusa, ali zbog svog istorijskog značaja zasigurno ima mesto u svakoj obuhvatnoj analizi političkog života u Srbiji. Takođe, odlučili smo da pažnju usmerimo i na dve vanparlamentarne stranke kako bi izbegli zamku kartelizacije i ukazali na moguće „izazivače“ uspostavljenog konzenzusa. Zbog toga su u analizu uključene Dveri (stranka nije prešla census na izborima 2012), kao i Nova stranka koja je osnovana nakon poslednjeg izbornog ciklusa. Konačno, u želji da jasnije obuhvatimo i redistributivni i društveno-liberalni kraj političkog spektra, kao i zbog istorijskog značaja ove stranke, pojedinačno analiziramo i Socijaldemokratsku uniju.

Promene na partijskoj sceni Srbije su toliko brze i temeljne, da će u vreme štampanja ove knjige sigurno biti stranaka koje bi mogli da uključimo u analizu, ali je to već odavno poznat problem istraživanja živih i promenljivih fenomena u društvenim naukama.

Literatura:

Beyme, von Klaus, *Transformacija političkih stranaka*, Fakultet političkih Znanosti, Zagreb, 2002.

Downs, Anthony, *An Economic Theory of Democracy*, Harper, New York, 1957.

Kirchheimer, Oto, „The transformation of the West European Party Systems“ u: *Political party and Political Development*, Palombara and Wiener (eds.), Princeton Univeristy Press, Princeton, 966.

- Kitschelt, Herbert, *Party Systems in East Central Europe: Consolidation or Fluidity*, Paper presented at annual meeting of the American Political Science Association, September 1– 4, New York, 1994.
- Mainwaring, Scott, *Party Systems in the Third Way*, u: Diamond, Larry and Plattner, F. Marc (eds), *The Global Divergence of Democracies*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 2001.
- Michels, Robert, *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji*, Informator, Zagreb, 1990.
- Goati, Vladimir, *Partije i partijski sistemi Srbije*, Ogi centar, Niš, 2004.
- Elster John, Claus Offe & Ulrich Preuss, *Institutional Design in Post-communist Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Orlović, Slaviša, *Političke partije i moć*, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
- Panebianco, Angelo, *Political Parties: Organisation and Power*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- Sartori, Giovanni, *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb, 2002.
- Spasojević, Dušan, *Dinamika i faze razvoja istočnoevropskih partijskih sistema posle 1989. godine*, u: Vujačić, Ilija (ur.), Čupić, Čedomir (ur.), Vranić, Bojan (ur.). *Konsolidacija demokratije: 20 godina nakon pada Berlinskog zida: zbornik radova*, Konrad Adenauer Stiftung: Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009.
- Stojiljković et al., *Javne politike u izbornoj ponudi*, Konrad Adenauer Stiftung, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012.
- Stojiljković, Zoran, *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Šumpeter, Jozef, *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*, Plato, Beograd, 1996.

Zoran Stojiljković

Dušan Spasojević

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

PROGRAMSKE POZICIJE I UNUTARSTRANAČKI ODNOSI STRANAKA U SRBIJI

Razvoj višepartijskih sistema u postkomunističkim zemljama je pitanje kojem je komparativna politička nauka posvetila veliku pažnju. U uvodnom, teorijsko-metodološkom delu ovog zbornika smo ukazali na teorije koje predviđaju fazne razvoje partijskih sistema, a koje proizlaze iz karakterističnih osobina tranzicionih, postkomunističkih društava u koje pre svega spada dualnost ekonomske i političke tranzicije i potraga za formulacijom novog nacionalnog identiteta i konsenzusa. Potraga za identitetom postaje posebno intrigantna i složena u slučaju zemalja koje nastaju raspadom Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, a koje žele da pristupe Evropskoj uniji.

Sa jedne stranke, Srbija predstavlja izuzetak u odnosu na druge tranzicione zemlje jer jedina ima osporavani teritorijalni integritet i nerešeno pitanje budućeg statusa Kosova. Ovo pitanje je u političkom životu osnaženo interakcijom sa drugim post-jugoslovenskim temama poput saradnje sa Haškim tribunalom ili položaja nacionalnih manjina (npr. pitanje upotrebe

ćirilice u Vukovaru), po čemu se Srbija bitno ne razlikuje od drugih bivših republika zajedničke države. Sa druge strane, Srbija ima iste ekonomske i socijalne probleme kao i bilo koja druga tranziciona zemlja, od Baltika do Balkana. Ipak, postoji mnogo istraživanja koja pokazuju da pitanja identiteta uvek imaju prednost u odnosu na ekonomske teme, te da se tranzicija može uspešno privesti kraju tek kada se „veliki narativi“ nekako politički institucionalizuju i urede.

Sve ovo su razlozi zbog kojih izučavanje partijskog sistema Srbije predstavlja izazov, ali i najoptimalnije vreme jer se pred našim očima odvija institucionalizacija partijskog sistema. Ovaj proces, ipak, nije ni linearan ni sa izvesnim krajnjim ishodom. Na primer, imajući u vidu razvoj političke scene nakon izbora 2008. sa pravom se očekivalo da naredni izbori donesu jasnije ideološko i programsko profilisanje političkih partija. Nalazi monitoringa izborne kampanje objavljeni u zborniku *Javne politike u izbornoj ponudi* pokazuju da se ova profilizacija nije desila u očekivanoj meri, ali da je moguće nagovestiti neke od mogućih pravaca razvoja partijskih sistema. Takođe, postojanje razlika koje nezavisnom posmatraču deluju kao male ili minimalne, ne znači da se one takvim čine biračima stranaka u Srbiji. Zapravo, politika ne prestaje da bude emotivna, konfliktna i strastvena aktivnost za veći deo stanovnika Srbije.

Paralelno sa demokratizacijom Srbije, odvija se i proces demokratizacije najvažnijih političkih aktera – političkih partija. Minimalna demokratizacija partija podrazumeva unutarstranačku kompetitivnost i smenjivost stranačkih lidera, bez koje je teško moguće ostvariti potrebnii stepen izborne demokratije u društvu. Praksa unutarstranačkih odnosa, nažalost, pokazuje duboko ukorenjenu autoritarnost i liderske karakteristike u skoro svim strankama. Najbolji pokazatelj toga je činjenica da najveći deo stranaka u Srbiji predvode lideri koji su na scenu stupili početkom devedesetih godina prošlog veka. Ovakva tradicija olakšava razvoj kartelizacije (koja podrazumeva kon-

trolisani oblik međustranačkog takmičenja i prepreke za nove političke igrače) i veštačke stabilnosti partijskog sistema, zbog čega su jedine promene moguće nakon smrti lidera ili usled velikih lomova u partijama.

Zbog toga je još važnije otkriti i ukazati na zametke unutarpartijske demokratije koji postoje u nekim od partija, kao i na strukturalne i statutarne prepreke koje onemogućavaju političko takmičenje. Ipak, istraživanje na ovom polju, kako je i iz radova objavljenih u zborniku jasno, nije lako sprovodivo jer se partije trude da sakriju unutarstranačka neslaganja smatrujući da to pokazuje njihovu slabost.

IDEOLOŠKO-PROGRAMSKE POZICIJE I „VLASNIŠTVO NAD TEMOM“

Struktura partitske borbe u postpetooktobarskom periodu se može analitički podeliti u četiri perioda. Prvi period obuhvata fazu dolaska na vlast i raspad koalicije DOS (2000–2003), drugi period prve Koštuničine vlade (2004–2007), treći period obuhvata prelomnu fazu tokom izbornog ciklusa 2007–2008 i drugu vladu Vojislava Koštunice i vladu Mirka Cvetkovića (2008–2012), dok je, za sada poslednji četvrti period, započeo formiranjem vlade Ivica Dačića nakon parlamentarnih i predsedničkih izbora 2012. godine. Svaku od ovih faza karakterišu različita osnovna politička pitanja i različito pozicioniranje političkih aktera. Naša namera je da ukratko analiziramo prve dve faze, te da se detaljnije fokusiramo na poslednjih 5–6 godina.

Nakon dolaska koalicije DOS na vlast, postalo je očigledno da je u pitanja izborna a ne vladavinska koalicija. Osnovna linija podele javila se između DSS, sa jedne i DS i ostatka DOS sa druge strane i personifikovana je odnosom Koštunice i Đindjića. Ključna dilema ticala se brzine i dubine promena, kao i odnosa prema ustavnom i zakonskom okviru koji je ostao kao nasle-

đe komunističkog i Miloševićevog režima i znatno ograničavao tranzicione mogućnosti. Druga linija podele nastaje oko saradnje sa Haškim tribunalom (direktan povod za sukob je bilo izručenje Slobodana Miloševića Haškom tribunalu), ali se ovo pitanje prepliće sa odnosom prema međunarodnoj zajednici, ali i budućem odnosu sa Crnom Gorom i statusom Kosova. Osetljiva društvena pitanja, poput uloge civilnog društva ili prava LGBT zajednice samo pojačavaju sukobe između DS i DSS. Druge stranke, iako većinski bliže DS, pokušavaju da se drže neutralno u ovom sukobu i da se profilišu preko preostalih pitanja. Tako se od grupe G17 stvara politička stranka koja zauzima najvažniju ekonomsku poziciju zagovarajući liberalne reforme i privatizaciju. Biračko telo nekadašnjeg DOS deli se na tri kolone – konzervativnu (DSS), reformističku (DS) i ekonomski liberalnu (G17), uz manju koaliciju SPO–NS koja pokušava da zadrži centralnu poziciju između blokova. Sa druge strane, stranke starog režima usmerene su na preživljavanje pod naletima kritika i sudskih procesa, u čemu je mnogo nepovoljniji položaj dobila SPS koja je u većoj meri bila meta napada. To je omogućilo radikalima da se lagano pregrupišu i preuzmu vodeće mesto u ovom bloku, što potvrđuju sa impresivnih 27% dobijenih glasova na parlamentarnim izborima 2003. godine. Ovaj rezultat posledica je rastućeg socijalnog nezadovoljstva izazvanog prvim efektima tranzicije i govori u prilog tezi da su radikali uspeli da sebi privuku najveći deo birača bivše vlasti.

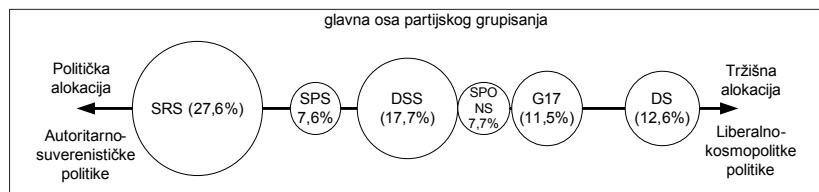
Tabela 1: Rezultati parlamentarnih izbora 2003. u Srbiji

Lista	% glasova	broj mandata
SRS	27,6	82
DSS	17,7	53
DS	12,6	37
G17	11,5	34
SPO i NS	7,7	22
SPS	7,6	22

Socijalno i političko nezadovoljstvo koje su artikulisali radikali sa jedne strane, i uverenje da reforme moraju biti brže i od-

Ilučnije koje je sa druge strane promovisao DS, pogodovalo je i strankama koje su se pozicionirale u centru, pa 2004. dolazi do formiranja manjinske vlade DSS-SPO/NS-URS uz podršku SPS.

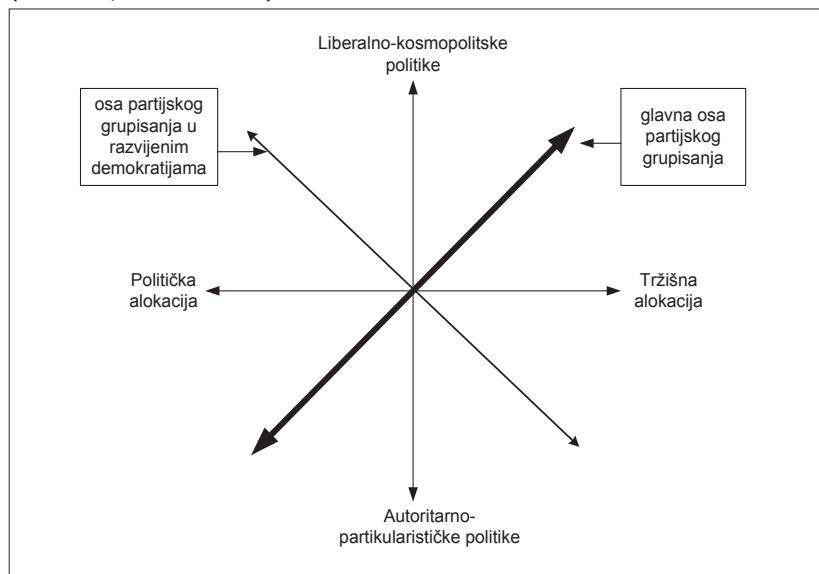
Grafikon 1: Pojednostavljeni prikaz partijske scene nakon parlamentarnih izbora 2003.

Izvor : Spasojević (2011: 113)

Kao što je Kičelt (Kitschelt, 1994: 30–31) uočio u drugim postkomunističkim tranzicijama, osnovna linija partijskog grupisanja bila je duž ose koja spaja dva pola: protržišno-liberalni nasuprot antitržišno-autoritarnom polu, što je suprotno od stanja u razvijenim demokratijama (videti Grafikon 2).

Grafikon 2: Osnovna osa partijskog grupisanja u postkomunističkim društвима (Kitschelt, 1994: 30–31)

Period vlade Vojislava Koštunice obeležila je centristička i umerena politika vlade, kao i određeni ekonomski rast. Stvaranje bipolarne opozicije (DS i SRS) i njihova politička borba oko osnovnih identitetskih pitanja koja su i dalje snažno oblikovala politički život, sužavala su prostor za profilisanje partija u odnosu na konkretne javne politike. I pored toga, u ovom periodu je došlo do značajnog ideološkog pozicioniranja stranaka. DSS se profilisala kao stranka centralne pozicije zagovarajući spoljnu politiku okrenutu i na istok i na zapad, što se reflektовало i na ekonomskom polju, pre svega sporazumom sa Ruskom federacijom (Gaspromneftom) oko NIS-a. Saradnja sa Haškim tribunalom odigravala se u okviru domaćih zakonskih okvira, pre svega kroz model predaje optuženih (koji su za to dobijali podršku države), ali je centralno političko pitanje u ovom periodu bio referendum u Crnoj Gori i posledično donošenje ustava Srbije. Ustav predstavlja prvi politički proces nakon 5. oktobra 2000. u kojem su stranke starog režima učestvovali ravноправno sa strankama DOS, pre svega zbog potrebe da se ustav potvrди većinom na referendumu, ali i zbog želje DSS da otvorи vrata saradnje sa SRS čime je stranka osnaživala svoju pregovaračku poziciju. G17, kao druga najvažnija stranka u Vladi se pre svega fokusirala na ekonomski pitanja, ali je dosta snažno podržavala evropske integracije u čemu se slagala sa opozicionom DS. Demokrate nisu u potpunosti bili u opoziciji jer je Tadić 2004. izabran za predsednika Srbije, što je zemlju uvelo u fazu kohabitacije (Orlović, 2005: 175). Saradnja demokrata sa DSS izazvala je kritike unutar stranke, pa se 2005. odvaja reformističko krilo DS i formira LDP.

Sukobi na političkoj sceni se zaoštravaju nakon odvajanja Crne Gore i nakon prekida pristupnih pregovora sa EU, što dovodi do polarizacije koja se odigravala u već formiranom političkom rascepu između tradicionalista i modernista (Spasojević, 2011). Vrhunac polarizacije nastaje nakon što je Kosovo proglašilo nezavisnost, što dovodi do dva izborna ciklusa. Tokom predsedničkih i parlamentarnih izbora (2007–2008) podela je

simbolički izražena u odnosu prema evropskim integracijama. Centrifugalnost i polarizacija dovode do slabljenja centra, pa se iz njega povlače G17 i SPO (podržavajući Borisa Tadića na predsedničkim izborima), a zatim i SPS praveći vladu sa koalicijom Za evropsku Srbiju nakon parlamentarnih izbora 2008. Posledično, formiranje SNS i prihvatanje evropskih integracija dovodi do proširenja osnovnog društvenog konsenzusa (bar na najopštijem, simboličkom nivou), što je umanjilo ideološku distancu između dve najveće partije i promenilo smer političkog takmičenja ka centripetalnom.¹

Tabela 2: Rezultati parlamentarnih izbora u Srbiji 2007. i 2008.

	2007		2008	
	% glasova	broj mandata	% glasova	broj mandata
SRS	28	81	29,5	78
DS	22,5	64	38,4 ²	71 (102)
DSS	16,7 ³	47	11,6	30
G17	6,8	19		24 (102)
SPS	5,9	16	7,5	20
LDP	5,3 ⁴	15	5,2	13
SVM	census za manjinske partije	3		4
Koalicija za Sandžak	census za manjinske partije	2		
Unija Roma Srbije	census za manjinske partije	1		
Romska partija	census za manjinske partije	1		

¹ Uspeh DS se može tumačiti u istovremenoj polarizaciji partijskog sistema (koja je dovela do slabljenja centra i konkurenčne DSS), ali i formulisanju sveobuhvatne politike „i Kosovo i Evropa“ koja je omogućila DS da privuče značajan broj novih birača iz centra političkog spektra (ovo okretanje DS ka centru se kontinuirano dešava od izbora Tadića za predsednika stranke). Može se reći da se DS istovremeno kretala (širila) ka centru i polarizovala partijsku scenu, a ovaj proces je olakšavalo postojanje LDP na „evropskom“ polu partijskog centra, jer je LDP doprinosis polarizaciji i profilisanju reformskog pola, a da pritom nije nanosio preveliku štetu DS-u u smislu broja glasova koje će dobiti na izborima.

² Koalicija Za evropsku Srbiju sa G17, SPO, LSV i drugim.

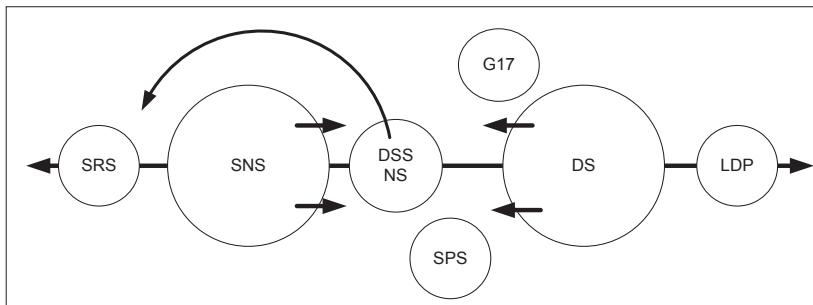
³ Sa koalicijom GSS-SDU-LSV.

⁴ Koalicija sa Novom Srbijom.

Koalicija Albanaca Preševske doline	cenzus sa manjinske partije	1	cenzus za manjinske partije	1
Bošnjačka lista za evropski Sandžak			cenzus za manjinske partije	2

Partijski sistem nakon formiranja SNS dobija sve više karakteristika umerenog pluralizma. Kako se dve najveće partije takmiče centripetalno, onda u centru spektra nastaje gužva i taj položaj više ne donosi prednost (Grafikon 3). Zbog toga ostale partije pokušavaju da programski redefinišu svoje pozicije i da „pobegnu iz centra“. To nam omogućava da relevantne partije (i njihove koalicione partnere) podelimo u tri grupe: partije na polovima (SRS, DSS i LDP), partije centra sa klijentelističkim politikama (SPS i URS) i sveobuhvatne partije predvodnice (DS i SNS).

Grafikon 3: Centripetalnost i „gužva u centru“ u periodu između izbora 2008. i 2012.

Izvor: Spasojević (2011: 115)

DSS postavlja kosovsko pitanje kao najvažnije na političkoj agendi i podređuje druge delove svoje politike (npr. ekonomski stavove) ovoj poziciji, što je bilo uočljivo i u izbornoj kampanji 2012. Ovakva pozicija izoluje DSS na konzervativnom kraju političkog spektra i potencijalno ga gura ka saradnji sa SRS i Dverima.

Na suprotnom kraju se pozicionira LDP sa osnovnim identitetom utemeljenim u liberalnim društvenim politikama i nešto slabije naglašenom protrošnom orientacijom. Ova stranka insistira na evropskim integracijama, liberalizaciji društva i zaštiti političkih i drugih manjina, dok u ekonomskoj sferi zagovara smanjenje uticaja države u javnim preduzećima, smanjenje deficit-a i zaduživanja i liberalizaciju tržišta.

G17 verifikuje postepeno ublažavanje ekonomske politike od liberalne ka redistributivnoj, jer sve snažnije insistira na subvencijama i podršci stranim ulaganjima. Dodatni spin njihovoj programskoj poziciji daje formiranje Ujedinjenih regiona Srbije, stranke koja pored nekadašnjeg G17 okuplja niz regionalnih i lokalnih inicijativa. Osnovna ideja URS je decentralizacija Srbije čime ova stranka odgovara na postojeći, ali politički marginalizovani rascep centar-periferija. URS formulacija ovog političkog problema je dominantno ekonomska, po čemu se oni razlikuju od drugih regionalističkih stranaka (poput LSV i stranaka manjina), koje posebnost zasnivaju na kulturno-vrednosnim pitanjima.

Pozicija SPS se postepeno popravljala od izbora 2004. kada su izgubili status „stranke starog režima“ podrškom manjinskoj vlasti. Potvrda legitimnosti stranke dolazi nakon potpisivanja tzv. deklaracije o pomirenju sa DS i ulaskom u vladu Mirka Cvetkovića. SPS je u ovoj vlasti predstavljala redistributivno i umereno tradicionalno krilo, naročito u javnim nastupima. Ekonomska politika SPS zasnovana je na snažnoj državnoj intervenciji u privredi (primer Srbijagasa), što se samo ojačava koalicijom sa PUPS koja je primarno usmerena na povećanje penzija i Jedinstvenom Srbijom koja na primeru Jagodine demonstrira redistributivne mehanizme lokalne vlasti. Koalicija traži balans između društvenog konzervativizma starijeg biračkog tela (npr. stav Dragana Markovića Palme protiv Parade ponosa) i povremenih liberalnih ideja kojima se okreću mlađim

biračima (članstvo gej aktiviste Borisa Milićevića u glavnom odboru stranke). Velika doza pragmatizma omogućava da se izborna obećanja ublažavaju prilikom sprovođenja politike, što je karakteristika svih stranaka u Srbiji.

Demokratska stranka u periodu 2008–2012. nastavlja svoj put ka političkom centru započet tokom kohabitacione faze označavajući to „državotvornom politikom“. Izborni uspeh stranke i veliki broj javno prepoznatljivih kadrova omogućavaju joj da obuhvati širok pojas od pragmatsko-menadžerskog do socijaldemokratskog krila, ali ta sveobuhvatna strategija otvara prostor za kritike za ideološku nedoslednost od strane LDP i dela građanske intelektualne javnosti. Izborne koalicije sa LSV i SDPS samo dopunjaju složen politički identitet stranke. DS u politici insistira na evropskim integracijama kao preduslovu ekonomskog razvoja, oslanjajući se na dobitnike tranzicije i zagovarače reformi kao svoje osnovno biračko telo. Međutim, uprkos svojoj protržišnoj izbornoj bazi, stranka pokušava da napravi iskorak uлево promovišući se kao „stranka socijalne odgovornosti“ koja podržava solidarnost i minimum socijalne zaštite.

SNS nastaje nakon još jednog izbornog neuspeha radikala i formalno se pozicionira kao proevropska stranka pokušavajući da odbaci ideoološki prtljag SRS. Istini za volju, određeni pokazatelji programske umerenosti SRSjavljali su se još od Šešeljevog odlaska u Hag, ali su tek sa osnivanjem SNS postali institucionalizovani. SNS nastaje između dva izborna ciklusa i pokušava da se nametne kao sveobuhvatna stranka prihvatajući većinu opštih mesta na političkoj sceni Srbije. U pokušaju da privuče što veći broj radikalnih glasača SNS pažljivo kombinuje EU orientaciju sa dozom rusofilije (u čemu prednjači Nikolić) i snažne nacionalne politike (najčešće oko Kosova), ali se u prvi plan ističe borba protiv korupcije koja postaje prepoznatljivo obeležje naprednjaka. Može se tvrditi da

se izborna pobeda SNS desila zbog nametanja osnovne teme kampanje – borbe protiv korupcije, uz efikasno kombinovanje ove teme sa drugim kao što su optužbe za neuspešnu privatizaciju (čime se po dva osnova SNS obraća svom biračkom telu), ali i slaganje stranke sa uspostavljenim konsenzusom u vezi sa drugim pitanjima čime se otupljuje kritika konkurenata.

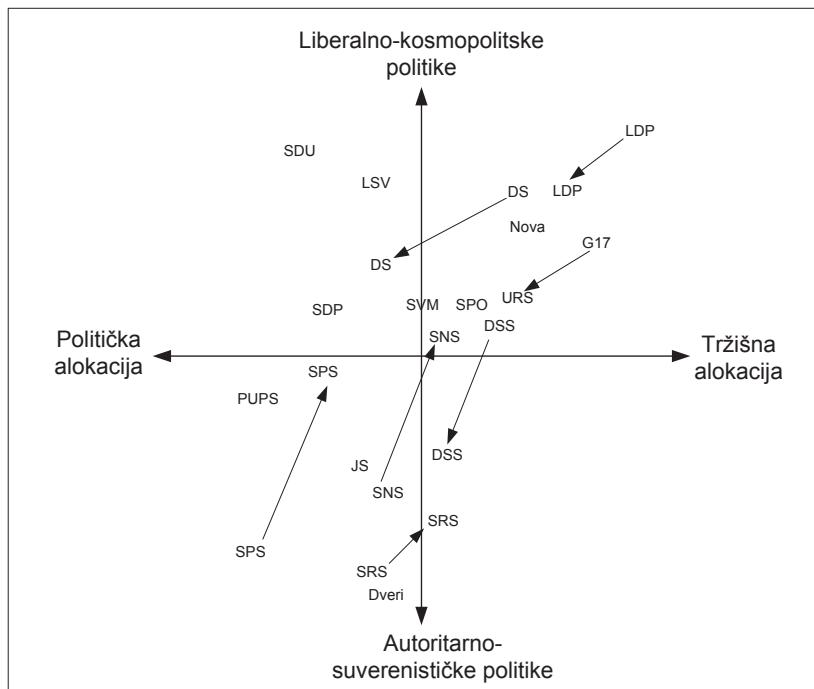
Dakle, partijski sistem je pred opšte izbore 2012. imao najviše karakteristika umerenog pluralizma, sa dve centralne koalicije (okupljene oko SNS i DS) koje su pokušavale da sveobuhvatnim politikama partijski sistem dovedu do dvokrilnog ili čak dvopartijskog modela (naravno, uz postojanje nekoliko regionalnih ili etničkih stanaka). Pored ove dve koalicije, jedna linija političkog takmičenja se razvila na liniji DSS/SRS-LDP koji su pokušavali da iskoriste umerenost koalicija SNS i DS i da profitiraju na polarizaciji, dok su URS i SPS imali prostora da svoje pozicije oblikuju relativno nezavisno od drugih aktera i sa nešto drugačijom ideološkom ponudom. Stranke manjina se po običaju nisu previše izjašnjavale o opštim pitanjima.

Tabela 3: Rezultati parlamentarnih izbora 2012. u Srbiji

Lista	% glasova	broj mandata
SRS	4.6	–
SNS	24	73
DSS	7	21
DS	22	67
URS	5.4	16
Preokret (LDP i SPO)	6.5	19
SPS-PUPS-JS	14.5	44
SVM	cenzus za manjinske stranke	5
Dveri	4.3	–
NOPO	cenzus za manjinske stranke	1
Sve zajedno	cenzus za manjinske stranke	1
SDA Sandžaka	cenzus za manjinske stranke	1
Koalicija Albanaca Preševske doline	cenzus za manjinske stranke	1
Nevažeći listići	4.3	

Predsednički i parlamentarni izbori 2012. doveli su do korenite promene vladajuće garniture, pa su se nakon rekonstrukcije vlade 2013. na vlasti skoro samostalno našle tzv. stranke starog režima. Kao i obično, korenite promene dovele su do pomeranja na partijskoj sceni. Ipak, osim toga što je SRS izgubila status parlamentarne stranke, za sada ne možemo tvrditi da je bilo drugih suštinskih izmena (odnosno, nemamo validne podatke kojim bi potkrepili tendencije koje se uočavaju).

Grafikon 4: Prepozicioniranje stranaka 2000–2013².

Najveću promenu položaja doživela je SNS koja nakon izbora zauzima centralnu i odlučujuću poziciju na političkoj sceni i čiji lider Vučić beleži veliki stepen podrške birača. Stranka je

² Zbog jasnoće prikaza, pozicija manjih stranaka je predstavljana samo trenutnom tačkom, dok se kod stranaka koje predvode koalicije pokazuje ideološki put od 2000. ili od njihovog nastanka do danas.

nastavila da podržava EU integracije Srbije, naročito u onim pitanjima gde se ta tema prepliće sa kosovskim pitanjem (npr. lokalni izbori na Kosovu), što je potvrđeno i pozitivnim izveštajem Evropske komisije. Druga najvažnija tema za SNS je svakako borba protiv korupcije koja je usmerena na tajkune (Mišković) i bivše državne funkcionere, primarno iz DS. Treće pitanje, čiji će značaj vremenom rasti, se odnosi na ekomska pitanja. Odlaskom URS iz vlade nakon rekonstrukcije, SNS je preuzeila veliki deo odgovornosti za ekonomsku oblast, ali se, osim obećanja ulaganja iz UAE, nije ništa značajnije uradilo.

Na planu ekonomije se, ipak, dešavaju neke, za naše istraživanje, veoma zanimljive promene. Pre svega, otvoreno je pitanje trošenja budžetskih sredstava i SNS je predložila neke tržišno orijentisane mere. Narativ koji je stajao iza ovih mera se zasniva na tezi da javni sektor ne bi trebalo da zarađuje više od privatnog sektora, pa je stoga uveden „solidarni porez“ na plate veće od 60.000 dinara u javnom sektoru. Druga važna mera podrazumeva postepeno ukidanje subvencija tzv. velikim gubitašima i stranim investitorima za otvaranje novih radnih mesta. Zbog ovih mera došlo je do napetosti unutar vlade jer se SPS protivila i jednoj i drugoj.

URS i DS su kritikovale ukidanje subvencija smatrajući ih dobrom tekvinama prethodne vlade i neophodnim korektivom još nerazvijenom tržištu. Ipak, SNS nije u potpunosti liberalizovao svoju politiku jer je došlo i do povećanja poreske stopе, a i nije prihvaćena ideja ministra Radulovića o smanjenju poreza na plate. Takođe, nosioci ekonomске politike su dva tzv. nezavisna eksperta (Krstić i Radulović), što stvara određenu sumnju oko mere u kojoj SNS zaista podržava njihove predloge ili ih možda koristi kao moguću taktičku odstupnicu za stranku.

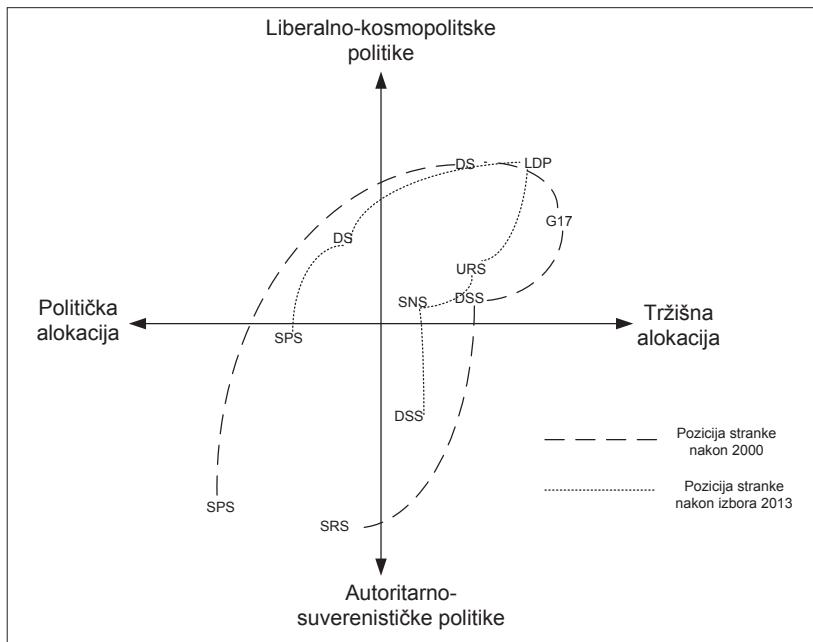
Ako je izborna pobeda lansirala SNS na vrh političkog postolja, onda je odlazak sa vlasti značajno uticao na rejting DS. Nakon

poraza od Nikolića, sa čela stranke odlazi Boris Tadić, a stranku preuzima Dragan Đilas čime započinje dosta turbulentan period unutarstranačkog previranja. Utisak je da u stranci ne postoji konsenzus o tome kako se ideološki pozicionirati u odnosu na glavne konkurenте i na osnovu kojih pitanja kritikovati rad vlade. Pozicija DS je dodatno otežana vladinim politikama prema Kosovu i EU, jer one zapravo odgovaraju dugogodišnjim stavovima DS. Zbog toga je izuzetno nezahvalno prognozirati buduću programsку poziciju i položaj stranke.

Slab položaj DS pokušavaju da iskoristi SPS (pozicionirajući se kao najvažnija stranka levice) i LDP (u odnosu na pitanja ugrožavanja demokratskih standarda od strane SNS), ali i URS koji se posle rekonstrukcije prvi put našao u opoziciji. Istovremeno, LDP i URS pokušavaju da pošalju signale trenutno najsnažnijoj SNS kako ne bi zatvorili mogućnost budućih koalicija, nasuprot DSS koja i dalje najviše insistira na pitanju Kosova i veoma je oštra u kritici vladine politike. Šarenolikosti spektra doprinosi veliki broj manjih parlamentarnih stranaka čiji lideri obavljaju javne funkcije i koje se profilišu preko lidera (Nova Srbija Velimira Ilića ili Vulinov Pokret socijalista), ali i vanparlamentarni akteri Dveri i SRS koji deluju sa konzervativnih pozicija, kao i Nova stranka koja pokušava da ponudi novu alternativu unutar liberalno-tržišnog bloka.

Ukoliko prepozicioniranje posmatramo u dužem vremenskom periodu i ako smo fokusirani na veće stranke (ili one koje predvode koalicije), očigledno je da je došlo do uočljivog sužavanja ideološkog prostora u Srbiji. Ipak, u trenutnom institucionalnom aranžmanu male stranke imaju veliki značaj, pa se ni njihove ideološke pozicije ne mogu potpuno zanemariti. Ovo se naročito odnosi na stranke radikalne desnice (donji levi kvadrant na grafikonima 4. i 5) koje su ostale bez parlamentarnog statusa, ali sa relevantnim izbornim rezultatima.

Grafikon 5: Sužavanje ideološkog prostora u Srbiji 2000–2013.

UNUTARSTRANAČKE ANATOMIJE MOĆI

Kada je o internim odnosima reč, polaznu istraživačku tezu činila je tvrdnja da stranke, ako su stranke a ne tek makete i igračke za svoje osnivače, nisu jednostavne organizacione monade nego složeni sistemi sa mrežnom struktukom uspostavljenih različitih organizacionih oblika i pravilima i procedurama uređivanja internih relacija. Odabrani organizacijski dizajn i struktura usmereni su ka optimalnom ostvarivanju definisanih stranačkih ciljeva i funkcija – svaki formirani organ i ukupna mreža odnosa treba da budu funkcionalni element stranačke strategije.

U političkom životu Srbije, međutim, od 91 registrovane stranke tek njih šezdesetak daje povremene znake života učestvujući na izborima i dajući elementarne podatke o svom posto-

janju i funkcionisanju. Za njih ne više od petnaestak moglo bi se reći da poseduju i bar elementarno razvijenu kapilarnu organizacijsku mrežu, odnosno da su više od „kombi stranke“ (Vučina Vasović) u kojoj su se smestili šef i njegovi „brojni“ sledbenici i sledbenice.

Ujedno, organizacijski resursi i infrastruktura predstavljaju, pre svega kroz mehanizme i poluge odlučivanja, okvir za formiranje svojevrsne stranačke anatomije moći. Ključno istraživačko pitanje je pitanje u kojoj meri se formalna, manje ili više demokratski skrojena odora distribucije moći razlikuje od njene stvarne anatomije i fiziologije. (Ne)skrivena moć i njena distribucija i (ne)demokratski učinci i karakter, u osnovi su formiranog modela u kome idealtipski razlikujemo: nedemokratski (monokratski ili oligarhijski), kompetitivno-elitistički, poliarhijski i participativno-demokratski model unutarstranačkih odnosa.

U pogledu na projektovanu stranačku strukturu i organizaciono dizajniranje internog procesa odlučivanja uočava se rastuća sličnost između relevantnih stranaka. Ona je u Srbiji, pored nastojanja da se optimalizuje i ublaži napetost između principa efikasnosti i demokratičnosti stranačkog organizovanja, rezultat i ugledanja i preuzimanja internih obrazaca stranaka iz pripadajućih evropskih političkih familija – socijaldemokratske, demohrišćanske i liberalne.

Pozicija članstva – kriterijumi prijema i prestanka članstva, njegova prava i obaveze, kao i pozicija i ovlašćenja osnovnih stranačkih organizacionih oblika određuju se na gotovo uniforman način. Veoma slično određuju se i šeme i uzajamni odnosi organa uspostavljenih na vertikalnoj, teritorijalnoj ravni. Bez velikih odstupanja i razlika formulisan je i horizontalni stranački sistem „kvazi“ državne podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i kontrolno-sudsku. Evropski uzor vodi i sve unifor-

mnjem formalnom određenju pozicije foruma žena i mlađih. Srođni su, bar formalno, i različiti funkcionalni oblici i razvojni i istraživački i edukativni centri i političke fondacije.

STRANKE SRBIJE NA (NE)DEMOKRATSKOJ PUTANJI

Moglo bi se zaključiti da, sudeći po slovu statutarnih i poslovnih odredbi, politički relevantne stranke Srbije nastoje da svoju organizaciju i unutrašnje odnose ustroje po poliarhijskom modelu demokratskog i odgovornog predstavljanja. Njegovi osnovni elementi su: (1) aktivno, participativno članstvo, (2) odgovorno i demokratski izabrano rukovodstvo, (3) horizontalna podela vlasti na partijsku legislativu, egzekutivu i kvazisudske i nadzorne instance, uz (4) vertikalnu decentralizaciju i autonomiju i samostalni krug ovlašćenja, u skladu sa principom subsidiarnosti nižih u odnosu na više organe. Teritorijalnu decentralizaciju i autonomiju prate i (5) funkcionalna (programski odbori, centri, saveti) i (6) socijalna decentralizacija (forumi žena i mlađih). No, (7) politička i ideološka decentralizacija svedene su na pravo manjine da zastupa svoje stavove unutar stranačkih organa i foruma, bez prava na organizovanje frakcija ili bar struja koje bi mogle da po stranačkoj vertikali uđu u legalan proces nadmetanja za podršku članstva. Izuzetak predstavljaju male stranke sa reformističkog i modernizacijskog pola partijske scene – SDU koja dozvoljava stvaranje i čak proporcionalnu zastupljenost frakcija u svim stranačkim organima, kao i novoformirana Nova stranka.

Delimičan izuzetak u ovom pogledu predstavljaju proklamovana tolerancija prema prenošenju internih sporova u javnost (LDP), kao i prava na preispitivanje donetih odluka i čak na partijsku interpelaciju ako iza njih stanu dovoljno brojne partijske manjine (DS).

Izvesne, zanimljive ali međusobno nepovezane elemente participativno-demokratskog modela sadrži neposredni izbor predsednika (LDP), kao i (nedovoljno regulisana i proverljiva) praksa partijskih anketa i provere poverenja koje članovi rukovodstava uživaju među članstvom (DS).

Na drugoj strani, u svojoj dužoj ili kraćoj političkoj memoriji, gotovo sve stranke, posebno one formativne, poput SPO, DS, ali i SRS i SPS, sadrže brojna iskustva sporova i razlaza koji su se završavali „dobrovoljnim“ odlaskom ili isključenjem nezadovoljnika i njihovim osnivanjem nove stranke. Većina, ili bar veliki broj naših partija nastale su separacijom iz postojećih, dakle „partijskom partogenezom“. Retki su, pritom, primeri da su se, kao u više slučajeva u DS, konflikti i rascepi odvijali unutar manje-više legalnog izbornog stranačkog procesa ili javne postizborne arene. Još ređi su slučajevi, poput povratka Mićunovića i Demokratskog centra u DS, reintegracije i ponovnog ujedinjenja.

Naravno, ovi i slični primeri iz prakse govore da su u političkoj svakodnevici naše partije, nasuprot proklamacijama, tek negde između liderskog ili oligarhijskog, nedemokratskog i kompetitivno-elitističkog, minimalnog demokratskog modela gde se partijske elite takmiče za podršku partijskih masa čija je uloga svedena na navijanje i aplaudiranje.

Gde leže temeljni uzroci jaza između partijske statutarne regulative i političke prakse?

Po našem sudu radi se pre svega o „razornoj smeši“ i sinergetskom delovanju političkim nasleđem formiranog dominantnog autoritarnog obrasca obožavanja i/ili podilaženja vođama, oslojenjenog na klijentelističke veze raširene i ojačane unutar partokratskog poretku. U „strasnoj“ vezi između lidera i vođstva, na jednoj, i nižih partijskih ešalona, posebno u strankama na vlasti, na drugoj strani, ima očito obostrane

kalkulacije i očekivane dobiti. Postizborni politički preletači su možda najbolji primer i potvrda iznete teze.

Naredni, konjukturni razlog čini relativna mladost kompetitivnog partijskog sistema u Srbiji i njome uslovljena činjenica da su, uz malobrojne izuzetke poput DS i SPS, i danas na čelu partija njihovi lideri osnivači. Lideri i uži rukovodeći prsten oko njih stranku doživljavaju kao „šefovo čedo i kreaciju“, a za pristalice-fanove vođa je sinonim za stranku i osnov identifikovanja sa njom. I nezadovoljnici koji odu iz stranke nastoje, i često sa prethodnim stečenim političkim iskustvom i kapitalom i uspevaju, da formiraju „svoju“ stranku sa ovoga puta sopstvenom, neprikosnovenom liderskom pozicijom.

Da bi došlo do promena i hoda ka statutarnim dokumentima proklamovanom poliarhijskom modelu distribucije moći neophodno je da paralelno deluju procesi: (1) silaska sa scene „očeva osnivača“, (2) personalizacije izbornog sistema koja za rezultat ima okretanje kandidata ka volji i ukusu birača, a ne samo partijske nomenklature, (3) redukovana sistema postizborne raspodele političkog plena – juriša partijskih komesara na rukovodeće pozicije u (pre)razvijenom javnom sektoru, ali i (4) pojave racionalnog, obaveštenog i upućenog birača.

Naredni, peti činilac demokratskog redizajniranja partija jeste samo kritičko iščitavanje njihovog organizacijskog obrasca i praksa rektifikacije (ispravljanja) (ne)namernih strukturnih nedemokratskih „umetaka“. Iz drugog ugla posmatrano radi se o odgovoru na pitanje šta to sve u samom organizacijskom obrascu i pravilima doprinosi da formalni demokratski model u praksi funkcioniše kao arena za borbu i /ili sklapanje koalicija unutar partijskih vrhuški.

U prvom redu radi se o setu rešenja koja faktički omogućavaju koncentraciju vlasti u rukama partijske egzekutive i to na nivou nacionalnog rukovodstava.

Statutarne, nadzorne i kontrolne – „sudske“ partijske instance umesto da budu samostalni od kongresa/skupština birani organi pretvaraju se u tela glavnih odbora sa tek konsultativnim statusom i neobavezujućim odlukama.

Istovremeno, kontrola nad tokovima novca i kadrovskom politikom, recimo kroz praksu prethodne saglasnosti centrale sa lokalnom izbornom listom ili (samo)izbora poželjnih delegata na partijskim konvencijama, dalje cementiraju prevlast vrha nad partijskom bazom.

Ključni značaj ima, međutim, mehanizam stavljanja zakonodavnih partijskih tela kako povremenih manifestacionih – kongresa/skupština/ konferencija, tako i stalnih poput glavnih odbora, sa velikim formalnim ingerencijama pod kontrolu partijske egzekutive. Posledično, moć je koncentrisana u stranačkim predsedništvima, odnosno, njihovom užem sastavu. Ili još pre u liku samog partijskog lidera i (ne)formalnom krugu osoba od njegovog najvećeg poverenja.

Logika samoizbora rukovodstva i „zakriviljavanja“ statutarnih rešenja ide putanjom koju začinje kontrola nad prethodnim procesom kandidovanja i izbora delegata za centralnu partijsku konvenciju a utvrđuje se i osigurava preventivnim ograničavanjem njihove (samo)volje. Izvršni scenario se piše tako što su, po funkciji, u sastavu zakonodavnih stranačkih organa u čijim su ingerencijama partijski programi, statuti i izbori, svi izabrani stranački funkcioneri, kao i poslanici, gradonačelnici i ministri iz redova stranke. Oni su neretko brojniji od biranih stranačkih delegata. Partijska legislativa je tako impregnirana i okupirana od strane partijske vrhuške kontrolisanog i klijentistički zavisnog partijskog izvršnog aparata.

Unutar tako redukovanih kruga moćnika prevlast lidera se obezbeđuje mandatarskim sistemom (samo)izbora njegovih potpredsednika i prvih zamenika i širenjem kruga njegovih

ovlašćenja sa koordinaciono-reprezentativnih na upravljačke. Pozicija jakog lidera uključuje i neposredno imenovanje savetnika, portparola, izvršnih sekretara i stranačkih direktora i menadžera, koji onda ulaze u sastav partijskih organa.

Rektifikacija ovih „demokratskih omaški“ bi, po našem mišljenju, uz prethodne faktore dugog istorijskog trajanja, svakako doprinela demokratskom redizajniranju unutarstranačkih odnosa.

POGLED U BUDUĆNOST

Nakon svega navedenog na prethodnih 450 strana, teško je biti posebno optimističan u pogledu demokratskih standarda u Srbiji. Gledano globalno, u Srbiji je uspostavljena minimalna izborna demokratija, ali je njen pro dubljinjanje prilično spor i neizvestan proces.

Jedna od prepreka većoj demokratizaciji su unutarstranački odnosi koji favorizuju manjak političkog takmičenja, zanemarivanje institucija i snažnu ulogu vođe. Ovakva unutarpartijska demokratija se reflektuje na državne institucije i način vođenja politike, imajući u vidu da su partije danas najsnažniji politički akteri. Nadmoći partija i njihovo nedemokratičnosti doprinosi i slabo civilno društvo i ekonomski zavisni mediji, ali i politički potčinjene institucije društva.

Za razliku od unutarstranačkih odnosa koji se menjaju veoma sporo, na programskom planu dolazi do radikalnih prekompozicija na nivou individualnih partija, ali i do relativno stabilnih programske pozicije na nivou sistema (može se, na primer, tvrditi da su SNS i DSS zamenili svoje pozicije). Čini nam se da se dosta osnovano može tvrditi da Srbija ide ka modelu umerenog pluralizma sa 5–6 osnovnih nacionalnih partija, nekoliko manjinskih i regionalnih partija i velikim brojem manjih

partija-satelita čija će subbina zavisiti od eventualne promene izbornog i drugog relevantnog zakonodavstva. Programska ponuda (kao i čitav politički proces) odvijaju se pod budnim okom Evropske unije, pa će početak pristupnih pregovora zasigurno voditi ka dominaciji tema sa evropske agende, unutar ionako suženog *policy* prostora između realnih mogućnosti društva i zahteva međunarodnih aktera. Kao i u slučaju drugih zemalja, evroagenda će voditi ka porastu (u Srbiji ionako velikog) evroskepticizma, što će otvoriti prostor za radikalizaciju ideološkog i identitetskog polja u odnosu na ova pitanja. Od stanja ekonomije i odgovornosti političkih elita zavisi da li će naredne faze naše evro-tranzicije više ličiti na makedonski spori neizvesni scenario, hrvatski formalni evrokonsenzus srednje brzine ili će pristupanje biti iznenađujuće efikasno.

Literatura

- Kitschelt, Herbert, „Party Systems in East Central Europe: Consolidation or Fluidity“, Paper presented at annual meeting of the American Political Science Association, September 1–4, New York, 1994.
- Orlović, Slaviša, Polupredsednički sistem i partijski sistem Srbije u Političke stranke u Srbiji – struktura i funkcionisanje, Zoran Lutovac (ur.), Institut društvenih nauka, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2005.
- Stojiljković, Zoran *et al.*, *Javne politike u izbornoj ponudi*, Konrad Adenauer Stiftung, FPN, Beograd, 2012.
- Spasojević, Dušan, „Dinamika političkih rascepa u Srbiji 2000–2010.“ u *20 godina partija i izbora u Srbiji*, Slaviša Orlović (ur.), Fakultet političkih nauka, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2011.